

GLASILO

INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRAŃA RAMOVŠA ZRC SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 18 • I

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

ISSN 0354-0448

Uredniški odbor

Kozma Ahačič, Hubert Bergmann, Metka Furlan, Mateja Jemec Tomazin,
Karmen Kenda-Jež, Valerij M. Mokijenko, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele

Urednik

Peter Weiss

Tehnična urednica

Alenka Jelovšek

Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino

Donald Reindl, DEKS, d. o. o.

Prelom

Simon Atelšek

Oblikovanje

Milojka Žalik Huzjan

Naslov uredništva

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Novi trg 4, 1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon: 01 4706 160

Peter.Weiss@guest.arnes.si ali isj@zrc-sazu.si

<http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html>

Letna naročnina 10 €, za študente 8 €

Cena posamezne številke 7 €, cena dvojne številke 12 €

Naročila sprejema

Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija

Telefon: 01 4706 464

zalozba@zrc-sazu.si

Jezikoslovni zapiski so glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in slovenska znanstvena jezikoslovna revija. Izhajajo dvakrat letno. V njih domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov objavljajo svoje izsledke ter ocene in poročila o najnovejših slovenskih in tujih jezikoslovnih delih.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov MLA International Bibliography of Books and Articles on the Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska; IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics, Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

Jezikoslovni zapiski izhajajo s podporo Javne agencije za knjigo Republike Slovenije.

Tisk: DZS, d. d.

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 2.5, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

Glasilo

Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša

18 • 1

2012

KAZALO

RAZPRAVE IN ČLANKI

- Matej Šekli*, Praslovanski besedotvorni vzorci izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov 7
- Agata Šega*, Razmišljanja ob starejših romanizmih v slovenščini in drugih južnoslovanskih jezikih (1. del) 27
- Metka Furlan*, Primorsko gradivo z v iz b v širšem slovenskem in slovanskem kontekstu 47
- Tanja Mirtič*, Ledinska imena vasi Dolnje in Gorenje Mraševo 71
- Silvo Torkar*, Priimki *Mahnič*, *Obid*, *Pretnar* in *Stanovnik* 89
- Metod Čepar*, Sklanjatev praslovanskega ijevskega samostalnika **l'udbje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja 99
- Tjaša Markežič*, Distribucija priponskih obrazil *-ica* in *-ka* s poudarkom na feminativni tvorbi 127
- Ljudmila Bokal – Andrej Terčelj*, O dveh terminografskih novostih v Čebelarskem terminološkem in Slovenskem smučarskem slovarju 143
- Nina Ledinek – Andrej Perdih*, Uporaba XML-formata v leksikografiji na primeru oblikovanja XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika 157

GRADIVO

- Robert Cazinkić*, Opombe k oblikoslovnemu delu Toporišičeve Slovenske slovnice (2000) 179

OCENE IN POROČILA

- Jurij Rojs*, Slovar slovenskih frazemov Janeza Kebra 209
- Barbara Jelen*, Zbornik mednarodne konference Jezikovna raznolikost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu 213
- Andrej Perdih*, Leksikografska praksa pri Čehih in Slovakah 219
- Andreja Žele*, Namigi Miroslava Grepla, kako naprej v skladnji 223

JUBILEJI

- Imenoslovec Dušan Čop – devetdeset let (*Silvo Torkar*) 229
- Dušan Čop: bibliografija 1956–2008 (*Breda Čop – Peter Weiss – Alenka Porenta*) 235
- Devetdeset let rusistke in frazeologinje Antice Menac (*Jurij Rojs*) 239

RAZPRAVE IN ČLANKI

Praslovanski besedotvorni vzorci izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov

Matej Šekli

Cobiss: 1.01

V prispevku so s praslovanskega sinhronega vidika obravnavani praslovanski besedotvorni vzorci izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov, ki so lahko sestavljeni ali nesestavljeni. Njihovi neposredni besedotvorni predhodniki so sestavljeni ali nesestavljeni dovršni glagoli, od katerih so drugi osnovni, prvi pa sestavljeni iz nesestavljenih nedovršnih osnovnih glagolov. Besedotvorni vzorci izpeljave so prikazani po posameznih glagolskih vrstah in razredih osnovnih glagolov, ki so glede na svoj leksikalni oziroma besedotvorni pomen nedovršni ali dovršni. Posebna pozornost je posvečena prevojnim premenam korenskih zložnikov, ki se ob izpeljavi pojavljajo.

Ključne besede: glagolski vid, besedotvorje, pomenoslovje, prevojne preme-
ne, drugotni nedovršni glagoli, praslovanščina

Proto-Slavic Derivational Patterns of Secondary Imperfective Verbs

This article discusses Proto-Slavic derivational patterns of secondary imperfective verbs, both prefixed and unprefixed, from the Proto-Slavic synchronic point of view. Their immediate word-formational bases are prefixed and unprefixed perfective verbs; the latter being basic verbs, whereas the former are formed from unprefixed imperfective basic verbs with a prefix. The derivational patterns are presented within single classes of basic verbs, which, according to their lexical or word-formational meaning, are imperfective or perfective. Special attention is drawn to the vowel gradation alternations in root syllables accompanying derivation.

Keywords: verbal aspect, word formation, semantics, vowel gradation alternations, secondary imperfective verbs, Proto-Slavic

0 Praslovanski drugotni nedovršni glagoli v besedotvornem sistemu praslovanskih glagolov

Praslovanski drugotni nedovršni glagoli so vmeščeni v besedotvorni sistem praslovanskih glagolov: prikazana je besedotvorna delitev praslovanskih glagolov in mesto drugotnih nedovršnikov znotraj nje.

0.1 Besedotvorna delitev praslovanskih glagolov¹

Besedotvorno se praslovanski (nesestavljeni) glagoli delijo na besedotvorno nemotivirane (netvorjene) in besedotvorno motivirane (tvorjene). Netvorjeni glagoli so netvorjeni izkorenski (primarni) glagoli. Tvorjeni glagoli so tvorjeni izkorenski (primarni) glagoli in neizkorenski (sekudarni) glagoli, ki so lahko izglagolski (deverbativi), izpridevniški (deadjektivi), izsamostalniški (desubstantivi). Glede na prisotnost oziroma odsotnost besedotvornega predhodnika znotraj jezikovnega sistema in glede na pomen besedotvornega obrazila (tj. nedoločniške in sedanjiške glagolske pripone) (strukturalni pomen, slovnični kategorialni pomen, besedotvorni kategorialni pomen) se praslovanski glagoli delijo v več skupin.

Besedotvorno nemotivirani (netvorjeni) glagoli znotraj jezikovnega sistema izkazujejo odsotnost besedotvornega predhodnika (tvorjeni so neposredno iz glagolskega korena) in prisotnost strukturalnega besedotvornega obrazila, ki ima **strukturalni pomen** (tj. nima ne besedotvornega ne slovničnega kategorialnega pomena). To so **netvorjeni izkorenski** glagoli na **-ø-ti* **(j)e-ši* (I), **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1), **-a-ti* **-je-ši* (V/2), **-a-ti* **-e-ši* (V/3), **-ja-ti* **-je-ši* (V/4), brezpriponski glagoli (VII).²

Besedotvorno motivirani (tvorjeni) glagoli znotraj jezikovnega sistema izkazujejo:

a) odsotnost besedotvornega predhodnika (tvorjeni so neposredno iz glagolskega korena) in prisotnost nestrukturalnega besedotvornega obrazila, ki glagolu daje **besedotvorni kategorialni pomen** vrste glagolskega dejanja; to so **tvorjeni izkorenski** glagoli: inkohativi/ingresivi na **-nø-ti* **-ne-ši* (II), fientivi na **-nø-ti* **-ne-ši* (II), esivi na **-ě/a-ti* **-i-ši* (III/2);

b) prisotnost besedotvornega predhodnika (pridevnik, nesestavljeni nedovršni glagol), ki glagolu daje znotrajsistemsko besedotvorno motiviranost, in prisotnost nestrukturalnega besedotvornega obrazila, ki glagolu daje **besedotvorni kategorialni pomen** vrste glagolskega dejanja; to so: **izpridevniški** glagoli (deadjektivi): stativi (fientivi in esivi) na **-ě/a-ti* **-ě/a-je-ši* (III/1), faktitivi na **-i-ti* **-i-ši* (IV), izpridevniški glagoli na **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1), **-ov/ev-a-ti* **-u-je-ši* (VI) s stativnim (fientivnim ali esivnim) ali faktitivnim pomenom; **izglagolski** glagoli (deverbativi): iterativi na **-i-ti* **-i-ši* (IV), kavzativi na **-i-ti* **-i-ši* (IV), intenzivi na **-xa-ti* **-xa-je-ši* (V/1);

c) prisotnost besedotvornega predhodnika (nesestavljeni ali sestavljeni dovršni glagol), ki glagolu daje znotrajsistemsko besedotvorno motiviranost, in prisotnost nestrukturalnega besedotvornega obrazila, ki glagolu daje **slovnični kategorialni pomen** nedovršnosti; to so nesestavljeni in sestavljeni **drugotni nedovršni glagoli** (iterativi-durativi) na **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1) (z različicama **-ja-ti* **-ja-je-ši*, **-va-ti* **-va-je-ši*), **-a-ti* **-je-ši* (V/2), **-ja-ti* **-je-ši* (V/4), **-ov/ev-a-ti* **-u-je-ši* (VI);

¹ Besedotvorne in besedotvornopomenske značilnosti praslovanskih (nesestavljenih) izpeljanih glagolov so s praslovanskega sinhronega vidika natančneje obravnavane v Šekli 2011.

² Oznake glagolskih vrst in razredov sledijo v slavistiki uveljavljeni oblikovni delitvi slovanskega glagola na vrste po nedoločniški priponi (psl. **-ø-*, **-nø-*, **-ě/a-*, **-i-*, **-a-*, **-ov/ev-a-*) in na razrede po sedanjiški priponi (psl. **-e-*, **-ne-*, **-je-*, **-i-*, **-ø-*; **-ě/a-je-*, **-a-je-*, **-u-je-*) (Dobrovský 1819: 92–93; Miklošič 1875: 420–421, 1876: 97–98; Schleicher 1852: 285–286, 345–346; 1866: 790; Leskien 1922: 121–122, 138–139). Za posamezni glagol sta navedeni obliki nedoločnika in druge osebe ednine sedanjika.

č) prisotnost besedotvornega predhodnika (samostalnik), ki glagolu daje znotrajsistemsko besedotvorno motiviranost, in prisotnost besedotvornega obrazila, ki pa glagolu vedno ne daje jasno razvidnega besedotvornega kategorialnega pomena (pomen glagola je torej odvisen od leksikalnega pomena njegovega besedotvornega predhodnika); to so **izsamostalniški** glagoli na **-ĕ/'a-ti* **-ĕ/'a-je-ši* (III/1), **-i-ti* **-i-ši* (IV), **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1), **-a-ti* **-je-ši* (V/2), **-ov/'ev-a-ti* **-u-je-ši* (VI).

Iz povedanega sledi, da imajo nedoločniške pripone psl. **-nq-*, **-ĕ/'a-*, **-i-*, **-a-*, **-ov/'ev-a-* (z delno izjemo nedoločniške pripone psl. **-a-*, ki ima lahko tudi sktrukturalni pomen) nestrukturalno besedotvorno funkcijo, tj. da imajo besedotvorni in/ali slovnični kategorialni pomen.³

Netvorjeni	izkorenski	I	<i>*nes-ø-ti</i>	<i>*nes-e-ši</i>	
			<i>*pi-ø-ti</i>	<i>*pi-je-ši</i>	
		V/1	<i>*ględ-a-ti</i>	<i>*ględ-a-je-ši</i>	
		V/2	<i>*or-a-ti</i>	<i>*or-je-ši</i>	
		V/3	<i>*bъr-a-ti</i>	<i>*ber-e-ši</i>	
		V/4	<i>*la-ja-ti</i>	<i>*la-je-ši</i>	
		VII	<i>*jęd-ø-ti</i>	<i>*jęd-ø-si</i>	
Tvorjeni z besedotvornim pomenom (vrsta glagolskega dejanja)	izpridevniški	II	<i>*dъx-nq-ti</i>	<i>*dъx-ne-ši</i>	
			<i>*bъd-nq-ti</i>	<i>*bъd-ne-ši</i>	
	izglagolski	III/1	<i>*zelen-ĕ-ti</i>	<i>*zelen-ĕ-je-ši</i>	
		IV	<i>*zelen-i-ti</i>	<i>*zelen-i-ši</i>	
		V/1	<i>*star-a-ti</i>	<i>*star-a-je-ši</i>	
		VI	<i>*mil-ov-a-ti</i>	<i>*mil-u-je-ši</i>	
	s slovničnim pomenom (nedovršnost)	izglagolski	IV	<i>*nos-i-ti</i>	<i>*nos-i-ši</i>
				<i>*mor-i-ti</i>	<i>*mor-i-ši</i>
		V/1	<i>*ma-xa-ti</i>	<i>*ma-xa-je-ši</i>	
		V/1	<i>*pad-a-ti</i>	<i>*pad-a-je-ši</i>	
		<i>*sъ-tręs-a-ti</i>	<i>*sъ-tręs-a-je-ši</i>		
V/2		<i>*jъm-a-ti</i>	<i>*jem-je-ši</i>		
V/4	<i>*da-ja-ti</i>	<i>*da-je-ši</i>			
VI	<i>*kup-ov-a-ti</i>	<i>*kup-u-je-ši</i>			
brez izrazitega besedotvornega in slovničnega pomena	izsamostalniški	II	<i>*usmęx-nq-ti</i>	<i>*usmęx-ne-ši</i>	
		III/1	<i>*um-ĕ-ti</i>	<i>*um-ĕ-je-ši</i>	
		IV	<i>*govor-i-ti</i>	<i>*govor-i-ši</i>	
		V/1	<i>*dęl-a-ti</i>	<i>*dęl-a-je-ši</i>	
		V/2	<i>*klevet-a-ti</i>	<i>*klevet-je-ši</i>	

Besedotvorna delitev praslovanskih glagolov

³ Nedoločniška pripona psl. **-a-* in sedanjiška pripona psl. **-je-* sta torej večpomenski in imata naslednje pomena: a) strukturalni pomen (psl. **or-a-ti* **or-je-ši*); b) slovnični pomen

0.2 Praslovanski drugotni nedovršni glagoli⁴

Ena od slovničnih kategorialnih lastnosti praslovanskih glagolov je tudi **glagolski vid (verbalni aspekt)**: a) glagoli, ki označujejo neomejeno (durativno) ali ponavljajoče se (iterativno) dejanje, so **nedovršni (imperfektivni)**; b) glagoli, ki označujejo omejeno ali neponavljajoče se (punktualno) dejanje, so **dovršni (perfektivni)**. Glagolski vid je pri besedotvorno nemotiviranih glagolih pogojen leksikalno, pri besedotvorno motiviranih glagolih pa besedotvorno. Glagolski vid in besedotvorje glagola sta torej neločljivo povezana.

Leksikalno pogojeni glagolski vid besedotvorno nemotiviranih (tj. s strukturalnim priponskim obrazilom izpeljanih in nesestavljenih) glagolov je določen preko predmetnega pomena njihovega glagolskega korena: a) če glagolski koren označuje neomejeno (atelično) dejanje, je besedotvorno nemotivirani glagol nedovršni (psl. **trēs-ti* ipf. 'tresti'); b) če glagolski koren označuje omejeno (telično) dejanje (gr. *τέλος* 'konec'), je besedotvorno nemotivirani glagol dovršni (psl. **pad-ti* pf. 'pasti').⁵

Besedotvorno pogojeni glagolski vid besedotvorno motiviranih (z nestrukturalnim priponskim obrazilom izpeljanih in/ali sestavljenih) glagolov je določen preko besedotvornega kategorialnega pomena nestrukturalnega besedotvornega obrazila:

A) **nesestavljeni** in z nevidskim nestrukturalnim priponskim obrazilom izpeljani iz(glagolsko)korenski in izglagolski glagoli ali **deverbativi** so nedovršni ali dovršni; njihov (nedovršni ali dovršni) glagolski vid je pogojen z njihovim nevidskim nestrukturalnim priponskim obrazilom: a) esivi (psl. **tŕp-ě-ti* ipf. 'trpeti, trajati'), fientivi (psl. **sŕx-nŕ-ti* ipf. 'sahniti, sušiti se'), iterativi (psl. **mot-i-ti* ipf. 'motiti') in kavzativi (psl. **poj-i-ti* ipf. 'pojiti') so nedovršni; b) inkohativi/ingesivi (psl. **dŕx-nŕ-ti* pf. 'dahnti') so dovršni;

B) **nesestavljeni** in z nevidskim nestrukturalnim priponskim obrazilom izpeljani (izsamostalniški in izpridevniški) izimenski glagoli ali **denominativi** so

(psl. **jŕm-a-ti* 'jem-je-ši' ipf. ← **jĕ-ti* **jŕm-e-ši* pf.); c) besedotvorni pomen (psl. **klevet-a-ti* 'klevet-je-ši' ← **klevet-a*). Na strukturalni pomen nedoločniške pripone *-a-* kažejo tudi sopomenske tvorbe brez pripone in z njo (psl. **čŕp-a-ti* 'čŕp-je-ši' ipf. ← **čŕp-ti* 'čŕp-e-ši' ipf., **kov-a-ti* 'ku-je-ši' ipf. ← **ku-ti* 'kov-e-ši' ipf.).

⁴ Natančna analiza glagolskega vida starocerkvenoslovanskih glagolov je podana v Dostál 1954, ki je poleg slovarjev stare cerkvene slovanščine (Miklošič 1862–65; Staroslavjanskij slovar' 1999) gradivska osnova za pričujočo obravnavo. V primerjavi z Dostálom, ki glagolski vid obravnava na osnovi leksikalnega pomena posameznega glagola (nesestavljeni dovršniki, nesestavljeni nedovršniki, sestavljeni dovršniki iz nesestavljenih dovršnikov, sestavljeni dovršniki iz nesestavljenih nedovršnikov, drugotni nedovršniki; vsaka skupina glagolov je razdeljena po posameznih sedanjiških glagolskih vrstah), je namen te razprave glagolski vid povezati z besedotvornim kategorialnim pomenom posameznega glagola.

⁵ Praslovanske rekonstrukcije glagolskih oblik so zaradi razvidnosti morfemske zgradbe podane na stopnji pred poenostavitvijo soglasniških sklopov (psl. **tt*, **dt* > **st*; psl. **kti*, **gti*, **xti* > **ti* itd.).

nedovršni ali dovršni; njihov (nedovršni ali dovršni) glagolski vid je pogojen z leksikalnim pomenom njihovega besedotvornega predhodnika (tj. samostalnika ali pridevnika); denominativi so torej nedovršni (psl. **jbr-a-ti* ipf. 'igrati (se)', **prav-i-ti* ipf. 'delati prav, govoriti prav') ali dovršni (psl. **konbč-a-ti* pf. 'končati', **pust-i-ti* pf. 'pustiti');

C) **sestavljani** in z nevidskim nestrukturalnim priponskim obrazilom izpeljani glagoli so dovršni in se od nesestavljenih ločijo po modificiranem leksikalnem pomenu; njihov dovršni glagolski vid in modificirani pomen sta pogojena z njihovim predpovonskim obrazilom (psl. **trēs-ti* pf., **pad-ti* pf.; **tbrp-ě-ti* pf., **sbx-nq-ti* pf., **mqt-i-ti* pf., **poj-i-ti* pf.; **dwx-nq-ti* pf.; **jbr-a-ti* pf., **prav-i-ti* pf., **konbč-a-ti* pf., **pust-i-ti* pf.);

Č) **sestavljani in nesestavljeni** ter z vidskim nestrukturalnim priponskim obrazilom (ki ima slovnični kategorialni pomen nedovršnosti) izpeljani glagoli so nedovršni; njihov nedovršni glagolski vid je pogojen z njihovim vidskim nestrukturalnim priponskim obrazilom (in morebitnim prevojem korenskega zložnika) (**trēs-a-ti* ipf., **pad-a-ti* ipf.; psl. **tbrp-ě-va-ti* ipf., **syx-a-ti* ipf., **mqt-ja-ti* ipf., **paj-a-ti* ipf.; **dwx-a-ti* ipf.; **jbr-a-va-ti* ipf., **prav-ja-ti* ipf., **konbč-a-va-ti* ipf., **pust-ja-ti* ipf.).

Praslovanski drugotni nedovršni glagoli so torej besedotvorno gledano drugotni, tj. z vidskim nestrukturalnim priponskim obrazilom izpeljani iz sestavljenih in nesestavljenih dovršnih glagolov. Glede na sestavljenost oziroma nesestavljenost dovršnega glagola, ki je njihov besedotvorni predhodnik, in smer besedotvorne motiviranosti so drugotni nedovršni glagoli zadnji v besedotvorni verigi, ki je dvočlenska samo v primeru, da je primarni glagol dovršni (psl. **pad-ti* pf. 'pasti' → **pad-a-ti* ipf. 'padati'), ter tričlenska v primerih, da je primarni glagol dovršni (psl. **pad-ti* pf. 'pasti' → **pad-ti* pf. '-pasti' → **pad-a-ti* ipf. '-padati') ali nedovršni (psl. **trēs-ti* ipf. 'tresti' → **trēs-ti* pf. '-tresti' → **trēs-a-ti* ipf. '-tresati'). Dvočlenska besedotvorna veriga torej vsebuje vidski par, tj. nedovršni in dovršni glagol, ki predstavljata en leksem (psl. **pad-ti/*pad-a-ti*), medtem ko tričlenska besedotvorna veriga vsebuje dva leksema, enega brez vidskega para (psl. **trēs-ti*) in enega z vidskim parom (psl. **pad-ti/*pad-a-ti*, **trēs-ti/*trēs-a-ti*).⁶

V nadaljevanju so praslovanski besedotvorni vzorci izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov prikazani po posameznih glagolskih vrstah in razredih. Izhodišče obravnave je nedovršni ali dovršni nesestavljeni glagol, iz katerega so izpeljani drugotni nedovršni glagoli, in sicer: a) iz nedovršnega nesestavljenega glagola sestavljeni dovršni glagol in njegov drugotni nedovršnik; b) iz dovršnega nesestavljenega glagola nesestavljeni nedovršni glagol ter sestavljeni dovršni glagol in njegov drugotni nedovršnik.

⁶ Dovršni nesestavljeni nedrugotni glagoli tvorijo torej nesestavljeni in sestavljeni drugotni nedovršni glagol (dalje označeno kot psl. **(-)pad-ti* → **(-)pad-a-ti*), medtem ko tvorijo nedovršni nesestavljeni nedrugotni glagoli samo sestavljeni drugotni nedovršni glagol (dalje označeno kot psl. **trēs-ti* → **trēs-a-ti*).

Nedrugotni glagoli			
nesestavljeni		sestavljani	
nedovršni	dovršni	dovršni	
*tręs-ti	*pad-ti	*-tręs-ti	*-pad-ti
*sъx-nq-ti	*kap-nq-ti	*-sъx-nq-ti	*-kap-nq-ti
*prav-i-ti	*pust-i-ti	*-prav-i-ti	*-pust-i-ti
*jъgr-a-ti	*копьч-a-ti	*-jъgr-a-ti	*-копьч-a-ti

Drugotni glagoli			
nesestavljeni		sestavljani	
nedovršni			
–	*pad-a-ti	*-tręs-a-ti	*-pad-a-ti
–	*kap-a-ti	*-sux-a-ti	*-kap-a-ti
–	*pust-ja-ti	*-prav-ja-ti	*-pust-ja-ti
–	*копьч-a-va-ti	*-jъgr-a-va-ti	*-копьч-a-va-ti

Razmerje med tvorjenostjo in glagolskim vidom praslovanskega glagola

1 Praslovanski glagoli na *-o-ti *-(j)e-ši

Glagolski vid praslovanskih (nesestavljenih) netvorjenih izkorenskih glagolov na *-o-ti *-(j)e-ši s korenem na soglasnik (I/1–6) je pogojen s predmetnim pomenom njihovega glagolskega korena. Njihovi drugotni (sestavljani in nesestavljeni) nedovršniki se izpeljujejo na dva načina, ki sta odvisna od leksikalnega pomena glagola (glagol premikanja : glagol nepremikanja).

1.1 Praslovanski glagoli premikanja na *-o-ti *-(j)e-ši

Nesestavljeni glagoli premikanja (v ožjem smislu) na psl. *-o-ti *-e-ši (I/1–4) in *-a-ti *-e-ši (V/3) so **nedovršni**. Drugotne (sestavljane) nedovršnike izpeljujejo na psl. *-i-ti *-i-ši (IV), pri čemer v korenu prihaja do kvalitativnega prevoja:⁷ stcsl. из-гънати ижденеши pf. 'izgnati', при-нести при-несеши pf. 'prinesti', при-вести при-ведеши pf. 'privešiti', облакшти облакчеши (< *ob-velkti) pf. 'obleči' (rus. *волочь*, štok. *vučeš*); въ-лѣсти въ-лѣзеши pf. 'vstopiti' → из-гонити ipf. 'izganjati', при-носити ipf. 'prinašati', при-водити ipf. 'voditi, peljati', облачити (< *ob-volčiti) ipf. 'obláčiti'; въ-лзити ipf. 'vstopati' < psl. *-gъn-a-ti *-žen-e-ši, *-nes-ti *-nes-e-ši,

⁷ Tvorba vidskega para sestavljenega glagola premikanja je torej enaka tvorbi ponavljalnega glagola (iterativa) nesestavljenega glagola premikanja, ki označujejo enosmerno oziroma enkratno dejanje (semelfaktiv) (stcsl. при-нести pf. 'prinesti' → при-носити ipf. 'prinašati' = нести ipf. 'nesti' → носити ipf. 'nositi' < psl. sestavljeni perfektiv *-nes-ti → sestavljeni imperfektiv *-nos-i-ti = nesestavljeni semelfaktiv *nes-ti → nesestavljeni iterativ *nos-i-ti). Isti besedotvorni vzorec ima torej pri nesestavljenih glagolih slovnično funkcijo (nedovršnost) in pri sestavljenih glagolih besedotvorno funkcijo (vrsta glagolskega dejanja).

*-ved-ti *-ved-e-ši, *-velk-ti *-vblč-e-ši; *-lěz-ti *-lěz-e-ši → *-gon-i-ti, *-nos-i-ti, *-vod-i-ti, *-volč-i-ti; *-laz-i-ti; raznospregavni (supletivni) osnovni ima stcsl. прити приидеши (< *pri-jiti *pri-jьdeši) pf. 'priti' → при-ходити ipf. 'prihajati' < psl. *ji-ti *jь-de-ši → *xod-i-ti. Sestavljeni nedovršniki premikanja na *-i-ti *-i-ši ponavljalne glagole izpeljujejo na *-ja-ti *-ja-je-ši (prim. 7.1).

Dovršni glagol	Drugotni nedovršni glagol
*-žen-e-ši, *-nes-e-ši, *-ved-e-ši, *-velk-ti	*-gon-i-ši, *-nos-i-ši, *-vod-i-ši, *-volč-i-ši
*-lěz-e-ši	*-laz-i-ši
*-jь-de-ši	*-xod-i-ši

1.2 Praslovanski glagoli nepremikanja na *-o-ti *-(j)e-ši

Nesestavljeni glagoli nepremikanja na psl. *-o-ti *-e-ši (I/1–4) so v večini **nedovršni**, v manjšini **dovršni** (stcsl. пасти 'pasti', сѣсти 'sesti', лешти 'leči', решти 'reči', *сашти 'seči', врѣшти 'vreči, zalučati', ѡти 'prijeti, zgrabiti, ujeti' < psl. *pad-ti, *sěd-ti, *leg-ti, *rek-ti, *seg-ti, *verg-ti, *je-ti), njihovi sestavljeni glagoli so dovršni. Drugotne (sestavljene in nesestavljene) nedovršnike običajno izpeljujejo na psl. *-a-ti *-a-je-ši (V/1), redkeje na psl. *-a-ti *-je-ši (V/2), *-a-ti *-e-ši (V/3).

1.2.1 Praslovanski nedovršniki na *-a-ti *-je-ši, *-a-ti *-e-ši

Nekateri nesestavljeni nedovršni in dovršni glagoli nepremikanja na psl. *-o-ti *-(j)e-ši (I/1–6) imajo ob sebi nesestavljene nedovršne glagole na psl. *-a-ti *-je-ši (V/2), *-a-ti *-e-ši (V/3). Zastavlja se vprašanje, kateri pomen (strukturalni pomen, besedotvorni pomen vrste glagolskega dejanja, slovnični pomena nedovršnosti) imata nedoločniška in sedanjiška pripona.

Pri dvojicah tipa nedovršni glagol na *-o-ti *-e-ši (I/1–6) s polno prevojno stopnjo v nedoločniku in ničto prevojno stopnjo v sedanjiku : nedovršni glagol na *-a-ti *-e-ši (V/3) z ničto prevojno stopnjo v nedoločniku in polno prevojno stopnjo v sedanjiku gre podobno kot pri dvojicah tipa glagol na *-o-ti *-V-(j)e-ši (I/7) : glagol na *-(j)a-ti *-je-ši (V/4) (tip psl. *sě-ti *sě-je-ši ipf. (I/7) = *sě-ja-ti *sě-je-ši ipf. (V/4) najverjetneje za sopomenki, ki sta posledica praslovanskega analognega prehajanja prvotnih glagolov na psl. *-o-ti *-e-ši med glagole na psl. *-a-ti *-e-ši:⁸ (st)csl. дрѣти дьреши ipf. 'odirati, skubsti, pleniti', за-прѣти за-пьреши pf. 'podpreti' (rus. занереть, переть), жрѣти жьреши ipf. 'žreti' → дьрати дереши ipf. 'odirati' (rus. драсть дерешь, češ. drát dereš), пьрати переши ipf. 'teptati, tolči, prati', češ. žrát žereš 'žreti' (csl. жьраник 'požiranje') < psl. *der-ti *dьr-e-ši, *per-ti *pьr-e-ši, *žer-ti *žьr-e-ši → *dьr-a-ti *der-e-ši, *pьr-a-ti *per-e-ši, *žьr-a-ti *žer-e-ši.

⁸ Da so praslovanski glagoli na *-a-ti *-e-ši praslovanska inovacija, je razvidno zunajsistemsko: baltske vzporednice tovrstnih praslovanskih glagolov namreč izkazujejo ničto nedoločniško pripono (stcsl. гнати женеши 'gnati' : lit. giñti gēna 'gnati'; žem. lit. diñti dēra 'odirati kožo' je glede na nedoločniško pripono (ne pa tudi glede prevojne premene v koremskem zložniku) torej vzporedno s stcsl. дрѣти дьреши in ne s stcsl. дьрати дереши).

I/1-6		V/3	
*der-ti	*дѣг-е-ši	*дѣг-а-ti	*der-e-ši
*per-ti	*рѣг-е-ši	*рѣг-а-ti	*per-e-ši
*žer-ti	*žѣг-е-ši	*žѣг-а-ti	*žer-e-ši

Pri dvojicah tipa nedovršni glagol na **-o-ti *-e-ši* (I/1-6) : nedovršni glagol na **-a-ti *-je-ši* (V/2) se v korenu pojavljajo naslednja prevojna razmerja: a) glagoli s kvantitativnim prevojem po redukciji v korenu z obratno razvrstitvijo prevojnih stopenj korenkega zložnika (tip psl. **per-ti *pъr-e-ši* : **pъr-a-ti *per-e-ši*): (st)csl. чрѣти чрѣпеши ipf. 'črpati', пльсти пльзеши ipf. 'plaziti se, polzeti' (rus. ползти), ѡти имеши pf. 'prijeti, zgrabiti, ujeti' → чрѣпати чрѣпкаши ipf. 'črpati', пльзати пльжеши ipf. 'plaziti se, polzeti', имати ѡмакши ipf. 'jemati'⁹ < psl. **čerp-ti *čъrp-e-ši, *pelz-ti *pъlz-e-ši*,¹⁰ **ję-ti *jъm-e-ši* → **čъrp-a-ti *čerp-je-ši, *pъlz-a-ti *pelz-je-ši, *jъm-a-ti *jem-je-ši*; b) glagol s kvantitativnim prevojem po podaljšavi *e*-jevske prevojne stopnje: stcsl. лешти лажеши pf. 'leči' → лѣгати лѣжеши ipf. 'legati' < psl. **leg-ti *lęž-e-ši* → **lęg-a-ti *lęg-je-ši*; c) glagol s kvantitativnim prevojem po podaljšavi ničte prevojne stopnje: (st)csl. сѡти сѡпеши ipf. 'sipati' → сѡпати сѡпакиши ipf. 'sipati' < psl. **sup-ti *sъp-e-ši* → **syp-a-ti *syp-je-ši*; č) glagol brez prevoja v korenu: stcsl. мести метеши ipf. 'pometati, metati' → метати мештеши ipf. 'metati' < psl. **met-ti *met-e-ši* → **met-a-ti *met-je-ši*; d) glagoli brez (razvidnega) prevoja v korenu: stcsl. лашти лачеши 'sločiti, upogibati, kriviti', sln. *seči sežeš* (stcsl. при-сашти при-сажеши pf. 'prijeti, zgrabiti'),¹¹ (st)csl. влсти влзеши 'utrjevati, jačiti' → лцати лчеши ipf. 'nastavljati pasti, loviti', сѡсати сѡжеши ipf. 'segati', влзати влжеши ipf. 'vezati' < psl. **lęk-ti *lęč-e-ši, *sęg-ti *sęž-e-ši, *vęz-ti *vęz-e-ši* → **lęc-a-ti *lęc-je-ši, *sęz-a-ti *sęg-je-ši, *vęz-a-ti *vęz-je-ši*. Funkcijo nedoločniške pripone psl. **-a-* na osnovi prevojnih razmerij torej ni mogoče določiti, zato je potrebno upoštevati glagolski vid nesestavljenega glagola. Nesestavljeni nedovršniki na **-a-ti *-je-ši* k dovršnim nesestavljenim glagolom na psl. **-o-ti *-(-j)e-ši* imajo slovnični pomen nedovršnosti (gre torej za vidске pare) (psl. **leg-ti, *sęg-ti, *ję-ti* → **lęg-a-ti, *sęz-a-ti, *jъm-a-ti*), medtem

⁹ Sestavljenke psl. **jęti* 'jeti' dvojnično izkazujejo tudi produktivno tvorbo nedovršnika (stcsl. вѣз-ѡти вѣз-ѡмеши pf. 'vzeti' → вѣз-имати вѣз-ѡмакши in вѣз-ѡмакши ipf. 'jemati, dobivati, prejemati' < psl. **ę-ti *ъm-e-ši* pf. → **im-a-ti *em-je-ši* in **im-a-je-ši* ipf.).

¹⁰ Odsotnost premene po kvantitativnem prevoju po redukciji pri glagolu stcsl. пльсти пльзеши je (glede na prisotnost prevoja pri glagolih tega tipa) zelo verjetno drugotna (psl. **pъlz-ti *pъlz-e-ši* ≤ ***pelz-ti **pъlz-e-ši*), podobno kot je drugotno tudi stcsl. влшти влчеши 'vleči', saj na prvotno prevojno spremeno kaže štok. *vučеш*, torej psl. **velk-ti *vblč-e-ši*.

¹¹ Nesestavljeni dovršni glagoli na **-o-ti *-e-ši* so že zelo zgoraj začeli prehajati med inkohative na **-no-ti *-ne-ši* (sln. *seči sežeš* pf. : csl. сѡгнжти сѡгнжеши pf. 'seči'). Ta težnja se je kasneje nadaljevala tudi v nekaterih slovanskih jezikih (psl. **pad-ti, *sęd-ti, *leg-ti, *sęg-ti, *verg-ti* → češ. *padnout, sednout, lehnout, sáhnout, vrhnout*).

ko pri nesestavljenih nedovršnikih na **-a-ti* **-je-ši* k nedovršnim nesestavljenim glagolom na psl. **-o-ti* **-je-ši* ni povsem jasno, ali gre za sopomenke ali za ponavljalne glagole.

I/1-6		V/2	
*čerp-ti	*čьрр-е-ši	*čьрр-a-ti	*čerp-je-ši
*pelz-ti	*рьлз-е-ši	*рьлз-a-ti	*pelz-je-ši
*jč-ti	*јьм-е-ši	*јьм-a-ti	*jem-je-ši
*leg-ti	*лѣж-е-ši	*лѣг-a-ti	*lëg-je-ši
*sup-ti	*сьрр-е-ši	*сьрр-a-ti	*syp-je-ši
*met-ti	*met-е-ši	*met-a-ti	*met-je-ši
*lëk-ti	*лѣч-е-ši	*лѣч-a-ti	*lëk-je-ši
*seg-ti	*сѣж-е-ši	*сѣз-a-ti	*seg-je-ši
*vez-ti	*вѣз-е-ši	*вѣз-a-ti	*vez-je-ši

1.2.2 Praslovanski drugotni nedovršniki na **-a-ti* **-a-je-ši*

Večina nesestavljenih nedovršnih in dovršnih glagolov nepremikanja na psl. **-o-ti* **(j)e-ši* (I/1-6) ima (sestavljene in nesestavljene) nedovršnike na psl. **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1). Glede na prevojne premene v korenu se tovrstni glagoli delijo v več skupin.

a) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi *e*-jevske ali *o*-jevske prevojne stopnje korenkega samoglasnika:¹² stsl. оу-гнѣсти pf. 'stisniti, stlačiti', рѣшти pf./ipf. 'reči' (прѣ-рѣшти pf. 'spreti se, začeti prepri', вѣ-жѣшти pf. 'zažgati, vžgati' → оу-гнѣтати ipf. 'stiskati, tlačiti', рѣкати ipf. 'rekati' (прѣ-рѣкати ipf. 'pregovarjati, prerekati se'), вѣ-жагати ipf. 'zažigati, vžigati' < psl. **-gnet-ti*, **(-)rek-ti*, **-žeg-ti* → **-gnět-a-ti*, **(-)rëk-a-ti*, **-žag-a-ti*; stsl. из-вѣсти pf. 'izbo-sti', по-мѣшти pf. 'pomoci' → из-вѣдати ipf. 'izbadati', по-мѣгати ipf. 'pomagati' < psl. **-bod-ti*, **-mog-ti* → **-bad-a-ti*, **-mag-a-ti*.¹³

b) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi ničte prevojne stopnje korenkega zložnika: stsl. при-чѣсти при-чѣтѣши pf. 'prišteti, pripojiti', оу-мрѣти оу-мърѣши pf. 'umreti', за-кѣлѣти за-кѣлѣши pf. 'zakleti se, priseči',

¹² Nekateri nedovršni glagoli premikanja s semelfaktivnim pomenom na ta način tvorijo iterative (stsl. плѣти плѣвѣши ipf. 'pluti, plavati' → плѣвати плѣвѣши ipf. 'pluti, plavati' < psl. **plu-ti* **plov-e-ši* → **plav-a-ti* **plav-a-je-ši*).

¹³ Nekateri od glagolov na psl. **-o-ti* **(j)e-ši* (I/1-6) (po večini z jezičnikoma **r*, **l* v korenu) imajo poleg drugotnih nedovršnikov s podaljšano prevojno stopnjo korenkega samoglasnika (psl. **-grëb-a-ti*, **-plët-a-ti*, **-rëk-a-ti*, **-žag-a-ti*) tudi drugotne nedovršnike s podaljšano ničto prevojno stopnjo korenkega samoglasnika (psl. **-grib-a-ti*, **-plit-a-ti*, **-ric-a-ti*, **-žiz-a-ti*). Verjetno je, da ta drugi tip drugotnih nedovršnikov posredno kaže na nekdanjo prisotnost samoglasniške premene tipa redukcije korenkega samoglasnika pri glagolih na psl. **-o-ti* **(j)e-ši* (I/1-6) pred izravnavo nereduciranega korenkega samoglasnika (csl. брѣсти брѣдѣши ipf. 'brestiti' : stčes. *břisti bředeš/brdeš* < psl. **bred-ti* : **brvd-e-ši* = ***greb-ti* : ***grvb-e-ši*, ***plet-ti* : ***plbt-e-ši*, ***rek-ti* : ***rëč-e-ši*, ***žeg-ti* : ***žbz-e-ši*), ki se pri glagolih s korenom na mehkonebnik pojavlja v velelniku (psl. **rbc-i* **rbc-ě-te*, **žbz-i* **žbz-ě-te*).

съ-жати съ-жъмеша pf. 'zmečkati, potlačiti', на-дъти на-дъмеша pf. 'napihniti' → при-читати ipf. 'prištevati, pripojevati', оу-мирати ipf. 'umirati', за-клинати ipf. 'zaklinjati se, prisegati', съ-жимати ipf. 'utrjevati', на-дъмати сд ipf. 'napihovati se' < psl. *-čit-ti *-čъt-e-ši, *-mer-ti *-mъr-e-ši, *-klę-ti *-klъn-e-ši, *-žę-ti *-žъm-e-ši, *-dq-ti *-dъm-e-ši → *-čit-a-ti, *-mir-a-ti, *-klin-a-ti, *-žim-a-ti, *-dym-a-ti.

c) Glagoli brez (razvidnega) prevoja korenskega zložnika: stesl. пасти pf. 'pasti' (ис-пасти pf. 'pasti, spustiti se'), съ-тръсти pf. 'otresti, stresti' → падати ipf. 'padati' (ис-падати ipf. 'padati, spuščati se v prepir'), съ-тръсати ipf. 'otresati, strestati' < psl. *(-)pad-ti, *-tręs-ti → *(-)pad-a-ti, *-tręs-a-ti.

V preglednici so prikazani drugotni nedovršniki h glagolom na *-o-ti *(j)e-ši, ki so dokumentirani v stari cerkveni slovanščini (Dostál 1954: 517–524):

Dovršni glagol	Drugotni nedovršni glagol
*-gnet-ti, *-greb-ti, *-met-ti, *-plet-ti, *-rek-ti, *-tek-ti, *-žęg-ti	*-gnęt-a-ti, *-gręb-a-ti, *-męt-a-ti, *-plęt-a-ti, *-ręk-a-ti, *-tęk-a-ti, *-žag-a-ti
*-bod-ti, *-mog-ti	*-bad-a-ti, *-mag-a-ti
*-čit-ti *-čъt-e-ši, *-kvit-ti *-kvъt-e-ši	*-čit-a-ti, *-kvit-a-ti
*-mer-ti, *-ter-ti, *-žer-ti	*-mir-a-ti, *-tir-a-ti, *-žir-a-ti
*-čę-ti, *-klę-ti, *-pę-ti *-žę-ti	*-čin-a-ti, *-klin-a-ti, *-pin-a-ti *-žim-a-ti
*-dq-ti	*-dym-a-ti
*-blud-ti, *-klad-ti, *-męt-ti, *(-)pad-ti, *-pas-ti, *-strig-ti, *(-)sęd-ti, *-tręs-ti, *-vold-ti	*-blud-a-ti, *-klad-a-ti, *-męt-a-ti, *(-)pad-a-ti, *-pas-a-ti, *-striž-a-ti, *(-)sęd-a-ti, *-tręs-a-ti, *-vold-a-ti

2 Praslovanski glagoli na *-a-ti *-e-ši

Glagolski vid praslovanskih (nesestavljenih) netvorjenih izkorenskih glagolov na psl. *-a-ti *-e-ši (V/3) in s korenem na soglasnik je pogojen s predmetnim pomenom njihovega glagolskega korena: tovrstni nesestavljeni glagoli so po večini **nedovršni**. Drugotni (sestavljene) nedovršniki se izpeljujejo na psl. *-a-ti *-a-je-ši (V/1).

a) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi ničte prevojnne stopnje korenskega zložnika: stesl. из-върати из-береша pf. 'izbrati', раз-дърати раз-дереша pf. 'raztrgati', жъдати жидеша ipf. 'čakati'; съ-зъвати съ-зовеша pf. 'sklicati' → из-бирати из-биракши ipf. 'izbirati', раз-дирати раз-диракши ipf. 'trgati', о-жидати о-жидакши ipf. 'pričakovati'; съ-зъвати съ-зъвакши ipf. 'sklicevati, klicati' < psl. *-bъr-a-ti *-ber-e-ši, *-dъr-a-ti *-der-e-ši, *-žъd-a-ti *-žid-e-ši; *-zъv-a-ti *-zov-e-ši → *-bir-a-ti *-bir-a-je-ši, *-dir-a-ti *-dir-a-je-ši, *-žid-a-ti *-žid-a-je-ši; *-zyv-a-ti *-zyv-a-je-ši.

Dovršni glagol	Drugotni nedovršni glagol
*-bъr-a-ti, *-dъr-a-ti, *-žъd-a-ti	*-bir-a-ti, *-dir-a-ti, *-žid-a-ti
*-zъv-a-ti	*-zyv-a-ti

3 Praslovanski glagoli na *-a-ti *-je-ši

Glagolski vid praslovanskih nesestavljenih glagolov na *-a-ti *-je-ši (V/2) je pogojen z njihovim besedotvornim kategorialnim pomenom (netvorjeni izkorenski glagoli) ali z leksikalnim pomenom njihovega besedotvornega predhodnika (izimenski glagoli).

3.1 Praslovanski izkorenski glagoli na *-a-ti *-je-ši

Glagolski vid praslovanskih nesestavljenih netvorjenih izkorenskih glagolov na psl. *-a-ti, *-je-ši (V/2) in s korenem na soglasnik je pogojen s predmetnim pomenom njihovega glagolskega korena: tovrstni nesestavljeni glagoli so po večini **nedovršni**. Drugotni (sestavljani) nedovršniki se izpeljujejo na psl. *-a-ti *-a-je-ši (V/1).

a) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi ničte prevojne stopnje korenskega zložnika: stcsl. *на-пѣсати на-пишеши* pf. 'napisati, zapisati', *по-стѣлати по-стѣлакиши* pf. 'nastlati, razprosteti'; *по-сѣлати по-сѣлакиши* pf. 'poslati' → *на-писати на-писакиши* ipf. 'pisati, zapisovati', *по-стилати по-стилакиши* ipf. 'nastiljati, razprostirati', *по-сѣлати по-сѣлакиши* ipf. 'pošiljati' < psl. *-pъs-a-ti *-pis-je-ši, *-stbl-a-ti *-stel-je-ši; *-sbl-a-ti *-sbl-je-ši → *-pis-a-ti *-pis-a-je-ši, *-stil-a-ti *-stil-a-je-ši, *-syl-a-ti *-syl-a-je-ši.

b) Glagoli brez (razvidnega) prevoja korenskega zložnika: stcsl. *об-искати об-иштеши* pf. 'pregledati, preiskati', *оу-казати оу-кажеши* pf. 'pokazati, predstaviti' → *об-искати об-искакиши* ipf. 'pregledovati, preiskovati', *оу-казати оу-казакиши* ipf. 'kazati, predstavljati' < psl. *-jisk-a-ti *-jisk-je-ši, *-kaz-a-ti *-kaz-je-ši → *-kaz-a-ti *-kaz-a-je-ši, *-jisk-a-ti *-jisk-a-je-ši.

3.2 Praslovanski izimenski glagoli na *-a-ti *-je-ši

Glagolski vid praslovanskih nesestavljenih (izpridevniških in izsamostalniških) izimenskih glagolov na psl. *-a-ti, *-je-ši (V/2) je pogojen z leksikalnim pomenom njihovega besedotvornega predhodnika: tovrstni nesestavljeni glagoli so **nedovršni** ali **dovršni**. Drugotni (sestavljani ali nesestavljeni) nedovršniki se izpeljujejo na psl. *-a-ti *-a-je-ši, *-a-va-ti *-a-va-je-ši (V/1): stcsl. *орѣ-поясати орѣ-пояшеши* pf. 'opasati' → *орѣ-поясати орѣ-поясакиши* ipf. 'opasovati' < psl. *-pojas-a-ti *-pojas-je-ši → *-pojas-a-ti *-pojas-a-je-ši; stcsl. *о-клеветати о-клеветеши* pf. 'oklevetati' → *о-клеветавати о-клеветавакши* ipf. 'oklevetavati' < psl. *-klevet-a-ti *-klevet-je-ši → *-klevet-a-va-ti *-klevet-a-va-je-ši.

4 Praslovanski glagoli na *-o-ti, *-je-ši

Glagolski vid praslovanskih nesestavljenih netvorjenih izkorenskih glagolov na psl. *-o-ti *-je-ši in s korenem na samoglasnik (I/7) je pogojen s predmetnim pomenom njihovega glagolskega korena: tovrstni nesestavljeni glagoli so po večini **nedovršni**. Drugotni (sestavljani) nedovršniki se izpeljujejo na psl. *-ja-ti *-ja-je-ši, *-va-ti *-va-je-ši (V/1): stcsl. *оу-бити* pf. 'ubiti', *оу-мыти* pf. 'umiti', *сѣ-грѣти* pf. 'segreti' → *оу-бивати/оу-бивати* ipf. 'ubijati', *оу-мывати* ipf. 'umivati', *сѣ-грѣвати* ipf. 'segrevati' < psl. *-bi-ti, *-my-ti, *-grě-ti → *-bi-ja-ti/*-bi-va-ti, *-my-va-ti, *-grě-va-ti.

5 Praslovanski glagoli na **-nq-ti* **-ne-ši*

Glagolski vid praslovanskih (nesestavljenih) tvorjenih izkorenskih glagolov na **-nq-ti* **-ne-ši* (II) je pogojen z njihovim besedotvornim pomenom: a) nesestavljeni inkohativi na **-nq-ti* **-ne-ši* so **dovršni**, ob sebi imajo praviloma nesestavljene durative na **-a-ti* (psl. **dъx-nq-ti* : **dъx-a-ti*); b) nesestavljeni fientivi so **nedovršni** (in vsaj prvotno neprehodni), ob sebi imajo praviloma nesestavljene esive na **-ě/a-ti* **-i-ši* (psl. **mъrz-nq-ti* : **mъrz-ě-ti*); c) sestavljeni inkohativi in sestavljeni fientivi so dovršni.¹⁴ Znotrajsistemsko sinhrono gledano so njihovi drugotni (nesestavljeni in sestavljeni) nedovršni glagoli naslednji: a) drugotni nedovršniki glagolov na **-nq-ti* **-ne-ši* s korenem na soglasnik so glagoli na **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1) in/ali **-a-ti* **-je-ši* (V/2),¹⁵ pri čemer izkazujejo v korenu kvantitativni prevoj po podaljšavi (v nedrugotnem glagolu ničta oziroma polna prevojnja stopnja, v drugotnem glagolu podaljšana ničta oziroma podaljšana polna prevojnja stopnja) in izglasni soglasnik korena, ki je pri glagolih na **-nq-ti* **-ne-ši* zaradi poenostavitve soglasniških sklopov ponekod onemel; b) drugotni nedovršniki glagolov na **-nq-ti* **-ne-ši* s korenem na samoglasnik so glagoli na **-nov-a-ti* **-nu-je-ši* (VI).¹⁶

¹⁴ Pri glagolih na **-nq-ti* **-ne-ši*, ki so dokumentirani samo kot sestavljeni glagoli, tj. dovršni, je pri določanju besedotvornega kategorialnega pomena nesestavljenega glagola potrebno torej preučiti znotrajsistemska razmerja med različnimi glagolskimi tvorbami (stcsl. *оу-тръпѣти* pf. 'otrpniti' je zaradi *тръпѣти* ipf. 'trpeti, trajati' najverjetneje fientiv, medtem ko je stcsl. *оу-нѣзѣти* pf. 'predreti, prenikniti' zaradi *нѣзѣти* ipf. 'prebadati' najverjetneje inkohativ). Merilo postane problematično v primeru, da ima glagol na **-nq-ti* **-ne-ši* ob sebi tako durativ na **-a-ti* kot esiv na **-ě-ti* **-i-ši* ((st)csl. *по-кляцѣти* pf. 'poklekati' : *по-кляцати* ipf. 'upogibati se' : *кляцати* ipf. 'klečati').

¹⁵ Glede na to, da so glagoli na **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1) večinoma neizkorenski (izglagolski, izsamostalniški, izpridevniški), glagoli na **-a-ti* **-je-ši* (V/2) pa po večini izkorenski glagoli in ponavljalni glagoli h glagolom na **-o-ti* **-(j)e-ši* (I/1–6), je mogoče domnevati, da so se drugotni nedovršniki najprej izpeljevali z **-a-ti* **-je-ši* in šele nato po analogiji začeli prehajati med glagole na **-a-ti* **-a-je-ši*. Nekateri avtorji imajo za starejše glagole na **-a-ti* **-a-je-ši* (Nahtigal 1952: 273).

¹⁶ Z diahronnega vidika besedotvorno razmerje med praslovanskimi glagoli na **-nq-ti* **-ne-ši* (II) in **-a-ti* **-je-ši* (V/2) ni povsem jasno. Prevojnjo razmerje korenskega samoglasnika tipa **dъx-nq-ti* : **dъx-a-ti* bi kazalo na drugotnost tvorb tipa **dъx-a-ti*, ki izkazujejo odraz kvantitativnega prevoja po podaljšavi ničte tvorjne stopnje. Podobno se zdi prevojnjo razmerje praslovanskih glagolov **lъz-nq-ti* : **lъz-a-ti*, toda zunajsistemska primerjava (stcsl. *лизати* *лижеши* 'lizati' : lit. *lièžti* *lièžtia* 'lizati') govori v prid mnenju, da gre pri glagolu psl. **liz-a-ti* za primarni glagol. Glagoli na **-a-ti* so prvotni v primeru, da izkazujejo kvantitativni prevoj po podaljšavi polne stopnje oziroma kvantitativni prevoj po redukciji korenskega zložnika (stcsl. *зѣнѣти* pf. 'odpreti usta, zazehati' : *зѣнѣти* *зѣкъши* ipf. 'zevati' < psl. **zi-nq-ti* : **zъj-a-ti* **zěj-e-ši*, stcsl. *рѣнѣти* *сѣ* pf. 'vreči se, planiti' : *рѣкѣти* *рѣкъши* ipf. 'vtikati, porivati, gnati' < psl. **ri-nq-ti* : **rěj-a-ti* **rěj-e-ši* (starejše **rъj-a-ti* **rěj-e-ši*?), stcsl. *плѣнѣти* pf. 'pljuniti' : *пльвати* *плькъши* ipf. 'pljuvati' < psl. **pliv-nq-ti* : **plъv-a-ti* **plъ-je-ši*). Zelo verjetno je, da imamo opravka z več na izrazni ravni sovpadlimi izhodiščnimi besedotvornimi vzorci.

a) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi ničte prevojne stopnje korenskega samoglasnika:

(st)csl. дѣхнѣти pf. 'dahnniti' (вѣз-дѣхнѣти pf. 'vzdihnniti'), гнѣнѣти pf. 'zganiti, premaknniti' (прѣ-гнѣнѣти pf. 'pregibnniti'), мѣкнѣти pf. 'premaknniti' (из-мѣкнѣти pf. 'potegniti ven, izvleči'), оу-сѣхнѣти pf. 'usahnniti', оу-сѣнѣти pf. 'zaspati', тѣкнѣти pf. 'dotaknniti se' (за-тѣкнѣти pf. 'zataknniti, zamašiti') : дѣхати дѣшѣ дѣшеши (in V/1) ipf. 'dihati' (вѣз-дѣхати V/2, V/1 ipf. 'vdihovati'), гѣбати гѣбѣж гѣбакши ipf. 'pro-padati' (прѣ-гѣбати V/1 ipf. 'pregibati'), мѣкати сѣ мѣчѣ сѣ мѣчеши сѣ (in V/1) ipf. 'premikati se', оу-сѣхати оусѣшѣ оусѣшеши (in V/1) ipf. 'usihati', оу-сѣпати V/1 ipf. 'zaspavati', тѣкати тѣчѣ тѣчеши ipf. 'bosti, dotikati se' (за-тѣкати V/1 ipf. 'zaticati, mašiti') ← psl. *(-)dъx-nq-ti, *(-)gъb-nq-ti, *(-)mъk-nq-ti, *-sъx-nq-ti, *-sъp-nq-ti, *(-)tъk-nq-ti : *(-)dъx-a-ti, *(-)gъb-a-ti, *(-)mъk-a-ti, *-sъx-a-ti, *-sъp-a-ti, *(-)tъk-a-ti;

csl. вѣснѣти pf. 'zasijati, zabliskati se', štok. laznuti 'poliznniti', (st)csl. оу-нѣзнѣти pf. 'predreti, preniknniti' : блискати (сѣ) V/1 ipf. 'bliskati se, lesketati se', лизати лижѣ лижешѣ (V/2) ipf. 'lizati', низати ipf. (V/1) 'prebadati' ← psl. *(-)blisk-nq-ti, *(-)lъz-nq-ti, *(-)nъz-nq-ti : *(-)blisc-a-ti, *(-)liz-a-ti, *(-)niz-a-ti.

b) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi e-jevske ali o-jevske prevojne stopnje korenskega samoglasnika:

(st)csl. иштѣзнѣти (< *jъz-čeznqti) pf. 'izginnniti', за-кленѣти pf. 'zapreti' → иштѣзати (< *jъz-čazati) ipf. (V/1) 'izginjati', за-кѣпѣти за-кѣпѣж за-кѣпѣкши ipf. 'tolči, udarjati' < psl. *-čez-nq-ti, *(-)klep-nq-ti → *-čaz-a-ti, *(-)klĕp-a-ti;

stcsl. коснѣти pf. 'dotaknniti se' (при-коснѣти сѣ pf. 'dotaknniti se'), топнѣти ipf. 'toniti' (оу-тонѣти pf. 'utoniti, utopiti se') : касати сѣ ipf. V/1 (при-касати сѣ pf.) 'dotikati se', тапати V/1 ipf. 'potapljati se, imeti brodolom' (оу-тапати ipf. 'toniti, utapljati se') ← psl. *(-)kos-nq-ti, *-top-nq-ti : *(-)kas-a-ti, *-tap-a-ti.

Glagoli na *-nq-ti	Glagoli na *-a-ti
*(-)blъsk-nq-ti	*(-)blisc-a-ti
*(-)lъz-nq-ti	*(-)liz-a-ti
*(-)nъz-nq-ti	*(-)niz-a-ti
*(-)dъx-nq-ti	*(-)dъx-a-ti
*(-)gъb-nq-ti	*(-)gъb-a-ti
*(-)mъk-nq-ti	*(-)mъk-a-ti
*-sъx-nq-ti	*-sъx-a-ti
*-sъp-nq-ti	*-sъp-a-ti
*(-)tъk-nq-ti	*(-)tъk-a-ti
*-čez-nq-ti	*-čaz-a-ti
*(-)klep-nq-ti	*(-)klĕp-a-ti
*(-)kos-nq-ti	*(-)kas-a-ti
*-top-nq-ti	*-tap-a-ti

c) Glagoli brez (razvidnega) prevoja korenškega zložnika:

stcsl. по-мръзнѣти V/1 pf. 'pomrzniti', двигнѣти pf. 'premakniti, dvigniti' (въз-двигнѣти pf. 'vzdigniti'), кликнѣти pf. 'krikniti' (въс-кликнѣти pf. 'vzklikniti'), капѣти pf. 'ka(p)niti', оу-вѣнѣти pf. 'oveneti' : по-мръзати ipf. 'pomrzovati, zmrzovati', двисати движеша (in V/1) ipf. 'premikati, dvigati' (въз-двисати V/2, V/1 ipf. 'vzdigati'), клицати кличеша ipf. 'kričati' (въс-клицати V/2 ipf. 'vzklikati'), капати капакши ipf. 'kapati', оу-вѣдати оу-вѣдеша (in V/1) ipf. 'ovenevati' ← psl. *-mъrз-нѣ-ти, *(-)dvig-нѣ-ти, *(-)klik-нѣ-ти, *(-)kap-нѣ-ти, *-vѣd-нѣ-ти : *-mъrз-a-ти, *(-)dviz-a-ти, *(-)klic-a-ти, *(-)kap-a-ти, *-vѣd-a-ти;

stcsl. минѣти pf. 'preiti, mimo iti, miniti', по-винѣти pf. 'podvreči, podrediti' → миновати ipf. 'minevati', по-виновати pf. 'podreјati' < psl. *-mi-nov-a-ти, *-vi-nov-a-ти.

6 Praslovanski glagoli na *-ě/ʹa-ti *-i-ši

Glagolski vid praslovanskih (nesestavljenih) tvorjenih izkorenskih glagolov na *-ě/ʹa-ti *-i-ši (III/2) je pogojen z njihovim besedotvornim pomenom: nesestavljeni esivi so **nedovršni**, sestavljeni esivi so dovršni. Njihovi drugotni (nesestavljeni in sestavljeni) nedovršni glagoli se izpeljujejo s priponama *-a-ti *-a-je-ši (V/1) ali *-va-ti *-va-je-ši (V/1).

Drugotni (sestavljene) nedovršniki na *-a-ti *-a-je-ti v korenu izkazujejo kvantitativni prevoj po podaljšavi ničte oziroma polne prevojne stopnje: (st)csl. по-мьнѣти pf. 'spomniti se', прѣ-пърѣти pf. 'prepričati', *о-свьтѣти pf. 'zasvetiti se, zdaniti se', на-зърѣти pf. 'pogledati'; *въз-д-ръдѣти pf. 'vzrdeti'; раз-горѣти сѧ pf. 'razgoreti se' → по-минати pf./ipf. 'spominjati se', прѣ-пирати pf. 'teptati; prepričevati', о-свитати ipf. 'svetiti se, daniti se', на-зирати ipf. 'pogledovati, slediti, biti pozoren'; въз-д-ръдати pf. 'zatarnati'; раз-гарати сѧ ipf. 'razgorevati se' < psl. *-тън-ě-ти, *-пър-ě-ти, *-свьт-ě-ти, *-зър-ě-ти, *-ръд-ě-ти, *-гор-ě-ти : *-min-a-ти, *-pir-a-ти, *-svit-a-ти, *-zir-a-ти, *-ryd-a-ти, *-gar-a-ти.

Drugotni nedovršni glagoli na *-va-ti *-va-je-ti prevoja v korenu ne izkazujejo: (st)csl. прѣ-тръпѣти ipf. 'pretreti', по-вѣлѣти pf. 'ukazati' → прѣ-тръпѣвати ipf. 'pretrepvati', по-вѣлѣвати ipf. 'ukazovati' < psl. *-търр-ě-ти, *-vel-ě-ти : *-търр-ě-va-ти, *-vel-ě-va-ти.

7 Praslovanski glagoli na *-i-ti *-i-ši

Glagolski vid praslovanskih (nesestavljenih) tvorjenih glagolov na *-i-ti *-i-ši (IV) je pogojen z njihovim besedotvornim kategorialnim pomenom (iterativi, kavzativi) ali z leksikalnim pomenom njihovega besedotvornega predhodnika (denominativi). Njihovi drugotni (nesestavljeni in sestavljeni) nedovršniki so na *-(j)a-ti *-(j)a-je-ši (V/1), pri denominativih tudi na *-ov/ev-a-ti *-u-je-ši (VI).

7.1 Praslovanski ponavljalni glagoli na **-i-ti* **-i-ši*

Praslovanski nesestavljeni ponavljalni glagoli (iterativi) na **-i-ti* **-i-ši* so **nedovršni**. Sestavljeni iterativi na **-i-ti* **-i-ši* so glede na svoj leksiklani pomen (glagoli premikanja ali glagoli nepremikanja) nedovršni ali dovršni.

Sestavljeni iterativi na **-i-ti* **-i-ši* glagolov premikanja so nedovršni, so pomensko gledano nedovršniki glagolov premikanja na **-ø-ti*/**-a-ti* **-e-ši* (I/1–4, V/2) (prim. 1.1) in imajo drugotne nedovršnike na **-ja-ti* **-ja-je-ši* (V/1), pri čemer v korenu prihaja do kvantitativnega prevoja po podaljšavi *o*-jevske prevojne stopnje: stsl. из-гонити ipf. 'izganjati', при-ходити ipf. 'prihajati', при-носити ipf. 'prinašati', при-водити ipf. 'voditi, peljati'; въ-лазити ipf. 'vstopati' → из-ганиати ipf. 'izganjati', при-хаждати ipf. 'prihajati', sln. *pri-našati*, stsl. при-важдати ipf. 'voditi, peljati', nar. sln. *v-lažati* < psl. **-gon-i-ti*, **-xod-i-ti*, **-nos-i-ti*, **-vod-i-ti*; **-laz-i-ti* → **-gan-ja-ti*, **-xad-ja-ti*, **-nas-ja-ti*, **-vad-ja-ti*; **-laz-ja-ti*.¹⁷

Sestavljeni iterativi na **-i-ti* **-i-ši* glagolov nepremikanja so dovršni in imajo drugotne nedovršnike na **-ja-ti* **-ja-je-ši* (V/1): stsl. раз-лжчати pf. 'ločiti, oddeliti', съ-мжтити pf. 'zmotiti, vznemiriti' → раз-лжчати ipf. 'ločevati, oddelejevati', съ-мжштати ipf. 'motiti, vznemirjati' < psl. **-loč-i-ti*, **-mōt-i-ti* : **-loč-ja-ti*, **-mōt-ja-ti*.

7.2 Praslovanski vzročni glagoli na **-i-ti* **-i-ši*

Praslovanski nesestavljeni vzročni glagoli (kavzativi) na **-i-ti* **-i-ši* so **nedovršni**. Sestavljeni kavzativi na **-i-ti* **-i-ši* so nedovršni.

a) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi *o*-jevske prevojne stopnje korenškega samoglasnika: stsl. на-ложити pf. 'položiti', оу-морити pf. 'moriti, ubiti', на-поити pf. 'napojiti', рас-точити pf. 'razmetati, razsipati' → на-лагати ipf. 'polagati' : оу-маряти ipf. 'ubijati', на-памати ipf. 'napajati', рас-тачати ipf. 'razmetavati' < psl. **-lož-i-ti*, **-mor-i-ti*, **-poj-i-ti*, **-toč-i-ti* → **-lag-a-ti* : **-mar-ja-ti*, **-paj-ja-ti*, **-tak-ja-ti*.

b) Glagoli brez razvidnega prevoja korenškega samoglasnika: (st)csl. отъ-вратити pf. 'odvrniti'; при-лѣпити pf. 'prilepiti', о-свѣтити pf. 'osvetiti', оу-тѣшити pf. 'stisniti', обѣсити (< **ob-věsiti*) ipf. 'obesiti'; въз-боудити pf. 'prebuditi', по-гоубити pf. 'pogubiti'; о-палити pf. 'ožgati', до-садити pf. 'ponižati', про-славити pf. 'proslaviti', по-ставити pf. 'postaviti' → отъ-вращати ipf. 'odvračati'; при-лѣплати ipf. 'prilepljati', о-свѣштати ipf. 'osvetljevati', оу-тѣштати pf. 'stiskati', обѣшати (< **ob-věšati*) pf. 'obešati'; въз-боуждати ipf. 'prebujati', по-гоублати ipf. 'pogubljati'; о-палати ipf. 'ožigati', до-саждати ipf. 'poniževati', про-славлати ipf. 'proslavljati', по-ставлати ipf. 'postavljati' < psl. **-vort-i-ti*; **-lēp-i-ti*, **-svět-i-ti*, **-těšč-i-ti*, **-věš-i-ti*; **-bud-i-ti*, **-gub-i-ti*; **-pal-i-ti*, **-sad-i-ti*, **-slav-i-ti*, **-stav-i-ti* → **-vort-ja-ti*; **-lēp-ja-ti*, **-svět-ja-ti*, **-těšk-ja-ti*, **-věš-ja-ti*; **-bud-ja-ti*, **-gub-ja-ti*; **-pal-ja-ti*, **-sad-ja-ti*, **-slav-ja-ti*, **-stav-ja-ti*.

¹⁷ S sinhronega pomenskega vidika gre za naslednjo besedotvorno verigo: dovršni semelfaktiv na **-e-ši* → nedovršni semelfaktiv na **-i-ši* → nedovršni iterativ na **-ja-je-ši* (psl. **-nes-e-ši* → **-nos-i-ši* → **-nas-ja-je-ši*).

7.3 Praslovanski besedotvorno nemotivirani glagoli na **-i-ti* **-i-ši*

Praslovanski nesestavljeni sinhrono gledano besedotvorno nemotivirani glagoli na **-i-ti* **-i-ši* brez znotrajsistemskega besedotvornega predhodnika (diahrono gledano iterativi in kavzativi) so po večini **nedovršni**, redko **dovršni**.

a) Glagoli z razvidnim kvantitativnim prevojem po podajšavi o-jevske prevojne stopnje korenkega samoglasnika: stesl. прѣ-ломити pf. 'prelomiti', съ-ломити pf. 'zlomiti', просити ipf./pf. 'prostiti' (въ-просити pf. 'prostiti'), скочити pf. 'skočiti', въ-слонити сѧ pf. 'nasloniti se', за-творити pf. 'zapreti' → прѣ-ламмати ipf. 'prelamljati', съ-ламмати ipf. 'lomiti', прашати ipf. 'prašati, spraševati' (въ-прашати ipf. 'spraševati'), скакати скачж скачешип f. 'skakati', въ-сланмати сѧ pf. 'naslanjati se', за-твармати ipf. 'zapirati' < psl. **-lom-i-ti*, **(-)pros-i-ti*, **skoč-i-ti*, **-slon-i-ti*, **-tvor-i-ti* → **-lam-a/ja-ti*, **(-)pras-ja-ti*, **skak-a-ti*, **-slan-ja-ti*, **-tvar-ja-ti*.

b) Glagoli brez razvidnega prevoja korenkega samoglasnika: (st)csl. по-бѣдити pf. 'premagati', мѣсити ipf. 'mesiti' (съ-мѣсити pf. 'zmešati, spojiti'), оу-тѣшити pf. 'utešiti, pomiriti'; прѣ-стѣпити pf. 'prestopiti'; из-бавити pf. 'rešiti', раз-дражити pf. 'razdražati', по-давити pf. 'zadaviti', отъ-валити pf. 'odvaliti' → по-бѣждати ipf. 'premagovati', мѣшати ipf. 'mešati' (съ-мѣшати ipf. 'mešati, sprajati'), оу-тѣшати ipf. 'tešiti, pomirjati'; прѣ-стѣпати ipf. 'prestopati'; из-бавлати ipf. 'reševati', раз-дражати ipf. 'razdraževati', по-давлати pf. 'zadavljanje', отъ-валлати pf. 'odvaljevati' < psl. **-bĕd-i-ti*, **(-)mĕs-i-ti*, **-tĕš-i-ti*, **-stop-i-ti*, **-bav-i-ti*, **-draž-i-ti*, **-dav-i-ti*, **-val-i-ti* → **-bĕd-ja-ti*, **(-)mĕs-ja-ti*, **-tĕx-ja-ti*, **-stop-a-ti*, **-bav-ja-ti*, **-drag-ja-ti*, **-dav-ja-ti*, **-val-ja-ti*.¹⁸

7.4 Praslovanski izimenski glagoli na **-i-ti* **-i-ši*

Glagolski vid praslovanskih (izpridevniških in izsamostalniških) izimenskih glagolov na **-i-ti* **-i-ši* je pogojen z leksikalnim pomenom njihovega besedotvornega predhodnika. Nesestavljeni denominativi **-i-ti*, **-i-ši* so po večini **nedovršni**, v manjšini **dovršni**. Tako kot drugi glagoli na **-i-ti* **-i-ši* drugotne nedovršnike tvorijo na **-ja-ti* **-ja-je-ši*, pri čemer pri nekaterih izimenskih glagolih po vzoru iz glagolskih glagolov prihaja do kvantitativnega prevoja po podajšavi o-jevske prevojne stopnje korenkega samoglasnika: stesl. на-правити pf. 'usmeriti', поустити pf. 'pustiti, izpustiti' (отъ-поустити pf. 'odpustiti'); stesl. раз-дѣлити ipf. 'razdeliti', родити pf. 'zaploditi, roditi' (по-родити pf. 'poroditi') → на-правлати ipf. 'usmerjati', поуштати ipf. 'puščati, izpuščati' (отъ-поуштати ipf. 'odpuščati'); раз-дѣлати ipf. 'razdeljevati', раждати pf. 'zaplojevati, rojevati' (по-раждати сѧ pf. 'znova se roditi') < psl. **-prav-i-ti*, **(-)pust-i-ti*, **-dĕl-i-ti*, **(-)rod-i-ti* → **-prav-ja-ti*, **(-)pust-ja-ti*, **-dĕl-ja-ti*, **(-)rad-ja-ti*.

¹⁸ S sinhronega pomenskega vidika gre za naslednje besedotvorne verige: a) sestavljeni dovršnik na **-i-ti* → sestavljeni nedovršnik na **-ja-ti* (psl. **-tvor-i-ti* → **-tvar-ja-ti*; **-bav-i-ti* → **-bav-ja-ti*); b) nesestavljeni dovršnik na **-i-ti* → nesestavljeni nedovršnik na **-ja-ti* (psl. **skoč-i-ti* → **skak-a-ti*); c) nesestavljeni nedovršnik na **-i-ti* (semelfaktiv) → nesestavljeni nedovršnik na **-ja-ti* (iterativ), sestavljeni dovršnik → sestavljeni nedovršnik (psl. **(-)mĕs-i-ti* → **(-)mĕs-ja-ti*).

Redki denominativi na **-i-ti* **-i-ši* tvorijo drugotne nedovršnike na **-ov/ev-a-ti* **-u-je-ši* (VI): stsl. *кѡпѣти* pf. 'kupiti' (*ис-кѡпѣти* pf. 'odkupiti'), *прѣ-образѣти* сѧ pf. 'preobraziti se, spremeniti se' → *кѡпѣвати* ipf. 'kupovati' (*ис-кѡпѣвати* ipf. 'odkupovati'), *прѣ-образѡвати* сѧ ipf. 'preobraževati se, spreminjati se' < psl. **(-)kup-i-ti*, **(-)obraz-i-ti* → **(-)kup-ov-a-ti*, **(-)obraz-ov-a-ti*).¹⁹

8 Praslovanski glagoli na **-a-ti* **-a-je-ši*

Glagolski vid praslovanskih nesestavljenih (izpridevniških in izsamostalniških) izimenskih glagolov na **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1) je pogojen z leksikalnim pomenom njihovega besedotvornega predhodnika: tovrstni nesestavljeni glagoli so **nedovršni** ali **dovršni**. Drugotni nedovršniki se izpeljujejo na psl. **-a-va-ti*, **-a-va-je-ši* (V/1): stsl. *кѡнѣчати* pf. 'končati' (*сѣ-кѡнѣчати* pf. 'skončati'), *о-тажѣчати* pf. 'postati težak' → *кѡнѣчавати* ipf. 'končevati' (*сѣ-кѡнѣчавати* ipf. 'skončevati'), *о-тажѣчавати* pf. 'postati težak' < psl. **(-)konьč-a-ti*, **-težьč-a-ti* → **(-)konьč-a-va-ti*, **-težьč-a-va-ti*.

9 Sklep

Praslovanski drugotni nedovršniki se iz (sestavljeneh in nesestavljenih) dovršnih glagolov izpeljujejo s priposkimi obrazili psl. **-i-ti* **-i-ši* (IV), **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1), **-a-ti* **-je-ši* (V/2), **-ov/ev-a-ti* **-u-je-ši* (VI) in v večini primerov s prevojem korenkega zložnika. Glede na vrsto prevoja v korenu je besedotvorne vzorce izpeljave drugotnih nedovršnikov relativnokronološko mogoče razvrstiti v več skupin:

(1) glagoli s kvalitativnim prevojem v korenu: a) glagoli premikanja na psl. **-o-ti* **-e-ši* → **-i-ti* **-i-ši* (I/1–6 → IV) (psl. **(-)nes-ti* **(-)nes-e-ši* → **(-)nos-i-ti* **(-)nos-i-ši*);

(2) glagoli s kvantitativnim prevojem po redukciji v korenu: psl. **-o-ti* **-e-ši* → **-a-ti* **-je-ši* (I/1–6 → V/2) (psl. **(-)je-ti* **(-)jьm-e-ši* → **(-)jьm-a-ti* **(-)jem-je-ši*);

(3) glagoli s kvantitativnim prevojem po podaljšavi polne oziroma ničte prevojne stopnje v korenu: a) psl. **-nq-ti* **-ne-ši* → **-a-ti* **(-ja)-je-ši* (II → V/2, V/1) (psl. **(-)dьx-nq-ti* **(-)dьx-ne-ši*, **(-)kap-nq-ti* **(-)kap-ne-ši*, **-sьx-nq-ti* **-sьx-ne-ši* (II) → **(-)dьx-a-ti* **(-)dьx-je-ši*; **(-)kap-a-ti* **(-)kap-a-je-ši*, **-syx-a-ti* **-syx-a-je-ši*); b) psl. **-o-ti* **-e-ši*, **-a-ti* **-e-ši*, **-a-ti* **-je-ši*, **-ě/a-ti* **-i-ši* → **-a-ti* **-a-je-ši* (I/1–6, V/3, V/2, III/2 → V/1) (psl. **-bod-ti* **-bod-e-ši*,

¹⁹ Pri razmerju dovršni glagol na **-i-ti* **-i-ši* : nedovršni glagol na **-ov/ev-a-ti* **-u-je-ši* gre prvotno za vzporedni izimenski izpeljanki (stsl. *образъ* 'postava, izgled, slika, pojava, način' → *прѣ-образѣти* сѧ : *прѣ-образѡвати* сѧ). Pri prevzetem glagolu stsl. *кѡпѣти* < psl. **kup-i-ti* ← pgerm. **kaupjan* (> stang. *cēapjan*, stsaš. *kōpjan* 'trgovati') (Snoj 2003: 335) je prišlo na osnovi besedotvornega vzorca psl. **obraz-ъ* → **obraz-i-ti* : **obraz-ov-a-ti* do analognih tvorbo, in sicer glagola na psl. **-ov-a-ti* (stsl. *кѡпѣвати* < psl. **kup-ov-a-ti*) in vzvratnega samostalnika na psl. **-ъ* (stsl. *кѡпѣ* 'kup, trgovanje' < psl. **kup-ъ*).

*-mer-ti *-mьr-e-ši, *(-)rek-ti *(-)reč-e-ši → *-bad-a-ti *-bad-a-je-ši, *-mir-a-ti *-mir-a-je-ši, *(-)rěk-a-ti *(-)rěk-a-je-ši; *-bьr-a-ti *-ber-e-ši → *-bir-a-ti *-bir-a-je-ši; psl. *-sьl-a-ti *-sьl-je-ši → *-syl-a-ti *-syl-a-je-ši; psl. *-gor-ě-ti *-gor-i-ši → *-gar-a-ti *-gar-a-je-ši); c) psl. *-i-ti *-i-ši → *-ja-ti *-ja-je-ši (IV → V/1) (psl. *-mor-i-ti *-mor-i-ši, *(-)pust-i-ti *(-)pust-i-ši → *-mar-ja-ti *-mar-ja-je-ši, *-pust-ja-ti *-pust-ja-je-ši); č) psl. *-o-ti *-e-ši → *-ja/va-ti *-ja/va-je-ši (V/7 → V/1) (psl. *-bi-ti *-bi-je-ši, *-my-ti *-my-je-ši (V/7) → *-bi-ja/va-ti *-bi-ja/va-je-ši, *-my-va-ti *-my-va-je-ši);

(4) glagoli brez prevoja v korenu: a) psl. *-ě/'a-ti *-i-ši → *-ě/'a-va-ti *-ě/'a-va-je-ši (III/2 → V/1) (psl. *-tьrp-ě-ti *-tьrp-i-ši → *-tьrp-ě-va-ti *-tьrp-ě-va-je-ši); b) psl. *-a-ti *-a-je-ši → *-a-va-ti *-a-va-je-ši (V/1 → V/1) (psl. *-kop-a-ti *-kop-a-je-ši → *-kop-a-va-ti *-kop-a-va-je-ši); c) psl. *-i-ti *-i-ši → *-ov'ev-a-ti *-u-je-ši (IV → VI) (psl. *(-)obraz-i-ti *(-)obraz-i-ši (IV) → *(-)obraz-ov-a-ti *(-)obraz-u-je-ši).

Dovršni glagol		Drugotni nedovršni glagol			
I/1–6	*-bod-ti	*-bod-e-ši	*-bad-a-ti	*-bad-a-je-ši	V/1
	*-mer-ti	*-mьr-e-ši	*-mir-a-ti	*-mir-a-je-ši	
	*(-)rek-ti	*(-)reč-e-ši	*(-)rěk-a-ti	*(-)rěk-a-je-ši	
	*(-)ję-ti	*(-)jьm-e-ši	*(-)jьm-a-ti	*(-)jem-je-ši	V/2
	*-nes-ti	*-nes-e-ši	*-nos-i-ti	*-nos-i-ši	IV
I/7	*-bi-ti	*-bi-je-ši	*-bi-ja/va-ti	*-bi-ja/va-je-ši	V/1
	*-my-ti	*-my-je-ši	*-my-va-ti	*-my-va-je-ši	
II	*(-)дѣх-нѣ-ti	*(-)дѣх-не-ši	*(-)dyx-a-ti	*(-)dyx-je-ši	V/2
	*(-)kap-нѣ-ti	*(-)kap-не-ši	*(-)kap-a-ti	*(-)kap-a-je-ši	V/1
	*-sьx-нѣ-ti	*-sьx-не-ši	*-syx-a-ti	*-syx-a-je-ši	
III/2	*-gor-ě-ti	*-gor-i-ši	*-gar-a-ti	*-gar-a-je-ši	V/1
	*-tьrp-ě-ti	*-tьrp-i-ši	*-tьrp-ě-va-ti	*-tьrp-ě-va-je-ši	
IV	*-mor-i-ti	*-mor-i-ši	*-mar-ja-ti	*-mar-ja-je-ši	V/1
	*(-)pust-i-ti	*(-)pust-i-ši	*(-)pust-ja-ti	*(-)pust-ja-je-ši	
	*(-)kup-i-ti	*(-)kup-i-ši	*(-)kup-ov-a-ti	*(-)kup-u-je-ši	VI
V/1	*-jьgr-a-ti	*-jьgr-a-je-ši	*-jьgr-a-va-ti	*-jьgr-a-va-je-ši	V/1
	*(-)копѣч-a-ti	*(-)копѣч-a-je-ši	*(-)копѣч-a-va-ti	*(-)копѣч-a-va-je-ši	
V/2	*sьl-a-ti	*sьl-je-ši	*-syl-a-ti	*-syl-a-je-ši	V/1
V/3	*-bьr-a-ti	*-bьr-e-ši	*-bir-a-ti	*-bir-a-je-ši	V/1

Praslovanski besedotvorni vzorci izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov

Literatura

- Andersen 1999 = Henning Andersen, The Western South Slavic Contrast Sn. *sah-ni-ti* // SC *sah-nu-ti*, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 2 (1999), 47–62.
 Arumaa 1985 = Peter Arumaa, *Urslavische Grammatik III: Formenlehre*, Heidelberg, 1985.
 Babič 2003 = Vanda Babič, *Učbenik stare cerkvene slovanščine*, Ljubljana, 2003.

- Bezljaj 1976–2007 = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, Ljubljana, 1976–2007.
- Bošković 1990 (2000) = Радосав Бошковић, *Основи упоредне граматике словенских језика*, Никшић (Београд), 1990 (2000).
- Dobrovský 1819 = Ioseph Dobrowsky, *Lehrgebäude der böhmischen Sprache*, Prag, ²1819 (¹1809).
- Dobrovský 1822 = Ioseph Dobrowsky, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, Vindobonae, 1822.
- Dostál 1954 = Antonín Dostál, *Studie o vidovém systému v staroslověnině*, Praha, 1954.
- Leskien 1922 = August Leskien, *Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*, Weimar – Heidelberg, ⁶1922 (¹1871).
- Meillet 1934 = Antoine Meillet, *Le slave commun*, seconde édition revue et augmentée avec le concours de André Vaillant, Paris, ²1934 (¹1924).
- Merše 1995 = Majda Merše, *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*, Ljubljana, 1995.
- Miklošič 1862–65 = Franz Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, Wien, 1862–1865.
- Miklošič 1875 = Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II: Stammbildungslehre*, Wien 1875.
- Miklošič 1876 = Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen III: Wortbildungslehre*, Wien ²1876.
- Nahtigal 1952 = Rajko Nahtigal, *Slovanski jeziki*, Ljubljana, ²1952 (¹1939).
- Schleicher 1852 = August Schleicher, *Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache*. Bonn, 1852.
- Schleicher 1861–62 = August Schleicher, *Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, Weimar, ¹1861–1862 (²1866).
- Śląski 1974 = Franciszek Śląski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego I: czasownik*, v: *Słownik prasłowiański I*, ur. Franciszek Śląski, Wrocław idr., 1974, 43–58.
- Snoj 2003 = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana, ²2003 (¹1997).
- Stang 1942 = Christian S. Stang, *Das slavische und baltische Verbum*, Oslo, 1942.
- Staroslavjanskij slovar' 1999 = *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, Москва, ²1999 (¹1994).
- Šekli 2011 = Matej Šekli, Besedotvorni pomeni nesestavljenih izpeljanih glagolov v (pra)slovanščini, v: *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek, Bielsko-Biała idr., 2011 (Zora 80), 32–45.
- Šivic-Dular 2011 = Alenka Šivic-Dular, Sekundarni glagoli na *-n-ěti* v slovenščini – prehajanje med glagolskimi vrstami, v: *Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*, ur. Marko Jesenšek, Maribor, 2011 (Zora 75), 441–487.
- Vaillant 1966 = André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves III: le verbe*, Paris, 1966.
- Vondrák 1924 = Wenzel Vondrák, *Stammbildungslehre: Bildung der Verbalstämme*, v: Wenzel Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, Göttingen, ²1924 (¹1908), 704–719.

Proto-Slavic Derivational Patterns of Secondary Imperfective Verbs

Summary

Proto-Slavic secondary imperfective verbs are derived from (prefixed and unprefix) perfective verbs by means of suffixed PS1. **-i-ti* **-i-ši* (IV), **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1), **-a-ti* **-je-ši* (V/2), and **-ov/ev-a-ti* **-u-je-ši* (VI), as well as vowel gradation in the most cases. On the basis of vowel gradation type, the derivational patterns of secondary imperfectives can be placed into several groups according to relative chronology:

(1) Verbs with vowel gradation in terms of quality: a) verbs of movement in PS1. **-o-ti* **-e-ši* → **-i-ti* **-i-ši* (I/1–6 → IV) (PS1. **(-)nes-ti* **(-)nes-e-ši* → **(-)nos-i-ti* **(-)nos-i-ši* ‘to carry’);

(2) Verbs with vowel gradation in terms of reduction: PS1. **-o-ti* **-e-ši* → **-a-ti* **-je-ši* (I/1–6 → V/2) (PS1. **(-)je-ti* **(-)jъm-e-ši* → **(-)jъm-a-ti* **(-)jem-je-ši* ‘to take’);

(3) Verbs with vowel gradation in terms of lengthening of full or zero grade:
a) PS1. **-nq-ti* **-ne-ši* → **-a-ti* **(-ja)-je-ši* (II → V/2, V/1) (PS1. **(-)dъx-ne-ši*, **(-)kap-nq-ti* **(-)kap-ne-ši*, **-sъx-nq-ti* **-sъx-ne-ši* (II) → **(-)dyx-a-ti* **(-)dyx-je-ši* ‘to breathe’; **(-)kap-a-ti* **(-)kap-a-je-ši* ‘to drip’, **-syx-a-ti* **-syx-a-je-ši* ‘to dry’);

b) PS1. **-o-ti* **-e-ši*, **-a-ti* **-e-ši*, **-a-ti* **-je-ši*, **-ě/’a-ti* **-i-ši* → **-a-ti* **-a-je-ši* (I/1–6, V/3, V/2, III/2 → V/1) (PS1. **-bod-ti* **-bod-e-ši*, **-mer-ti* **-mъr-e-ši*, **(-)rek-ti* **(-)reč-e-ši* → **-bad-a-ti* **-bad-a-je-ši* ‘to perforate’, **-mir-a-ti* **-mir-a-je-ši* ‘to die’, **(-)rěk-a-ti* **(-)rěk-a-je-ši* ‘to say’, **-bъr-a-ti* **-ber-e-ši* → **-bir-a-ti* **-bir-a-je-ši* ‘to collect’; PS1. **-sъl-a-ti* **-sъl-je-ši* → **-syl-a-ti* **-syl-a-je-ši* ‘to send’; PS1. **-gor-ě-ti* **-gor-i-ši* → **-gar-a-ti* **-gar-a-je-ši* ‘to burn’);

c) PS1. **-i-ti* **-i-ši* → **-ja-ti* **-ja-je-ši* (IV → V/1) (PS1. **-mor-i-ti* **-mor-i-ši*, **(-)pust-i-ti* **(-)pust-i-ši* → **-mar-ja-ti* **-mar-ja-je-ši* ‘to murder’, **-pust-ja-ti* **-pust-ja-je-ši* ‘to leave’);

d) PS1. **-o-ti* **-e-ši* → **-ja/va-ti* **-ja/va-je-ši* (I/7 → V/1) (PS1. **-bi-ti* **-bi-je-ši*, **-my-ti* **-my-je-ši* (I/7) → **-bi-ja/va-ti* **-bi-ja/va-je-ši* ‘to beat’, **-my-va-ti* **-my-va-je-ši* ‘to wash’);

(4) Verbs without vowel gradation in the root: a) PS1. **-ě/’a-ti* **-i-ši* → **-ě/’a-va-ti* **-ě/’a-va-je-ši* (III/2 → V/1) (PS1. **-tъrp-ě-ti* **-tъrp-i-ši* → **-tъrp-ě-va-ti* **-tъrp-ě-va-je-ši* ‘to suffer’); b) PS1. **-a-ti* **-a-je-ši* → **-a-va-ti* **-a-va-je-ši* (V/1 → V/1) (PS1. **-kop-a-ti* **-kop-a-je-ši* → **-kop-a-va-ti* **-kop-a-va-je-ši* ‘to dig’); c) PS1. **-i-ti* **-i-ši* → **-ov/ev-a-ti* **-u-je-ši* (IV → VI) (PS1. **(-)obraz-i-ti* **(-)obraz-i-ši* (IV) → **(-)obraz-ov-a-ti* **(-)obraz-u-je-ši* ‘to shape’).

Razmišljanja ob starejših romanizmih v slovenščini in drugih južnoslovanskih jezikih (1. del)

Agata Šega

Cobiss: 1.01

Tema članka je primerjava značilnosti starejših romanizmov v slovenščini z značilnostmi istovrstnih izposojenk v drugih južnoslovanskih jezikih. V prvem delu avtorica obravnava pred 12. stoletjem prevzeto besedje v slovenščini in hrvaščini, pri čemer posveča posebno pozornost merilom razlikovanja med pravimi in navideznimi starejšimi romanizmi.

Ključne besede: južnoslovanski jeziki, slovenščina, hrvaščina, starejši romanizmi, hrvatizmi

Thoughts on Older Romance Elements in Slovenian and Other South Slavic Languages (Part 1)

This article compares the features of older Romance elements in Slovenian with the features of loans of the same kind in other South Slavic languages. In the first part the author examines vocabulary borrowed into Slovenian and Croatian before the twelfth century, paying special attention to the criteria for differentiating between true and apparent older Romance elements.

Keywords: South Slavic languages, Slovenian, Croatian, older Romance elements, Croatianisms

1 Predmet raziskave

1.1 Jezikoslovci, ki se ukvarjamo s starejšo fazo romansko slovanskih jezikovnih stikov, z izrazom *starejši romanizmi* navadno poimenujemo besede, za katere lahko utemeljeno sklepamo, da so bile neposredno prevzete iz neke romanske predloge še v alpskoslovanskem obdobju,¹ se pravi približno do konca 11. stoletja, ko se začne tako imenovana *osnovna dialektalizacija slovenskega jezika* (Logar 1965: 5).²

Do ugotovitev, ki jih predstavljam v pričujočem prispevku, sem prišla glede slovenščine predvsem na podlagi preučevanja besednega fonda, zbranega za doktorsko disertacijo o starejših romanizmih v slovenščini,³ upoštevala pa sem seveda tudi izsledke drugih relevantnih stičnojezikoslovnih raziskav. Disertacija obravnava

¹ Po analogiji na vzporedno poimenovanje »protoromanski« za razvojno fazo ob prehodu iz latinščine v romanske jezike bi ga lahko imenovali tudi »protoslovensko« oz. »pedslovensko«.

² Odločitev o tem je podrobneje utemeljena v Šega 1998: 96; 2006a: 8–9; 2006b: 89.

³ Prim. Šega 2006a. Disertacija je na kratko predstavljena v Šega 2006b.

samo starejše romanizme, ki imajo za predlogo romanske apelative, besede, ki tega pogoja ne izpolnjujejo, pa so iz raziskave izključene. S slednjimi mislim predvsem na substratna krajevna imena večinoma neznanega izvora, ki so bila najverjetneje prevzeta z romanskim posredovanjem, kot so *Celje*, *Ptuj*, *Soča*,⁴ pa tudi na antropolekseme, npr. imena svetnikov, kot so *Jurij*⁵ in podobno. Če izključimo tovrstno besedje, lahko ugotovimo, da je starih romanizmov iz apelativov v slovenščini zelo malo. O točnem številu bi bilo težko govoriti, in sicer iz različnih razlogov, ki bodo deloma razvidni tudi iz nadaljevanja tega prispevka.⁶ Naj med njimi na tem mestu izpostavim predvsem težave pri določanju dejanskega jezika prevzema, saj pri nekaterih besedah jezikoslovci še vedno niso popolnoma prepričani, ali so bile prevzete neposredno ali pa s posredovanjem kakega drugega jezika.

Trenutno stanje raziskav kaže na približno 150 tovrstnih izposojenk v slovenščini. Gre večinoma za samostalnike, ki so največkrat prevzeti v prvotnem, najbolj značilnem in konkretnem pomenu, kakor je pri izposojenkah običajno. Stanje v slovenščini bom v nadaljevanju primerjala s tistim v drugih južnoslovanskih jezikih, v prvem delu prispevka se bom posvetila predvsem primerjavi med značilnostmi slovenskih in hrvaških starejših romanizmov.

1.2 Hrvaščina na tem področju seveda kaže precej drugačno podobo kot slovenščina. Med vsemi slovanskimi jeziki ima namreč ravno hrvaščina največ starih izposojenk romanskega izvora. Za njihovo preučevanje je, kot je v romanistični javnosti dobro znano, zaslužen zlasti Petar Skok, čigar delo so nadaljevali in dopolnjevali njegovi nasledniki, med katerimi naj omenim zlasti zdaj že pokojnega Vojmirja Vinjo. Pri tem mislim na njegovo monografijo v dveh delih *Jadranska fauna* (Vinja 1986), predvsem pa na njegovo zadnje, monumentalno delo *Jadranske etimologije* (Vinja 1998–2004) v treh zvezkih, kjer je ovrgel ali popravil marsikatero Skokovo trditev in dopolnil njegove podatke. Žal pa je slovenščina v tem delu premalo upoštevana; predvsem jo pogrešamo v primerih, ko bi lahko bolje osvetlila kak hrvaški romanizem.⁷

Pomemben prispevek iz romanističnih vrst k naši snovi tako glede slovenščine in hrvaščine kot tudi glede drugih južnoslovanskih jezikov predstavlja delo Luciana Rocchija *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali* (Rocchi 1990), v katerem je obdelanih prek 400 izhodiščnih besed, od katerih so skoraj vse, razen nekaterih zelo redkih izjem, o katerih bomo še govorili, dale vsaj eno, če ne celo več izposojenk v hrvaščini, medtem ko naj bi slovenske izposojenke izhajale le iz dvainšestdesetih. V tem delu slovenščina, o kateri avtor za nameček tudi

⁴ Snoj, ESSZI 87, 336–337, 386.

⁵ Ramovš 1936: 51.

⁶ Ti razlogi so podrobneje pojasnjeni v Šega 2000, zlasti 162–164.

⁷ Tako na primer Vinja v geslu *blūta* (JE 1: 57–58) ne upošteva slovenskih oblik, čeprav v bibliografiji navaja prve tri zvezke ESSJ. Zato ne poveže sln. *blūta* 'rana, ki jo konju naredi sedlo' (Istra), *blutina* 'rana, v kateri že gnije kost' (oboje v ESSJ 1: 28, a brez navedbe točne lokacije) s sorodnim *bjūta* 'žulj ili rana od samara na konju ili magarcu' s Cresa in drugimi hrvaškimi oblikami s primerljivim pomenom, kar bi morda pripomoglo k razumevanju pomenskega razvoja izposojenk iz končnega izhodišča *abluta*, REW 32.

ni popolno informiran, kar je po svoje razumljivo,⁸ ostaja nekoliko v senci drugih južnoslovanskih jezikov, predvsem seveda hrvaščine. Zato je kar nekaj slovenskih starejših romanizmov v tem delu spregledanih, čeprav so njihove vzporednice v drugih južnoslovanskih jezikih ali vsaj v hrvaščini sicer navedene, tako npr. dva zgodaj izposojena slovenska toponima iz končnega izhodišča *sanctus* (REW 7569) pred svetniškim imenom (prim. razdelka 1.4 in 2.6). Poleg tega je treba upoštevati, da je od izida te knjige minilo že več kot 20 let.

Vsekakor za hrvaščino velja isto kot za slovenščino: tudi točnega števila hrvaških starejših romanizmov za zdaj ni mogoče navesti, zgovoren pa je podatek, da naj bi bilo po zadnjih ugotovitvah samo v Skokovem etimološkem slovarju hrvaškega in srbskega jezika (ERHSJ) in v preostalih njegovih prispevkih navedenih celo več kot tisoč tako imenovanih »dalmatskih leksikalnih ostalin«, ki so potrjene v hrvaških in črnogorskih govorih.⁹

Za romanistiko je izjemno pomembno, da so hrvaški starejši romanizmi kdaj pa kdaj izposojeni tudi iz izhodiščnih besed, ki se drugod po Romaniji¹⁰ niso ohranile ali pa so se ohranile samo v sledih, včasih niti ne na sosednjih območjih.¹¹ Zanimivi so tudi starejši romanizmi iz predlog, za katere najdemo vzporednice le na čisto nasprotnem delu romanskega govornega področja. Tak primer je recimo hrvaška beseda *liganj* 'kalamar, Loligo vulgaris' z različicami, prevzeta iz neke romanske predloge, ki nadaljuje protoromansko lokalno ustreznico latinskega *loligo*, *-inis*. Do nedavnega je veljalo, da je ta latinska beseda preživela samo kot izposojenka v hrv. *liganj*, dokler ni šele pred dobrima dvema desetletjema iz besedja, ki ga je zbral španski jezikoslovec Manuel Alvar, postalo prvič jasno razvidno, da se ohranja tudi kot romanski refleks, in sicer v portugalskem *lula*, česar romanisti do nedavnega niso opazili.¹² Razumljivo: jezikoslovci z Iberskega polotoka, sploh romanisti, se z južnoslovanskimi jeziki načeloma ne ukvarjajo kaj dosti in tudi po slovanskih etimoloških slovarjih ne brskajo, kar pa bi se jim bilo v tem primeru obrestovalo,

⁸ Če že ne drugega, je imel avtor v času nastajanja dela na voljo le prva dva zvezka ESSJ, zaradi česar ga je lahko upošteval le do konca črke O.

⁹ »... més de mil vestigis lexicals dalmàtics en les parles croates i montenegrines recollits en la vasta obra etimològica de Petar Skok ...« (Vuletić 2010: 315).

¹⁰ Tako imenujemo v romanistiki celoto območij, ki so nekdaj pripadala rimskemu imperiju in kjer se je (domnevno seveda ne povsod v enaki meri) nekdaj govorilo latinsko.

¹¹ Pozneje bomo videli, da najdemo vsaj en tak primer tudi v slovenščini.

¹² Alvar 1988: 2184–2186. Naj omenim, da je Alvar besedje, ki izhaja iz *loligo*, le zbral in zapisal, ni pa ga še povezal s tem izhodiščem, ravno tako ni opozoril na vzporedje s hrvaškim romanizmom. To je storil nekaj let pozneje na podlagi Alvarjevega besednega materiala šele Žarko Muljačić (Muljačić 1994: 231). Portugalski etimološki slovar (Machado, DELP 3: 449) tako sicer zavrača docela neverjetno starejšo etimologijo iz lat. *luna* 'luna', zagovarja pa drugo, pomensko in fonetično nekoliko verjetnejšo, ki besedo povezuje s poznolat. *lūra* 'vrečka, torba'. To izhodišče ima v primerjavi z *loligo* najmanj to pomajkljivost, da iz njega ne najdemo nobene vzporednice v drugih romanskih jezikih, saj vse obstoječe romanske besede, ki jih povezujejo s to predlogo, izhajajo iz različice s protoromanskim kratkim *u*, ki bi v portugalsščini dal *o*, poleg tega po arealu, ki pokriva Francijo (zlasti Normandijo) in del severne Italije, ne ustrezajo, za nameček pa še nobena od njih ne pomeni 'kalamar'. Prim. FEW 5: 465, geslo *lūra*.

saj je *liganj* z navedenim latinskim izhodiščem, ki več kot očitno pojasnjuje tudi izvor navedenih romanskih oblik, povezal že Miklošič (EWSS 168). Tretja, zadnja izdaja Meyer-Lübkejevega etimološkega slovarja romanskih jezikov iz leta 1935 gesla *loligo* nima, v romanistiki pa na žalost rado obvelja pravilo, da »quod non est in *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, non est in mundo«. Škoda, saj je ta jezikovna ostalina zelo lep zgled ohranjanja leksemov na obrobju nekega jezikovnega področja, tako rekoč šolski primer za arealno lingvistiko.¹³ Kot vemo, je zašla sicer tudi v slovensko *ligenj*, ampak najverjetneje samo kot poznejša izposojenka iz hrvaščine s podomačenim sufiksom.¹⁴ Takih zanimivih romanizmov, ki jih pozna od vseh slovanskih jezikov samo hrvaščina, bi lahko navedli še več, vendar bi se s tem oddaljili od teme prispevka.

1.3 Govorili bomo torej predvsem o starejših romanizmih, ki so skupni slovenščini in hrvaščini, vendar se za začetek najprej razglejmo nekoliko širše. Areal razširjenosti latinskih predlog za vsakega od slovenskih starejših romanizmov sem zelo natančno obdelala: preverila sem njeno prisotnost tako v obliki romanskih refleksov v romanskih jezikih kot tudi v obliki neposrednih izposojenk v vseh slovanskih jezikih vključno s staro cerkveno slovaščino, ravno tako v germanskih in keltskih jezikih, v berberščini, albanščini itd. Ta analiza je pokazala, da gre z le zelo redkimi izjemami za izhodišča prevzema, katerih romanski areal pokriva tudi severno Italijo, čeprav ne nujno vedno današnjemu slovenskemu govornemu območju sosednja ozemlja. Poleg tega sem lahko ugotovila, da so romanski refleksi iz istih izhodiščnih besed v največjem številu primerov že zgodaj izposojeni vsaj v hrvaščino, če ne tudi še v druge južnoslovanske, pogosto pa še v druge slovanske in/ali tudi neslovanske jezike. V teh primerih gre za stare kulturne izposojenke, kot so *banja* iz *balnea* (REW 916),¹⁵ *breskev* iz *persica* (REW 6247), *češnja* iz *cerasea* (REW 1823), *vino* iz *vinum* (REW 9356)¹⁶ in podobne. Najmanj starejših romanizmov imata razumljivo makedonščina in bolgarščina, kjer je očitnejši grški vpliv, pri čemer velja omeniti, da pravzaprav vse tiste, ki jih poznata, najdemo tudi v drugih južnoslovanskih jezikih.¹⁷ Beležimo tudi

¹³ Ali kakor se je o nekem drugem starejšem hrvaškem romanizmu s podobnim arealom s prav prisrčno znanstveno navdušenostjo, skorajda vznesenostjo izrazil Luciano Rocchi: »splendido esempio di norma delle aree laterali di bartoliana memoria« (Rocchi 1990: 124).

¹⁴ Prim. razdelek 2.3.

¹⁵ Kadar je pomen latinskega izhodišča enak kot v slovenski izposojenki, ga ne navajam. Kadar ni tako, navajam pomen, vendar v slovenskem prevodu; pri Meyer-Lübkeju namreč najdemo samo nemške ustreznice. Končno latinsko izhodišče vsake izposojenke navajam v obliki, kakor je zapisana v REW, čeprav danes romanistika teži k fonetičnemu zapisu z zvezdico, na primer v novem spletnem romanskem etimološkem slovarju *Dictionary étymologique roman* (prim. <http://www.atilf.fr/derom>). Tako sem se odločila zaradi tradicije, ki so je morda slovanski bralci romanističnih besedil bolj vajeni, in zato, ker natančna glasovna podoba izhodiščnih besed v tem prispevku pravzaprav ni bistvena.

¹⁶ Prim. ESSJ 1: 11, 42, 88; 4: 318–320.

¹⁷ Izjemi s povsem zanesljivo etimologijo sta po mojem vedenju zaenkrat le dve, namreč *kopona* 'tehtnica' iz izhodiščnega *campana* (REW 1556) in glagol *komkam*, -avam 'obham' iz *communicare* (REW 2090). Prim. BER 3: 196; 2: 573.

take starejše romanizme, ki so znani na celotnem južnoslovanskem področju z izjemo njegovega makedonsko-bolgarskega dela, v nekaj primerih pa je starejši romanizem v makedonščini in/ali bolgarščini najverjetneje nekdanj obstajal, a o tem nimamo neposrednih dokazov, saj beseda ni nikjer zapisana.¹⁸

1.4 Osredotočimo se zdaj na starejše romanizme, ki so skupni slovenščini in hrvaščini. Slednja seveda poleg tistih, ki so skupni s slovenskimi, pozna še mnoge zgodaj in neposredno prevzete besede iz romanskih izhodišč, ki slovenščini vsaj za zgodnjo fazo izposoje, o kateri govorimo tule, niso znana, medtem ko imajo tako rekoč vsi slovenski starejši romanizmi vzporednice v ustreznih izposojenkah v hrvaščini.¹⁹ To pravilo se potrjuje v tolikšni meri, da nam že odsotnost vzporednega starejšega romanizma v hrvaščini za domnevne starejše romanizme v slovenščini lahko zbudi upravičen sum v pravilnost domneve o neposredni in zgodnji izposoji besede iz romanske predloge in s tem v pravilnost kake predlagane etimološke rešitve zanjo. Tak primer je nepregibni pridevnik *sent*, ki nastopa v številnih slovenskih toponimih kot prilastek pred svetniškimi imenom. Po mnenju večine jezikoslovcev naj bi bil sicer prevzet iz srednje visoke nemščine,²⁰ vendar pa so nekateri zanj predlagali tudi neposredni in zgodnji prevzem iz neke romanske predloge, ki je izhajala iz lat. *sanctus* (REW 7569). Romansko etimologijo sta zagovarjala Mende (1951: 111), ki je besedo povezoval s stben. *sen*, *sen* oz. frl. *sent*, *sant*, in pozneje Kronsteiner (1983: 46), ki je domneval, da je šlo za neposredno izposajo iz alpske romanščine na področju salzburške nadškofije.²¹ V tem primeru je eden od argumentov, ki govorijo proti prevzemu te besede iz romanske predloge in potrjujejo tezo o germanskem izhodišču, med drugim nedvomno tudi odsotnost vzporedne izposojenke v hrvaščini.²²

¹⁸ Bolgarska ustreznica slovenskemu in hrvaškemu starejšemu romanizmu *ocel* z nekaj različicami iz *aciale(m)* (REW 103) na primer ni znana, njen nekdanji obstoj pa po Skokovemu mnenju (ERHSJ 2: 540) vendarle potrjuje starejši romunski slavizem *oțel*, ki je bil lahko prevzet samo na skrajnem vzhodu južnoslovanskega govornega področja. O tem in na splošno o starejših romanizmah v slovenščini in na makedonsko-bolgarskem govornem področju sem že pisala (Šega 2003), vendar je to besedilo pri nas nedostopno, zato njegovo poslovenjeno, prirejeno in z novejšimi spoznanji dopolnjeno različico pripravljam za *Jezi-koslovne zapiske* kot nadaljevanje pričujočega prispevka.

¹⁹ Z res zelo redkimi izjemami; en tak primer obravnavam v odstavku 3.2.

²⁰ Tako že Štrekelj 1896: 164, za njim Striedter-Temps 1961: 217, Furlan v ESSJ 4: 32 in tudi Rocchi 1990: 314.

²¹ Po njegovem mnenju, ki ga prevzame Greenberg (2000: 53), naj bi pri prevzemu prišlo do substitucije rom. *s* z asla. *ś*, kar se je pozneje v sln. razvilo v *š* kakor v *maša*. Opozoriti je treba, da pozicija *s* v besedah ni enaka, tudi izvor ne docela, saj *mīssa* za razliko od *sanctus* vsebuje dvojni konzonzant, kar je lahko razlog za drugačno artikulacijo (Laußberg, RS II, § 491).

²² Dodaten argument proti prevzemu v najzgodnejšem obdobju je, da bi pri tako starih romanizmah pričakovali asla. substitut *ē* ← *an* kakor v *set-* ← *sanctu* ali pa, če je bil v romanski predlogi prisoten že ejevski vokal, vsaj substitucijo stben./stfurl. *en* → asla. *ē* > *e*, torej sln. *še(t)*, ne pa *šen(t)*. Domneva o nekoliko poznejši izposoji iz srednje visoke nemščine po denazalizaciji praslovanskih nosnikov to težavo učinkovito razreši.

2 Romanizmi in »romanizmi«

2.1 Že na začetku je treba opozoriti, da je pri preučevanju starejših romanskih izposojenk, ki jih poznata tako slovenščina kot hrvaščina, potrebna zelo velika previdnost: včasih gre res za neposredne in stare romanizme, večkrat pa tudi za besede, ki z vidika slovenščine niso nič drugega kot mlajši hrvatizmi oz. srbohrvatizmi. Odločitev sicer na srečo ni vedno težka. Vzemimo za primer slovensko besedo *spužva*, ki je po ugotovitvah etimologov izposojena iz hrvaškega *spužva*.²³ V hrvaščino je bila res izposojena zgodaj in neposredno iz starodalmatske predloge, ki je nadaljevala lat. *spongia* 'spužva, morska goba'. O tem priča hrvaški refleks *u* za praslovanski nosni ojevski samoglasnik, ki je ob prevzemu nadomestil protoromansko glasovno skupino *o* + nosni soglasnik, medtem ko bi ob neposredni izposoji v slovenščino beseda vsebovala slovenski substitut za praslovanski nosnik, namreč *o*, in bi se potemtakem glasila **spožva*. Navedeni primer torej ni težaven, saj razlika v substitutih takoj pokaže na posredno izposojjo. V nekaterih primerih pa beseda vsebuje samo glasove, za katere poznata slovenščina in hrvaščina enake substitute. Ne glede na to, ali je šlo za posredni ali neposredni prevzem, sta torej slovenski in hrvaški rezultat homofoni besedi; to pa seveda skoraj popolnoma onemogoči delo jezikoslovcu, ki bi želel razlikovati neposredno prevzet starejši romanizem v slovenščini od mlajšega hrvatizma. Starejši romanizem *sipa* 'Sepia officinalis' z izhodiščem v *sepia* (REW 7872) naj bi bilo tako po Skoku mogoče najti od Istre prek Dalmacije pa vse do Črne gore in tudi v slovenščini.²⁴ Marko Snoj (ESSJ 3: 236) sledi Skoku v domnevi, da je tudi slovensko *sipa* kakor hrvaško *sipa* izposojeno iz neke romanske predloge; ogreva se torej za neposredni prevzem. Vendar pa je treba priznati, da nam glasovna podoba tega morebitnega starejšega romanizma o poti izposoje ne more povedati prav nič, saj bi beseda zvenela enako, če bi šlo za neposredni in starejši romanizem ali če bi šlo za mlajšega iz istrsko it. *šipa* (ESSJ 3: 236) ali pa če bi bila prevzeta posredno, prek hrvaščine. V takih primerih neposredni in zgodnji prevzem lahko potrjujeta prisotnost topoleksemov iz določene izposojenke in njena izpričanost v slovenskih narečjih.²⁵

2.2 Zgodnjo in neposredno izposojjo lahko torej poleg ustreznih substitutov potrjujejo tudi nekatera druga dejstva, recimo to, da beseda nastopa kot topoleksem, zlasti še, kadar gre za krajevna imena, za katera obstajajo že zelo stari zapisi. Tako npr. zapis *Physchs* iz leta 1250 (Bezljaj, SVI 1: 51) kot najstarejši za krajevno ime *Bič* pri Stični priča o zgodnjem obstoju starejšega romanizma *beč* s pomenom 'vodnjak, v katerem voda sama izvira iz tal' (Plet.) iz končnega izhodišča *būttis* (REW 1427)

²³ Bezljaj, ESSJ 3: 72; Snoj, SES 599; Skok, ERHSJ 3: 14.

²⁴ Skok, ERHSJ 3: 240.

²⁵ Res jo srečamo pri Pleteršniku, ki navaja Cigaleta in Janežiča, Erjavčev izpis iz prirodopisa živalstva A. Pokornega in Erjavčev zapis v spisu *Iz potne torbe* za območje, ki ga avtor označuje kot »Primorje in otoci«. Slednje bi bilo zanesljivo ljudsko gradivo, a ne s slovenskega govornega območja. Vendar vemo, da so tudi nabrežinski ribiči za tega glavanožca uporabljali izraz *sipa* (Godnič 1979).

oz. *büttia* (REW 1425),²⁶ zapis *Costel* iz leta 1363 o obstoju toponima *Kostel* iz apelativa *kostel* 'utrdba, grad' s končnim izhodiščem v lat. *castellum* (REW 1745),²⁷ posredno, se pravi kot očiten prevod nezabeležene slovenske oblike, pa tudi zapis *Patriarchsdorf* iz leta 1334 za današnje *Podreča* o obstoju starejšega romanizma *podreka* s končnim izhodiščem v *patriarcha* (REW 6296a).²⁸ Vendar nekatere besede že zaradi svojega pomena redko ali sploh ne nastopajo kot toponomastične osnove, poleg tega pa na podlagi odsotnosti zelo starih zapisov krajevnih imen še ne moremo popolnoma zanesljivo trditi, da vsaj nekatera od njih niso kljub temu res stara.

2.3 Zato je še toliko pomembnejši drugi dokaz o starosti in neposredni izposoji, to je prisotnost narečnih oblik, po možnosti na območjih, kjer je posredovanje hrvaščine v procesu prevzema izključeno.²⁹ V nasprotnem primeru, torej če besedo pozna samo knjižna slovenščina in narečnih zapisov ni, lahko utemeljeno sumimo na posredovanje hrvaškega jezika. Slovenski hrvatizmi iz starejših romanizmov so namreč pogosto specifični in zato prepoznavni tudi po svojem pomenu: večinoma poimenujejo sredozemske rastline in živali, pretežno seveda morske, tako *luben* 'brancin, Labrax lupus' ← hrv. *luben* z izhodiščem v *lūpīnus* 'volčji, nanašajoč se na volka' (REW 5170),³⁰ *brnistra* 'šibasta obmorska grmičasta rastlina z rumenimi cveti, Spartium junceum' ← hrv. *brnistra* z izhodiščem v *genīsta* (REW 3733),³¹ *blitva* iz **betula*, manjšalnice besede *bēta* 'pesa' (REW 1064), pod vplivom *blītum* (REW 1173),³² že omenjeni *ligenj* iz *lolīgo* in še kaj bi se našlo. V hrvaščini so te besede seveda res starejši romanizmi, pri katerih je bil jezik izposoje neredko izumrla stara dalmatščina, medtem ko so bile v slovenščino sprejete pozneje in posredno prek hrvaščine kot botanična ali zoološka poimenovanja, o čemer priča dejstvo, da v slovenskih primorskih govorih niso v uporabi in tudi za pretekla obdobja niso potrjeni. Bezljaj v ESSJ pri izposojenkah ni vedno čisto jasen oz. se končni odločitvi včasih preprosto izogne. Ponekod sicer jasno zapiše, da gre ali da gre verjetno za hrvatizem, tako npr. pri geslu *blitva* (ESSJ 1: 27). V številnih primerih pa samo na-

²⁶ Bezljaj, ESSJ 1: 15.

²⁷ Bezljaj, ESSJ 2: 22. Za ustrezne hrvaške toponime prim. razdelek 3.6.

²⁸ Bezljaj, ESSJ 3: 72. Besede ni v Meyer-Lübkejevem romanskem etimološkem slovarju, ker romanskih ljudskih refleksov ni. V slovarju starejših latinizmov in romanizmov v slovenščini (Šega 2006) so suponirane latinske izhodiščne besede, torej take, ki v romanskih refleksih niso potrjene, označene z grško črko α za številko gesla, ki bi bilo v REW po abecedi pred njimi. Tak sistem označevanja je uporabil Rocchi (1990), ki to geslo obravnava na str. 265–266.

²⁹ Tako na primer obstoj oronima *Žaknovec* v občini Ilirska Bistrica, ki se po zagotovitvi Metke Furlan nahaja na območju zunaj možnosti jezikovnega vpliva čakavščine (Furlan 2009: 419), priča, da sln. **žaken* ni moglo biti prevzeto s hrvaškim posredovanjem, medtem ko na podlagi mtpn. *Žakno* v naselju Gradno v občini Brda pri Novi Gorici ne moremo sklepati, ali gre za čakavizem ali ne, saj na tistem območju »čakavizme lahko pričakujemo« (Furlan 2009: 419).

³⁰ Skok, ERHSJ 2: 323.

³¹ Skok, ERHSJ 1: 107.

³² Skok, ERHSJ 1: 163–164.

vede vzporedno srbohrvaško obliko brez natančnejših podatkov in ne pove izrecno, kakšna naj bi bila po njegovem pot izposoje, tako denimo v geslu *brnistra* (ESSJ 1: 46–47). Nekoliko preseneča, da je mogoče danes v slovenski etimologiji zaslutiti nekakšno težnjo, da bi vsaj nekatere od teh besed obravnavali kot neposredne izposojenke, torej kot starejše romanizme. Tako dve od pravkar navedenih besed, to sta *blitva* in *ligenj*,³³ Marko Snoj v *Slovenskem etimološkem slovarju* izvaja neposredno iz romanske predloge, za *luben* in *spužva*³⁴ ostaja pri izposoji prek hrvaščine, besede *brnistra* pa v njegovem slovarju ni, saj upošteva le pogostejše besede. Sama bi se glede prvih dveh z njim težko strinjala, saj sta *ligenj* in *blitva* besedi, ki ju slovenska narečja ne poznajo, tudi tista ne, ki so še danes v stiku z romanskim jezikovnim svetom. V koprskem zaledju namreč sploh ne vedo za *blitvo*, ker to rastlino poimenujejo s furlanizmoma *bledež* ali množinsko *blede*.³⁵ Kot poimenovanje za lignje pa je pri slovenskih ribičih v zaledju Trsta zabeležen mlajši romanizem,³⁶ poleg tega Pleteršnik beleži obliko *liganj*, ki jo je našel v Erjavčevi *Torbi* na lokaciji, ki jo navaja kot »Primorje in otoci«, kar bi pomenilo, da gre za hrvaško besedo, in v Schoedlerjevi *Zoologiji* iz leta 1875, kar pomeni, da gre za rabo v strokovnem besedilu. Dejstvo, da sta besedi prisotni izključno v knjižnem jeziku, po mojem mnenju torej kaže, da gre pri obeh prej za izposajo iz hrvaščine, ki pri sredozemskih fitonimih in zoonimih tudi sicer ni redkost.³⁷

Tehten argument za predpostavko o neposredni izposoji nekega leksema je lahko seveda prisotnost vzporedne starejše izposojenke v drugih slovanskih jezikih, namreč zahodno- in vzhodnoslovanskih, in zdi se, da ta je argument vsaj glede izposojenke *blitva* prepričal tudi Snoja.³⁸ Vendar pa je treba pri sklepanju o tem zelo natančno poznati zgodovino vseh domnevnih neposrednih starejših romanizmov v vseh jezikih, kjer se pojavljajo oz. kjer naj bi se pojavljali, saj gre tudi v teh primerih lahko za posredno izposajo, bodisi med slovansko bodisi prek nemščine. Zato je treba zelo podrobno preučiti domnevne vzporedne izposojenke v vseh slovanskih jezikih in značilnosti besedila, kjer so zabeležene, posebno pozornost pa posvetiti času prvega zapisa. Morda bodo taki primeri povzročali vsaj nekaj manj težav, ko bomo nekoč imeli tudi za slovenščino zgodovinski slovar z natančnimi podatki o prvem zapisu za vsak lekssem, kot jih večinoma poznajo drugi evropski jeziki.

³³ Snoj, SES 46–47, 356.

³⁴ Snoj, ESSJ 3: 301; Snoj, SES 599.

³⁵ Tako v Dekanah pri Kopru po poizvedovanju avtorice.

³⁶ Nabrežinski ribiči so po ugotovitvah Neve Godnič za ta pomen rabili beneško izposojenko, namreč *k'r'mal* (Godnič 1979: 110; navajam v avtoričinem fonetičnem zapisu), očitno iz ben. *caramal*, kar se razvije z metatezo iz *calamar*.

³⁷ Tezo o izposoji iz hrvaščine za sln. *ligenj* zagovarja tudi Rocchi (1990: 218). Neizpričanost besede v narečjih in raba mlajšega romanizma pri nabrežinskih ribičih bi to mnenje potrjevala. Seveda lahko po drugi strani vedno domnevamo, da so sedanje iz beneščine ali furlanščine izposojene slovenske narečne oblike le novejši izrazi, ki so v slovenskih narečjih izpodrinili starejše romanizme, v tem primeru torej **ligenj*. Dokazov za to domnevo pa zaenkrat seveda nimamo.

³⁸ Bezljaj v ESSJ namreč ob *blitva* navaja tudi staročeško obliko.

2.4 Naj omenim še en, nekoliko drugačen tip slovenskih domnevnih hrvatizmov, ki so izposojeni iz hrvaških starejših romanizmov. Ti ravno nasprotno od prej omenjenih niso nujno znani knjižnemu jeziku, čeprav nekatere od njih najdemo tudi v SSKJ, ampak obstaja precejšnja verjetnost, da so bili skupaj s številnimi drugimi hrvaškimi besedami izposojeni v narečjih ob hrvaški meji. Tako je npr. sln. *košulja* iz hrv. *košulja* z latinskim izhodiščem *casūbla*, *casūla* (REW 1752) zapisano le v Beli krajini, in sicer besedo najdemo pri Pleteršniku.³⁹

2.5 Opozorila bi rada tudi na zanimiv pojav, ki ga v stičnem jezikoslovju opazamo razmeroma pogosto: pod intenzivnejšim vplivom drugega jezika prevzame včasih jezik iz različnih tujejezičnih predlog kar dve ali več tujk za isti ali zelo soroden pomen. Nekaj je primerov, ko pozna hrvaščina po dva starejša romanizma z enakim pomenom iz dveh etimološko različnih romanskih predlog, slovenščina pa je prevzela le eno od njiju, kar je dodaten argument za trditev, da so bili hrvaško-romanski stiki v starejšem obdobju intenzivnejši kot slovensko-romanski. Do tega je prišlo npr. pri prevzemu romanskih predlog iz latinskim izhodiščem v *commater* (REW 2082) in *sanctulus* < *sanctus* (REW 7568), kar je v hrvaščini dalo *kum* in *sutal*.⁴⁰ Slovenščina je sicer že zelo zgodaj neposredno prevzela besedo *kum*,⁴¹ ki jo pozna tudi knjižni jezik,⁴² medtem ko je narečno slovensko *sútal* z različico *sutal* Pleteršnik izpisal iz Cafovega gradiva in iz Janežičevega slovarja. Neposredna izposoja besede je vprašljiva zaradi substituta *u* za nosni ojevski vokal, ki ga slovenščina, kot smo že omenili pri besedi *spužva*, normalno substituira z *o*, ne pa z *u*, pa tudi izglasni *a* v eni od različic bi lahko govoril za izposajo prek hrvaščine, čeprav je v geslu *sútel* v ESSJ 3: 344 beseda obravnavana kot neposredna izposojenka.

Naj omenim še en zanimiv primer: sln. *brnistra* (← hrv. *brnistra* s končnim izhodiščem *genista*, REW 3733)⁴³ in sopomenka *žuka*, *žukva* (← hrv. *žuka*, *žukva* s končnim izhodiščem *juncus*, REW 4619)⁴⁴ pričata, da sta bila v slovensko botanično izrazje⁴⁵ za isti pomen se pravi 'šibasta obmorska grmičasta rastlina z rumenimi cveti, *Spartium junceum*', prek hrvaščine sprejeta kar dva starejša romanizma. Kot drugi pomen Pleteršnik za *žuka* oz. *žukva* navaja 'die Bandweide, *Salix vitellina*'. Tega pomena knjižni jezik ne pozna, zapisal pa ga je Erjavec v kraju Zemon ob hrvaški meji blizu Ilirske Bistrice, kar bi pomenilo, da je res ljudski, medtem ko je prvi pomen zabeležen v Medvedovem rokopisnem latinsko-nemško-slovenskem seznamu rastlinskih imen iz leta 1857. Ni torej popolnoma izključeno, da imamo

³⁹ Bezljaj, ESSJ 2: 72; Skok, ERHSJ 2: 58–59. V gradivu za *Slovenski lingvistični atlas* beseda sploh ni zabeležena. Za to informacijo se zahvaljujem dr. Tjaši Jakop z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

⁴⁰ Skok, ERHSJ 2: 231–232; 3: 366.

⁴¹ Skok, ESSJ 2: 109.

⁴² Resnici na ljubo je beseda danes nekoliko iz rabe, za ta pomen rabimo običajno germanizem *boter*. Vzporedno staro izposojenko poznajo tudi drugi slovanski jeziki.

⁴³ ESSJ 1: 46–47; 1: 107.

⁴⁴ Bezljaj, ESSJ 4: 483; Skok, ERHSJ 3: 664–665. Pleteršnik navaja obe obliki, različico *žuka* pa najdemo tudi v SSKJ. Od kod izhaja, ni jasno, saj vir ni naveden.

⁴⁵ Obe besedi najdemo v SSKJ z oznako *bot.* (= botanika).

pri *žuka* opraviti ne le z enim, temveč kar z dvema iz istega končnega romanskega izhodišča neodvisno eden od drugega prevzetima posrednima romanizmoma, čeprav med glasovnima rezultatoma obeh procesov prevzema ni nobene razlike: tisti s pomenom 'Spartium junceum' bi bil torej knjižni, strokovni hrvatizem romanskega izvora, drugi, s pomenom 'Salix vitellina', pa ravno tako hrvatizem, le da narečen in območno omejen.⁴⁶

2.6 Samo po sebi je tudi umevno, da pozna hrvaščina, ki je s starejšimi romanizmi znatno bogatejša kot slovenščina, kar po več različnih izposojenk iz etimološko sorodnih romanskih predlog, se pravi iz osnovne predloge in iz njenih različnih izpeljank, medtem ko ima slovenščina le po eno samo, in sicer iz osnovne predloge ali iz kake zelo pogoste izpeljanke. To je lepo vidno pri nekaterih krajevnih imenih: medtem ko premore slovenščina iz končnega vira *castellum* (REW 1745), kar je manjšalnica od *castrum* (REW 1750), od starejših romanizmov samo toponim *Kostel*,⁴⁷ obstajata v hrvaščini poleg različic *Kostel* in *Kostol*, ki sta potrjeni že v 13. oz. v 14. stoletju,⁴⁸ še različici *Košljun* (Krk, Split, okolica Budve) in *Košljín* (Veli Iž) iz *castellionem*⁴⁹ in *Kostrc* pri Banjaluki iz izhodiščnega *castrum* (REW 1750).⁵⁰

2.7 Pri sklepanju o večji ali manjši intenzivnosti jezikovnih stikov nam je lahko v veliko oporo že samo število toponimov, ki so bili izposojeni iz določene romanske predloge. Znatno intenzivnejšo izposojijo na hrvaškem govornem področju zaznamo npr. pri starih krajevnih imenih, izposojenih še v času obstoja nosnih vokalov iz *sanctus* (REW 7545) v kombinaciji s svetniškim imenom. Teh najdemo na Hrvaškem celo kopico,⁵¹ v Sloveniji pa poznamo le dve, ki sta bili prevzeti neposredno in zgodaj⁵². To sta toponima *Socerb* iz *Sanctus Servus* in *Sočerga* iz *Sanctus Quiriacus*,⁵³ pri katerih lahko ponovno opazujemo za slovenščino značilno substitucijo praslovanskega nosnega ojevskega vokala z *o*, medtem ko da isti praslovanski

⁴⁶ Slovenska primorska narečja za pomen 'Spartium junceum' uporabljajo izposojenki *zanęstra* in *čaneštra* (Crevatin – Russi 1976: 201), kar sta seveda mlajša romanizma beneškega izvora.

⁴⁷ Bezljaj, ESSJ 2: 22. *Kaštel* in sorodno so mlajše izposojenke (ESSJ 2: 23).

⁴⁸ Skok, ERHSJ 2: 57–58.

⁴⁹ Skok, ERHSJ 2: 167; Rocchi 1990: 117–119.

⁵⁰ Ravno tako potrjeno že v 13. stoletju. Prim. Skok, ERHSJ 2: 166.

⁵¹ Prim. ERHSJ 3: 365–366 in SiR 60, 178, 206, 217, 224, 236, 241. Med bolj znanimi sta gotovo *Supetar* in *Sutivan* na Braču, omeniti velja še *Suđurađ* na Lastovu in *Sutmiho* na Lopudu, zaradi areala pa seveda tudi črnogorsko *Sutomore* (← *Sancta Maria*) v bližini Budve.

⁵² Poznejših na *šent*, prevzetih prek srednje visoke nemščine (prim. razdelek 1.4.), je na slovenskem govornem področju seveda zelo veliko. Po Rocchiju (1990: 314) naj bi neposredne izposojenke iz lat. *sanctus* poznala le hrvaščina, saj ta avtor za slovenščino pozna le obliko *šent-*, z obstojem toponimov *Sočerga* in *Socerb* pa očitno ni seznanjen.

⁵³ Razlago teh imen je podala Metka Furlan v ESSJ 4: 32. Gre za redki in danes manj znani svetniški imeni, kakršna danes niso več običajna in jih v takih sintagmah lahko najdemo tudi na Hrvaškem, npr. *Supokrač* (← *Sanctus Pancratius*, ERHSJ 3: 365) na Šipanu in podobno.

glas v hrvaščini *u*. Naj navedem še en primer s področja krajevnih imen: če imata prav Bezlaj in Skok,⁵⁴ je v slovenščini nekoč zgodaj prevzet tudi predlog *ad* v krajevnem imenu, namreč v *Optuj*, pri čemer je končni vir latinski predlog *ad* pred krajevnim imenom *Poetovio*. Za Hrvaško beleži Skok dva taka primera, in sicer *Omišalj* (← *ad* + *musculus* in *Oprtalj* ← *ad* + *portulas*).⁵⁵

3 Vrh ledene gore?

3.1 Glede na to, kar sem o arealu južnoslovanskih starejših romanizmov povedala že na začetku (1.3), se razume, da se lahko v primerih, ko starejši romanizem iz istega latinskega izhodišča najdemo v vseh južnoslovanskih jezikih razen v slovenščini, upravičeno vprašamo, če podatki, ki jih imamo na voljo, res verodostojno prikazujejo dejansko jezikovno stanje v tem časovno tako oddaljenem obdobju. Tako npr. v slovenščini ni znan noben starejši romanizem iz končnega *calx*, *-ce* 'apno' (REW 1533), medtem ko je hrvaški samostalnik *klak* zabeležen le 30 kilometrov od današnje slovenske državne meje. Ker je *klak* v hrvaščini arhaična beseda, ki jo najdemo le v narečjih in starejših zapisih, v drugih rabah pa jo je nadomestila beseda *apno*, bi lahko navsezadnje domnevali – ne da bi seveda za zdaj imeli za to kake dokaze –, da je morda vzporedna stara izposojenka iz iste predloge nekdanj obstajala tudi v slovenščini, le da se v narečjih pač ni ohranila, v pisnih dokumentih pa ni zabeležena.⁵⁶

Če gremo še nekoliko dlje: ne moremo popolnoma izključiti možnosti, da so v slovenščini nekdanj obstajale kake starejše, hrvaškim vzporedne izposojenke, ki so bile pozneje opuščene in nadomeščene z domačimi tvorbami ali mlajšimi izposojenkami. V enem primeru se je ta predpostavka pred kratkim celo potrdila: Metka Furlan je nedavno⁵⁷ v Alasijevem slovarju odkrila doslej povsem prezrto geslo *vacně* s pomenom 'sluga' in ugotovila, da ne gre za nič drugega kot za starejšo izposojenko **žakъnъ* iz romanske predloge, ki ima končno izhodišče v lat. *diaconus* (REW 2623), s čimer se je areal tega starejšega romanizma razširil s hrvaškega govornega področja, na katero je bil po našem vedenju omejen dotlej,⁵⁸ tudi na slovensko.

Da v jezikovnem razvoju mlajše izposojenke neprestano izpodrivajo starejše, za jezikoslovca ni nič novega. V slovenščini, ki je bila že zgodaj izpostavljena precej močnemu germanskemu vplivu, poznamo več primerov, ko so poznejši germanizmi izpodrinili starejše izposojenke romanskega izvora, in za nekatere starejše latinizme oz. romanizme v slovenščini imamo na voljo celo konkretna jezikovna dejstva, ki

⁵⁴ Skok, ERHSJ 2: 561; Bezlaj 1981: 8 = ZJS 630; Bezlaj, ESSJ 1: 127; enako Snoj, ESSZI 334–335.

⁵⁵ Skok 1917/18: 136; SiR 1: 24, 32.

⁵⁶ Dodaten argument, ki podpira mnenje o nekdanj širšem arealu južnoslovanskih izposojenk iz tega izhodišča, je dejstvo, da besedo *klak* najdemo tudi v starocerkvenoslovenskem kodeksu, ki izvira z današnjega bolgarskega govornega področja (Miklošič, LPGL 287).

⁵⁷ Furlan 2009.

⁵⁸ Prim. ERHSJ 3: 670 (geslo *žakan*); Rocchi 1990: 160–161 (geslo *diaconus*).

tak proces potrjujejo. Tako je za pomen 'sladek sok iz mletega grozdja ali sadja' pri Pleteršniku izpričana beseda *mest* (s polglasnikom *ə* iz psla. *v*), kar je seveda za starejši romanizem iz *mustum* 'mošt' (REW 5783). Vendar standardna slovenščina danes pozna samo še glagol *mastiti*, ki je izpeljan iz tega samostalnika.⁵⁹ Beseda *mošt*, ki je zdaj v splošni rabi v našem pomenu namesto omenjene besede *mest*, je z vidika slovenščine germanizem, saj je izposojena nekoliko pozneje iz srvn. *most*, to pa je seveda ravno tako zgodaj prevzeto iz istega latinskega izhodišča. Podoben pojav lahko opazujemo pri besedi *ocel* 'jeklo'⁶⁰ ← *aciale* (REW 103), ki je v slovenščini arhaična,⁶¹ namesto nje pa danes uporabljamo germanizem *jeklo* približno enake starosti iz stvn. *eckel* z istim končnim izhodiščem (ESSJ 1: 225). Če sodimo po takih primerih, ne moremo izključevati obstoja še drugih starejših romanizmov, o katerih pa zaradi odsotnosti pisnih potrditev vsaj za zdaj ne vemo še ničesar.

3.2 Možnost, da so nekdam poleg teh romanizmov, ki so pisno potrjeni in zabeleženi, obstajali še drugi, ki pa so pozneje izginili in se za njimi ni ohranila nobena sled, je še toliko bolj verjetna, če pomislimo na usodo zgoraj omenjene starejše romanske izposojenke iz suponirane predloge **patriarcha*⁶² s pomenom 'oglejski patriarh' na slovenskem in hrvaškem govornem območju.⁶³ Izhodiščna romanska beseda je po izvoru grecizem iz gr. *πατριάρχης* 'družinski poglavar; patriarh', kot izposojenka pa se ohranja v priimku *Podreka*, ki je omejen na skrajni zahod slovenskega govornega ozemlja.⁶⁴ Vendar pa vse kaže, da je imela izposojenka v starejšem obdobju razvoja južnoslovenskih jezikov, vsaj slovenskega in hrvaškega, vendarle širši areal. Beseda je namreč zapisana tudi v nekem starem hrvaškem besedilu, a le enkrat samkrat. Gre za eno starejših besedil iz *Istarskega razvoda* z letnico 1275. Za ta pomen najdemo v hrvaščini že leta 1405 in odtlej vedno samo mlajše *patrijarh*.⁶⁵ Starejši romanizem *podreka* si zasluži še prav posebno pozornost romanistov, saj se izhodiščna beseda, iz katere je očitno prevzet, v romanskih jezikih sploh ni ohranila kot ljudska oblika.⁶⁶

Isto kot o *podreka* bi lahko rekli še o eni izredno zanimivi besedi, ki je poleg tega eden od silno redkih slovenskih starejših romanizmov brez ene same vzporednice v hrvaščini. Gre za samostalnik *jer* z nekaj sorodnimi oblikami, kar je, kot

⁵⁹ V slovenskem knjižnem jeziku ga najdemo le s pomenoma 'mečkati, mleti sadje, zlasti grozdje' in 'uničevati rastlinske škodljivce s stiskanjem' (SSKJ), Pleteršnik pa navaja tudi *mastiti olike*, pomen 'gnesti, tlačiti' in zanimivo besedno zvezo *vedomec ga je mastil*.

⁶⁰ Besedo navaja Miklošič (EWSS 219), Pleteršnik jo beleži na vzhodnem Štajerskem.

⁶¹ O tej besedi gl. še v razdelku 3.2.

⁶² Prim. razdelek 2.2.

⁶³ Rocchi v geslu *patriarcha* obliko *Podrecca*, za katero pravi, da jo srečamo v furlanski onomastiki, sicer omenja, ne pove pa, da gre pravzaprav za slovenski priimek (1990: 265).

⁶⁴ Ramovš 1936: 40–41; Bezljaj, ESSJ 3: 72.

⁶⁵ Skok, ERHSJ 2: 622.

⁶⁶ Wartburgov FEW (8: 21) za galoromansko področje sicer navaja tudi latinizme iz *patriarcha* v pomenu 'titre donné à certains évêques (comme celui de Lisbonne, de Venise)', vendar so izpričani šele od 16. stoletja naprej.

ugotavlja Bezljaj,⁶⁷ izposojeno iz neke nikjer izpričane romanske oblike */*jer-u*/⁶⁸ s pomenom 'duhovnik, sveti mož'.⁶⁹ Izhodiščna beseda bi bila torej ravno tako kot *podreka* na območje oglejskega patriarhata omejen romanski grecizem, bodisi iz *ἱερός* 'sveti' z elipso samostalnika v sintagmi s pomenom 'sveti (mož)' bodisi iz bolj učene cerkvene oblike *ἱερεύς*.⁷⁰

Spoznanje, da sta tako *podreka* kot *jer* izposojena iz romanskih grecizmov in da sta oba izraza s področja krščanstva, bi nas lahko pripeljalo do treh zanimivih ugotovitev: da so bili na območju oglejskega patriarhata v rabi nekateri izrazi, ki so bili specifični za to področje in se drugod po Romaniji ne pojavljajo, da so bili ti izrazi večkrat grškega izvora⁷¹ in da je za isti pomen v krščanski terminologiji tega območja soobstajalo po več izrazov, kakor dokazujeta poleg številnih drugih primerov z drugih območij, ki so v romanistiki splošno znani,⁷² navsezadnje tudi zgoraj omenjeni besedi *kum* in *sutal*.⁷³ Prvi dve ugotovitvi se docela ujemata z zadnjimi spoznanji strokovnjakov za slovansko krščansko terminologijo, da verski pojmi v Brižinskih spomenikih pričajo o povezavi z verskim središčem v Ogleju in da kažejo sledi vplivov grške terminologije.⁷⁴ Starejši romanizem *jer* poleg tega predstavlja posebnost med slovenskimi romanizmi, saj načeloma, kot smo že ugotovili, velja pravilo, da če je bila predloga zgodaj izposojena v slovenščino, je bila tudi v hrvaščino. Kot izjemo bi lahko omenili še slovenske in hrvaške izposojenke iz neke romanske predloge, ki je sorodna z italijanskim *cardare*, *cardassare* in ima

⁶⁷ Kelemina 1951: 196; Bezljaj, ESSJ 1: 226–227.

⁶⁸ Ker to izhodišče v romanistični literaturi še ni bilo predstavljeno, je beseda zapisana fonetično, kot se je v zadnjem času uveljavilo v romanski etimologiji, predvsem v spletnem etimološkem slovarju romanskih jezikov *Dictionnaire étymologique roman*. Prim op. 15.

⁶⁹ Prim. op. 28.

⁷⁰ Obstaja tudi drugačen etimološki predlog Hana Steenwijka, ki omenjeno besedo povezuje s stvn. *hërro* 'gospod' (Steenwijk 1998). To bi bilo pomensko sicer zadovoljivo, čeprav je Bezljajev predlog tudi s tega vidika nekoliko ustrežnejši. Vendar pa bi se z njim težko strinjala že zaradi tega, ker obravnava in pojasnjuje samo oblike iz Rezije in Benečije, ne pa tudi vseh drugih, ki jih Bezljaj in drugi avtorji pred njim povezujejo z *jer*, se pravi toponimov *Jerova/Orova/Rova vas*, predvsem pa ne pridevnika v zapisu krajevnega imena *Jermbas* (namesto *Šembas*, prim. Kelemina 1951: 196), ki bi ga težko povezali z omenjenim starovisokonemškim samostalnikom. Če bi hotel Steenwijk postaviti res trdne temelje svojemu etimološkemu predlogu, bi moral vse te oblike pojasniti na kak drug način.

⁷¹ Med v tem besedilu obravnavanimi starejšimi romanizmi najdemo še en tak primer, to je **zakъль* ← *diaconus* (prim. razdelek 3.1).

⁷² Znamenit primer te vrste z istega pomenskega področja je alternacija *basilica* (REW 972) in *ecclesia* (REW 2823) za pomen 'cerkev' na romanskem govornem področju.

⁷³ Prim. razdelek 2.5.

⁷⁴ Tako Hannick 1996 in 2000. Po njegovem mnenju je iz krščanske terminologije Brižinskih spomenikov jasno razvidno, da »in diesem Raum, also im westlichen Pannonien, das Christentum griechischer Prägung zu jener Zeit, im 8. Jahrhundert, also noch vor Kyrill und Method, vorhanden war« (1996: 242). Med razlogi za to pa ne navaja le bližine Ogleja (2000: 801), temveč poleg sorazmerne bližine bolgarske države tudi povezave z dalmatinskimi mesti in tamkajšnjim grško govorečim prebivalstvom (1996: 242).

končni vir v lat. *carduus* 'osat' (REW 1687).⁷⁵ To da v slovenščini *gradaše*, *gredaše* 'glavnik za česanje volne' z glagolom *gradašati*, kar je bilo očitno prevzeto še pred slovansko metatezo likvid, ki naj bi bila zaključena že v 9. stoletju,⁷⁶ medtem ko hrvaščina sicer pozna izposojenke iz istega izhodišča, vendar le kot *gargaša* z nekaj različicami, kar izhaja iz nekoliko mlajše faze izposoje brez metateze.⁷⁷ Primer je še toliko zanimivejši zato, ker analize iz romanskih jezikov izposojenega besedišča kažejo, da je v primerih, ko predloga ni prevzeta istočasno v slovenščino in hrvaščino, običajno slovenščina tista, ki pozna mlajšo izposojenko, hrvaščina pa starejšo, medtem ko velja tukaj ravno obratno. Stanje nekoliko spominja na prej opisano pri izposojenkah iz *patriarcha*, le da starejša različica v tem primeru za hrvaščino sploh ni potrjena. Vendar pa ne moremo z gotovostjo trditi, da tudi hrvaščina kdaj ni imela starejše različice z metatezo s končnim izhodiščem *carduus*, ki so jo lahko pozneje izpodrinile različice iz mlajše faze prevzema, ravno tako kot ne moremo brez senčice dvoma zagotoviti, da nikoli ni obstajala kaka hrvaška ustreznica prej omenjenemu slovenskemu *jer*, ki pa se ni uspela ohraniti v nobenem od doslej znanih zapisov. Glede na to, kar smo zgoraj povedali o potrditvah za besedi **zakъnъ* v slovenščini in *podreka* v hrvaščini, namreč še vedno ni popolnoma izključeno, da je jezikoslovci ne bodo nekega dne odkrili v kakem starejšem hrvaškem besedilu ali slovarju. Naj navedem še eno izhodišče, ki je v slovenskih starejših romanizmih zastopano začuda bogateje kot v hrvaških, to je *aciale* 'jeklo' (REW 103): hrvaščina pozna samo *ocel*, slovenščina pa poleg *ocel* tudi *cel* in *čel*, pri čemer različni rezultati palatalizacije govoriyo tudi za različne romanske predloge in različna obdobja izposoje.⁷⁸ Ob tem bi lahko omenila še sln. *neta*, kar je očitno stara izposojenka iz na samo na skrajnem zahodu romanskega govornega področja potrjenega *něpta* (REW 5892).⁷⁹ Hrvaščina namreč pozna starejše romanizme iz *nepotia* (REW 5891) in iz *neptia* (REW 5893),⁸⁰ ki jih navaja Skok (ERHSJ 2: 511), iz *nepta* pa ne.

3.3 Kakršne koli daljnosežnejše končne ugotovitve je v vsakem primeru težko podati, saj je število obravnavanih besed tako majhno, da lahko nekatere podatke interpretiramo na različne, včasih celo nasprotno načine, se pravi v prid neke hipoteze ali proti njej. Kljub temu pa bi morda lahko sklepali, da trenutno potrjeni starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini predstavljajo le vrh ledene gore romanskih izposojenk, ki jih je naš jezik poznal v najzgodnejšem obdobju svojega razvoja. Razmeroma veliko število dvojnic pri tako omejenem številu primerov razkriva, da je starejšo plast besed romanskega izvora prekrila nekoliko mlajša plast germanskih

⁷⁵ Bezljaj, ESSJ 1: 168; Skok, ERHSJ 1: 552–553.

⁷⁶ Ramovš 1936: 26.

⁷⁷ Oblika je očitno nastala s prekozložno asimilacijo *g-d > g-g*, kakor meni tudi Skok (ERHSJ 1: 553).

⁷⁸ Bezljaj, ESSJ 1: 77; Šega 2006: 20–23.

⁷⁹ Na perifernost te predloge, ki ima romanske vzporednice le na zahodnoprovansalskem, španskem in portugalskem govornem območju, je opozorila že Metka Furlan (1991: 256–257).

⁸⁰ Tudi ta različica ima v refleksih na romanskem govornem območju periferni areal, ki je le nekoliko obsežnejši kot zgoraj omenjeni *loligo*.

in romanskih izposojenk (prve so nekoliko bolj značilne za slovenščino in druge za hrvaščino) in nam onemogočila, da bi si ustvarili dejansko podobo jezikovnega stanja v zadnjih stoletjih prvega in v začetku drugega tisočletja. Največje število romanskih jezikovnih ostalin najdemo nedvomno vzdolž hrvaške obale, pri čemer izstopajo zlasti ribja imena in obalni topoleksemi. Slovenščina pravzaprav pozna le peščico toponimov, ki bi jih lahko šteli med starejše romanizme iz apelativov,⁸¹ medtem ko so številni starejši romanizmi med slovenskimi knjižnimi imeni rib in ostalih morskih živali najverjetneje pozneje izposojeni prek hrvaščine, saj so za izrazje slovenskih ribičev v zaledju Trsta izpričane skoraj izključno mlajše beneške izposojenke. Naj za konec k že omenjenim izjemam od tega pravila dodam še en zanimiv leksem: v besedišču slovenskih ribičev je za pomene 'jastog; rarog; rak na splošno' zabeležen domnevno precej star romanizem *j'st'k*,⁸² ki ga slovenski etimologi še niso obdelali, čeprav gre za izredno zanimiv besedni relik, ki ga očitno ne moremo povezovati z ničimer drugim kot s predlogo *astacus* (REW 738), iz katere je zgodaj izposojeno tudi hrv. *jastog* z različicami.⁸³

Literatura

- Alvar 1988 = Manuel Alvar, *Léxico de los marinares peninsulares* 4, Madrid: Arco/Libros, 1988.
- BER = Georgiev idr. 1971–2002
- Bezljaj 1956–1961 = SVI = France Bezljaj, *Slovenska vodna imena* 1–2, Ljubljana: SAZU, 1956–1961.
- Bezljaj 1976 = France Bezljaj, Problematika imen Vir in Skočidjevojnica, v: *Prva jugoslovenska onomastična konferencija: Tivat, 22.–24. oktobra 1975*, Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 1976, 13–20. (Ponatis v: Bezljaj, ZJS 1: 548–554.)
- Bezljaj 1974–2005 = ESSJ = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* 1–5, Ljubljana: Mladinska knjiga – ZRC SAZU, 1974–2005.
- Bezljaj 1981 = Kočljivi onomastični problemi, v: *Četrta jugoslovenska onomastična konferenca: Portorož, od 14. do 17. oktobra 1981: zbornik referatov*, Ljubljana: SAZU, 1981, 1–9. (Ponatis v: Bezljaj, ZJS 1: 625–632.)

⁸¹ Poleg tega pa so tudi na tem področju slovenski etimologi v zadnjem času prišli do nekaterih spoznanj, ki število takih krajevnih imen romanskega izvora še bolj omejujejo. Za sufiks *-ana*, ki se pojavlja v številnih od njih, je bila namreč pred časom podana povsem sprejemljiva in morfološko dovolj tehtno utemeljena slovanska razlaga iz stanovniškega imena na *-jane* s prekozložno asimilacijo v *-ana* (Torkar 2007, zlasti 486).

⁸² Godnič 1979: 110; obliko navajam v avtoričinem fonetičnem zapisu.

⁸³ Izposojeno tudi v slovenščino, seveda prek hrvaščine (SES 235–236), kamor je bilo prevzeto iz stare dalmatščine (ERHSJ 1: 760). Številne hrvaške oblike navaja Vinja v JF 2: 83–86 in JE 2: 33–34. Zanimivo je, da gre v tem primeru z vidika latinščine ravno tako za grecizem kot pri zgoraj omenjenih romanskih predlogah za sln. *jer* in *podreka*. Grški izvor je pri romanskih talasozoonimih seveda precej pogost.

- Bezljaj 2003 = ZJS = France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- Crevatin – Russi 1976 = Franco Crevatin – Ludmila Russi, Interferenze linguistiche slavo-venete nella terminologia botanica in Istria, v: *Aree lessicali: atti del X Convegno per gli Studi dialettali Italiani (Firenze, 22–26 Ottobre, 1973)*, Pisa: Pacini, 1976, 193–205.
- DELP → Machado 1977
- ERHSJ → Skok 1971–1974
- ESSJ → Bezljaj 1974–2005
- ESSZI → Snój 2009
- EWSS → Miklošič 1886
- FEW → Wartburg idr. 1922–
- Furlan 1991 = Metka Furlan, Od izvora do etimologije besed, *Slavistična revija* 39 (1991), št. 2, 253–258.
- Furlan 2009 = Metka Furlan, O Alasijevi glosi *vacně*: južnoslovanski romanizem *zakъnъ tudi v slovenščini, *Slavistična revija* 57 (2009), št. 3, 415–421.
- Georgiev idr. 1971–2002 = BER = V. I. Georgiev idr., *B”lgarski etimološki rečnik* 1–6, Sofija: Izdatelstvo na B”lgarskata akademija na naukite, 1971–2002.
- Godnič 1979 = Neva Godnič, Izposojeno besedišče nabrežinskih ribičev, *Slovensko morje in zaledje* 2–3 (1979), 107–114.
- Greenberg 2000 = Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000.
- Hannick 1996 = Christian Hannick, Die Freisinger Denkmäler innerhalb der Entwicklung des slavischen christlichen Wortschatzes, v: *Zbornik Brižinski spomeniki*, ur. Janko Kos idr., Ljubljana: ZRC SAZU – Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, 1996, 239–243.
- Hannick 2000 = Christian Hannick, Die älteste slavische Kirchenterminologie, v: *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo: začetki slovenske etnogeneze* 2, ur. Rajko Bratož, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije – SAZU, 2000, 801–808.
- JE → Vinja 1998–2004
- JF → Vinja 1986
- Kelemina 1951 = Jakob Kelemina, Langobardski spomini pri Slovencih, *Slavistična revija* 4 (1951), št. 3–4, 177–196.
- Kronsteiner 1983 = Otto Kronsteiner, »Alpenromanisch« aus slawistischer Sicht, *Die slawischen Sprachen* 3 (1983), 27–48.
- Lausberg 1956 = RS II = Heinrich Lausberg, *Romanische Sprachwissenschaft II: Konsonantismus*, Berlin: Walter de Gruyter, 1956.
- LPGL → Miklošič 1862–1865
- Machado 1977 = DELP = José Pedro Machado, *Dicionário etimológico da língua portuguesa* 1–5, Lisboa: Livros Horizonte, ³1977.
- Mende 1956 = Manfred Mende, *Romanische Lehnwörter im Slovenischen: Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades genehmigt durch die Philosophische Fakultät der Freien Universität Berlin*, Fak. No 263, Berlin, 1956. (Tipkopis.)

- Meyer-Lübke 1935 = REW = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, ³1935.
- Miklošič 1862–1865 = LPGL = Franz Miklosich [= Franc Milošič], *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae: Guilelmus Braumüller, 1862–1865.
- Miklošič 1886 = EWSS = Franz Miklosich [=Franc Milošič], *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien: Wilhelm Braumüller, 1886.
- Muljačić – Rocchi = Žarko Muljačić – Luciano Rocchi, *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*, Udine (Campanotto) 1990, III + 411 p., *Zeitschrift für Romanische Philologie* 110 (1994), 230–232.
- Pleteršnik = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar (1894–1895): transliterirana izdaja*, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC. [Elektronska izdaja, verzija 1.0.]
- Ramovš 1936 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, Ljubljana: Akademsko založba, 1936.
- REW → Meyer-Lübke 1935
- Rocchi 1990 = Luciano Rocchi, *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*, Udine: Campanotto Editore, 1990.
- RS II → Lausberg 1956
- SES → Snoj 1997
- SiR → Skok 1950
- Skok 1917/18 = Petar Skok, *Studije iz ilirske toponomastike I*, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH* 29 (1917/18), 117–143.
- Skok 1950 = SiR = Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima 1–2*, Zagreb: JAZU, 1950.
- Skok 1971–1974 = ERHSJ = Petar Skok, *Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1–5*, Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Snoj 1997 = SES = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Snoj 2009 = ESSZI = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC, 2009.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1970–1991. [Elektronska izdaja, verzija 1.0.]
- Steenwijk 1998 = Han Steenwijk, *Resiano jëru 'prete'*, v: Han Steenwijk, *Tre studi resiani: grammatica e storia sociale*, Padova: CLEUP Editrice, 1998, 47–57.
- Striedter-Temps 1963 = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Berlin: Osteuropa-Institut, 1963.
- SVI → Bezljaj 1956–1961
- Šega 1998 = Agata Šega, *Contributo alla conoscenza dei latinismi e romanismi antichi in sloveno*, *Linguistica* (Ljubljana) 38 (1998), št. 2, 63–85.
- Šega 2000 = Agata Šega, *Methoden der Erforschung älterer Lehnwörter romanischer Herkunft im Slowenischen*, v: *Linguistics and Language Studies: Exploring language from different perspectives*, ur. Irena Kovačič idr., Ljubljana, Filozofska fakulteta, 2000, 160–169.

- Šega 2003 = Agata Šega, Neka zapažanja u vezi sa sudbinom latinskih osnova za starije latinizme i romanizme u bugarskom i slovenskom jeziku, *Naučni trudove: filologija: Plovdivski universitet »Paisij Hilendarski«* (Plovdiv) 41 (2003), št. 1, 39–47.
- Šega 2006 = Agata Šega, *Starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini: doktorska disertacija*, Ljubljana: [A. Šega], 2006. (Tipkopis.)
- Šega 2006 = Agata Šega, Lessico etimologico di latinismi e di romanismi antichi in sloveno, v: *Atti del XII congresso internazionale di lessicografia : proceedings XII EURALEX international congress, Torino, Italia, September 6th-9th, 2006*, ur. E. Corino – C. Marellò – C. Onesti, Torino: Edizioni dell'Orso – Università di Torino – Accademia della Crusca, 2006, 89–96.
- Štrekelj 1896 = Karel Štrekelj, Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini, *Letopis Matice slovenske* 1896, 138–167.
- Torkar 2007 = Silvo Torkar, Toponim Preserje in slovansko-romansko prepletanje pripon *-jane* in *-anum*, *Jezikoslovni zapiski* 13 (2007), št. 1–2 = *Merkujev zbornik*, ur. Silvo Torkar idr., Ljubljana: Založba ZRC, 2007, 481–492.
- Vinja 1986 = JF = Vojmir Vinja, *Jadranska fauna: etimologija i struktura naziva* 1–2, Split: Logos, 1986.
- Vinja 1998–2004 = JE = Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije: jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku* 1–4, Zagreb: HAZU, 1998–2004.
- Vuletić 2010 = Nikola Vuletić, Aportacions recents de la lexicografia i l'etimologia croates al coneixement del lèxic dalmatic, v: *Tendències actuals de la filologia romànica: 26e Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques, València 2010 del 6 a l'11 de setembre de 2010 València, Facultat de Filologia de la Universitat de València*, València: Generalitat Valenciana, 2010, 315.
- Wartburg idr. 1922– = FEW = Walther von Wartburg idr., *Französisches etymologisches Wörterbuch: eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes*, Bonn – Leipzig – Bâle: Fritz Klopp Verlag, 1922–.
- ZJS → Bezljaj 2003

Thoughts on Older Romance Elements in Slovenian and Other South Slavic Languages (Part 1)

Summary

This article is the first part of a study on older Romance elements in the South Slavic languages. Following an introductory definition of the object of the study and some general findings about such loanwords in South Slavic, the author primarily focuses on Slovenian and Croatian. The identification of early Romance vocabulary loans in Slovenian often raises difficulties because for certain words it is very difficult or nearly impossible to determine whether they are direct loans from a Romance antecedent and thus Romance elements per se, or whether the word was later borrowed through Croatian and is therefore a Croatianism. The main part of the article thus presents and explains in detail some examples of true and apparent older Romance elements. If a word does not appear as a lexeme denoting a place and if it is present exclusively in the standard language, the likelihood of indirect borrowing via Croatian is certainly greater, although not necessary. At the end the author presents some interesting older Romance elements that are poorly attested in one or the other of the languages examined, drawing attention to the loan from *astacus* 'crayfish' (REW 738), attested in Aurisina/Nabrežina, which has not yet been addressed in Slovenian etymology.

Primorsko gradivo z *v* iz *b* v širšem slovenskem in slovanskem kontekstu

Metka Furlan

Cobiss: 1.01

V prispevku se, izhajajoč iz primerov iz primorske narečne skupine, ki imajo na mestu etimološkega *b* fonem/grafem *v*, ugotavlja, da so sporadični primeri z obojesmerno zamenjavo $v \rightleftharpoons b$ (npr. primorsko *vedrica* 'kolk' ← **bedrica* : prekmursko *griba* ← *gríva*), ki jih je mogoče prepoznati na dokaj širokem slovenskem območju, ostanki verjetno že praslovansko (narečno) delujoče proste zamenjave $u \rightleftharpoons b$.

Ključne besede: slovenski jezik, fonemska zamenjava, spirantizacija, etimologija

Littoral Material with *v* from *b* within a Broader Slovenian and Slavic Context

This article uses examples from the Littoral dialect group that have the phoneme/grapheme *v* in place of etymological *b* in order to determine that sporadic cases of the multidirectional substitution $v \rightleftharpoons b$ (e.g., Littoral *vedrica* 'hip' ← **bedrica* : Prekmurje *griba* 'mane' ← *gríva*), which can be observed quite broadly throughout Slovenian territory, are the remnants of what was probably already the Proto-Slavic (dialect) operative free alternation $u \rightleftharpoons b$.

Keywords: Slovenian, phonemic replacement, spirantization, etymology

0 Kot v večini slovenskega jezikovnega prostora je tudi v primorski narečni skupini soglasnik *b* videti razmeroma stabilen zapornik, saj je samo na skrajnem severu (npr. Log pod Mangartom, Trenta) tako kot ponekod v koroški narečni skupini¹ spirantiziran:

sln.**bàba* > zilj. kor. *bábà* (SLA, T001 Brdo), obsoš. primor. *bábà* (T067 Trenta)

¹ Podatki o območju spirantičnih refleksov v koroški narečni skupini niso enotni. Logar 1981: 202, 184 npr. pravi, da je v koroškem govoru Kneže/Grafenbach razvoj $b > b$ sistemski, v govoru Potoč/Potschach pa je *b* spirantiziran, zlasti še v položaju med samoglasniki. Isačenko 1939: 33sl. pa poroča, da je pojav *v* koroških narečjih širši: »Res da se ponekod na Koroškem, tako n. pr. v podjunski dolini severno od Drave, v ziljski dolini, v blaški okolici, na vzhodnem Rožanskem, (Grabštajnu, Tinje, Šmarjeta, Žihpolje) in končno individualno tudi skoro v vseh koroških narečjih zveneča *b* in *d* artikulirata z manjšo zaporo kot odgovarjajoča nezveneča *p* in *t*. Mestoma je ta zapora tako zrahljana, da sta ta dva glasova spirantizirana *b* in *d*, in v izglasu, pred absolutno pavzo, postaneta kar φ in β .

Ta pripornik *ḥ* se je v nekaterih govorih fonetično približal ali celo izenačil s pripornikom *b*, ki je kot artikulacijska okrepitev nastal iz izvirnega slovenskega ustničnega zvočnika *u* pred sprednjimi samoglasniki:²

sln. *člouĕk >	zilj. kor.	čò ^a ḥàk (Brdo)
	obsoš. primor.	člóbĕk (Log pod Mangartom)
	tolm. rovt.	člĕbĕk (Zatolmin)

Ta pojav je znan na zahodnem koroškem območju,³ znotraj primorske narečne skupine v terskem Breginju (T064), v nadiškem narečju le v narečni točki T076 Livek,⁴ v obsoškem narečju pa v narečnih točkah T066 Log pod Mangartom, T067 Trenta, T068 Bovec, T070 Kobarid, T071 Drežnica, T069 Kred in T073 Čiginj, posamezni primeri pa so znani tudi v kraških Lokvah (T095).⁵ Pojav sega tudi v rovtarsko narečno skupino, a je na vzhodu zamejen s tolminskim narečjem z baškim govorom, na jugu pa z banjškim govorom Avč in Kala nad Kanalom. V tolminskem narečju se je prvotna porazdelitev med izvornim *u* in sekundarnim *ḥ* > *b* pred sprednjimi samoglasniki zabrisala, tako da *b* < *u* lahko nastopa kot varianta tudi pred nesprednjimi samoglasniki, ki lahko izpodrine izvorno predlogo z *u*, npr.:

sln. *glāuà >	tolm. rovt.	Ied <i>yláua</i> , Red <i>ylábe</i>
		→ Ied <i>yláua/ylába</i> , Red <i>ylábe</i>
		→ Ied <i>ylába</i> , Red <i>ylábe</i> ⁶

Glasovno zakonit je ta pojav tak samo v Knežah in Krčanih severno od Grebinja v podjurski dolini [...] in tudi v ziljski dolini.« Po podatkih iz gradiva za SLA je bila spirantizacija *b* > *ḥ* pri refleksu psl. **bāba* potrjena za narečne točke T001 Brdo/Egg, T006 Podkloster/Arnoldstein, T012 Podravlje/Föderlach, T013 Kostanje/Köstenberg, T016 Sveče/Suetschach in T017 Hodiše/Keutschach. – V najnovejši predstavitvi zatolminskega govora tolminskega narečja se tudi zanj predstavlja sistemsko zastopanstvo *b* > *ḥ* (Čujec Stres 2010). O tem manj eksplicitno v Čujec Stres 1993: 117.

² Ramovš 1935: 9 po Grafenauerju 1905: 197 navaja, da se ziljski *ḥ* < *b* od *b*, ki je sekundarno nastal pred *e* in *i*, razlikuje le po tem, da je pripora pri slednjem ustnično-ustničnem priporniku manj energična.

³ Po podatkih gradiva za SLA je bil potrjen za ziljske narečne točke T001 Brdo/Egg, T003 Blače/Vorderberg, T004 Ziljska Bistrica/Feistritz an der Gail, T006 Podkloster/Arnoldstein, T007 Rikarja vas/Rückersdorf, T008 Rateče in rožansko T011 Loče/Latschach.

⁴ Tako je mogoče sklepati iz gradiva za SLA. Šekli 2008: 26, op. 38, pa ob govoru Livka omenja, da je pojav značilen tudi za govore krajev Piki, Avsa, Perati in Plohi. Po starejši klasifikaciji (Logar, Rigler) se je govor Livka uvrščal v obsoško narečje.

⁵ Podatke o pojavu sem črpala iz gradiva za SLA. Za obsoško narečje prim. še Logarjev opis: »Za vse govore je značilna močna ustnična artikulacija. Ustnično-zobni *v* je zato pred *e*, *i* prešel v *w*, nato pa povsod razen v Robidišču, kjer je tudi *v* še poznan, nadalje v *b*. V Kobaridu in okolici do Starega sela in Robiča se govorita *w* in *b* drug poleg drugega, v tej besedi *w*, v drugi *b*. Starejša generacija večinoma govori *b*, mlajša pa pogosteje *w*. Tu gre pač za vpliv knjižnega jezika na narečje. Od Kreda dalje proti Borjani do Breginja in Logov je *b* tako rekoč regularen zastopnik prvotnega *v*, čeprav tu in tam slišimo tudi *w*.« (Logar 1996: 139)

⁶ Ramovš 1935: 84.

Ker je analogija porušila sistemsko porazdeljenost med *u* in *b*, se je v tolminskem narečju povsem arbitrarno prvotni *b* zamenjeval z *u* in obratno, zato imamo ob *žuòt* 'život' tudi *žbòt*, ob *urát* 'vrat' tudi *brát*, pa tudi *uràt* 'brat' ob *bràt* in besedje, kot je *uúx* 'bog', *paúóžən* 'pobožen', *uàste* 'boste', *uùriä* 'burja'.⁷ V sosednjem cerkljanskem narečju na vzhodu pojav ni znan, je pa podobno stanje kot v tolminskem narečju vidno v bližnjem banjškem govoru Avč, poroča Ramovš 1935: 84sl., 87. Trditev za Avče ob Ramovševem navedenem variantnem *ulà/blà* 'bila' potrjuje tudi mlajše gradivo iz Avč (T090): *gvânca/γbânca* 'poprtnjak' (SLA) < sln. **gibánica*.

Na podobno mešanje refleksov opozarja Šekli 2008: 26, op. 38, za nadiški govor kraja Jevšček s primeroma *slap*, *slà:va*, *slà:vo* 'slab' in *bazò:u* 'vozel' ob *bazobi:na* 'bezeg'. Slednji primer lahko kaže, da je artikulacijska okrepitev izvirnega slovenskega ustničnega zvočnika *u* pred sprednjimi samoglasniki, ki jo poznajo bližnji govori krajev Livek, Piki, Avsa, Perati in Plohi, v preteklosti vključevala tudi območje Jevščka. Podobno alternacijo *slab/slap*, *slava*, *slavo* pri refleksu psl. pridevnika **slābъ* izkazuje tudi nadiško gradivo v Špehonja 2003 (prim. *sláb* 'cattivo', *slàva*, *slàbavoja* 'indisposizione, cattiva volontà' ob *slavavòja* 'isto', *slàbo* 'male, malamente, scorettamente, erroneamente' ob *slàvo* 'isto'), Rigoni – Salvino 1999 (prim. *slàva ùra* 'cattivo tempo', *slàva vòja* 'cattivo umore') in v govoru Matajurja (T075): *slàva ùra* 'slabo vreme' ob *vedrò* 'bedro'. Medtem ko v slovanskem gradivu Špehonja 2003 znakov za artikulacijsko okrepitev slovenskega ustničnega zvočnika *u* pred sprednjimi samoglasniki ni bilo mogoče prepoznati, je iz Rigoni – Salvino 1999 mogoče navesti primer *lebičar* 'mancino' (< **levičar* 'b) iz kraja Drenka/Drenchia. V areal analoške zamenjave etimološkega zapornika *b* z dvoustničnim *u* tudi v položajih, kjer razvoj *u* > *ǰ* ni bil položajno spodbujen pred sprednjimi samoglasniki, bi bilo torej treba vključiti tudi (vsaj del) nadiškega narečja. Ker pa se v terskem Robidišču (T065) v bližini Breginja (T064), ki ima očitne znake prehoda *b* < *v* pred sprednjimi samoglasniki, najde leksem *vedrà* 'stegno' ← sln. *bédro* ob *běbàrca* 'veverica', bi bilo v ta areal treba vključiti tudi govor Robidišča.

Iz tega smemo zaključiti, da na ozkem zahodnem območju rovtarske narečne skupine in še ožjem obsoškega, nadiškega in terskega narečja lahko pričakujemo zamenjavo etimološkega zapornika *b* z dvoustničnim *u* tudi v položajih, kjer razvoj *u* > *ǰ* ni bil položajno spodbujen pred sprednjimi samoglasniki.

1 Primorsko gradivo z v namesto etimološkega b

Toda nekaj primerov iz primorske narečne skupine zunaj omenjenega območja (del obsoškega, nadiškega in terskega narečja) kaže na isto pojavnost zamenjave etimološkega *b* z *v*.

1.2 vedrica 'kolk' (Trnovo pri Novi Gorici)

V Trnovem pri Novi Gorici nista potrjena niti spirantizacija *b* > *ǰ* in niti artikulacijska okrepitev *u* > *ǰ/b* pred sprednjimi samoglasniki, in vendar je bilo samo v tej

⁷ V zvezi s tem Helena Čujec Stres (1993: 117) pravi: »Soglasnik *v*, *b* v vaseh rabijo v zamenjanem položaju: *bélo víno* > *viala bina*.«

narečni točki do zdaj evidentirano, da kolku pravijo *vedrîca* (SLA). Ta osamljeni narečni koren *vedr-* osvetljujejo istopomenski, a geografsko oddaljeni gorenjski leksemi *bédro* (Srednja vas v Bohinju; SLA), *bédar* (Zgornje Gorje; SLA) in *bédar* (Breg; SLA). Ti kažejo, da je kolk z besedo *bédro* s 'stegno' lahko poimenovanje tipa *pars pro toto*, s katerim je kolk verjetno razumljen kot najvišji del bedra. Trnovski samostalnik *vedrîca* je zato lahko s pripadnostnim sufiksom *-ica* izpeljan iz *bédro* s. Medtem ko gorenjski primeri kažejo na t. i. ničto izpeljavo, je pripadnostna funkcija, da je kolk pravzaprav del stegna = bedra, v primeru trnovskega *vedrîca* priponsko izražena. Ker je *vedrîca* nedvomna izpeljanka iz *bédro*, je v tem trnovskem leksemu mogoče prepoznati, da imamo na mestu etimološkega *b* zdaj *v*.

1.3 *vofit* 'carezzare' (Alasia)

V Alasijevem italijansko-slovenskem slovarju iz leta 1607 je italijanska iztočnica *carezzare* predstavljena s slovenskim ustreznikom *vofit*.

Šavli 1960/61: 108 je mislil, da bi bilo treba v tem zapisu prepoznati slovenski glagol *vôščiti*, in se pri tem skliceval na pomensko polje Megiserjevega *dobru voszhiti* 'faveo' (Megiser 1603), ki ga je predstavil z italijanskim besedjem »*favore, voler bene, portar affettione e amore*«, tj. 'podpirati, naklonjen biti, rad imeti, naklonjenost in ljubezen izkazovati', čeprav je glagol nosilec pomena 'želeti'. Povezava temelji na predpostavki, da ima grafem *f* fonetično vrednost *š* in da Alasijev zapis ponazarja besedo z narečnim razvojem *šč* > *š*.

Taka Šavlijeva interpretacija zapisa *vofit* pa ne prepričuje, ker razvoj *šč* > *š* za zahodno območje v bližnji in daljni okolici Devina, od koder je Alasia črpal tamkajšnje jezikovno gradivo za slovar, ni značilen. To dejstvo se odraža tudi v Alasijevi knjižici, kjer besedje z etimološkim *šč* to soglasniško zaporedje vedno ohranja in je zapisano s črkjem *fch* (npr. *prafchiche asparago* [praščiče]) ali *fchi* (npr. *pufchiaua deserto* [puščava], *toporifchie manico* [toporišče], *clefchie mollette del fuoco* [kleščje], *cofchifa nauone* [koščica]). Izjemo predstavlja le zapis *Chieffena fi Maria, ghnade fi pouna* [102a] 'češčena si Marija, milosti si polna', kjer je pridevnik *Chieffena* treba brati [češena] in ne [češčena]. Vendar ta osamljeni primer verjetno ne odraža narečnega asimilacijskega razvoja *šč* > *š*, ki ga zahodna slovenska narečja ne poznajo, ampak je *š* namesto *šč* lahko posledica delovanja prekozložne disimilacije *č* : *č* → *č* : *θ*.⁸

Ob italijanski iztočnici *carezzare*, ki je razložena s slovenskim *vofit*, v slovarju nastopa tudi glagol *accarezzare* s slovenskim ustreznikom *dragouat* in samostalnik v množini *carezze*, ki ga Alasia razlaga z *lubofte*. Sodobni slovenski ustreznik za it. *accarezzare* je nedvomno *bôžati*, za it. *carezza* pa *bôžanje*, zato se zdi najbolj verjetno, da je v zapisu *vofit* sporočen slovenski glagol *bôžati*.

Glagol *vofit* ima torej izglasje *-fit* tako kot v *fdrufit accompagnare* [23a] ← *združiti*, *perlofit accrefcere* [23b] ← *priložiti*, *vcup, oblofit accumulare* [23b] ← *obložiti* fonetično vrednost [-žit], celoten zapis pa torej [vožit], pri čemer vzglasni

⁸ Enako bi bilo mogoče razložiti tudi zapis istega pridevnika v Starogorskem rokopisu s konca 15. stoletja *zheščena* (II 1) [češena], a ga Logar 1996: 349 pripisuje gorenjski narečni potezi rokopisa.

v- namesto etimološkega *b-* tako kot trnovsko *vedrîca* ‘kolk’ kaže, da imamo na mestu pričakovane *b* zdaj *v*.

Alasia je v zapisu *vofit* glagol *bôžati* predstavil, kot da bi spadal v drugačno glagolsko vrsto kot *bôžati*, iz česar bi bilo mogoče celo sklepati, da naj bi v slovenščini ob *bôžati* obstajal tudi **božiti*. Pa ni tako. Zapis nedoločnika *vofit* lahko tako kot v slovarju tudi *mouchit tacere* [89b] ‘molčati’ in *chiuit attendere* [28b] ‘čuti, čakati’ ter *tepit battere, i. castrigare* [30a] ‘tepsti, tj. kaznovati’ odraža Alasijevo dojetje kraškega pojava, da se sedanjiška osnova prenaša v nedoločnik. Ramovš 1935: 64 je pojav sicer opazil le pri glagolih 5. razreda I. vrste, npr. *něpŕt* ← *napeti* < **na-pe-ti na-pnešb*, *něčŕt* ← *načeti* < **na-če-ti na-čbnešb*, po podatkih iz Legiše 1951 pa zajema tudi druge glagole, npr. *godit* ← *gosti godem*, *plevit* ← *pleti plevem/plejem* (Legiša 1951: 510).

Nedoločnik *mouchit* [moučít] za pričakovane **movchat* je Alasia naredil tako, da je sedanjiški osnovi **molči-* dodal za nedoločnik značilni soglasnik *-t*: *molčati molči-* → **molčit* = *mouchit*. Nedoločnik *chiuit* [čujit] za pričakovane **chiuti* ‘čuti’ je naredil tako, da je sedanjiški osnovi *čuje-* odvezel izglasni tematski *e* in na preostanek dodal nedoločniški znak *-it*. Enako je ustvaril tudi *tepit*:

čuti, čuje- → **čuj-* + *-it* = **čujit* = *chiuit*
tepsti, tepe- → **tep-* + *-it* = **tepit* = *tepit*

Ker se v Alasijevem slovarskem gradivu odraža preglas, kot ponazarjajo *crizetse segnarfi col segno della fanta Croce* [83b–84a] ‘pokrižati se’, *bandizet bandire* [29b] ‘pregnati’,⁹ *casliet toffere* [91a] ‘kašljati’ in *creugliet fiorto* [89a] ‘ukrivljen’,¹⁰ je bil pojav verjetno uresničen tudi pri narečnem refleksu **vožem* ‘božam’, **vožeš* ‘božaš’ ..., ki ga je Alasia slišal za *bôžati*. Ko je Alasia glagol za slovarske potrebe želel predstaviti v nedoločniku, ga je ustvaril po enakem vzorcu kot *chiuit* = **čujit* oz. *tepit*:

božati, božam > **vožeti, *vožem* → **vož-* + *-it* = **vožit* = *vofit*

Alasijeva glosa *vofit* ‘božati’ nam torej z vzglasnim *v* < *b* in posrednim znakom o preglasu za palatalnim soglasnikom lahko kaže, da izvira iz narečnega sistema, ki je ob *b* > *v* poznal tudi preglas. Poudariti pa je treba, da je *vofit* ‘božati’ edini primer, ki v Alasijevi knjižici kaže na *v* namesto *b*. Vse drugo besedje z etimološkim *b* ima na ustreznih mestih grafem *b*.

⁹ Glagol *bandizet* ‘pregnati’ je bil tako kot hrv. *bandžati bandžâm* ‘pregnati’ (ARj) izposojen iz ben. it. *bandizar* ‘pregnati, poslati v izgnanstvo’, denominativa iz *bando* ‘pregnanstvo, azil’, srlat. *bandum* ‘isto’ (Metka Furlan v ESSJ IV: 397).

¹⁰ Po preglasu so lahko nastala tudi izglasja v *vifgne ciregia* [36b] ‘češnja’, *stopignie pedata* [70b] ‘stopinja’, *profgnie preghiera* [74a] ‘prošnja’. Da bi bili samostalniki predstavljeni v množini, je tudi možno, a se zdi manj verjetno.

1.4 žà:ȳka ‘krastača’ (bovško) : furl. *save* ‘žaba’ : sln. toponim/mikrotoponim Žavlje

1.4.1 Bovško žà:ȳka ‘krastača’

Bovško žà:ȳka ‘krastača’ (Ivančič Kutin 2007) sem v ESSJ IV: 438 izvajala iz *žâbka, pri čemer sem domnevala, da naj bi v iz b nastal po disimilaciji po zapori -pk- > -vk-: *žâbka > *žâpka > žâvka. Po tej razlagi naj bi bil razvoj b > v v žà:ȳka položajno določen. Domneva je s stališča tipologije fonetičnih razvojev sicer možna, ne zdi pa se več verjetna, ker na zahodnem narečnem območju obstajajo drugi znaki o obstoju refleksa *žâva iz žâba, ki narekujejo, da je bovško žà:ȳka lahko izpeljanka iz *žâva in da zato razvoja b > ȳ ni povzročil zapornik k desno od b.

1.4.2 Furlansko *save* ‘žaba, ‘krastača’

V romanistiki je dolgo znano furl. *save* ‘žaba’ (Brecelj 2005) = šàve ‘krastača’ (Pirona) [žave]¹¹ in obravnavano kot slovenska izposojenka (Meyer-Lübke 1911: 7593), toda Plomteux 1972: 202sl. je o razlagi podvomil zaradi fonetičnega razmerja furl. v : sln. b. Ker je predpostavljal, da naj bi bil v v furlanskem leksemu posledica romanske lenizacije, romanska lenizacija medsamoglasniškega b pa je bila že zaključena, ko so v 6. stoletju Slovani lahko prišli v neposreden stik z romanskim življenjem na furlanskem območju, je sklepal, da furl. *save* ne more biti izposojenka niti iz slovenščine niti iz slovanščine. V kontekstu tukajšnje obravnave je zanimiv njegov podatek, da samo v dveh narečnih furlanskih točkah ASLEF, tj. v krajih Attimis-Racchiuso in Ronchi dei Legionari – Cave di Selz, ki ležita na meji s slovenskim jezikovnim območjem, furlanska izposojenka iz sln. žâba vsebuje medsamoglasniški b.¹² Povsod drugod na furlanskem jezikovnem območju leksem vsebuje medsamoglasniški v.¹³ Čeprav Plomteux 1972 kot odločilni argument proti izposoji furl. *save* iz slovenščine izpostavlja areal, češ da se *save* in njegova izpeljanka na -at pojavljata tudi na območju, kjer izposoja iz slovenščine ni več možna, se odloča, da tudi furl. *save* izvira iz nekega predlatinskega *sap(p)us (Meyer-Lübke 1911: 7593), čeprav je iz tu predstavljenega gradiva verjetno, da je bilo furl. *save* z medsamoglasniškim v izposojeno iz slovenskega refleksa *žâva, ki se ohranja v bovški formalni manjšalnici žà:ȳka.

1.4.3 Toponim/mikrotoponim Žavlje

Čeprav med gradivom za projekt SLA pri vprašanju žaba refleks z medsamoglasniškim v ni bil evidentiran, širši areal sln. *žâva ‘žaba’ na zahodnem območju potrjuje toponomastično gradivo. Toponim Žavlje žmn, Rmn iz Žâvelj, žâveljski ‘ime naselja vzhodno od Sv. Marije Magdalene spodnje v občini Milje/Muggia’ (SKII) in mtpn Žavlje žmn ‘ime za južni del naselja Šempolaj v občini Devin Nabrežina/Duino Aurisina’ je Merku 2006: 213 zaradi neposredne bližine mikrotoponima Žâbnik vzhodno od Žavelj na meji s Sv. Marijo Magdaleno spodnjo izvajal iz sln. žâba. Čeprav

¹¹ Sinonimija ‘žaba’ : ‘krastača’ je v izposojenki prevzeta, saj sta v slovenščini z žâba lahko označeni žaba ali pa krastača, npr. na zahodu v rezijanski Solbici ali v Istri v Sočergi (SLA).

¹² O furl. *saba* iz sln. žâba že Štrekelj 1910: 203 po Pironi.

¹³ Enaka variantnost je znana tudi v bizjaščini: *faba/fava* ‘krastača’ (VFDB 1985).

fonetičnega razvoja Merku 2006: 213 jezikoslovno ni utemeljil, ker mu je glavni argument za etimologijo predstavljala toponomastika mikroareala, se je z razlago glede korenskega povezovanja mogoče strinjati, čeprav se zaradi množinske rabe obeh imen zdi bolj verjetno, da sta imeni stanovniškega izvora *Žav-jane < *Žab-jane in lahko posredno kažeta na mokrišče *Žába/*Žáva, po katerem so prebivalci ob blatnem/močvornatem območju *Žába/*Žáva dobili svoje ime. Kakor koli že, enak mtpn Žavlje je bil kot ime parcele zabeležen v naselju Razguri v občini Sežana (LiAKZ), toda severno, v občini Ajdovščina, sta znana toponima *Velike Žablje* in *Male Žablje*, ki glede fonetike in morfologije jedrnega dela imena popolnoma ustrežata na gorenjskem območju severno od Kranja pri Bašlju znanemu toponimu *Žablje žmn*, R *Žábelj* (SKI), leta 1397 *Sablach* (Kos 1975: 765).

Merkujeva etimologija primorskih imen *Žavlje* ne podaja le arealnega podatka o najbolj južni točki z *b > v*, ampak je iz zgodovinskih zapisov, ki za toponim segajo na začetek 14. stoletja (prim. leta 1308 *de Čaulis*, leta 1352 *de Zaul*; Merku 2006: 213), vidno, da se je prehod *b > v* izvršil že pred 14. stoletjem.

1.5 V vseh treh primerih z *v* namesto etimološkega *b* ni mogoče razpoznati skupnega imenovalca, s katerim bi lahko položajno utemeljevali prehod *b > v*, saj se pojav potrjuje pred svetlim in temnim samoglasnikom (*vedrica* : *vožati, žava), v vzglasju in medglasju (*vedrica* : *vožati (< *ubožati), žava), v nenaglašenem in naglašenem zlogu (*vedrica*, *vožati : *vōžas, žáva). To bi navajalo k razlagi, da bi bila zamenjava lahko posledica delovanja enake porušene porazdeljenosti etimološkega *b* in *v* kot na zahodnem rovtarskem območju. Taka razlaga bi bila sicer možna, če bi se dalo dokazati, da je bila pred 14. stoletjem tudi na zračni črti Bovec–Milje dejavna artikulacijska okrepitev iz izvornega dvoustničnega zvočnika *ʉ* pred sprednjimi samoglasniki. Alasijev primer *vofit* nadalje še kaže na verjeten izvor iz narečnega mikroareala, kjer se je udejanjal preglas, ki v kraškem narečju predstavlja notranjsko potezo.

2 Drugo slovensko gradivo z v namesto etimološkega b

Toda gradiva z *v* namesto etimološkega *b* je na slovenskem jezikovnem prostoru več in presega območje primorske narečne skupine in zračno črto Bovec–Milje, izkazujejo pa ga tudi primeri iz slovenskega rokopisnega obdobja od Brižinskih spomenikov dalje, zato vzrok za *v* namesto *b* verjetno ni isti, kot se ga v tolminskem narečju pripisuje besedju tipa *uúχ* 'bog'. K taki razlagi navaja tudi sicer redko gradivo, ki kaže, da je zamenjava etimološkega *b* z *v* v slovanskem svetu širša od slovenskega jezikovnega območja.¹⁴

¹⁴ Med gradivom za *v* namesto etimološkega *b* ne bodo izpostavljeni primeri s slovanskim sekundarno nastalim zaporedjem *-bn-* < **-b-bn-*, ker pri realizacijah *-bn-* > *-vn-* za zdaj dopuščam možnost asimilativnega pojava po zapori. Med tako gradivo spada npr. sln. pkm. *dròuno* 'drobno' < **drobno* (Ramovš 1924: 183), *služavnik* = *flushaunik* 'Diener' (Gutsman) < **službbnikъ* 'kdor opravlja službo', mtpn *Žavenk* v Jevščku (Matej Šekli, ustno) < **Žabbnikъ*, hrv. *Žavnica* 'zaselek kraja Sv. Ivan Žabno v križevskem kotarju', 'gozd v kraju Srpska Kapela' (ARj) < **Žabbnica*.

2.1 *wody* ‘bodi’ (Starogorski rokopis)

Starogorski rokopis, ki se datira v drugo polovico 15. stoletja, prav tako kot Alasi-jevo gradivo z začetka 17. vsebuje en sam primer, kjer je namesto pričakovanega *b* zapisan *w*:

- I 1 *Otzha nafsch kher fy vnebeffich poffschwetfcheno*
 2 *wody* *twoye yeme, pridi khnam twoye [...]*¹⁵
 ‘Oče naš, ki si v nebesih, posvečeno
bodi tvoje ime! Pridi k nam tvoje [...]

Zapis veleznika *wody* ‘bodi’ vsebuje isti grafem kot *poffschwetfcheno* ‘posvečeno’ (I 1), *twoye* ‘tvoje’ (I 2), *twoyga* ‘tvojega’ (II 4), *Bogaftwo* ‘bogastvo’ (I 3), *wuole* ‘volja’ (I 3), *fwetiga* ‘svetega’ (III 4), *diwitze* ‘device’ (III 5), *mortiw* ‘mrtev’ (III 7), *Na nebw* ‘na nebo’ (III 9), *Swoyga* ‘svojega’ (III 10), *fchywe* ‘žive’ (III 12), *mortwe* ‘mrtve’ (III 12), *sfwetiga* ‘svetega’ (III 13), *sfweto* ‘sveto’ (III 13), *fwettikhow* ‘svetnikov’ (III 14), *grechow* ‘grehov’ (III 15) in *schewota* ‘života = življenja’ (III 15). V vseh teh primerih razen v zapisu *Na nebw* [na nebu] stoji grafem *w* na mestu etimološkega *v* oz. izhodnega slovenskega dvoustničnega *u* pred izvornim **ę* (*poffschwetfcheno*, *fwetiga*, *fchywe*, *mortwe*, *sfwetiga*, *sfweto*, *fwettikhow*), **o* (*twoye*, *twoyga*, *Bogaftwo*, *wuole*, *Swoyga*), **i* (*diwitze*) in v izglasju (*mortiw*, *fwettikhow*, *grechow*). Distribucija grafema *v*, ki prav tako stoji za isti izvorni fonem *u* in se pojavlja v zapisih *vnebeffich* ‘v nebesih’ (I 1, 3), *vffe-dannj* ‘vsakdanji’ (I 4–5), *vnapellay* ‘ne vpelji’ (I 7), *vuffemi* ‘vsemi’ (II 3), *veryo* ‘verujem’ (III 1), *vffega* ‘vsega’ (III 1), *Stvarnikha* ‘stvarnika’ (III 2), *vgrob* ‘v grob’ (III 7), *vfiat* ‘vstal’ (III 9), *veryjo* ‘verujem’ (III 13), *vffech* ‘vseh’ (III 14), *vi(e)tzhe* ‘večni’ (III 16)) pa je večinoma drugačna, saj *v* < sln. **u* stoji v predsoglasniški legi (*vnebeffich*, *vffe-dannj*, *vnapellay*, *vffega*, *vgrob*, *vfiat*), pred izvornim **ě* (*veryo*, *veryjo*, *vi(e)tzhe*) in **a* (*Stvarnikha*), v primeru *vuffemi* pa je morda celo v funkciji protetičnega soglasnika pred *u*.

Zaradi rabe različnih grafemov za en in isti izvorni fonem **u* bi bilo smotrno predpostaviti, da zapisi ponazarjajo njegovo različno fonetično realizacijo, ki je bila ob verjetno še dvoustnično drsniškem *u*, kar lahko ponazarja grafem *w*, tudi že zobno-ustnično drsniška, tj. *v*, kar lahko ponazarja grafem *v*. Iz rabe slednjega grafema pa je možno, da ima v predsoglasniškem položaju vlogo samoglasnika *u*, tj. *vffech* [useh].

Tudi zaradi mlajših omenjenih primerov s primorskega območja se zdi verjetno, da enkratni zapis *wody* ‘bodi’ ponazarja fonetično vrednost [wodi], kot je menil Mikhailov 2001: 106, in ne [bodi], kot je še menil Logar 1996: 346.

¹⁵ Prepis rokopisa navajam po Logar 1996: 345–346.

2.2 Slovensko narečno *čvĕla* ‘čebela’ in *stvòl* ‘cevka, bilka’

2.2.1 Slovensko narečno *čvĕla* ‘čebela’

Med slovenske narečne besede, ki imajo tako kot predstavljene primorske namesto etimološkega *b* soglasnik *v*, spada tudi *čvĕla* ‘čebela’.

Refleksa ni mogoče ločevati od *čebĕla*, v katerem je *b* nedvomno primarni praslovanski konzonant. Čeprav leksem še nima zadovoljivo pojasnjene etimologije, se je glede na drugo slovansko gradivo izhodiščni praslovanski leksem verjetno glasil **bb/včela* (npr. hrv., srb. *pčĕla*, mak. *pčela*, blg. *pčelà*, r. *pčelá*, č. *včela* < č. **pčela*, stp. *pczola*),¹⁶ tako da slovensko knjižno *čebĕla* tako kot drugi narečni refleksi s soglasniškim zaporedjem *č–b* lahko odražajo premet *b–č* → *č–b*. Primeri tako kot knjižno *čebĕla*, kjer je samoglasnik med *č* in *b* polglasniškega izvora (v šibkem položaju sicer nepričakovan, so tudi narečni (npr. v Velikih Žabljah (v Vipavski dolini; dopolnilno gradivo SLA) *čebīāla*, v Štanjelu (T109) *čabīāla*).¹⁷ Kjer samoglasnika med *č* in *b* ni, se je soglasniško zaporedje uravnalo po regresivno delujoči asimilaciji po zvenu in dalo vzglasje *žb-* (npr. v T139 Hrpelje *žbĕla*).

Na dveh geografsko ločenih območjih, tj. na zahodnem, ki vključuje rovtarske govore, in na vzhodnem s srednještajerskimi in kozjansko-bizeljskimi govori, so po podatkih iz SLA v krajih Gorenja Trebuša (T164); Šebrelje (T165), Cerčno (T166), Laniše (T168), Leskovicca (T180), Javorje (T183), Zali Log (T189), Podlonk (T190), Železniki (T191), Dražgoše (T192), Selca (T193), Praprotno (T194); Proseniško (T328), Šentjur (T329), Zadrže (T333), Zibika (T334), Ratanska vas (T337), Tlake (T338) in Dobovec pri Logatcu (T339) za čebelo izpričani refleksi tipa *čvĕla*, pri čemer je samo v Šentjurju (T329) potrjen refleks s samoglasnikom med *č* in *v*, tj. *čevāila*. V refleksih tipa *čvĕla* je *v* gotovo nastal iz *b*.

Čas prehoda *b* → *v* pa bi bilo možno opredeliti tudi relativnokronološko. Možnost, da se je prehod *b* → *v* izvršil iz razvojne stopnje ***čbĕla*, se ne zdi verjetna, ker bi se ta razvojna stopnja potrjevala v vzglasnem *ž-* kot v tipu *žbĕla*, zaradi česar bi imeli refleks ***žvĕla* in ne *čvĕla*. V refleksih tipa *čvĕla* je zato do prehoda *b* → *v* najverjetneje prek priporniškega *ĥ* moralo priti v medsamoglasniški legi in preden je samoglasnik desno od *č* izpadel.

To pa pomeni, da je pojav lahko tudi starejši od slovenskega jezikovnega sistema in da je do spirantizacije in nato do prehoda v *v* prišlo že na slovanski fonetični stopnji pred izpadom polglasnikov v šibkem položaju.

2.2.2 Slovensko *stvòl* ‘cevka, bilka’

Tako relativno kronologijo bi bilo možno zagovarjati tudi na podlagi sln. *stvòl* m, Red *stvóla* ‘cevka, bilka’, pri katerem areal slovenske rabe ni znan, saj ga poznamo le iz Pleteršnika, ki je besedo poznal iz Cafovega narečnega gradiva, za katerega vemo, da lahko izvira iz zelo različnih narečnih okolij.

¹⁶ Refleks te predloge je v slovenščini tudi znan, prim. Bezljaj, ESSJ I: 75 v geslu *čebela* in Metka Furlan v ESSJ IV: 131 v geslu *šunik*.

¹⁷ Prim. tudi v refleksu brez premeta, npr. v Rikarji vasi *ħočĕya* (SLA).

Leksem se iz pomenskih in besedotvornih razlogov izvaja iz psl. izhodiščne besede **stbòlǔ*, sorodne s **stbbló* (Štrekelj 1906: 496; Vasmer III: 749; Skok I: 283; Bezlaj, ESSJ I: 70), njeni fonetični rezultati z v pa so zanesljivo znani v hrvaščini (*cvòlika*¹⁸ ‘steblo’, tudi ‘golen’), makedonščini (*cvolka* ‘kal’), bolgarščini (*cvol* ‘bilka, steblo; deblo’), ruščini (*stvol*, Red *stvolá* ‘steblo, deblo’) in obeh lužiččinah (gl. *stwólk* ‘deblo, steblo’, dl. *stwol* ‘Aethusa cynapium’):¹⁹

psl. **stbòlǔ* > psl. dial. **stbòlǔ* → psl. dial. **stbuòlǔ* > sln. *stvòl*

2.3 Grafema w in b za etimološki b v Stiškem in Kranjskem rokopisu

Posamezni zapisi z grafemom w za etimološki b so znani:

- iz Stiškega rokopisa, npr. *wugo dufcho* (4: 9; 5: 44) ‘ubogo dušo’, *zwefsejdo* (4: 13–14) ‘z besedo’, *woga* (4: 14; 5: 49) ‘boga’, *wogu* (4: 25) ‘bogu’, *wofve* (5: 12) ‘božje’, *will* (5: 35) ‘bil’, *wogü* (5: 25, 36, 43), *zwefsejdo* (5: 48–49) ‘z besedo’, *se wodem* (5: 57) ‘se bom’, *zwefsejda* (5: 59) ‘z besedo’;
- iz Kranjskega rokopisa, npr. *Wug* (I) ‘bog’, *Wogu* (II; III; V) ‘bogu’, *wode* (II) ‘bo/bode’, *Wofimu* (II) ‘božjemu’, *wogatimu* (II) ‘bogatemu’, *witi* (II; III) ‘biti’, *Wog* (II) ‘bog’, *wogu* (III) ‘bogu’, *wofimu* (III) ‘božjemu’, *wogathimu* (III) ‘bogatemu’, *wogatimu* (III) ‘bogatemu’, *Vwofimu* (III) ‘ubogemu’, *wrefsch* (III) ‘brez’, *wote* (V) ‘boste’, *wodete* (V) ‘boste’;
- in v Praunspergerjevem stavku *Wog owarj Napafij* ‘Bog, obvaruj me skušnjave’.

Ker se razen v kratkem Praunspergerjevem stavku v obeh rokopisih, v Stiškem in Kranjskem, grafem b uporablja za zapis etimološkega b (npr. Stiški rokopis: *oblübil* (4: 5) ‘obljubil’, *boga* (4: 5; 5: 7) ‘boga’, *oblasti* (4: 7) ‘oblasti’; Kranjski rokopis: *preobniti* (III) ‘spreobniti’, *obeniga* (V) ‘nobenega’), menim, da bi bilo zapise etimološkega b z grafemom w treba fonetično tudi tako interpretirati.

Ob tem je zanimivo, da je Mikhailov 2001 grafem w za etimološki b v Stiškem rokopisu fonetično interpretiral kot v, v Kranjskem pa kot b.

2.4 Slovensko *tatba* : *tatva* (Brižinski spomeniki) : knjiž. *tatvina* in koroška pripona *-va* za prvotno *-ba*

Najstarejši znan slovenski zapisani primer z v namesto b pa se ohranja v Brižinskih spomenikih,²⁰ kjer se za pomen ‘furtum’ ob *tatbe* Medž (BS I 15) in *tatbinah* Mmnž (BS III 34) pojavlja tudi *tatua* Iedž (BS II 22), kar se po Ramovšu in Kosu (Ramovš – Kos 1931: 21) v BS 1993: 73 tudi fonetično interpretira kot [ta:twá].

Izhodišče vseh treh leksemov je izsamostalniški nomen actionis **tatba*, ki se potrjuje tudi v stosl. *tatba* ‘furtum’. Ob tem je zanimivo, da se oblike z etimološkim b niso ohranile niti v 16. stoletje, saj protestantski pisci uporabljajo le *tatvina* (BSKJ), kar se aktivno ohranja tudi v sodobnem knjižnem jeziku: *tatvína* (SSKJ). Toda v stari prekmurščini je bila še živa *tatbina* ‘tatvina’ (Novak 2006),

¹⁸ Vzglasni c-ji so nastali po premetu *st- > ts* [c].

¹⁹ Bolj podrobno predstavitev leksema sem podala v ESSJ III: 339.

²⁰ Gradivo iz Brižinskih spomenikov navajam po BS 1993.

ki popolnoma ustreza samostalniku *tatbinah* v BS III in hrv. kajk. *tadb'ina* 'kraja, lopovščina' (Lipljin 2002), *tadb'ina* 'kraja' (Ozalj; Težak 1981: 408).

Samostalnik **tatbba* 'tatvina' vsebuje slovansko pripono **(b)ba*, ki se v slovenščini samo v koroških narečjih ni ohranila v izhodiščni fonetični podobi, ampak v njih tako kot v BS II namesto *-ba* nastopa *-va*, prim. *tožyà* 'tožba', *šžyà* 'služba', *sodyà* 'sodba', *brānyà* 'bramba' (Ramovš 1935: 5). Čeprav v koroški narečni skupini pripornik *ǫ* ni večinsko izpričan, je prav pripona *-va* za splošnoсловensko *-ba* < **-bba* lahko znak, da je v predzgodovinskem času vsa skupina imela pripornik *ǫ* < *b*.

2.5 Gorenjsko *uqaršé:le* 'bršljan' (Kropa) in *vorljaga* 'mlaka'

Primeri z v na mestu etimološkega *b* je mogoče navesti iz gorenjske narečne skupine. V Kropi je bil še nedavno zabeležen fitonim *uqaršé:le* 'bršljan', prim. *uqaršé:le rá:se po skal'lx pa po dré:ujə* (Škofic 1996: 99, 378) 'bršljan raste po skalah in pa po drevju', kar ni nič drugega kot kolektivna tvorba na *-je* < **-bje* iz fitonima, ki ga kot *brščēl* sporoča Pleteršnik. Tudi na Gorenjskem nelocirano *vorljaga* 'mlaka' (Pleteršnik) ima vzglasni soglasnik lahko drugoten iz prvotnega *b-*, prim. črnogor. *b'rljaga* 'močvirje' < **b'rl'āga*.²¹

2.6 Pohlinovi zapisi tipa *Wēlāk* 'beljak'

Ob dveh osamljenih gorenjskih primerih je treba omeniti, da se v Pohlinovem slovarju iz leta 1781 z grafemom *w* najdejo zapisane domače besede slovanskega izvora kot npr. *beljak*: *Wēlāk*, *bel*: *Wēl*, *belouška*: *Welaushka*, *belič*: *Wēlēzh*, *belina*: *Wēlina*, *belkast*: *Welkāft*, *bosti*, *bodem*: *Wódem*, *wodl*, *wofti*, *bogat*: *Wogat*, *bogataj*: *Wogatāj*, *zabela*: *fawēla*, *zabeliti*: *fawēlem weliti*, *birič*: *Werizh*, *breg*: *Wrēg*, *borovec*: *Worovz*, *brv*: *Weruv* itd. Pri Gorenjcu, rojenem v Ljubljani v šempetrskem predmestju, je takih zapisov preveč, da bi odražali morebitne pisne napake ali pa le avtorjeve samosvoje pravopisne rešitve pri zapisovanju enakozvočnic²² in da ne bi odražali posebne izgovarjave.

K taki presoji navaja Pohlinovo napotilo, ko pri zapisu *Wrodem*, *wroditi* 'broditi, brodim' z *yshi* = išči pokaže na *Brodem* 'broditi, brodim', iz česar bi bilo mogoče sklepati, da je bilo v njegovem času vsaj pri nekaterih leksemih z etimološkim *b* mogoče slišati še oboje, tj. varianto z zvočniškim vzglasjem [ʊrɔdɐm] in varianto s priporniškimi vzglasjem [brɔdɐm], in da je prav to jezikovno realnost Pohlin vzel za podlago pri sprejetju svoje pravopisne norme, da pri enakozvočnicah eno zapiše z *b*,

²¹ O etimološkem *b* v tej gorenjski besedi že Metka Furlan v ESSJ IV: 345.

²² Pohlin v svojih slovnich iz let 1768 in 1783 rabo grafema *w* pojasnuje takole: »Wird nur [poudarila M. F.] zur Unterschied der gleichthönenden Wörtern angewendet. Wódem ich steche, bodem ich werde. Sem wila ich hab geschlagen, sem bila ich ware gewesen.« (Pohlin 1768: 164) Oz. nekoliko drugače, omiljeno: »Es macht meistentheils [poudarila M. F.] den Unterschied zwischen gleichlautenden Wörtern« (Pohlin 1783: 19). Medtem ko leta 1768 še trdi, da grafem *w* uporablja le za razlikovanje enakozvočnic, se leta 1783 popravlja, ko piše, da grafem *w* uporablja večinoma za razlikovanje enakozvočnic. Slednja njegova trditev je ustrežnejša, saj npr. *zabela*, pri Pohlinu 1781: *fawēla*, ob sebi nima enakozvočnice. Za opozorilo o pravopisnem pravilu v Pohlin 1768 se zahvaljujem prof. dr. Ireni Orel.

drugo pa z w (tj. *wódem* 'bódem' : *bódem* 'bôdem'). V slovarju ima namreč grafem w fonetično vrednost glasu v-jevske vrste, če upoštevamo njegov zapis *Wytés* 'vitez' in njegovo opozorilo, da se grafem w pogosteje uporablja v češčini (Pohlin 1783: 19), prim. še pri Jungmannu *slownjk* 'slovar', toda danes *slovník* itd. Pri izgovarjavi grafema b pa Pohlin 1768: 154–155 in 1783: 9, ko opozarja, da ga je treba izgovoriti kot v n. *Weg*, *Wache* in nikoli kot v n. *Berg*, *Blut*, nakazuje, da ima priporniško vrednost, saj pri izgovarjavi n. *Weg* in *Wache* misli na bavarsko spirantično izreko [b̥] = w.

Enak pojav, da na mestu etimološkega b stoji v, bi bilo mogoče prepoznati v ljubljanskem tpn *Vevče* žmn, v katerem se zaradi skoraj popolne prekrivnosti z velenjskim toponimom *Bevče* žmn in variantnega vzglasja zgodovinskih zapisov kot 1825 *Weutsche*, 1780 *Beaucz*, *Beucz*, 1744 *Naveutsche*, 1630 *Na Belzhem*, ys *Belzhiga* lahko ohranja slovanski antroponim **Běľьць* (Torkar 2009: 83) in ne **Velьць*/-ko/-kь, kot se tudi domneva (Snoj 2009: 453).^{23, 24}

3 Slovensko gradivo z b za etimološki v

Diametralno nasproten pojav, tj. da je etimološki v zamenjan z b zunaj znanega območja z *b* < *v* pred sprednjimi samoglasniki, je poznal že Ramovš 1924: 159, ko je poročal, da v več gorenjskih govorih nevesti pravijo *neběsta*,²⁵ da se v Reziji najde *jýber* za *iver*, da je v Prekmurju mogoče slišati *griba* za *gríva*,²⁶ da imamo povsod na slovenskem jezikovnem območju refleks *jâzbec* namesto pričakovanega sln.

²³ Je pa tudi res, da je pri fonetični interpretaciji zgodovinskih zapisov (s pičlim slovenskim sobesedilom ali brez njega) kot virov za interpretacijo imenskega gradiva potrebna posebna previdnost, ker so zapisi z w za slovenski b lahko tudi posledica nemških zapisovalcev, ker se po letu 1100 nemški grafem w izgovarja kot dvoustnični pripornik in ima v enako izgovarjavo tudi še pozneje, v bavarskem novovisokonemškem jezikovnem okolju. Pri tem bi bilo mogoče oblikovati naslednji napotek: Če ista roka v istem viru uporablja grafema w in b, potem imata najverjetneje različni fonetični vrednosti, tj. v-jevsko in b-jevsko.

²⁴ Med primere z v namesto etimološkega b bi bilo na podlagi zapisa: »dial. pkm. in čak. *jâstrov*« (Bezljaj, ESSJ I: 221 v geslu *jâstreb*) mogoče navesti tudi omenjena refleksa psl. **astrěbь* m 'jastreb', a preverjanje podatka ni potrdilo, da bi takšna fonetična realizacija v prekmurščini in hrvaški čakavščini res obstajala.

²⁵ Po podatkih gradiva za SLA se tak refleks potrjuje v škofjeloškem narečju v govoru kraja Žabnica (T186).

²⁶ V okviru projekta SLA je bil tak refleks potrjen za prekmurske točke Črenšovci, Dolnja Bistrica (dopolnilno gradivo SLA), Velika Polana (T394), Gomilica (T392), Grad (T398) in Gorica (T388), pa tudi za koroški Šentanel (T040) in Ravne na Koroškem (T044) ter primorsko Kal nad Kanalom (T092). Pkm. oblika *griba* je bila zabeležena že v stari knjižni prekmurščini (Novak 2006). Enako fonetično realizacijo vsebuje ime senožeti *Stárma grí:ba*, Med *u Stármi gríp* (Livške Ravne; Šekli 2008: 117). Primera iz primorske narečne skupine (Kal nad Kanalom in Livške Ravne) sta lahko rezultat analoške zamenjave tipa *gríva* Red *gribe* → *griba* Red *gribe*.

**jázvec* *'votlinar' (← sln. **jazva* 'votlina')²⁷ itd. K temu bi bilo mogoče dodati vsaj še pri Ramovšu 1924: 159 neizpostavljeno splošno-slovensko *gábiti* (*se*) za **gáviti* (*se*) (prim. hrv. *gáviti se* 'gnusiti se'), narečno *iba* 'iva' (Ščavnica; Pleteršnik), *ibovec* m, R *ibovca* 'večja iva' (Pleteršnik), *ibovec* 'vrsta vrbe' (SLA, T382 Središče ob Dravi).^{28, 29}

Čeprav je Ramovš 1924: 159 v teh sporadičnih primerih, ki pokrivajo široko slovensko območje, videl »le slučajno okrepitev artikuliranja dentolabialnega v in ž njo združeno nadomestitev v z b«,³⁰ se zdi bolj verjetno, da sta oba pojava, tj. b namesto etimološkega v in v namesto etimološkega b, povezana, saj lahko odražata fonetično stopnjo/stanje iz časa, preden se je dvoustnični polsamoglasnik **u* fonetično začel cepiti vsaj v dvoustničnega in zobno-ustničnega, kar je v nadaljnjem razvoju privedlo do fonemizacije zobno-ustničnega alofona v, kot jo imamo tudi v knjižni slovenščini, prim. *voda* [voda]. V tem času je še na razmeroma širokem območju slovenskega jezika dvoustnični polsamoglasnik **u* predstavljal prosto varianto priponnika *ĥ* in seveda obratno.

Iz distribucije v rezijanski Bili, kjer zobno-ustnični v in dvoustnični w nastopata glede na barvo samoglasnika (npr. *vačérja* 'večerja', *vědet* 'vedeti', *vědru* 'vedro', *vĭnu* 'vino' : *wádin* 'vadam', *wóda* 'voda', *wúk* 'volk' – Steenwijk 1992), je izstopajoči refleks *jĭbare* Imn 'iveri' < **iveri* mogoče razložiti le, če se predpostavi, da se je še dvoustnični **u* zamenjal s priponnikom *ĥ* in se v nadaljnjem razvoju obnašal kot on, torej okreplil v zapornik b:

sln. **iĭeri* → **iĥeri* > **ĭberi* > rez. *jĭbare* (Steenwijk 1992) / *jĭber* (Ramovš 1924)

Govor Ovčje vasi v Kanalski dolini ima priponnik *ĥ* iz b in *u* (npr. *ĥle* 'bile' : *ĥiate* 'veste'), zvočnik v kot prosta različica *ĥ* < *u* nastopa pred sprednjimi (npr. *viate* : *ĥiate* 'veste'), w < *u* pa pred zadnjimi samoglasniki, npr. *pər wó:đę* 'pri vodi' (Kenda-Jež 2005: 92, 90). Varianta *ĥiate* je tako kot rezijansko *jĭbare* lahko nastala iz fonetične predstopnje z dvoustničnim vzglasnim **u*- pred razvojem v zobno-ustnični v, ker je bil **u* prosta varianta priponnika *ĥ*.

Po Ramovšu 1935: 9 sicer velja, da naj bi se dvoustnični priponnik *ĥ* v položajih pred sprednjimi samoglasniki razvil iz fonetične stopnje ustnično-zobnega v, a se zdi verjetnejše, da je bila fonetična predstopnja pred *ĥ* še dvoustnični *u*.

²⁷ Toda na Štajerskem še vedno ime parcele *Jazvenik* v naselju Spodnje Hlape v občini Pensnica in *Jazvina* v naselju Drakovci v občini Ljutomer (LiAKZ).

²⁸ Slovenske reflekse z b je pri tem praslovanskem samostalniku kot zanimive izpostavil že Bezljaj, ESSJ I: 214, ki hkrati tudi opozarja na sln. varianto *íga* 'iva' < psl. **iva*.

²⁹ Toda primeri kot sln. narečno *br̥ba* za *vr̥ba*, ki se potrjuje v Desklah (T093) in Brdicah pri Kožbani (T083) in narečno *bogljje* = *bógl'e* (T089 Ročinj), *bôyl'e* (T090 Avče) za **u-ogljje* 'oglje' so z območja, kjer bi zamenjava lahko bila tudi posledica analoške zamenjave etimološkega zapornika b z dvoustničnim *u* na podlagi porušenega vzorca artikulacijske okrepitev *u* > *ĥ* pred sprednjimi samoglasniki.

³⁰ Enako so ti pojavi betacizma kot sporadični ovrednoteni v Greenberg 2000: 139.

4 Praslovanska (narečna) prosta zamenjava $u \rightleftharpoons b$

Ko je Štrekelj 1906: 496sl. slov. **stbuòl̥b* izvajal iz **stbbòl̥b*, je menil, da je pojav zamenjave etimološkega *b* z *v* sprožila regresivna asimilacija po zvenečnosti, ki je po izpadu polsamoglasnika v šibkem položaju pretila, da bo fonetično močno preoblikovala vzglasje besede: **stbbòl̥b* > ***zdbol*. Pred to nevarnostjo pa naj bi se jezik rešil z zamenjavo zapornika *b* s polsamoglasnikom *u*.

Tak morfofonemski vzrok za zamenjavo soglasnikov bi bil pri primerih z enakim zaporedjem *-*Tb/ɸbV*- sprejemljiv. Postavlja pa se vprašanje, zakaj se zapornik *b* ni zamenjal s svojim nezvenečim parom *p*, ki vzglasja besede po zvenu ne bi preoblikoval. Odgovor, ki se ponuja, je preprost: ker *p* ni bil njegov nezveneči par. To pa lahko pomeni, da inertni ustnični soglasnik v **stbbòl̥b* tik pred nastankom **stbuòl̥b* ni bil zapornik, ampak pripornik *ḅ*. Ker pa se, kot je bilo prikazano, v namesto etimološkega *b* pojavlja tudi v slovenskem besedju, ki ne vsebuje zaporedja *-*Tb/ɸbV*-, zamenjava verjetno ni vzročno povezana z delovanjem regresivne asimilacije po zvenečnosti. Zamenjava je zato lahko posledica fonetične prekrivnosti oz. podobnosti obeh glasov, tj. psl. **u* in **ḅ*. **Primeri z v namesto etimološkega b in obratno so zato lahko posredni pokazatelji praslovanskega narečnega stanja s pripornikom *ḅ* < *b*, ki je bil fonetično blizu dvoustničnemu zvočniku *u* in se je z njim brez negativnih posledic za uspešno razumevanje prosto zamenjal.** Podobno se v sodobni slovenščini brez komunikacijskih težav prosto zamenjujeta samoglasnik *u* in zvočnik *u* pri izgovarjavi besedja tipa *vreme* [ureme/ṽreme], *vlaga* [ulaga/ṽlaga] ali sklonski varianti *sina* : *sinú* ali leksikalni varianti *hči* : *hčerka* ali glagolski obliki *gibam* : *gibljem* itd.

V slovenščini se je praslovanska narečno vznikla prosta zamenjava $u \rightleftharpoons b$ lahko še nadalje udeležala, in sicer toliko časa in le v tistih sistemih, ki so še ohranjali polsamoglasniški refleks psl. **u* in priporniški refleks psl. dial. **ḅ* < psl. **b*.

Glede relativne kronologije spirantizacije psl. **b* > **ḅ* prihajam torej do enakega zaključka kot pred leti Greenberg, ki ga je do sklepa, da je bila spirantizacija psl. **b*, **d*, **g* zgodnejši in arealno širši pojav, kot so menili starejši raziskovalci, privedla interpretacija drugačnega slovanskega leksikalnega gradiva z realizirano progresivno asimilacijo po zvenečnosti tipa sln. kor. *strāv* 'zdrav', str. *storovb* 'zdrav', gl., dl. *strowy* 'zdrav' < psl. **sv-dorvb*, in je v tem kontekstu tudi že opozoril na zamenjavo **u* → *b* tudi zunaj slovenskega območja, npr. v č. dial. *pabouk* 'pajek', *břesk* 'vresje' (Greenberg 2001).

Rezultat proste zamenjave sta lahko prav hrv. *brávac* m, Red *brávca* 'vrabec' (Dubrovnik; ARj) in sln. *bráuc* 'vrabec' (Vinica pri Sodražici; Ramovš 1924: 155) iz psl. **vorbbcb*,³¹ ki kažeta, da se je vzglasni *v* zamenjal z *b* (prim. v Dubrovniku enako *brijeme* 'vreme'; Skok: I, 616), medglasni *b* pa z *v*.

Na zamenjavo *v* z *b* kaže tudi hercegovsko in črnogorsko *gūžba* 'vez, jermen', hrvaško *gūžba* 'motek niti' (Vrgada; Jurišić 1973), hrvaško gradiščansko *gūžba* 'jermen' (Tornow 1989) in dubrovniško *gužbati* 'skopariti, biti zelo stiskaški', *gužbav*

³¹ Starejša razlaga pri Ramovšu 1924: 155 in Skoku III: 616 temelji na aplikaciji premeta *v* : *b* → *b* : *v*.

‘skop, stiskaški’ (Stulić; ARj)³² ob arealno širšem *gûžva* ‘vrv ipd.’ (Skok: I, 641) ← psl. **q̣zi*, **q̣žbve* *‘vez’,³³ tudi vzhodnočeško narečno *húžba* ‘vitra pri pluznem kolesu’ ob arealno širšem vzhodnočeškem *houžva* ‘vrv pri pluznem kolesu’ oz. *húžva*,³⁴ vzhodnočeško narečno *pabouk* ‘pajek’³⁵ ob standardnem *pavouk* ‘pajek’ < **pa-u-q̣kb*, prav tako vzhodnočeško narečno *brabec* ‘vrabec’.³⁶

5 Substitucijska fonetika in slovensko gradivo domačega izvora z zamenjavo v ⇄ b

Kot je znano, se do okoli leta 1100 nemški w pri izposoji v slovenščino substituirajo z v (npr. sln. *víža* < sln. **u̯íža* ← srvn. *víse* ‘Weise’), ker sta v tem času oba soglasnika še ohranjala status plosmoglasnika **u̯* in sta bila fonetično prekrivna. Po tem času

³² Prim. enako pomensko specializacijo v č. *houževnatost* ‘skopost’, *houževný* ‘skop’, *houžviti* ‘biti skop’ : *houžev* ‘trta, vitra, vrv’.

³³ Po prehodu v ajevski sklanjatveni vzorec tudi sln. dial. *gôžva* ‘vitra’ (Pleteršnik), *gožva* ‘ein Band vom geflochtenen Reis’ (Janežič 1851), *gôžva* (SSKJ), toda v 18. stoletju pri Gutsmanu v geslu *Retorte* zabeleženo *gushba* [gužba] ob *steklena buzha s’ dougem, inu se svitem gerlam* bi zaradi ujevskega samoglasnika bilo lahko tako kot sodobno pogovorno *gužva* ‘gneča’ izposojeno iz katerega od slovanskih jezikov z ujevskim refleksom psl. **q̣*, ki zamenjavo v z b tudi izpričuje. Areal refleksa z izglasjem -ba je dokaj širok, saj se po podatkih iz SP 8: 177 pojavlja tudi v makedonščini, bolgarščini, ukrajinščini in beloruščini, prešel pa je tudi v madž. *guzsba* ‘vez, trak’ in rom. *gujbă* ‘pletena vrv’, kot sta pokazala že Skok I: 641 in Bezljaj, ESSJ I: 167. Medtem ko je bilo zaradi enakega pomena pogovorno *gužva* ‘gneča’ nedvomno izposojeno iz hrvaške ali srbske predloge *gûžva* ‘stiska, stiskanje’, je ustrezno tujo pomensko predlogo za Gutsmanovo gloslo mogoče najti le v Belostenčevem slovarju v geslu *retorta*, kjer se ob opisu *Poszuda ali fzteklo z dugem naokrug zvitem gerchankom* omenja tudi enobesedna ustreznica *gufva*, ki v istem slovarju pomeni tudi ‘vimen’. Novi pomen se je na starega torej naplastil na podlagi pomenske motivacije *‘zviti, zaviti, upognjen predmet’, prim. n. *Retorte* (← frc. *retorte* ← srlat. *retorta* ‘zavita, ukrivljena’, lat. *re-torquere* ‘nazaj zaviti, obrniti’) → sln. *retôrta* ‘kovinska ali steklena hruškasta posoda z dolgim, upognjenim vratom’ (SSKJ). Ker se Gutsmanova glosa od Belostenčeve razlikuje le v tem, da slovenska vsebuje -b-, hrvaška pa -v-, in ker se izposojenka *gužva* ‘gneča’ v govorih Zadrebke doline, ki spadajo v zgornjesavinjsko narečje štajerske narečne skupine, potrjuje variantno *‘gužba* : *‘gužva*, pri čemer je prva varianta starinska in redka (Weiss 1998), se zdi bolj verjetno predpostaviti, da sta bili obe besedi, tj. *gužba* ‘retorta’ in *gužba* ‘gneča’, v taki fonetični podobi tudi izposojeni iz sicer še neevidentirane hrvaške predloge z -b-. To pa pomeni, da ti dve slovenski izposojenki tako kot omenjeni madžarska in romunska še dodatno posredno potrjujeta, da je bila pogostnost različice **q̣žbba* na južnoslovanskem območju višja, kot jo je mogoče evidentirati iz obstoječih leksikalnih zbirk. Pri domačem slovenskem refleksu te slovanske besede se izglasje -ba potrjuje le v belokranjskem refleksu *vôžba* ‘gožva = usnjeni obroček pri cepu’ (T288 Dragovanja vas) z drugačno realizacijo protetičnega soglasnika iz psl. **u-q̣žbba* ← **u-q̣žbba*.

³⁴ Natančen areal je podan v ČJA 3: 140–143.

³⁵ Natančen areal je podan v ČJA 2: 157.

³⁶ Natančen areal je podan v ČJA 2: 117.

pa je nemški polsamoglasnik *w* prešel v dvoustnični pripornik in se v slovenščino ni več substituiral s tedanjim slovenskim refleksom praslovanskega polsamoglasnika **u*, ampak s soglasnikom *b* oz. najverjetneje še z *ḥ*, npr. sln. *bána* < sln. **ḥána* ← srvn. bav. *wanne* 'Wanne' (Isačenko 1939: 34; Striedter-Temps 1963: 72). To pomeni, da se v tem času slovenski refleks psl. **u* fonetično ni bistveno spremenil. Enaka substitucija se ohranja tudi pozneje pri izposoji novovisokonemškega bavarskega jezikovnega gradiva, npr. nvn. bav. *Wechsel* → sln. dial. *ḥęqsəl* (Sele; Isačenko 1939: 34), *'be:ksəl* (Zadrebča dolina; Weiss 1998).

Med 9. in 13. stoletjem se je v slovenščini enako z *b* oz. *ḥ* substituiral nemški zveneči ustnično-zobni pripornik *f* (npr. sln. *bláška* < sln. **ḥláška* ← stvn. *flaska* 'Flasche'; Striedter-Temps 1963: 120), ki je pozneje postal nezveneč in se je substituiral s *f* (prim. sln. *fláša* ← srvn. *vlasche*). Razvidno je, da sta bila pri starejši substituciji fonološko relevantna zven in pripora, ne pa ustnično-zobnost.

V času, ko se nemški *w* substituiral s slovenskim v [u], se romanski v substituiral z *b/ḥ*, prim. sln. tpn *Benetke* ← **ḥyneteci* ← rom. **Venetici*, kar pomeni, da romanska predloga fonetično ni bila prekrivna s slovenskim refleksom polsamoglasnika **u*, ampak s slovenskim *b/ḥ*.

Iz razlik pri zgodnji substitucijski fonetiki nemških in romanskih predlog je mogoče sklepati, da zamenjave v [u] ⇔ *b* [b], ki jih je sporadično najti na razmeroma širokem slovenskem jezikovnem ozemlju, niso nastajale šele internoslovensko, ampak tudi že prej, še v času pred izposajo najstarejšega substratnega in adstratnega gradiva. V nasprotnem primeru bi se sled takih zamenjav verjetno dobro prepoznala tudi v najstarejši plasti nemških in romanskih izposojenk.³⁷ Slovenske alternacije v izposojenkah tipa *váta* : dial. *báta*³⁸ ← nvn. *Watte* seveda niso domačega izvora, ampak kažejo na dvojno pot izposoje, in sicer je prva iz knjižne, druga pa iz bavarske novovisokonemščine.

6 Zaključek

Zunaj območja zahodnih rovtarskih govorov, ožjega območja obsoškega narečja, dela območja nadiškega in terskega narečja, kjer je obojesmerna zamenjava *v* ⇔ *b* tipa *urát/brát* 'collum', *uràt/bràt* 'frater' razločljiva kot posledica delovanja analoških dejavnikov, se pojavljajo primeri z *v* namesto etimološkega *b* in primeri z *b* namesto etimološkega *v*. Primere tipa *b* → *v* je bilo mogoče prepoznati:

- v primorski narečni skupini: *vedrica* 'kolk' (T098 Trnovo pri Novi Gorici) ← **bedrica*, *vořit* 'carezzare' (Alasia) ← *bōžati*, *žà:uka* 'krastača' (Bovško), tpn/mtpn *Žavlje* v občinah Milje, Devin - Nabrebžina in Sežana) ← *žaba*;
- v refleksu tipa *čvela* 'čebela' v primorski, rovtarski in štajerski narečni skupini;

³⁷ Pri Pohlínu 1781 zabeleženo *Wenędke* ž 'die Stadt Venedig', kar je treba brati z *v*-jevsko izgovarjavo vzglasja, trditvi ne nasprotuje, saj njegova oblika tako kot še pozneje izpričana, prim. *Venędke* poleg *Benędke* 'Venedig', *Venezhàn* 'der Venetianer', *Venezhánka* 'die Venetianerin' (Murko 1833: 778), tudi z zapisom *-d-* kaže vpliv nvn. toponima *Venedig*.

³⁸ Prim. goriško *báta* (Štrekelj 1887: 427), štaj. *'bá:ta* (Zadrebča dolina; Weiss 1998).

- c) v gorenjskem fitonimu *uqršé:le* 'bršljan' (Kropa) ← *brščelje in vorljaga 'mlaka' (Pleteršnik), prim. črnogor. *brljaga* 'močvirje';
 č) v koroški priponi *-va* (npr. *tožyã* 'tožba') za psl. *-*bba*;
 d) v leksemu *stvòl* 'cevka, bilka', ki ga je treba izvajati iz psl. **stbbolb*, ista zamenjava pa je znana tudi zunaj slovenskega jezikovnega območja v hrvaščini, makedonščini, bolgarščini, ruščini in obeh lužiščinah;
 e) v besedilih slovenskega rokopisnega obdobja – Brižinski spomeniki (*tatua*, prim. knjiž. *tatvina*), Stiški rokopis (več primerov), Kranjski rokopis (več primerov), Starogorski rokopis (*wodi* 'bodi');
 f) v Pohlinovem slovarju (npr. *Welák* 'beljak', *Wogat* 'bogot').

Večino navedenih primerov tipa *v* → *b* je prepoznal že Ramovš 1935:

- a) v nekaterih gorenjskih govorih (*nebésta* 'nevesta');
 b) v Prekmurju (*griba* 'griva');
 c) v Reziji (*jíbare* 'iveri' (Steenwijk) / *jýber* (Ramovš));
 č) v nekaterih drugih besedah tudi širšega areala (npr. *jazbec*, *gabiti se*; *iba*, *bravec* ...).

Videti je, da zamenjava *v* namesto etimološkega *b* verjetno ni vzročno povezana z delovanjem regresivne asimilacije po zvenečnosti, kot je pri primerih tipa *stvol* sklepal Štrekelj 1906, ampak je oboje gradivo z *v* ⇔ *b* zaradi areala, ki ga nakazuje refleks psl. **stbbolb*, verjetno odraz praslovanskega (narečnega?) stanja s pripornikom *ḥ* < *b*, ki je bil fonetično blizu dvoustničnem zvočniku *u* in se je z njim brez negativnih posledic za uspešno razumevanje prosto zamenjal podobno, kot se v sodobni govorjeni slovenščini brez komunikacijskih težav prosto zamenjujeta samoglasnik *u* in zvočnik *u* v besedju tipa *vreme* [ureme/ṽreme], *vлага* [ulaga/ṽlaga] ali sklonski varianti *sína* : *sinú*, leksikalni varianti *hči* : *hčerka*, glagolski obliki *gibam* : *gibljem* itd.

Medtem ko je sled tega praslovanskega fonetičnega stanja v drugih slovanskih jezikih pičla (pri refleksu psl. **stbbolb* → **stbuòlb*, hrv. dial. *brávac* 'vrabec'; č. dial. *pabouk* 'pajek', *bravec* 'vrabec', pri refleksu psl. **qžbya* → **qžbba*), več ostankov v slovenščini ponovno potrjuje večkrat ugotavljano dejstvo, da se je v slovenščini ohranilo precej več za praslovanščino povednega kot v drugih slovanskih jezikih. V tem smislu je slovenščina konzervativen jezik.

Območje, o katerem govori Ramovš 1924: 189, ko pravi, da je *b* splošno prešel v dvoustnični spirant *ḥ* v ziljskem narečju in v govorih po severnem Goriškem, je moralo biti v izhodiščni slovenščini znatno širše in je verjetno presegal območje primorske, koroške in rovtarske narečne skupine. Pojav pripornika *ḥ* in z njim povezana prosta zamenjava z **u* in obratno sta bila verjetno že praslovanska narečna pojava in zato v slovenščino podedovana, v slovenščini pa se je lahko udeležila še toliko časa, dokler sta se v sistemu/sistemih ohranjala polsamoglasniški refleks psl. **u* in priporniški refleks psl. dial. **ḥ* < psl. **b*.

Glede relativne kronologije spirantizacije psl. **b* > **ḥ* se torej pridružujem Greenbergovemu mnenju, da je bila spirantizacija psl. **b*, **d*, **g* zgodnejši in arealno širši, tj. že praslovanski pojav (Greenberg 2001).

Krajšave

bav.	bavarsko, -i, -a	nvn.	novovisokonemško, -i, -a
ben.	beneško, -i, -a	obsoš.	obsoško, -i, -a
blg.	bolgarsko, -i, -a	prekm.	prekmursko, -i, -a
BS	Brižinski spomenik	primor.	primorsko, -i, -a
č.	češko, -i, -a	psl.	praslovansko, -i, -a
čak.	čakavsko, -i, -a	R	rodilnik
črnogor.	črnogorsko, -i, -a	r.	rusko, -i, -a
dial.	dialektično, -i, -a	rez.	rezijansko, -i, -a
dl.	spodnjelužiško, -i, -a	rom.	romunsko, -i, -a
ed	ednina	rovt.	rovtarsko, -i, -a
frc.	francosko, -i, -a	s	srednji spol; samostalnik
furl.	furlansko, -i, -a		srednjega spola
gl.	zgomjelužiško, -i, -a	xxxsl.	in naslednje strani
hrv.	hrvaško, -i, -a	SLA	Slovenski lingvistični atlas
I	imenovalnik	sln.	slovenski, -i, -a
it.	italijansko, -i, -a	slov.	slovansko, -i, -a
kor.	koroško, -i, -a	srb.	srbosko, -i, -a
lat.	latinsko, -i, -a	srlat.	srednjelatsko, -i, -a
m	moški spol; samostalnik	stp.	staropoljsko, -i, -a
	moškega spola	Txxx	točka v SLA
M	mestnik	tolm.	tolminsko, -i, -a
madž.	madžarsko, -i, -a	tpn	toponim
mak.	makedonsko, -i, -a	zilj.	ziljsko, -i, -a
mn	množina	ž	ženski spol; samostalnik
mtpn	mikrotoponim		ženskega spola
n.	nemško, -i, -a		

Viri in literatura

- Alasia = Gregorij Alasia da Sommaripa, *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila, Videm 1607*, Ljubljana: Mladinska knjiga – Devin-Nabrežina: Občina – Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1979.
- ARj = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- Belostenec 1740 = [Ivan Belostenec =] Joannis Bëllosztënëcz, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum ærarium, selectioribus synonymis ... 1–2*, Zagrabiae: Typis Joannis Baptistæ Weitz, MDCCXL. [Ponatis: Zagreb: Mladost, 1973.]
- Bezljaj 1961 = France Bezljaj, *Slovenska vodna imena 2*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1961.
- Bezljaj 1976–2005 → ESSJ

- Brecelj 2005 = Marijan Brecelj, *Furlansko-slovenski slovar*, Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 2005.
- BS 1993 = *Brižinski spomeniki: znanstvenokritična izdaja*, ur. France Bernik idr., Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993.
- BSKJ = Kozma Ahačič idr., *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011.
- ČJA = *Český jazykový atlas 2–3*, Praha: Academia 1997–1999.
- Čujec Stres 1993 = Helena Čujec Stres, Tolminsko narečje, v: *Dolini Tolminke in Zadlašce: zbornik*, Tolmin: Triglavski narodni park – Republiški koordinacijski odbor gibanja Znanost mladim pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije, 1993, 116–122.
- Čujec Stres 2010 = Helena Čujec Stres, *Slovar zatolminskega govora 1: A–O*, Zatoimin: Stres inženiring, 2010.
- ESSJ I–V = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, Ljubljana, Mladinska knjiga – Založba ZRC, 1976–2005.
- Grafenauer 1905 = Ivan Grafenauer, Zum Accente im Gailthalerdialekte, *Archiv für slavische Philologie* 27 (1905), 195–228.
- Greenberg 2000 = Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000.
- Greenberg 2001 = Marc L. Greenberg, Rascvet i padenije leniciji vzryvnyh v slovenskom jazyke, *Voprosy jazykoznanija* 2001, št. 1, 33–42.
- Gutsman 1789 = [Ožbald Gutsman =] Oswald Gutschmann, *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*, Klagenfurt: Kleinmayer, 1789.
- Isačenko 1939 = Aleksander Vasiljevič Isačenko, *Narečje vasi Sele na Rožu*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1939 (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 14).
- Ivančič Kutin 2007 = Barbara Ivančič Kutin, *Slovar bovškega govora*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Janežič 1851 = Anton Janežič, *Ročni slovar slovenskega in nemškega jezika: slovensko-nemški del*, Celovec: V založbi J. Sigmundove knjigarnice, 1851.
- Jurišič 1973 = Blaž Jurišič, *Rječnik govora otoka Vrgade 2: rječnik*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973.
- Kenda-Jež 2005 = Karmen Kenda-Jež, Fonološki opis govora Ovčje vasi = Descrizione fonologica della parlata di Valbruna, v: *Ovčja vas in njena slovenska govornica = Valbruna e la sua parlata Slovena*, ur. Nataša Komac – Vera Smole, Ukve: Slovensko kulturno središče Planika, Kanalska dolina – Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, 85–104 [= 105–128].
- Kos 1975 = Milko Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)* 2, Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975.
- Legiša 1951 = Lino Legiša, Kos kraškega narečja, *Razgledi: mesečnik za književnost in kulturna vprašanja* 6 (1951), 433–439, 509–513, 567–579.

- LiAKZ = Datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (Ljubljana).
- Lipljin 2002 = Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Varaždin: Garestin, 2002.
- Logar 1981 = Tine Logar, Kneža (Grafenbach; OLA 148), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 201–211.
- Logar 1996 = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: Založba ZRC, 1996.
- Megiser 1603 = Hieronimus Megiser, *Thesaurus polyglottus: iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1977.
- Meyer-Lübke 1911 = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911.
- Merkù 2006 = Pavle Merkù, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*, ur. Metka Furlan – Silvo Torkar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Mikhailov 2001 = Nikolai Mikhailov, *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopišna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*, Trst: Mladika, 2001.
- Murko 1833 = Anton Janez Murko *Slovensko-nemški in nemško-slovenski ročni besednik: Kakor se slovenščina govori na Štajerskim, Koroškim, Krajskim in v zahodnih straneh na Vogerskim: Slovensko-Nemški Del*, V Gradci: V zalogi in na prodaj per Franci Ferstli, 1833.
- Novak 2006 = Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Oblak 1891 = Vatroslav Oblak, Doneski k historični dialektologiji, *Letopis Matice slovenske* 1891, 66–130.
- Pellegrini 1989 = Giovanni Battista Pellegrini, Voci friulane di origine Slovena atestate dall'ASLEF, v: *Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja: Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici*, ur. Franc Jakopin, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1989.
- Pellegrini 1992 = Giovanni Battista Pellegrini, *Studi di etimologia, onomasiologia e di lingue in contatto*, Alessandria: Edizioni dell'Orso, 1992.
- Pirona 2004 = Giulio Andrea Pirona – Ercole Carletti – Giovanni Battista Corgnali, *Il nuovo Pirona: vocabolario friulano*, za drugo izdajo (1992) dopolnil in popravil Giovanni Frau, Udine: Società filologica Friulana, 2004.
- Plomteux 1972 = Hugo Plomteux, Un presunto slavismo in friulano: *zave 'rospo'*, *Linguistica* 12 (1972), 195–206.
- Pohlin 1768 = Marko Pohlin, *Kraynska grammatika*, Laybach, 1768. [Faksimile: Marko Pohlin, *Kraynska grammatika: znanstvenokritična izdaja*, prev. Jože Stabej – Luka Vidmar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.]
- Pohlin 1783 = Marko Pohlin, *Kraynska grammatika*, Laybach, 1783.
- Ramovš 1924 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 2: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.

- Ramovš 1935 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 7: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.
- Ramovš – Kos 1937 = Fran Ramovš – Milko Kos, *Brižinski spomeniki*, Ljubljana: Akademsko založba, 1937.
- Rigoni – Salvino 1999 = Simona Rigoni – Stefania Salvino, *Vocabolario italiano-natisoniano*, San Leonardo: Editore Comitato Pro Clastra O.N.L.U.S., 1999.
- SKI = Franc Jakopin idr., *Slovenska krajevna imena*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985 (Leksikoni Cankarjeve založbe).
- SKII = Pavle Merku, *Slovenska krajevna imena v Italiji: priručnik = Toponimi Sloveni in Italia: manuale*, Trst: Mladika, 1999.
- Skok = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1–4*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.
- SLA = gradivo za Slovenski lingvistični atlas, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Snoj 2009 = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC, 2009.
- SP = *Słownik prastowiański 1–*, Wrocław idr.: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974–.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika 1–5*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970–1991.
- Steenwijk 1992 = Han Steenwijk, *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio*, Amsterdam – Atlanta, GA: Rodopi, 1992 (Studies in Slavic and General Linguistics 18).
- Striedter-Temps = Hildegard Striedter-Temps: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Berlin: Osteuropa Institut – Wiesbaden: Otto Harrasowitz, 1963 (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der freien Universität Berlin 27).
- Stulić = Joakim Stulić, *Rjecsoslòxje 1–2*, U Dubrovniku, 1806. [Ponatis in spremna beseda E. Fekete, München: Verlag Otto Sagner, 1985.]
- Šavli 1960/61 = Giovanni Šavli, *Contributi alla conoscenza del VOCABOLARIO ITALIANO E SCHIAVO DI ALASIA DA SOMMARIPA: tesi di laurea*, Roma: Università degli studi, 1960/61 (tipkopis).
- Šekli 2008 = Matej Šekli, *Zemljepisna in lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Škofic 1996 = Jožica Škofic, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem: disertacija*, Ljubljana: [Jožica Škofic], 1996 (razmnoženo).
- Špehonja 2003 = Nino Špehonja, *Vocabolario del Nadiško*, http://www.lintver.it/pdf/vocabolario_natisoniano-italiano.pdf (različica iz leta 2003).
- Štrekelj 1887 = Karl Štrekelj, *Morphologie des Görzer Mittelkarstialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse*, Wien: Carl Gerold's Sohn, 1887.
- Štrekelj 1906 = Karl Štrekelj, Vermischte Beiträge zum slavischen etymologischen Wörterbuch, *Archiv für slavische Philologie* 28 (1906), 481–539.

- Štrekelj 1910 = Karl Štrekelj, Slawisches im friaulischen Wortschatze, *Archiv für slavische Philologie* 31 (1910), 203–209.
- Težak 1981 = Stjepko Težak, Ozaljski govor, *Hrvatski dialektološki zbornik* 5 (1981), 203–420.
- Torkar 2009 = Silvo Torkar, Mrvice iz imenoslovne malhe, *Traditiones* 31 (2009), št. 1, 77–87.
- Tornow 1989 = Siegfried Tornow, *Burgenlandkroatisches Wörterbuch*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1989.
- Vasmer I–IV = Maks Fasmer [= Max Vasmer], *Ètimologièeskij slovar' russkogo jazyka* I–IV, prev. in dopolnil O. N. Trubačov, Moskva: Progress, ²1986–1987.
- VFDB 1985 = Silvio Domini idr., *Vocabolario fraseologico del dialetto »Bisiàc«*, Bologna: Nuova casa editrice, 1985.
- Weiss 1998 = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadreèke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: poskusni zvezek: A–H*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji).

Littoral Material with *v* from *b* within a Broader Slovenian and Slavic Context

Summary

Outside the southwestern Rovte dialect, a narrow area of the Soča dialect, part of the Natisone Valley dialect, and part of the Torre Valley dialect, where the bidirectional alternation *v* ↔ *b* of the type *urát/brát* ‘neck’, *uràt/bràt* ‘brother’ are explainable as the result of the operation of analogical factors, there appear cases with *v* in place of etymological *b* and cases with *b* in place of etymological *v*. Examples of the type *b* → *v* may be recognized in:

- a) The Littoral dialect group: *vedrica* ‘hip’ (Trnovo, near Nova Gorica) ← **bedrica*, *vofit* ‘to caress’ (Alasia da Sommaripa) ← *bôžati*, *žà:uka* ‘toad’ (Bovec area), the (micro)toponym *Žavlje* in the municipalities of Muggia, Duino-Aurisina, and Sežana) ← *žaba*; indirectly in a Slovenian loanword in Friul. *save* ‘frog, toad’;
- b) The reflex of the type *čvela* ‘bee’ in some places in the Littoral, Rovte, and Styrian dialect group;
- c) The Upper Carniolan phytonym *uqršé:le* ‘ivy’ (Kropa) ← **brščelje* and *vorljaga* ‘pond’ (Pleteršnik), cf. Monteneg. *brljaga* ‘swamp’;
- d) The Carinthian suffix *-va* ← Sln. *-ba* (e.g., *tožùà* ‘complaint’) < PSi. **-bba*;
- e) The lexeme *stvòl* ‘tube, reed’, which must be derived from PSi. **stbboľv*, and the same alternation is also known outside Slovenian linguistic territory in Croatian, Macedonian, Bulgarian, Russian, and Upper and Lower Sorbian;
- f) Texts from the Slovenian manuscript era (the Freising Manuscripts (*tatua* ‘theft’, cf. standard *tatvina*), the Stična manuscript (several examples), the Kranj Manuscript (several examples), the Castelmonte Manuscript (*wodi* ‘be’, cf. standard *bodì*));
- g) Pohlin’s dictionary (e.g., *Wèlák* ‘egg white’, cf. standard *beljak*; *Wogat* ‘rich’, cf. standard *bogat*).

The majority of cited examples of the type $v \rightarrow b$ were already recognized by Ramovš (1935) in:

- a) Certain Upper Carniolan subdialects (*nebēsta* ‘bride’, cf. standard *nevesta*);
- b) Prekmurje (*griba* ‘mane’, cf. standard *griva*);
- c) Resia (*j̄bare* ‘wood chips’ (Steenwijk) / *j̄ber* (Ramovš), cf. standard *iveri*);
- d) Certain other words with a broader distribution (*jazbec* ‘badger’, *gabiti se* ‘to be disgusted’; *iba* ‘ivy’, *bravec* ‘sparrow’ etc.).

The change of v in place of etymological b is probably not causally connected with the operation of regressive assimilation based on voicing, as Štrekelj (1906) concluded for examples of the type *stvol*. Such material with $v \rightleftharpoons b$ due to distribution, which is shown in the reflex of PSI. **stbòlʷ*, is probably a reflection of the Proto-Slavic (dialect?) state with the fricative $\tilde{b} < b$, which was phonetically close to the bilabial sonorant \underline{u} and was in free alternation with it without consequences for successful comprehension, similarly to how the vowel u and the sonorant \underline{u} are in free variation in modern spoken Slovenian without impeding communication in words of the type *vreme* [ureme/ṽreme] ‘weather’, *vlaga* [ulaga/ṽlaga] ‘humidity’ or in the declensional variant *sina* : *sinú* ‘son (genitive)’, the lexical variants *hči* : *hčerka* ‘daughter’, the verb forms *gibam* : *gibl̄jem* ‘I move’, and so on.

Although the trace of this Proto-Slavic state is scant in other Slavic languages (in the reflex of PSI. **stbòlʷ* → **sṭḅòlʷ* ‘stem’; Cro. dial. *br̄avac* ‘sparrow’; Cz. dial. *pabouk* ‘spider’, *br̄abec* ‘sparrow’, in the reflex of PSI. **q̣žḅya* → **q̣žḅba* ‘flail thong’), more remnants in Slovenian are reconfirmed by the fact, confirmed many times, that Slovenian preserves considerably more of this material for Proto-Slavic than do other Slavic languages. In this sense, Slovenian is a conservative language.

When Ramovš (1924: 189) states that b generally developed into the bilabial spirant \tilde{b} in the Gail Valley dialect and in subdialects throughout the northern Gorizia region, and that such a spirant \tilde{b} differs from w only in that the bilabial slit for \tilde{b} is narrower, the area that he discusses must have been considerably broader in early Slovenian and not only limited to the Littoral, Carinthian, and Rovte dialect groups. The phenomena of the spirant \tilde{b} and its free variation with $*\underline{u}$ were probably already Proto-Slavic dialect phenomena and therefore inherited in Slovenian. Free variation could have been realized in Slovenian as long as the system (or systems) preserved the semivowel reflex of PSI. $*\underline{u}$ and the spirant reflex of PSI. dial. $*\tilde{b} < *b$.

With regard to the relative chronology of the spirantization of PSI. $*b > *\tilde{b}$, it is therefore necessary to agree with Greenberg’s opinion that the spirantization of PSI. $*b$, $*d$, $*g$ was earlier and distributionally broader – that is, it was already a Proto-Slavic phenomenon – although it was the interpretation of entirely different lexical material that led the author to this conclusion.

Ledinska imena vasi Dolnje in Gorenje Mraševo

Tanja Mirtič

Cobiss: 1.01

V prispevku so obravnavana ledinska imena vasi Dolnje in Gorenje Mraševo. Predstavljena so tako v poknjiženi kot v narečni podobi, naveden pa je tudi izvor in prvotni pomen posameznega ledinskega imena. V razlagi je obravnavano občno ali lastno ime, iz katerega je ledinsko ime nastalo. Za podedovano besedje je navedena tudi praslovanska rekonstrukcija, pri prevzetem besedju pa tujejezični vir. Nekaterim ledinskim imenom je pripisana še ljudskoetimološka razlaga informatorjev na terenu.

Ključne besede: ledinska imena, imenoslovje, zgodovinsko jezikoslovje, Dolnje in Gorenje Mraševo

Choronyms in the Villages of Dolnje Mraševo and Gorenje Mraševo

This article examines choronyms in the villages of Dolnje Mraševo and Gorenje Mraševo. They are presented in both standard and dialect form, and the origin and original meaning of the choronyms are also provided. The explanation deals with the common or proper noun that the choronym arose from. For inherited vocabulary, the Proto-Slavic reconstruction is also cited, and for borrowed vocabulary the foreign-language source. For some choronyms, popular explanations of their origins provided by field informants are also given.

Keywords: choronyms, onomastics, historical linguistics, Dolnje Mraševo, Gorenje Mraševo

0 Uvod

V pričujočem članku¹ so obravnavana ledinska imena vasi Dolnje in Gorenje Mraševo. Dolnje Mraševo (mr. ²*dù:lnɛ* ²*mrà:šou*) in Gorenje Mraševo (mr. ²*gù:rne* ²*mrà:šou*)² sta gručasti vasi, ki ležita v plitki dolini severno od hriba Ljuben (mr. ²*lù:bən*) nad povirjem potoka Potok (mr. ²*pó:tok*). Dolnje Mraševo spada k občini Straža, ki je nastala leta 2006 z izločitvijo iz občine Novo mesto, Gorenje Mraševo pa k občini Novo mesto. Območje vasi je pretežno ruralno. V zadnjih letih je

¹ Prispevek je nastal na podlagi diplomskega dela Lastno imenje vasi Dolnje in Gorenje Mraševo, ki je leta 2010 nastalo na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pod mentorstvom doc. dr. Mateja Šeklija.

² Nekateri starejši govorci mraševskega govora uporabljajo tudi obliki ²*dù:laje* ²*mrà:šou* in ²*gù:raje* ²*mrà:šou*.

zaznati proces deagrarizacije vasi in njenega prebivalstva. Marsikatero zemljišče, ki je bilo nekdanj gospodarsko izkoriščeno, danes zarašča gozd.

Govor Dolnjega in Gorenjega Mraševega spada v dolenjsko narečno skupino, ki je ozemeljsko največja slovenska narečna skupina. Nahaja se blizu meje vzhodnodolenjskega podnarečja. Naglasno mesto je v mraševskem govoru prosto in fonološko relevantno. V govoru je prišlo do obeh splošnoslovenskih naglasnih premikov – pomika naglasa s praslovanskega dolgega in kratkega starocirkumflektiranega zložnika (mr. *məsù:, prosù:* < psl. **mĕso, *prǫso*) ter umika naglasa s slovenskega odprtega in zaprtega kratkega končnega zložnika na prednaglasno dolžino (mr. *dú:ša, só:sət* < psl. **dušǎ, *sǫsědъ*). Govor pozna tudi nesplošnoslovensko kolikostno spremembo, in sicer daljšanje kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (mr. *krá:va, já:goda* < popsl. **kràva, *jàgoda* < psl. **kǫrva, *jǫgoda*), izvedel pa je tudi nesplošnoslovenski umik naglasa s slovenskega odprtega in zaprtega kratkega končnega samoglasnika na prednaglasno kračino (mr. *zjá:mła, kó:za, mjá:dvət, pó:tok* < psl. **zemlǎ, *kozǎ, *medvědb, *potòkъ*). Umik naglasa s slovenskega odprtega in zaprtega kratkega končnega samoglasnika na prednaglasni polglasnik pa ni bil izveden (mr. *məg'la, stǎ'bər* < psl. **mьglǎ, *stǫbǫrъ*).

1 Opredelitev ledinskega imena

Ledinska imena³ so nenaselbinska zemljepisna imena. Glede na predmet svojega poimenovanja se delijo na več skupin: 1. obdelovalne zemeljske površine za gojenje kulturnih rastlin (agronimi): polja, njive; 2. travniki, senožeti, pašniki; 3. gozdovi (gozdna imena); 4. vodne površine (vodna ledinska imena); 5. vzpetine (gorska ledinska imena); 6. poti in njihovi deli. Zadnje tri skupine ledinskih imen se prekrivajo z drugimi nenaselbinskimi zemljepisnimi imeni (hidronimi, oronimi, hodonimi). Med vsemi skupinami ledinskih imen so najpogostejša poimenovanja za polja, njive, travnike, senožeti, pašnike in gozdove. Razmejitev med vodnimi ledinskimi imeni, gorskimi ledinskimi imeni in ledinskimi imeni poti in njihovih delov na eni strani ter vodnimi imeni, gorskimi imeni in imeni poti in njihovih delov na drugi je pogosto zelo težavna. Merilo razmejitve bi bilo lahko to, da denimo gorska ledinska imena poimenujejo dele gorske površine, gorska imena pa celotno vzpetino (Še 2008: 37).

Ledinska imena so nastala zaradi človekovih potreb po lažji orientaciji v prostoru. Njihovo število je naraščalo s spreminjanjem pokrajine in načina človekovega življenja. Trgovci so poimenovali trgovske poti in posamezne postojanke, kmet, ki je imel v lasti več kot eno zemljišče, jih je med seboj razlikoval z različnimi imeni. Ledinska imena izkazujejo, da so naši predniki živeli v tesni povezavi z naravo, ki so jo izredno dobro poznali, zato so znali zelo dobro opisati značilnosti določenega naravnega območja. Posamezna območja so poimenovali bodisi po naravnih

³ V literaturi se uporabljata tudi izraza *terenska imena* in *mikrotoponimi*.

značilnostih ali po odnosu človeka do poimenovanega prostora. Poimenovanje je bilo vedno kratko in jedrnat (PJ 1995: 16–17).

Pomemben vidik raziskav lastnih imen je ugotavljanje razlik v sestavi etimov leksike lastnih imen in občnoimenskega dela slovarskega sestava jezika. Lastna imena namreč velikokrat ohranjajo elemente besedja, ki jih je občnoimenska sfera že izgubila. Poleg tega je pomemben vidik raziskovanja povezan z ugotavljanjem stopnje vključenosti lastnih imen v sistem besedotvornih odnosov danega jezika. Interpretacija lastnih imen lahko tudi prispeva k razjasnitvi socialne strukture družbe in predstavlja gradivo za kulturnozgodovinske sklepe (Torkar 2003: 6). Velikokrat se zgodi, da se motiv za poimenovanje določenega območja pozabi, ljudje imena ne razumejo več in posledično prihaja do popolnoma nenavadnih, »nepravilnih« jezikovnih sprememb (PJ 1995: 24–25). Za uspešno etimološko analizo zlasti zemljepisnih lastnih imen je potrebno upoštevanje morfoloških značilnosti, kritična analiza srednjeveških zapisov in zlasti eksaktna analiza dialektičnih oblik. V številnih primerih je ključnega pomena upoštevanje naglasnih značilnosti in vokalne kvalitete (Sn 2002b: 39).

Pri proučevanju ledinskih imen je pomembna tudi t. i. ljudskoetimološka razlaga, ki ne predstavlja vedno napačnega, tj. nepravlega/neprvotnega pomena. Velikokrat se meje med ljudsko in znanstveno etimologijo nejasne, saj se znanstvena etimologija lahko približuje ljudski (asociativni) povsod tam, kjer besede niso dovolj dokumentirane oziroma se z znanimi jezikovnimi pravili ne moremo dovolj približati njihovi najustreznejši razlagi. Ljudskoetimološka reinterpretacija je tudi znamenje mišljenjske ustvarjalnosti ljudi, novega pogleda na besedo in nove povezave z drugimi besedami. Razlage so odvisne od jezikovnih (jezikovni sestav s tipičnim korpusom prvin in njihovim položajem v sestavu) in kulturno-psihičnih dejavnikov (stvarni kulturno-psihični ustroj govorečega z vsem njegovim vedenjem, značajskimi lastnostmi, intelektualnimi zmožnostmi in kulturno-socialnim okoljem, ki ga oblikuje) (Šivic-Dular 1990).

2 Seznam ledinskih imen⁴

Ledinska imena so razvrščena po abecednem vrstnem redu. Vsako je obravnavano v svojem geselskem članku. Pri imenih z istim topoleksemom je podrobna razlaga navedena samo pri enem ledinskem imenu. Imena so medsebojno povezana s kazalkama *gl. tudi* in *dalje gl.* Glava geselskega članka⁵ vsebuje poknjiženo osnovno obliko ledinskega imena. Če je ledinsko ime samostalniška ali pridevniška besedna zveza, je osnovna oblika v imenovalniku, če pa ima ledinsko ime strukturni tip

⁴ Ledinska imena so poknjižena oziroma standardizirana. Razlogov za poknjiževanje ledinskih imen je več vrst. Narečne imenske oblike zunaj krajevnega govora ni mogoče ohraniti, zato je poknjiženje ledinskega imena najustreznejša rešitev. Poleg tega pa je razlog za knjiženje ledinskih imen tudi sestava imenskega fonda, saj ledinska imena velikokrat vsebujejo živa in splošno rabljena občna imena, ki se navadno pišejo knjižno (Šivic-Dular 1989: 6–7).

⁵ Obliko in sestavo geselskega članka sem povzela po Še 2008.

predložne besedne zveze, je zapisano v vlogi prislovnega določila kraja, in sicer v pomenu nahajanje. Za dvojno navpičnico sledi narečna oblika ledinskega imena v osnovni obliki, končnica brezpredložnega roditeljskega in oznaka za spol. Pri zapisu narečne oblike ledinskega imena je uporabljena nova nacionalna fonetična transkripcija.⁶ V oklepaju sledijo neosnovne oblike ledinskega imena, ki odgovarjajo na vprašanja *od kod?*, *kam?* in *kje?*. Pred razlago je pri nekaterih imenih naveden še zapis imena v franciscejskem katastru (FK). Znak = uvaja opis namembnosti poimenovanega zemljišča.⁷ V razlagi je pojasnjen izvor in prvotni pomen ledinskega imena. Navedeno je tudi občno ali lastno ime, iz katerega je ledinsko ime nastalo. Pomen občnoimenskega izhodišča je hkrati tudi prvotni pomen imena. Za podedovano besedje je podana tudi praslovanska rekonstrukcija, pri prevzetem besedju pa tujejezični vir. Nekaterim ledinskim imenom je pripisana še ljudskoetimološka razlaga informatorjev na terenu.⁸

Baronov hrib -ega -a m || **ˈbarùɔnou xri:p** ˈbarùɔnouga xri:ba m (Red z ˈbarùɔnouga xri:ba, Ted na ˈbarùɔnou xri:p, Med na ˈbarùɔnam xri:bə), FK: *Baronov Hrib* = njive. Nastalo iz mr. ˈbarùɔnou xri:p ‘Baronov hrib’, kar je izpeljano iz vzdevka nekdanjega hišnega gospodarja mr. ˈbarùɔn ˈbarùɔna, ta pa iz občnoimenskega mr. *barùɔn barùɔna* ‘premožen človek’, knj. sln. *barōn barōna* ‘plemič, za stopnjo nižji od grofa, gospodarski mogotec’ (SSKJ), kar je prevzeto iz nem. *Baron* ‘baron’, in mr. *xri:p xri:ba*, knj. sln. *xri:b xri:ba*. V okolici *Baronovega hriba* naj bi nekdanj stal »grad«, v katerem naj bi bival zelo premožen človek. Dalje gl. ledinsko ime *Hrib*.

Boršt -a m || **ˈbùɔršt** -a m (Red z ˈbùɔršta, Ted u ˈbùɔršt, Med u ˈbùɔrštə) = gozd. Občno ime mr. ˈbùɔršt, iz katerega je ledinsko ime nastalo, v krajevnem govoru ni ohranjeno. Prevzeto je iz srvn. *for(e)st* ‘gozd’ > nem. *Forst* ‘gozd’, iz česar je izpeljano nem. *Forstner* ‘gozdni čuvaj, gozdar’, kar je prevzeto kot sln. *borštnar* (Sn ESSZI: 72). Ljudskoetimološka razlaga ime povezuje z borom (mr. *bò:r bó:ra* ‘bor’, knj. sln. *bōr bóra* ‘iglasto drevo z dolgimi iglicami in razbrazdanim lubjem’ (SSKJ) < psl. ˈborb ˈborá ‘bor’). *Boršt* naj bi torej po ljudskoetimološki razlagi predstavljal ‘borov gozd’.

Bradašev hrib -ega -a m || **ˈbərdá:šou xri:p** ˈbərdá:šouga xri:ba m (Red z ˈbərdá:šouga xri:ba, Ted na ˈbərdá:šou xri:p, Med na ˈbərdá:šam xri:bə) = njive in travniki. Nastalo iz mr. ˈbərdá:šou xri:p ‘Bradašev hrib’, kar je tvorjeno iz osebnega imena mr. ˈbərdá:š ˈbərdá:ša ter mr. *xri:p xri:ba*, knj. sln. *xri:b xri:ba*. Povezava

⁶ Kot je predstavljena v Kenda-Jež 1996: VIII–XV.

⁷ Pri raziskovanju nisem opisovala današnjega stanja vasi, ampak sem izhajala iz stanja, kakršno je bilo v šestdesetih letih 20. stoletja.

⁸ Informatorji so bili: Antonija Vidmar (Dolnje Mraševo, roj. 1929), Karolina Berus (Dolnje Mraševo, roj. 1939), Peter Zbašnik (Dolnje Mraševo, roj. 1943), Franc Mirtič (Dolnje Mraševo, roj. 1953), Marjana Mirtič (Dolnje Mraševo, roj. 1961), Franc Bukovec (Gorenje Mraševo, roj. 1935), Metoda Bukovec (Gorenje Mraševo, roj. 1940), Franci Pirc (Gorenje Mraševo, roj. 1952).

omenjenega osebnega imena s knj. sln. *Bradáč Bradáča* < *bradáč bradáča* 'kdor ima (dolgo, gosto) brado' (SSKJ) < **bordáčb* **bordačá*, kar je izpeljano iz mr. *brá:da bradùø* oziroma knj. sln. *bráda bradô* ≤ psl. **bordà* **bôrdø* (c) je vprašljiva, saj nenaglašeni *ra* v mraševskem govoru ne sovpadе z odrazom zlogotvornega *r*. Bradačevi so se na Gorenje Mraševo priselili šele na začetku 20. stoletja. Gl. tudi ledinsko ime *Hrib*.

Brezovec -vca m || **bré:izouc** -a m (Red z **bré:izouca**, Ted na **bré:izouc**, Med na **bré:izoucə**) = travniki in njive. Izpeljano prek pridevnika mr. *bré:izou*, knj. sln. *brézov*, iz mr. *bré:iza bré:ize*, knj. sln. *bréza bréze* < psl. **bérza* **bérzy* (a) 'drevo Betula (alba)' (Be I: 43; Sk I: 207; Sn ESSZI: 80), s priponskim obrazilom mr. -c, knj. sln. -ac < psl. *-cb. Obravnavano ime je prvotno lahko označevalo prostor, kjer je veliko brez, brezovega gozda, ali pa prostor, kjer je malo brez, ki izstopajo iz okolja in imajo zato orientacijsko funkcijo. Poleg Brezovca na Gorenjem Mraševem, ki je porasel z brezami, je tako poimenovan tudi gozd pred naseljem Dolnje Mraševo (Ted *u* *Bré:izouc*, Med *u* *Bré:izoucə*), kjer pa danes brez ni opaziti.

Bukovje -a s || **bú:kujе** -a s (Red z **bú:kujа**, Ted *u* **bú:kujе**, Med *u* **bú:kujə**) = bukov gozd. Tvorjeno s priponskim obrazilom mr. -u-je, knj. sln. -ov-je < psl. *-ou-ьje, iz mr. *bú:ku bú:kve*, knj. sln. *búkev búkve* < **búky* **búkьve* (a), kar je prevzeto iz germanskih jezikov, pgerm. **bōkō* (Sk I: 230–231, Sn SES: 64). S priponskima obraziloma -ov-je in -je izpeljana občna imena večinoma niso ohranjena, ohranjena pa so njihova podstavna občna imena (Še 2008: 45). Informatorji imajo v zavesti, da je *Bukovje* izpeljano iz samostalnika bukev in da pomeni 'bukov gozd', vendar občno ime **bukujе* v mraševskem govoru ni prisotno.

Dolina -e ž || **dolí:na** -e ž (Red z **dolí:ne**, Ted *u* **dolí:no**, Med *u* **dolí:n**) = travnik. Nastalo iz občnoimenskega mr. *dolí:na dolí:ne* 'okroglasto udrtu območje', knj. sln. *dolína dolíne* 'nižji, navadno podolgovat svet med hribi ali v gričevnati pokrajini' (SSKJ) < psl. **dolína* **dolíny* (F₂), kar je večalnica od knj. sln. *dôl* 'manjša dolina' < psl. **dôlb* (Sn SES: 117). V ljudskozemljepisnem izrazu se z izrazom *dolina* označujejo velike, odprte podolžne doline, večje stranske doline ob dolgih rekah, večkrat pa so tako poimenovana tudi podolgovata, zaokrožena polja in večje valovite doline v gorah, medtem ko se z izrazom *dol* največkrat poimenujejo manjše in tesnejše stranske dolinice (Ba: 181–182).

Dolnji vrt -ega -a m || **dù:lej vè:rt** -ga -a m = njiva v manjši dolini. Nastalo iz občnoimenskega mr. *dù:lej vè:rt* 'spodnji vrt', knj. sln. *dôlnji vrt*, ki vsebuje pridevnik mr. *dù:lej* 'spodnji', knj. sln. *dôljenji*, in mr. *vè:rt vè:rta*, knj. sln. *vrt vrta* < **u'brtv* **u'brtá*. Beseda *vrt* je verjetno prevzeta iz neke stare romanske predloge, sorodne z it. *orto* 'vrt', ki se je razvila iz lat. *hortus* 'vrt' (Sn SES: 836). Zemljišče *Dolnji vrt* je bilo poimenovano po svoji legi glede na domačijo. Gl. tudi ledinsko ime *Gornji vrt*.

Draga -e ž || **drá:ga** -e ž (Red z **drá:ge**, Ted *u* **drá:go**, Med *u* **drà:k** **drá:gi**), FK: *Drage* = njive in travniki v nekoliko nižjem svetu. Nastalo iz občnoimenskega mr.

**drá:ga* **drá:ge*, knj. sln. *drága dráge* ‘manjša dolina, navadno stranska’ (SSKJ); ‘dolina, odtočni jarek, zaliv’ (Be I: 109); ‘manjša dolina, manjši ozek zaliv’ (Sn SES: 120) < psl. **dǫrga* **dǫrgy* (a) ‘vallis, pot, jarek’ (Sk I: 429), kar je verjetno sorodno s slovansko **dǫrgnǫti* ‘drgniti, odtrgati, razdreti, izkrčiti’ (Sn SES: 120). V ljudskozemljepisnem izrazju lahko s topoleksemom *draga* poimenujemo občestni jarek, po katerem odteka voda, plitvo dolinico, v visokih gorah pa tudi grapo, manjša naselja in morske zajede v kopno (Ba: 208–209).

Dule *Dul* ž mn || **du:le** *dù:l* ž mn (Rmn z *dù:l*, Tmn na *dù:le*, Mmn na *dù:ləx*) = njive in travniki v dolinastem svetu. Ime *Dule* je znano le na Dolenjskem, nastalo je v dolenjskem narečnem razvoju iz *Dôle*, in sicer iz predložne zveze v *Dôle* < **vð dolę* k **dǫlb* ‘dol, dolina’. *Dule* so prvotni tožilnik množine (tožilnik smeri), ki je prešel v množinsko žensko sklanjatev. Iz *dól* je na Dolenjskem izpeljan tudi priimek *Dular* (Sn ESSZI: 116 in 128). Gl. tudi ledinsko ime *Dolina*.

Gmajnski tali -ih -ov m mn || **gmà:jnski tà:jlə** -ih -ov m mn = pašniki v gozdu. Nastalo iz občnoimenskega mr. *gmà:jnski tà:jlə*, knj. sln. *gmâjnski táli*, ki vsebuje pridevnik mr. *gmà:jnski*, sln. *gmâjnski*, kar je izpeljano iz mr. *gmà:jna gmà:jne* ‘gozdna parcela v lasti vseh vaščanov’, knj. sln. *gmâjna gmâjne* ‘neobdelan, redko porasel svet, skupna vaška last’ (SSKJ), to pa je prevzeto iz srvn. *gemeine* ‘občinska skupna posest’, kar je izpeljano iz srvn. *gemein* ‘skupen’ (Be I: 151; Sk I: 574; Sn SES: 176), in mr. *tà:l/tà:jl*, *tà:la/tà:jlə* ‘gozdna parcela’, nar. sln. *tál tála* ‘del, parcela’ (SSKJ), kar je prevzeto iz nem. *Teil* ‘del, delež’ (Sk III: 437). Obravnavano ledinsko ime poimenuje gozdne parcele v skupni vaški lasti, ki so bile namenjene paši. V ljudskozemljepisnem izrazju z besedo *gmajna* označujemo pašnike in loge, ki so porasli s pritličnim rastjem (Ba: 267).

Gornji vrt -ega -a m || **gù:rej vè:rt** -ga -a m = travnik v dolini. Nastalo iz občnoimenskega mr. *gù:rej vè:rt* ‘zgornji vrt’, knj. sln. *gõrjni vřt*, ki vsebuje pridevnik mr. *gù:rej* ‘zgornji’, knj. sln. *gõrenji*, in mr. *vè:rt vè:rta*, knj. sln. *vřt vřta* < **ǔbrta* **ǔrtá*. Dalje gl. *Dolnji vrt*.

Govejak -a m || **govè:jak** -a m (Red z *govè:jaka*, Ted u *govè:jak*, Med u *govè:jaki*) = predel ob potoku Potok, kjer so nekdaj napajali živino. Ime je verjetno nastalo iz oblike **govęd’ākъ*, ki je sestavljena iz pridevnika **govęd’b* ‘goveji’ in priponskega obrazila sln. *-jak* < psl. **-jakъ*. Prvotni pomen obravnavanega imena je ‘kraj, kjer se nahaja govedo’ (Sn ESSZI: 147).

Hrib -a m || **xri:p** *xri:ba* m (Red s *xri:ba*, Ted na *xri:p*, Med na *xri:bə*), FK: *Hrieb* = njiva na nižji vzpetini. Nastalo iz občnoimenskega mr. *hri:p hri:ba* ‘glede na okolico nekoliko višje ležeči svet’, knj. sln. *hrib hriba* ‘višja vzpetina zemeljskega površja’ (SSKJ) < psl. **xriǔbъ* **xriǔba* (a) **xriǔb’* **xriǔb’* (b) ‘gorski greben, hrbet’ (Be I: 203; Sn SES: 212). V ljudskozemljepisnem izrazju pomeni *hrib* vzpetino nedoločene oblike ali srednje visoko goro, ki je vsaj deloma porastla z gozdom (Ba: 94).

Jelše *Jelš* ž mn || **ˈjɛ:uʃe** ˈjɛ:uʃ ž mn (Rmn z ˈjɛ:uʃ, Tmn u ˈjɛ:uʃe, Mmn u ˈjɛ:uʃəx), FK: *Jeusche* = gozd. Nastalo iz občnoimenskega mr. *jé:uša jé:uše* ‘jelša, drevo *Alnus glutinosa*, incana’, knj. sln. *jélša jélše* ‘drevo ali grm z nazobčanimi jajčastimi ali srčastimi listi in krogličastimi plodovi’ (SSKJ) < psl. **jělbxa*/**jělbša* (Sn SES: 239), kar je sorodno z nem. *Erle*, stvn. *elira*, lat. *alnus* (Be I: 226).

Johanina njiva -e -e ž || **ˈjoxà:n:na ní:va/jí:va** -e -e ž (Red z ˈjoxà:n:e ní:ve/jí:ve, Ted na ˈjoxà:n:o ní:vo/jí:vo, Med na ˈjoxà:n:ə ní:u/jí:u) = njiva. Izpeljano z obrazilom mr. *-na*, knj. sln. *-ina* < psl. **-ina* iz rojstnega imena Johana, kar je ženska oblika imena *Johan*, ki prek nemščine in latinščine izhaja iz gr. imena *Ἰωάννης*, *Ἰωάννης*, to pa iz hebrejskega *Jehohanan*, *Johanán* ‘Jahve je milostljiv, se je usmilil’ (Ke: 254), in mr. *ní:va ní:ve/jí:va jí:ve*, knj. sln. *njiva njíve* < psl. **nĭŭa* **nĭŭy* (Be II: 225; Sn SES: 448). Občno ime mr. *ní:va ní:ve* ne izkazuje več refleksa **nĭ*, v ledinskem imenu pa je še prisoten (*jí:va*). *Njiva* je poimenovana po *Johani*, ki je nekdanj živel na robu njive v preprosti hiši. Informatorji se še spominjajo ruševin hiše.

Kalce *Kalc* ž mn || **ˈká:uɕe** ˈká:uɕ ž mn (Rmn s ˈká:uɕ, Tmn u ˈká:uɕe, Mmn u ˈká:uɕəx) = gozd. Ime je prvotni tožilnik množine od **ˈ*ká:uci** – **u* ˈká:uɕe < **v* *kalbɕɛ*, ki se je nato prenesel v Imn. Kalce so nastale iz mr. **ká:uɕ* **ká:uɕa*, knj. sln. *kálɕe kálca* ‘majhen kal’ < **kalbɕɛ* ← mr. **ká:u* **ká:ila*, knj. sln. *kál kála* ‘plitvejša kotanja s stoječo vodo, drobni delci, ki lebdijo v tekočini’ (SSKJ) < psl. **kālb* **kāla* (c) ‘blato, usedlina, mlaka, motna tekočina’ (Be II: 10–11; Sn SES: 182). Poimenovano območje predstavlja gozd, kjer se nahaja tudi izvir vode, ki ga danes lovci uporabljajo za napajanje gozdne divjadi. Ker se *Kalce* nahajajo globoko v gozdu, se v mraševskem govoru nekomu, ki ni obveščen o aktualnih dogajanjih, šaljivo reče, da ne ve ničesar, kot bi živel v Kalcah (mr. *ˈnəɕ ne vɛ:ɔʃ*, *ˈku bə ži:u* u ˈká:uɕəx). *Kal* je zelo frekventna imenska podstava v slovenskem imenslovju, zlasti na kraških tleh. V ljudskozemljepisnem izrazju se topoleksemi z osnovo *kal* uporabljajo tako v višinskem svetu kot tudi v nižavju – v višjem svetu za različne izvire, lahko tudi za mokrotna območja ali za svet, ki ga zamaka voda, v nižavju pa *kal* najpogosteje pomeni kalno, umazano rjavo lužo, mlako, lahko pa tudi kraške in primorske zidane vodnjake, deževnice in kapnice (Ba: 233).

Karlovec -vca m || **ˈkà:rloʊc** -a m (Red is ˈkà:rloʊca, Ted u ˈkà:rloʊc, Med u ˈkà:rloʊcə) = njiva. Nejasno. Včasih je v Karlovcu izviral nestalen potok *Suhornica*. O naravnih značilnosti poimenovanega območja priča dogodek, ki se je zgodil pri obdelovanju njive. Po informatorjevem pripovedovanju se je namreč vol pri oranju ugreznil globoko v zemljo in so ga le s težavo izvlekli. V ljudskozemljepisnem izrazju se ime z istim korenem *Karlovica* uvršča med posebna imena v poglavju ponikalnic (Ba: 246). F. Bezlaj (Be II: 20) omenja *karlovino* v pomenu ilovice in gline. S tem povezuje tudi požiralnike na Cerkniskem jezeru (*Velika* in *Mala Karlovica*) in občno ime *karlovec* ‘vdolbina v goltancu’. Ledinska imena iz istega korena so na Dolenjskem pogosta, vedno pa označujejo območje, kjer je nekdanj izviral nestalni potok (A. Šivic-Dular, ustno).

Košénica -e ž || **košəní:ca** -e ž (Red *s* **košəní:ce**, Ted *u* **košəní:co**, Med *u* **košəní:c**) = njiva in travnik. Nastalo iz občnoimenskega mr. *košəní:ca košəní:ce* 'nekoč z grmovjem in mladim drevjem poraslo območje, ki so ga posekali, zemljišče pa namenili košnji', knj. sln. *košénica košénice* 'travnik, navadno v hribovitem, gorskem svetu, ki se kosi enkrat na leto' (SSKJ) < psl. **košen-bn-íca* (F₂) ← **košenb* (B) ← **kosíiti*. Prvotni pomen obravnavanega imena je 'površina, namenjena košnji'. V ljudskozemljepisnem izrazju se košenico skupaj s *košenino*, *senožetjo*, *glajem*, *zaloko* in *lazom* uvršča med travnike, ki so navadno odmaknjeni od človekovih bivališč (Ba: 270).

Lažček -čka m || **lā:ščək** -čka m (Red *z* **lā:ščka**, Ted *u* **lā:ščək**, Med *na* **lā:ščki**) = parcela ob gozdu, kjer raste predvsem stelja. Tvorjeno iz občnoimenskega mr. *lās lā:za* 'parcela ob gozdu', knj. sln. *lāz lāza*, z manjšalniškim priponskim obrazilom mr. *-č-ək*, knj. sln. *-č-ək* < psl. **-bč-bkč* > **lāz-bč-bk-č* (A) ← psl. **lāzč* (a). Gl. tudi ledinsko ime *Laz*.

Laz -a m || **lās** **lā:za** m (Red *z* **lā:za**, Ted *u* **lās**, Med *u* **lā:zə**) = njiva in travnik, ki se nahajata ob gozdu. Nastalo iz občnoimenskega mr. *lās lā:za* 'parcela ob gozdu', knj. sln. *lāz lāza* 's travo porasel nekdanj izkrčen svet v gozdu ali ob njem' (SSKJ) < psl. **lāzč* **lāza* (a). Prvotni pomen imena je domnevno 'ozek prehod, strm svet; mesto, kjer se je treba plaziti' (Sn SES: 347). Gl. tudi ledinsko ime *Za lazom* in *Lažček*.

Mala košenica -e -e ž || **ta māl:la košəní:ca** -e -e ž (Red *is* **ta māl:le košəní:ce**, Ted *u* **ta māl:lo košəní:co**, Med *u* **ta māl:l košəní:c**) = travnik. Nastalo iz občnoimenskega mr. *māl:la košəní:ca*, knj. sln. *māla košenica*, kar vsebuje določni pridevnik mr. *ta māl:u ta māl:la ta māl:lu*, knj. sln. *māli māla mālō* < psl. **mālčb* **mālaja* **māloje* (Be II: 163–164), in mr. *košəní:ca košəní:ce* 'nekoč z grmovjem in mladim drevjem poraslo območje, ki so ga posekali, zemljišče pa namenili košnji', knj. sln. *košenica košénice*. Dalje gl. ledinsko ime *Košénica*.

Mamina njiva -e -e ž || **mā:mna ní:va/jí:va** -e -e ž (Red *iz* **mā:mne ní:ve/jí:ve**, Ted *na* **mā:mno ní:vo/jí:vo**, Med *na* **mā:mno ní:u/jí:u**) = njiva. Nastalo iz občnoimenskega mr. *mā:mna ní:va/jí:va*, knj. sln. *māmina njíva*, kar vsebuje mr. *mā:mən*, knj. sln. *māmin* < psl. **mām-in-č*, svojilni pridevnik od mr. *mā:ma mā:me*, knj. sln. *māma māme* < psl. **māma* **māmy*, kar je otroška reduplikacija, ki se pojavlja v številnih jezikih (Be II: 164; Sn SES: 376), in priponsko obrazilo mr. *-na*, knj. sln. *-ina* < psl. **-ina*, ter mr. *ní:va ní:ve/jí:va jí:ve*, knj. sln. *njíva njíve* < psl. **níva* **nívy* (Be II: 225; Sn SES: 448). Obravnavano ledinsko ime izkazuje refleks **ń*, medtem ko ga občno ime ne (gl. tudi ledinsko ime *Johanina njiva*). Ledinsko ime *Mamina njiva* se pojavi trikrat. Nekdaj je bilo v mraševskem okolju običajno, da je mati ob poroki svojega sina dobila neko zemljišče v služnostno uporabo (mr. *uži:la sə za uží:tək*). Sin je moral izbrano zemljišče zorati, prerahljati in nato posejati, kar mu je naročila mama. V vaškem okolju so omenjeni običaj utemeljevali s tem, da želijo starejši ljudje na starost imeti svojo pokojnino. Tako je ostalo ime *Mamina njiva* na

domačiji Baronovih. Ime *Mamina njiva* sem zasledila tudi Pri Nejcevih in Pri Selakovih, kjer pa je bila pomenska motivacija drugačna, saj *Mamina njiva* predstavlja doto, ki jo je primožena gospodinja prinesla na domačijo.

Nadbreg -a m || **■nadbrè:ik** -brè:iga m (Red z **■nadbrè:iga**, Med **■nadbrè:igi**), FK: *Nad Bregam* = njive in travniki. Posamostaljeno iz občnoimenske predložne zveze mr. *nad brè:igəm*, knj. sln. *nad bregom*, ki vsebuje mr. *brè:ik brè:iga* 'nagnjeno območje', knj. sln. *brèg brèga* 'pas zemlje ob vodi, nagnjen svet, strmina' (SSKJ) < psl. **bèrgv* **bèrga* (c) 'breg, vzpetina' (Be I: 40; Sn SES: 56). Ledinsko ime *Nadbreg* se nanaša na parcele nad bregom potoka *Potok*. Občnoimenski pomen besede *breg* ni samo 'nagnjen svet, strmina' in 'pas zemlje ob vodi', temveč tudi 'potok, tekoča voda', kar dokazuje dejstvo, da je *Breg* tudi večkratno vodno ime (Sn ESSZI: 77).

Nad dolino || **■nad dol:ino** (Red z **■nad dol:ine**) = travnik. Nastalo iz občnoimenskega mr. *nad dol:ino*, knj. sln. *nad dolino*, kar vsebuje mr. *dol:ina dol:ine* 'okroglasto udrto območje', knj. sln. *dol:ina dol:ine*. Dalje gl. ledinsko ime *Dolina*.

Na kamenju || **■na kà:mijə** (Ted na **■kà:mije**) = travnik. Nastalo iz občnoimenskega mr. *na kà:mijə*, knj. sln. *na kamenju*, kar je nastalo iz mr. *kà:mije kà:mija*, knj. sln. *kàmenje/kàmnje kàmenja/kàmnja* 'več kamnov, kamni' (SSKJ) < psl. **kàmenbje*, kar je izpeljano s pomočjo obrazila mr. *-je*, knj. sln. *-je* ≤ psl. **-bje*, iz mr. *kà:mən kà:mna*, knj. sln. *kàmen kàmna* < psl. **kàmy* **kàmene* 'kamen' (Sk II: 26; Be II: 13; Sn SES: 252). Prvotni pomen obravnavanega imena je 'zemljišče, kjer je veliko kamenja'. Kamenje se v ljudskozemljepisnem izrazju deli na živo in neživo. Med živo štejemo vsaj na videz stanovitne, trdno zasidrane kamne ali kamnite oblike (pečevje, čeri, skalovje), neživo kamenje pa predstavlja vse kršje (kamni, skale, grušč, groh, zdrob), ki so ga razne naravne sile odtrgale od trdno nagrmadene kamnite celote (Ba: 129).

Na Pucljevem || **■na pú:clam** (Red z **■pú:clouga**, Ted na **■pú:clou**) = njiva. Nejasno. Nastalo iz mr. *na pú:clam*, knj. sln. *na Pucljevem*, ki vsebuje hišno ime mr. **■pər** **■pú:cloux** 'Pri Pucljevih'. Pucljevi so živeli v sosednji vasi Veliki Podljuben. Nejcevi z Gorenjega Mraševega so kupili njihovo njivo in jo poimenovali Na Pucljevem.

Na rušnici || **■na rù:šəncə** (Red z **■rù:šənce**, Ted na **■rù:šəncə**) = njiva. Nastalo iz občnoimenskega mr. *na rù:šəncə*, knj. sln. *na rušnici*. Beseda mr. *rù:šəncə rù:šənce* < psl. **rúšbnica* **rúšbnicy* (A) je verjetno nastala iz besede mr. *rú:ša rú:še* 'vrsta zemlje', knj. sln. *rú:ša rú:še* 'vrhnja plast zemlje z rastlinjem, zlasti s travo' (SSKJ) < psl. **rúša* **rúšy* (a) (Furlan pri Be III: 209; SSKJ), kar je izpeljano iz glagola mr. *rú:šət rù:šəš*, knj. sln. *rúšiti/rušiti rú:šiš* < psl. **rúšiti* v pomenu 'rezati, odstranjevati vrhnjo plast zemlje s travo' (Sn SES: 634–635), in priponskega obrazila mr. *-n-ca*, knj. sln. *-n-ica* < psl. **-bn-ica*. Prvotni pomen obravnavanega imena je verjetno 'zemljišče z rušnatimi tlemi'. Na poimenovanem zemljišču je zelo slaba, nerodovitna zemlja.

Na Š(š)iškovem || **na (°)ši:škam** (Red *s (°)ši:škouga*, Ted *na (°)ši:škou*) = travnik. Nejasno. Ime lahko izvajamo iz mr. *ši:ška ši:ške* 'okrogla tvorba na hrastu', knj. sln. *šiška šiške* < psl. **šišьka *šišьky* 'bolezenska tvorba na rastlinah, ki je nastala zaradi vboda žuželk', pogosto 'hrastova šiška' (Furlan pri Be IV: 49). Ker je ledinsko ime izpeljano z besedotvornim obrazilom, ki pomeni svojilnost, je zelo verjetno, da je bilo zemljišče *Na Šiškovem* nekoč v lasti družine *Šiška*. Priimek *Šiška* je sicer izpričan v sosednjih vaseh, na Dolnjem in Gorenjem Mraševem pa ne. Lahko pa je v imenu ohranjena stara beseda *šišek šiška* v pomenu 'griček' (Furlan pri Be IV: 48). Zemljišče *Na Š(š)iškovem* se nahaja blizu gozda na nekoliko dvignjenem območju.

Oglenica -e ž || **°uogəncə** -e ž (Ded *x °uogənc*, Med *pər °uogəncə*). Nastalo iz občnoimenskega mr. *uogəncə uogənce* 'zložen les za pripravo oglja', knj. sln. *oglenica oglenice* 'oglarska kopa' < psl. **ōgьnica* (A), kar je nastalo s priponskim obrazilom mr. *-n-ca*, knj. sln. *-n-ica* < psl. **-ьn-ica*, iz mr. *uōgu uōgla*, knj. sln. *ōgel ōgla* 'kos nedogorelega lesa' < psl. **ōglь *ōgli* (Sk III: 537; Sn SES: 465). Obravnavano ledinsko ime je prvotno pomenilo 'prostor, kjer se kuha oglje'.

Ograja -e ž || **°ográ:ja** -e ž (Red *z °ográ:je*, Ted *u °ográ:jo*, Med *u °ográ:j*) = njive in travniki v gozdu. Nastalo iz občnoimenskega mr. *ográ:ja ográ:je*, knj. sln. *ográja ográje* < psl. **obgōrđa*, kar je izpeljano iz glagola mr. *ogradāt ogradi:š*, knj. sln. *ograditi ogradiš* < psl. **obgorditi *obgordišь* (Be I: 168; Sn SES: 466). Ledinsko ime *Ograja* se pojavi trikrat in vedno označuje izkrčena območja v gozdu, ki so bila zaradi divjadi ograjena. Informator se še spominja debelih propadajočih drogov.

Ozka njiva -e -e ž || **°ta uòska jí:va/ní:va** -e -e ž (Red *s °ta uòske jí:ve/ní:ve*, Ted *na °ta uòsko jí:vo/ní:vo*, Med *na °ta uòski jí:u/ní:u*) = njiva. Nastalo iz občnoimenskega mr. *uòska jí:va/ní:va*, ki vsebuje pridevnik mr. *ta uòzak ta uòska ta uòsku*, knj. sln. *òzki òzka òzko* < psl. **ózьkьjь *ózьkajə *ózьkojə* 'ozek, tesen' (Sn SES: 484), in mr. *ní:va ní:ve/jí:va jí:ve*, knj. sln. *njíva njíve* ≤ psl. **nīya *nīuy* (Be II: 225, 263–264). Ime dejansko poimenuje ozko njivo. Gl. tudi ledinski imeni *Johanina njiva* in *Mamina njiva*.

Pred Mraševim || **°pred °mrà:šam** = njivi in travnik. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pred °mrà:šam* 'pred Mraševim, pred vasjo Gorenje Mraševo', ki vsebuje predlog mr. *pred, pret*, knj. sln. *pred* < psl. **perdv* 'pred' (Snoj pri Be III: 109), in mr. *°mrà:šoü °mrà:šəuga*, knj. sln. *Mraševo Mraševoga*. Ime dejansko poimenuje zemljišča, ki se nahajajo na koncu vasi Dolnje Mraševo v smeri proti Gorenjemu Mraševemu.

Preloge -log ž mn || **°pərlùoge** -lùok ž mn (Rmn *s °pərlùok*, Tmn *u °pərlùoge*, Mmn *u °pərlùogəx*) = travnik. Nastalo iz občnoimenskega nar. sln. *prélog préloga* 'neobdelana ali opuščena njiva', 'prelaz skozi plot, ograjo, živo mejo', 'gorski prehod' (SSKJ; Sn ESSZI: 329), kar je nastalo iz psl. **perlògь *perlòga* 'zemljišče v prahi, opuščena kulturna tla, jasa v gozdu, prehod skozi plot' (Be III: 111; Še 2008: 108),

to pa je izpeljano iz knj. sln. *preložiti preložiš* < psl. **per-ložiti *per-ložiš* (Sn ESSZI: 329). V ljudskozemljepisnem izrazju se topoleksem *prelog* uporablja za opuščene njive, prelaze skozi plotove, ograje, živo mejo in poti divjadi (Ba: 106). Mraševski govor ohranja podedovani naglas, medtem ko je v knjižni slovenščini paradigmatško izravnano po dvozložnem led.

Pri debelem kostanju || ***pər ta dɛbiɛləm kostà:j** = gozd. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər ta dɛbiɛləm kostà:j*, knj. sln. *pri debelem kostanju*, kar vsebuje mr. *ta dɛbiɛu ta dɛbiɛla ta dɛbiɛlu*, knj. sln. *debéli debéla debélo* < psl. **debélъь *debélaja *debéloje*, in mr. *kó:staj kostà:ja*, knj. sln. *kóstanj kostánja* < **kostānъ *kostāna*, kar je prevzeto iz lat. *castānea*, to pa je preko gr. *κάστανov* maloazijskega porekla (Be II: 71). Gozdno zemljišče je dobilo ime po nenavadno debelem kostanju, ki je nekdam stal na poimenovanem območju. Informatorjev oče je omenjeni kostanj posekal, iz lesa pa izdelal hlevski strop.

Pri jarku || ***pər jà:rki** = omejeno območje ob potoku Potok. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər jà:rki*, kar vsebuje občnoimensko mr. *jà:rk jà:rka* 'potok, podolgovata vdolbina v zemlji', knj. sln. *jārek jārka* 'v zemljo narejena ožja podolgovata vdolbina' (SSKJ). Besedo *jarek* se navadno smatra za izposojenko iz neke turške predloge, kirgizijsko *arik* 'jarek, namakalni kanal' (Sk I: 757; Sn SES: 235). Z imenom *Pri jarku* je poimenovan tisti del potoka *Potok*, kjer so hišne gospodinje v času kolin prale prašičja čreva. Gl. tudi imeni *Govejak* in *Studenec*.

Pri kozolcu || ***pər kozù:c** (Ded x ***kozù:c**) = njiva. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər kozù:c*, knj. sln. *pri kozolcu*, ki vsebuje mr. *kozù:c kozù:ca*, knj. sln. *kozôlec kozôlca* 'lesena stavba za sušenje sena, žita in krme' (SSKJ) < **kozьlьcь*, kar je najverjetneje izpeljanka iz mr. *kó:zu kó:zla*, knj. sln. *kózal kózla* < psl. **kozьlьь, *kozьlâ* (Še 2008: 102). Obravnavano ledinsko ime določa lego njive.

Pri lesi || ***pər lé:is** (Ded x ***lé:is**) = njive in travniki ob gozdu. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər lé:is*, knj. sln. *pri lesi*, kar vsebuje mr. *lé:isa lé:ise* 'ograja, spletena iz protja', knj. sln. *lésa lése* 'preprosta vrata v plotu; pletena priprava za sušenje sadja; plot, ograja iz šibja, protja' (Be II: 135; SSKJ) < psl. **lěsa *lěsy* (Sn SES: 352). Prvotno je obravnavano ledinsko ime označevalo 'kraj, kjer stoji lesa'. Pri lesi naj bi bila nekdam postavljena ograja iz protja.

Pri mesnici || ***pər mɛsní:c** (Ded x ***mɛsní:c**) = gozd. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər mɛsní:c*, knj. sln. *pri mesnici*, kar vsebuje mr. *mɛsní:ca mɛsní:ce* 'prostor za sekanje in prodajo mesa', knj. sln. *mesníca mesníce* < **mɛsnī́ca *mɛsnī́cy* (F₃), kar je izpeljano iz občnoimenskega mr. *məsù: məsà:*, knj. sln. *mesô mesâ* < psl. **mêso *mêsa* (Be II: 179; Sn SES: 394), s priponskim obrazilom mr. *-n-ca*, knj. sln. *-n-ica* < psl. **-bn-ica*. Poimenovanje *Pri mesnici* je ostalo še iz časov, ko so hlode iz gozdov vlačili voli. Nekoč naj bi se vol pri vleki v tem delu gozda poškodoval, zato so ga kar tam zaklali in razsekali. Ljudje naj bi nato kraj dogodka poimenovali *Pri mesnici*.

Pri ograji || **²pər ográ:j** = gozd. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər ográ:j*, knj. sln. *pri ográji*, kar vsebuje mr. *ográ:ja ográ:je*, knj. sln. *ográja ográje*. Obravnavano ime pomeni območje ob ograji, torej ob izkrcenem svetu sredi gozda. Dalje gl. *Ograja*.

Pri Petankini strani || **²pər ²pətá:nkən strá:n** = gozd. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər ²pətá:nkən strá:n* 'poleg Petankinega gozda', knj. sln. *pri Petankini strani*, kar vsebuje vzdevek mr. *²pətá:nka*, knj. sln. *Petanka*, in mr. *stʳən strani*: 'del', knj. sln. *strán strani* 'vsak od obeh delov z umišljeno črto, ravnino razdeljenega predmeta, prostora' (SSKJ) < psl. **stōrnъ *stōrni* (Snoj pri Be III: 323–324). Vzdevek hišne gospodinje *²pətá:nka* je najverjetneje izpeljan iz krajevnega imena *²pətá:ne ²pətá:n*, kar je tvorjeno iz osebnega imena *Petan*, ki se razlaga kot hipokoristična oblika od osebnega imena *Peter* (Sn ESSZI: 305). Ledinsko ime dejansko poimenuje gozdno parcelo, ki meji na zemljišče v lasti Petankovih.

Pri Suhorju || **²pər ²səxùʃr** = njiva in travnika. Nastalo iz občnoimenskega mr. *pər Səxùʃr*, knj. sln. *pri Suhorju*. Dalje gl. ledinsko ime *Suhor*.

Rupica -e ž || **²rú:pca** -e ž (Red z *²rú:pce*, Ted na *²rú:pco*, Med na *²rú:pcə*) = njiva. Nastalo iz občnoimenskega mr. *rú:pa rú:pe* 'manjša dolina, jama', knj. sln. *rúpa rúpe* 'odprtina v kraških tleh, navadno manjša' (SSKJ) < psl. **rúpa *rúpy* 'jama, kraški požiralnik, štirna, kotanja' (Snoj pri Be III: 208), z besedotvornim obrazilom s pomenom manjšalnosti mr. *-ca*, sln. *-ica* < psl. **-ica*. Prvotni pomen obravnavanega imena je torej 'majhna rupa, jama'. Ime se nanaša na zelo majhno njivo, ki se nahaja nad manjšo dolino. V ljudskozemljepisnem izrazju je ime *Rupa* zelo pogosto tako v nižinskem kot tudi v višjem svetu. Gre za nekakšen kraški požiralnik ali kotanjo, kjer voda ponika ali izvira (Ba: 183).

Senožete -žet ž mn || **²sənožǐte** -žǐet ž mn (Rmn *is ²sənožǐet*, Tmn *u ²sənožǐete*, Mmn *u ²sənožǐetax*) = travniki. Nastalo iz občnoimenskega mr. *sənožǐet sənožǐeta* 'travnik', knj. sln. *senožet/senožǐet senožǐti* 'travnik, zlasti v hribovitem svetu, ki se jih kosi navadno enkrat letno' (SSKJ) ≤ psl. **šěnožěť *šěnožǐti*, kar je zloženka iz mr. *sənú:*, knj. sln. *senô* < psl. **sěno* 'trava', in mr. *žǐet žájǎš*, knj. sln. *žǐti žánješ* < psl. **žǐti *žbǎešb* 'kositi, žeti' (a/b) (Furlan pri Be III: 228; Sn ESSZI: 374), in sicer iz množinskega tožilnika smeri *u Sənožǐete* → *Sənožǐete*. V govoru je prišlo do spremembe sklanjatvenega vzorca, prvotna oblika je ohranjena v Rmn. Gl. tudi ledinsko ime *Košénica*.

Smrtnica -e ž || **²smà:rtəncə** -e ž (Red s *²smà:rtənce*, Ted na *²smà:rtəncə*, Med na *²smà:rtəncə*) = njiva. Nejasno. Najverjetneje izpeljano iz mr. *smà:rt smà:rti* 'konec življenja', knj. sln. *smǐrt smǐrti* < psl. **sǔmrtь* (Snoj pri Be III: 277; Sn SES: 675–676), s priponskim obrazilom mr. *-ca*, knj. sln. *-ica* < psl. **-bn-ica*. Tudi ljudskoetimološka razlaga je ledinsko ime *Smrtnica* naslonila na smrt v smislu 'prenehanja življenja'. Informatorji namreč domnevajo, da je nekoč na Smrtnici nekdo umrl.

Srednji tal -ega -a m || **ta srè:idi tà:l** -iga -a m (Red *s* **ta srè:ídiga tà:la**, Ted *u* **ta srè:idi tà:l**, Med *u* **ta srè:ídnəm tà:lə**) = gozd. Nastalo iz občnoimenskega mr. *srè:idi tà:l*, knj. sln. *srednji tal*, kar vsebuje mr. *ta srè:idi ta srè:ídna ta srè:ídnə* 'v sredini', knj. sln. *srèdnji srèdnja srèdnjo* < psl. **serdbńbъ* ← psl. **serdā* **serdý* (Snoj pri Be III: 307), in mr. *tà:l/tà:jl tà:la/tà:jla* 'gozdna parcela', nar. sln. *tál tála* 'del, parcela' (SSKJ), kar je prevzeto iz nem. *Teil* 'del, delež'. Ime dejansko poimenuje gozdno zemljišče, ki se glede na ostale lastnikove parcele nahaja v sredini.

Studenc -nca m || **stədiěnc** -a m = izvir potoka *Potok* na Gorenjem Mraševem in deloma tudi vodni tok tega potoka. Nastal iz občnoimenskega mr. *stədiě:nc stədiě:nca* 'izvir potoka', knj. sln. *studěnc studěncá* 'manjši izvir vode, vodni tok tega izvira' (SSKJ) < psl. **studenъcbъ* **studenъca* (D) ← **studěnbъ* **studěná* **studěno* (b) 'mrzel' (Furlan pri Be III: 337–338). Studenc je oskrboval Mraševčane z vodo, zlasti v sušnih poletnih dneh, ko kapnica ni zadostovala.

Suhor -ja m || **sú:xor** **səxuóra** m (Red *is* **səxuóra** **sú:xorja**, Ted *u* **sú:xor**, Med *pər* **səhùor**) = gozd. Nastalo ali iz občnega imena **suxorъ*, to pa iz pridevnika mr. *sú:x sú:xa səxù:*, knj. sln. *súh súha súho* < psl. **súxъ* **suxā* **súxo* (Snoj pri Be III: 339), ali pa iz osebnega imena **Suxorъ*. Leta 1499 se namreč na Hudem Vrhu omenja Gregor *Suchor* (Sn ESSZI: 401). V več slovenskih krajih s podobnim imenom zasledimo nestalni potok (Ba: 203–204). Suhor je sicer gozdnato območje na Gorenjem Mraševem. Nestalnemu potoku, ki teče v Suhorju le ob obilnem deževju, nalivih ali spomladi ob taljenju snega, domačini pravijo *Suhornica* (mr. *səxù:orəncá*). Gozd je najverjetneje poimenovan po nestalnem potoku, ki je zaradi tega dobil novo ime. Gl. tudi *Suhornica*.

Suhornica -e ž || **səxù:orəncá** -e ž = nestalni potok v Suhorju. Nastalo iz mr. **səxù:orəncá** **səxù:orənce**, kar vsebuje priponsko obrazilo mr. *-n-ca*, knj. sln. *-n-ica* < psl. **-bn-ica*, in ledinsko ime **sú:xor**. Mestu, kjer izvira Suhornica, domačini pravijo *Suhorna jama* (mr. **səxù:orna já:ma**), nekdanj pa je Suhornica izvirala v Karlovcu. Gl. tudi ledinski imeni *Karlovec* in *Suhor*.

Večja košenica -e -e ž || **ta viěča košəní:ca** -e -e ž (Red *is* **ta viěče košəní:ce**, Ted *u* **ta viěčo košəní:co**, Med *u* **ta viěč košəní:c**) = travnik. Nastalo iz občnoimenske zveze mr. *viěča košəní:ca*, knj. sln. *věčja košenica*, ki vsebuje mr. *viěči viěča viěče*, knj. sln. *věčji věčja věčje* < psl. **věťbъ*, Red m/s: **věťbša*, ž: *věťbši* (Snoj pri Be IV: 287), in mr. *košəní:ca košəní:ce*, knj. sln. *košenica košenice*. Dalje gl. ledinsko ime *Košénica*.

Vojnik -a m || **vù:ojənk** -a m (Red *z* **vù:ojənká**, Ted *u* **vù:ojənk**, Med *u* **vù:ojənkí**) = njiva. Nejasno. Morda nastalo iz občnoimenskega mr. *xù:oja xù:oje*, knj. sln. *hōja hōje* < psl. **xù:oja* 'hoja, smreka, jelka' (Be I: 199; Sn SES: 207–208), in priponskega obrazila mr. *-ənk*, knj. sln. *-n-ik* < psl. **-bn-ikъ*. Obravnavano ime bi lahko prvotno pomenilo 'območje, kjer rastejo hoje, jelke' (Sn ESSZI: 464). Možno je tudi izvajanje iz knj. sln. *ojē ojēsa* 'drog na sprednjem delu voza, pluga' (SSKJ), narečno tudi *voja*, *voje* (Be II: 245). V mraševskem govoru se ohranja zgolj poimenovanje

mr. *vuǰance* ‘drogovi na sprednjem delu dvokolesnega vozička, ki ga običajno vleče človek’. Zemljišče *Vojnik* je last Baronovih. Njihova ljudskoetimološka razlaga ledinsko ime *Vojnik* povezuje z oblikovanostjo zemljišča. Ker je zemljišče ovinkaste oblike, informatorji ime izpeljujejo iz mr. *ovì:nk ovì:nka*, knj. sln. *ovìnek ovìnka*, kar pa je iz naglasnih razlogov manj verjetna rešitev.

Za hribom || **²za hrì:bòm** = njiva. Nastalo iz občnoimenskega mr. *za hrì:bòm*, knj. sln. *za hribom*, kar vsebuje mr. *hrì:p hrì:ba*, knj. sln. *hrib hrìba*. Dalje gl. ledinsko ime *Hrib*.

Za lazom || **²za lá:zòm** = gozd. Nastalo iz občnoimenskega mr. *za lá:zòm*, knj. sln. *za lazom*. Vsebuje mr. *ʼlæs lá:za*, knj. sln. *lâz láza*. Dalje gl. ledinsko ime *Laz*.

Zelnik -a m || **²ziǽvənk** -a m (Red *is* **²ziǽvənka**, Ted *u* **²ziǽvənk**, Med *u* **²ziǽvənkə**) = njiva. Nastalo iz občnoimenskega mr. *ziǽvənk ziǽvənka*, knj. sln. *zēlnik zēlnika* ‘manjše zemljišče, na katerem se goji vrtnina, zlasti zelje’ (SSKJ) < psł. **zēlnikŭ* (D), kar je nastalo iz psł. **zēlŭ* (b) ‘zelena rastlina, zel’ (Furlan pri Be IV: 404–405) in obrazila mr. *-ənk*, knj. sln. *-n-ik* < psł. **-bn-ikŭ*. Prvotni pomen besede je ‘prostor, kjer rastejo zelene rastline’. Njiva je dejansko poimenovana po namembnosti zemljišča.

Župnica -e ž || **²žù:pənce** -e ž (Red *z/ž* **²žù:pənce**, Ted *na* **²žù:pənce**, Med *na* **²žù:pəncə**) = njiva in travnik. Nastalo iz občnoimenskega mr. **žù:pənce* **žù:pənce*, knj. sln. *žùpnica žùpnice* ‘zemljišče, prepuščeno županu, navadno njiva’ (SSKJ) < psł. **župnica*, ki je tvorjeno iz knj. sln. *žúpa žúpe* < psł. **župà* (Be IV: 484–485; Še 2008: 130) in obrazila mr. *-n-ca*, knj. sln. *-n-ica* < psł. **-bn-ica*. Prvotni pomen leksema je najverjetneje župna zemlja. Ledinsko ime ohranja pravnozgodovinski apelativ *župnica*, kar natančno pomeni ‘iz skupne vaške zemlje izločeno zemljišče, ki ga je prejel vsakokratni župan v uživanju kot nagrado za županovanje’ (Me 2006: 215).

3 Sklep

Večina obravnavanih ledinskih imen je tvorjena iz občnih imen. Nekatera občna imena, iz katerih so ledinska imena nastala, so danes v narečju še vedno prisotna (*breg, breza, dolina, gmajna, hrib, kamenje, kostanj, košenica, kozolec, laz, lesa, mama, mesnica, njiva, ogenica, ograja, rupa, senožet, stran, studenec, tal, vrt*), nekaj pa je tudi besedja, ki ga ledinska imena ohranjajo, medtem ko ga v občnoimenski sferi jezika ni več (*boršt, bukovje, dol, draga, govejak, kal, prelog, ruša, zel, župnica*). Nekaj ledinskih imen je nastalo tudi na osnovi lastnih imen (*Baron, Johana, Pri Pucljevih, Petanka*). Etimološko nepojasnjeni topoleksemi so *Karlovec, Na Pucljevem, Na Š(š)iškovem* in *Vojnik*.

Glede na jezikovni izvor so topoleksemi, tj. občna imena, iz katerih so ledinska imena nastala, slovanskega oz. slovenskega (*Dolina, Draga*) in pa germanskega

izvora (*Boršt*). Glede na tvorjenost so imena lahko enobesedna ali večbesedna. Enobesedna imena so lahko netvorjena (*Draga, Laz*) ali tvorjena z različnimi obrazili. Večbesedna ledinska imena so najpogosteje besedne zveze iz samostalnika in predloga (*Nad dolino, Pri lesi, Za hribom, Za lazom*), veliko pa je tudi besednih zvez s pridevniškim določilom (*Mala košenica, Ozka njiva, Srednji tal*), ki opredeljuje lego in velikost.

Krajšave

a = praslovanski oblikotvorni naglasni tip a; A = praslovanski oblikotvorni naglasni tip A; avstr. = avstrijsko; b = praslovanski oblikotvorni naglasni tip b; B = praslovanski oblikotvorni naglasni tip B; bav. = bavarsko; c = praslovanski oblikotvorni naglasni tip c; D = dajalnik; = praslovanski oblikotvorni naglasni tip D; ed = ednina; F₂ = praslovanski oblikotvorni naglasni tip F₂; FK = franciscejski kataster; gr. = grško; it. = italijansko; knj. = knjižno; lat. = latinsko; m = moški spol; M = mestnik; mn = množina; mr. = mraševski govor; nar. = narečno; nem. = nemško; pgerm. = pragermansko; popsl. = popraslovansko; psl. = praslovansko; R = roditelj; s = srednji spol; sln. = slovensko; srvn. = srednjevisokonemško; T = tožilnik; ž = ženski spol

Literatura

- Ba = Rudolf Badjura, *Ljudska geografija, Terensko izrazoslovje*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1953.
- Bezlaj 1956–1961 = France Bezlaj, *Slovenska vodna imena III*, Ljubljana: SAZU, 1956–1961.
- Bezlaj 1974 = France Bezlaj (ur.), *Začasni slovar slovenskih priimkov*, Ljubljana: SAZU, 1974.
- Be I = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I: A–J*, Ljubljana: SAZU (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1976.
- Be II = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika II: K–O*, Ljubljana: SAZU (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1982.
- Be III = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika III*. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan.: *P–S*, Ljubljana: ZRC SAZU (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1995.
- Be IV = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika IV*. Avtorji gesel France Bezlaj, Marko Snoj in Metka Furlan. Uredila Marko Snoj in Metka Furlan.: *Š–Ž*, Ljubljana: ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC, 2005.
- Čepar 2009 = Metod Čepar, *Ledinska in hišna imena v vasi Barka v Brkinih: diplomsko delo*, Ljubljana: [M. Čepar], 2009.
- Drnovšek 2009 = Sara Drnovšek, *Ledinska imena v Drežnici: diplomsko delo*, Ljubljana: [S. Drnovšek], 2009.

- Gostenčnik 2009 = Januška Gostenčnik, *Ledinska imena v k. o. Ribnica: diplomsko delo*, Ljubljana: [J. Gostenčnik], 2009.
- Ke 2008 = Janez Keber, *Leksikon imen*, Celje: Mohorjeva družba, 2008.
- Kenda-Jež 1996 = Karmen Kenda-Jež, Uvodna pojasnila, v: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, VII–XVIII.
- Merkù 1993 = Pavle Merkù, *Svetniki v slovenskem imenoslovju*, Trst: Mladika, 1993.
- Me 2006 = Pavle Merkù, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- PJ 1995 = Libuše Olivová-Nezbedová – Miloslava Knappová – Jitka Maleninská – Jana Matúšová, *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*, Praha: Akademia – Ústav pro jazyk český AV ČR, 1995.
- Ramovš 1995 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, Ljubljana: ZRC SAZU, ²1995 (¹1936) (Zbirka ZRC 9).
- Rigler 2001 = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* na CD-romu z *Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU – DZS, 1998.
- Sk I = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti in umetnosti – Globus, 1971.
- Sk II = Petar Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti in umetnosti – Globus, 1972.
- Sk III = Petar Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti in umetnosti – Globus, 1973.
- Smole 1996a = Vera Smole, Slovenska narečja in zanimivejši pojavi v razvoju slovenskega kratkega vokalizma, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj 24*, ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1996, 281–288.
- Smole 1996b = Vera Smole, Sovplivanje samoglasnikov in soglasnikov v vzhodnodolenjskih govorih, *Jezikoslovni zapiski 3* (1997), 167–173.
- Smole 1998a = Vera Smole, Fonološki opis govora vasi Šentrupert (SLA 262), *Jezikoslovni zapiski 4* (1998), 73–88.
- Smole 1998b = Vera Smole, Slovenska narečja, v: *Enciklopedija Slovenije 12*, ur. Marjan Javornik, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998, 1–4.
- Sn 2002a = Marko Snoj, Adstratni in superstratni vplivi na slovensko imensko leksiko, *Jezikoslovni zapiski 8* (2002), št. 2, 41–45.
- Sn 2002b = Marko Snoj, O etimologiji osebnih in zemljepisnih imen na Slovenskem, *Jezikoslovni zapiski 8* (2002), št. 2, 37–40.
- Sn SES = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga, ²2003 (¹1997).
- Sn ESSZI = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC, 2009.

- Stang 1957 = Christian S. Stang, *Slavonic Accentuation*, Oslo: Universitetsforlaget, 1957.
- SP = *Slovenski pravopis: elektronski vir*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- Še 2008 = Matej Šekli, *Zemljepisna in osebna imena v kraju Livek in njegovi okolici*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (*Linguistica et philologica* 22).
- Šivic-Dular 1989 = Alenka Šivic-Dular, Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen, *Jezik in slovstvo* 34 (1989), št. 1–2, 3–14.
- Šivic-Dular 1990 = Alenka Šivic-Dular, O ljudski etimologiji, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 26, ur. Tone Pretnar – Darinka Počaj-Rus, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1990, 155–171.
- Torkar 2003 = Silvo Torkar, *Zgodovinska antroponomija vzhodne Tolminske*: magistrsko delo, Ljubljana: [S. Torkar], 2003.

Choronyms in the Villages of Dolnje Mraševo and Gorenje Mraševo

Summary

This article presents choronyms in the villages of Dolnje Mraševo and Gorenje Mraševo. The goal of the study is etymological analysis or determination of the original meaning form of each name dealt with. The names examined were collected with the help of field informants and are presented in alphabetical order. The names are written in both dialect and standard form. Most of the choronyms examined were created from common nouns. When studying and comparing the proper-noun and common-noun inventories of a language, it is especially important that choronyms often preserve elements of linguistic composition that are no longer present in the common-noun inventory of the language. Certain common nouns from which choronyms arose are still present in the dialect (e.g., *breza* ‘birch’, *dolina* ‘valley’, *hrib* ‘hill’, *vrt* ‘garden’, *tal* ‘plot (of land)’, *jelša* ‘alder’, *njiva* ‘(tilled) field’, *košenica* ‘hayfield’, *laz* ‘clearing’, *kamenje* ‘rocks’, *breg* ‘bank’, *ograja* ‘fence’, *kostanj* ‘chestnut’, *kozolec* ‘hayrack’, *lesa* ‘wicker gate’, *jarek* ‘ditch’, *rupa* ‘pot-hole’, *studenec* ‘spring’), whereas others are words that are preserved in choronyms but no longer exist in the common-noun inventory (*boršt* ‘woods’, *bukovje* ‘beech woods’, *dol* ‘valley’, *draga* ‘valley’, *kal* ‘pond’, *prelog* ‘fallow ground’, *senožet* ‘hayfield’). Some choronyms are derived from proper nouns (*Baron*, *Johana*, *Pri Pucljevih*, *Petanka*). Choronyms represent important linguistic and cultural heritage that is becoming increasingly threatened with the abandonment of farming and the depopulation of Slovenian villages.

Priimki *Mahnič*, *Obid*, *Pretnar* in *Stanovnik*

Silvo Torkar

Cobiss: 1.01

V prispevku je na podlagi domačega in primerjalnega slovanskega lastnoimenskega gradiva podan poskus izantroponimske razlage priimkov *Mahnič* in *Obid*, medtem ko se na podlagi zgodovinskih virov ugotavlja izkrajevni izvor priimka *Pretnar* in slovenski izvor italijanske oblike *Pradielis* za krajevno ime *Ter* v Terski dolini. Priimek *Stanovnik* se v prispevku razlaga iz antroponima *Stan*, okrajšane oblike zloženih osebnih imen *Stanimir* ali *Stanigoj*.

Ključne besede: slovenski jezik, priimki, etimologija, slovanski antroponimi, krajevna imena

The Surnames *Mahnič*, *Obid*, *Pretnar*, and *Stanovnik*

This article uses Slovenian and comparative Slavic proper-noun material to offer an explanation of the surnames *Mahnič* and *Obid* based on their derivation from personal names, and historical sources to ascertain the derivation of the surname *Pretnar* from a place name as well as the Slovenian origin of the Italian form *Pradielis* (Sln. *Ter*) in the Torre Valley. The article explains the surname *Stanovnik* as derived from the personal name *Stan*, a shortened form of the compound personal names *Stanimir* or *Stanigoj*.

Keywords: Slovenian, surnames, etymology, Slavic personal names, place names

Mahnič

Priimek *Mahnič* je izvajal Bezljaj (1982: 160) iz apelativa *mah* (rus. *мах*), kar je tako s semantičnega kot z imenotvornega vidika malo verjetno. Slovanski jeziki so tako iz domačih kot iz svetniških imen tvorili hipokoristike na *-hъna*, *-hъno*, *-hъne*, prim. slovenski priimek *Budihna* in krajevno ime *Budihni* (pri Dornberku v Vipavski dolini), atn v 14. stol. v Trstu *Dedohna* (Dedochna), *Bratohna* (Bratocna) (Merkù 1996: 454), staropoljska imena *Dachno* (= Daniel, David), *Jachno* (= Jan), *Machno* (= Matej, Matjaž, Martin), *Stachnię*, *Stachno* (= Stanislav) itd. (Malec 1994: 104). Tako je nastal tudi hipokoristik *Mahne*, ki je pogosto izpričan v primorskih urbarjih konca 15. stol. (Kos 1954: 201, 225, 252, 236, 242, 246, 260) in je še danes ohranjen v priimku *Mahne*. *Mahnič* je pač patronimik od imena *Mahne*. Merkù (1993: 89) v imenih z osnovo *Mahn-* sluti podstavo *Matej*, vendar se o tem ne želi izreči. Iz krstnega imena *Matej* je enako kot *Mahne* izpeljan tudi češki priimek *Machek*, saj se v literaturi navaja iztržek iz vira leta 1457: *Matieg alias Machek* (Moldanová 1983: 134).

Obid

Oseбно ime *Obid* se v virih pojavlja že leta 1377 v Zatoľminu kot *Habit* in 1419 v Modreju kot *Habith*, nato 1515 v Modreju *Gregor Abyt*, 1523 zapisan kot *Gregor Obed*, 1515 na Reki (pri Cerknem) *Abyt Moskh*, 1523 prav tam *Michel des Obed Masskh sun*, 1515 na Kamnem *Abyt vischer*, na Svinih *Abyt Corinziz*, 1523 v Sužidu *Obed Kurintzitz suppan*; 1598 v Modreju *Leonhardt Obidt*, med 1638 in 1661 v Selcih (Selška dolina) *Abied* in *Obid* (Andrejka 1939: 320), 1654 v Modreju z Bačo *Abeth*, *Obeth*, v Kojci *Gregor Abedt*, v Orehku *Obeth*, pribl. 1714 v Modreju *Thoni Obith*, 1748 na Bukovem *Anton Obed*, 1768 prav tam *Leonard Obid* (Torkar 2003: 112). Zapisi v matičnih knjigah župnije Bukovo za 19. stol. izkazujejo večinoma obliko *Obed*; šele ob koncu 19. stol. se uveljavi fonetično pravilnejši zapis *Obid*. Najstarejši zapisi s *h*- pred začetnim samoglasnikom so samo pisna posebnost latinskega zapisa slovenskih imen, ki se začenjajo na samoglasnik (prim. *Hert* za zaselek *Ert* oz. *Rt*, *Habram* za *Abram*, oboje v urbarju 1377). Zgodnji zapisi z nezvenečim *t* v izglasju pač kažejo na nezveneč izgovor *d*-ja (prim. 1377 tudi *Golop* namesto *Golob*), različica *Obed* pa je nastala zaradi prehoda kratko naglašene *i* v kratko naglašeni *e*, ki je značilen za cerkljansko narečje (Ramovš 1935: 90), prim. *Abët* na *Rab'eh* – *Obid* na *Robeh*, domačija pod Poreznom.

O priimku *Obid* je romanist Anton Debeljak menil, da gre za ime svetopi-semske osebe (Debeljak 1946: 4). Rudolf Andrejka (1939: 320) ga že navaja med staroslovenskimi imeni in se pri tem sklicuje na Miklošiča (Miklošič 1860: 85), ki navaja *Obid oðud circumire*, torej v razlagi izhaja iz glagola *obiti*, *zaobiti*. Toda Svoboda (1964: 50) navaja priimek med raznimi abstraktnimi apelativi: *Naděj*, *Obida*, *Pam'at'*, *Pozor* itd. V poglavju Imena s predponami in členki našteva: *Bezdeč*, *Naděj*, *Náhod*, *Obid*, *Obiděn*, *Obida* (prim. rus. *oðuda* 'žalitev'), *Podiva*, *Pomměn*, *Potěcha*, *Potvor*, *Provod*, *Přěboj*, *Utěšen*, *Závist* (Svoboda 1964: 100). Pleskalová (1998: 89) razlaga staročeško ime *Ob'ida* iz glagola *obiděti* (stč. *obida* f., *obid* m. 'osramotitev', enako kot Malec razlaga staropoljsko ime **Obida* (v poljskih tpn *Obidowa* in *Obidzino*) s pomočjo stesl. *obida* 'krivica, brezpravje, podlost' (Malec 2003: 173). Veselovskij (1974: 224) navaja staroruski antroponim *Oðuda*: Иван Судаков *Oðuda* Бухвостов, 1603, Новгород; *Oðuda* Темирев Панов, 1604. Турпиков (1903: 283) navaja: Степан *Oðuda*. Pri Pskovu obstaja vas *Obiža* (< **Obid*-ja < atn **Obid*), v Bolgariji pa vas *Obidim* (< atn **Obidim*).

Leksem *obida* 'žalitev' poznajo vzhodnoslovanski jeziki, stara cerkvena slovanščina, srbohrvaščina, bolgarščina, češčina in slovaščina. *Obida*, psl. **obvida*, je tvorjenka iz glagola **obviděti* 'užaliti, naškoditi' (ÈSSJa 31: 50). Glagol je sestavljen iz predpone *ob-* in glagola **viděti*, razlaga pa se iz ljudskih predstav o obstoju »uroka«, sposobnosti škodovati s pogledom. »Človeka in živine se primejo uroki od hudega pogleda, od hvale itd.« (Plet. 2: 724).

Kot vidimo, se je v tolminskem priimku *Obid* ohranil staroslovenski apelativ, ki ga je slovenščina v teku stoletij sicer izgubila.

Nosilcev priimka *Obid* je 222 (stanje na dan 1. 1. 2011, <http://www.stat.si/imena.asp>), danes je razširjen predvsem na Cerkljanskem, različica *Obed* ima 37 nosilcev, v zapisu *Obit* pa je dobro znan tudi v slovenski Benečiji.

Iz priimka *Obid* je z manjšalnim priponskim obrazilom *-ič* nastal tudi priimek *Obidič* (35 nosilcev). V virih se prvič pojavlja v Trstu že leta 1325 kot *Obediç* (Merkù 1984: 278), na Tolminskem pa leta 1591 v Ravnah (pri Cerknem) v zapisu *Martin Abidig*, nato še 1598 prav tam enako zapisan kot *Abidig*.

Pretnar

Obrazilo *-ar* je v slovenskih priimkih izredno pogosto. Na prvem mestu je obrazilo *-ič* (14,5 %), takoj za njim je že *-ar* (9 %) (Jakopin 1981: 122). Priimki na *-ar* največkrat označujejo krajevno pripadnost in pa poklicno dejavnost.

Priimek *Pretnar* se pojavlja v treh različicah in ima naslednje število nosilcev (stanje na dan 1. 1. 2011): *Pretnar* 433, *Pretner* 42, *Prettner* 10 (<http://www.stat.si/imenasp>). S pomočjo podatkov iz telefonskega imenika je mogoče ugotoviti, da obstajata dve žarišči priimka: na Bledu (*Pretnar*) in na Bovškem (*Pretner*). Blejsko žarišče potrjuje tudi zapis v blejskem proštijem urbarju iz leta 1524 *Lienhart Pretnar* v Hlebcah (zw *Chlewicz*) pri Lescah.¹ V listini briksenške škofije iz leta 1586 se omenja Andrej *Pretnar* z Rečice, ki so ga skupaj s štirimi luteranskimi voditelji (z Bleda in Mlinega) izgnali in njihova posestva zaplenili (Gornik 1990: 141).

Pot k razrešitvi nastanka priimka *Pretnar* oz. *Pretner* leži v nemških zapisih za preval *Predel* oz. za bovško vas *Log pod Mangartom*.

Avstrijski nemško pisani viri 19. stol. so za vas *Strmec na Predelu*, ki leži tik pod prevalom z imenom *Predel*, uporabljali poimenovanje *Ober Breth*, za *Log pod Mangartom*, ki se deli na Spodnji in Zgornji *Log*, pa so pisali *Unter* in *Mittel Breth*. Starejše omembe teh treh zemljepisnih imen na starih zemljevidih so: *Pret*, *Mitel Pred* in *Ober Pred* (karta bovške ceste iz leta 1760, avtor Capellaris, Klavora 2003a:155), *Unterpret*, *Miterpret* in *Oberpret* (furlanski zemljevid 1778, avtor Capellaris, Klavora 2003b: 54), *Unter Breth*, *Mittel Breth* in *Ober Breth* (vojaški zemljevid 1780, Jožefinski 1997: 3), *Unter Preth*, *Mittel Preth* in *Ober Preth* (francoski zemljevid 1797, Klavora 2003b: 58), *Unterpred*, *Miterpred* in *Oberpred* (FK 1813), *Unter Preten*, *Mitel Preten*, *Ober Preten* (vojaški zemljevid prve polovice 19. stol., Klavora 2003a: 163).

Iz leta 1515, ko je zaradi kmečkih uporov nastal popis upornih kmetov v tolminskem gospostvu, izhajata zapisa *An Predt ob der Klausen* in *Undter dem Predt* (Register der beschreibung der herschafft Tulmein, 28. 11. 1515, StLA Graz, HK Sach. K 116/2).

Najzgodnejši znani zapis za preval *Predel* iz leta 1447 še ohranja obliko, ki je blizu slovenskemu izvorniku: *an dem Prediel* (Eichhorn 1819: 260). Tudi Bellonijev urbar rožaškega samostana 1494–1507 (Cadau 1989: 67) navaja

¹ Proštijski urbar Bled, fol. 3 (nefoliiran); Diözesanarchiv Brixen, Propstei Veldes, L38/7; digitalna kopija v lasti Matjaža Bizjaka z Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU. Zahvaljujem se mu za posredovane podatke. M. Kos je proštijski urbar datiral z letom 1524, kar je glede na letnico 1523, ki se pojavlja v besedilu dajatev, dokaj verjetno.

zapisa *Pradiel, Pradiello*. Zemljevid Kranjske iz leta 1569 prinaša najbolj natančen zapis: *M. Predel*, čeprav ga umešča nekoliko preveč južno (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SELEMSCP>).

Starejši italijansko pisani viri uporabljajo za Log pod Mangartom včasih kar slovensko ime, zapisano kot *Loch* (cerkvena statistika pribl. 1775, Kapiteljski arhiv v Čedadu, *AC F14-31*), v 19. stol. pa so italijanski pisarji in kartografi prevzeli nemško obliko, le da so ji dali italijansko preobleko *Bretto*. Zgodovinar S. Rutar razlaga »italijansko-nemško ime *Pret – Breth*« iz it. *prato* 'travnik' (Rutar 1882: 219). Vendar je *Breth* le nemška adaptacija slovenskega imena *Predel*. O starih zapisih in semantiki nekdanjega *Predela*, današnjega *Brettla* v Spodnji Avstriji, je pisal dunajski slavist G. Holzer (2001: 50). Na razvodju ali predelu med rekama Grosse in Kleine Erlaf je namreč vas *Brettl*, nedaleč stran pa še potok *Brettlbach*. V viru 1260/80 najdemo za ta potok zapis *Predel*, 1352 *Predelbach* in 1389 *Predel*. Krajevno ime *Predel* pa najdemo še na slovenskem Štajerskem (o. Šmarje pri Jelšah), na avstrijskem Koroškem (nem. *Priedl*), avstrijskem Štajerskem (*Predlitz*) in Tirolskem (*Pradl*).

Kot lahko vidimo iz spodnjeavstrijske vzporednice, so nemški pisarji zaradi neločevanja med zvenečimi in nezvenečimi zaporniki namesto vzglasnega *P-* v imenu bovškega *Predela* (oz. Loga pod Mangartom) konec 18. stol. začeli pisati *B-*, namesto *-d-* sredi besede pa *-t-*. Opustili pa so tudi končni *-l*, ki ga je spodnjeavstrijski *Predel* v nemščini vendarle ohranil (*Brettl*), kar bi se dalo razložiti s tem, da so ga najbrž občutili kot odvečno pomanjševalnico na *-l* (oz. *-le*).

Nemški viri so torej poimenovali na Predelu in pod njim ležeča naselja *Strmec* ter *Zgornji* in *Spodnji Log* z imenom prevala, ki je bil na tej važni prometnici tako dominantna točka, da je popolnoma zasenčil druga imena.

V Bovcu se za *Predel* deloma še ohranja tudi različica *Predol* (izg. *Predóu*), kar verjetno kaže na precejšnjo sinonimnost obeh apelativov (B. Ivančič Kutin, ustno). To potrjuje tudi Badjura (1953: 104–105), ki opisuje *Predole* in *Predele* kot praktično enake pojave in izrecno pravi za *Predel*: »Goropisno se tak prehod od prevala ali predola skoraj nič ne razločuje.« SSKJ sicer razlaga *predol* kot 'stranska dolina'.

Stanovalce teh naselij so v nemščini poimenovali *Prettnerji*. Priimek *Pretner* je torej nastal iz stanovniškega imena *Prettner* in pomeni toliko kot *Predelec*, *Predelčan* (N. Gliha Komac, ustno) oz. *Predeljan* (SKI 1985: 219), po smislu pa pravzaprav bolj kot ne *Ložan*. V priimku imamo nemško pripono *-ner* in ne *-er* (prim. tudi *Leitner* iz *Leite*, *Lackner* iz *Lacke*).

Glede na dejstvo, da je drugo, še bolj aktivno žarišče priimka *Pretnar* nekje v okolici Bleda, se je porodil neizogiben sklep, da je moral tudi tu obstajati mikrotoponim *Predel*. Potrditev se je našla pri R. Badjuri: »*Predel*, na *Predelu* pravijo podolgastemu brdu pri blejski Rečici, ki loči, predeli Gorjansko polje od Rečiškega« (Badjura 1953: 105; 1963: 166).

V luči dejstva, da je nemško ime za Log pod Mangartom nastalo po slovenskem imenu prevala nad vasjo, si pogledajmo še vas *Ter* v Terski dolini, ki nosi v italijanščini ime *Pradielis*, v virih 1161 *Pradelle*, 1256 *Pradellis* (Cinausero Hofer idr. 2011: 684). Po mnenju Pellegrinija in Fraua je *Pradielis* manjšalnica na *-ellu* v

množini iz lat. *pratum* 'travnik' (Frau 1978: 98). Enako razlaga Frau (1978: 98) tñ *Pradolino* pri Pordenonu (1214 *Pradulini*) kot dem. iz *pratum* z manjšalnima priponama *-ulu* in *-inu*. Ti etimologiji se glede na številne druge mikrotoponime *Pradulin*, *Pradulina* v vzhodni Furlaniji in *Pradolina* v Terski dolini (Merkù 2006: 64) ne zdita prepričljivi. V naštetih toponimih se najverjetneje skriva slovenski 'predel' oz. 'predolina'. Za zgodnjo substitucijo *-ě-* > *-a-* v furlanskem okolju prim. vodno ime *Malina* v Terski dolini (1327 *Malina*), ki ga tako Frau (1978: 77) kot Merkù (2006: 127) izvajata iz sloven. *melina*, in tñ *Clauiano* na desnem bregu spodnjega Tera (1031 *Cleulanum*, 1176 *Claviam*), ki ga smemo izvajati iz **Hlevljane* (Torkar 2007: 485).

M. Matičetov sicer opozarja (ustno), da *Pradielis* oz. *Ter* leži na ravnem. Vendar vse kaže, da je bilo pri poimenovanju odločilno dejstvo, da vas podobno kot Log pod Mangartom leži pod prevalom oz. predelom. *Pradielis* leži pod prevalom *Tanamea*, čez katerega se prevesi pot iz Terske doline v Režijo (V. Černo, ustno; Merkù 2006: 129).

Stanovnik

Na slovenskem etničnem ozemlju so v zgodovinskih virih nemalokrat izpričana nekdanja osebna imena na *Stan-*, tako zložena *Stanigoj*, **Stanimir*, *Stanislav*, kot okrajšana *Stan*, *Stanko*, **Stah*, **Staneša*, **Stanoša*, **Staneta*, **Staniša*, **Stanec*, **Stanek*. Večino od njih je na podlagi zgodovinskih zapisov in tipologije mogoče rekonstruirati iz današnjih krajevnih imen *Stanečka vas*, *Stanetinci*, *Stanežiče*, *Stanjčevci*, *Stankovo*, *Stanošina*, *Stanovno*, *Stanovsko*, *Stolnik* (1493 *Zw Stanawnikg*), *Stolovnik* (1309 *Stanonik*).

Današnji Vrh Sv. Treh Kraljev, kraj v o. Logatec, se je npr. leta 1636 še imenoval *Stanomer(ji) Hrib* (*Stanommer Hribu bei dennen drei H. H. Khönig*). Marsikatero od nekdanjih osebnih imen na *Stan-* se je ohranilo tudi v priimkih, npr. *Stanič*, *Staniša*, *Stanko*. Med njimi sta najverjetneje tudi priimka *Stanovnik* (200 nosilcev, stanje na dan 1. 1. 2011, <http://www.stat.si/imena.asp>) in *Stanonik* (398 oseb). Slednji je lahko le gorenjska različica prvega (prim. gorenjsko monoftongizacijo *ov > o*) ali pa je nastal samostojno, v drugem žarišču.

Priimek bi sicer lahko bil izpeljan tudi iz zemljepisnega imena *Stan* (< *stan* 'bivališče') prek pridevniške oblike *stanoven* z obrazilom *-ikv* (M. Snoj pri Bezlaju 1995: 311; Snoj 2009: 396). Toda glede na način, kako je tvorjen (svojilnopridevniško obrazilo *-ov* in sestavljeno obrazilo *-nik*), še zlasti pa glede na primerjalno slovensko izantroponimsko toponimijo, se zdi, da je nastal iz okrajšane oblike *Stan* zloženih imen *Stanimir*, *Stanigoj* prek nekega zemljepisnega imena **Stanovo* (brdo, polje, selo). *Stanovnik* je torej besedotvorno enak priimkom *Vrhovnik*, *Borovnik*, *Brezovnik* idr., ki pa so nastali iz takih zemljepisnih imen, ki imajo za podstavo občna imena *vrh*, *bor*, *breza*.

Stan v zloženih imenih *Stanimir*, *Stanigoj* je nastal iz glagola *stati* v pomenu 'postati, nastati', medtem ko je v občnem imenu *stan* 'bivališče' skrit glagol *stati* (< *stojati*) v pomenu 'biti pokonci'.

Na enak način kot *Stanovnik* sta iz slovanskih osebnih imen **Strah* in **Teh* tvorjena priimka *Strahovnik* in *Tehovnik*, iz osebnih imen **Stan* in **Čak* pa tpn *Stanovno* (1343 *Stanonik*) in *Čekovnik*.

Zapis *im Stano* iz leta 1498 za današnje hišno ime *Stanovnik* pri Šentjoštu nad Horjulom (Kos 1975: 569) najbrž kaže na domnevano **Stanovo* (brdo, polje, selo), čeprav še ne vsebuje svojilnopridevniškega obrazila *-ov*; vendar pa tu nastopa osebno ime *Stan* v pridevniški rabi brez vidnega obrazila, na katero kaže le *-o*, ker se je pridevniški *Stan* nanašal na samostalnik srednjega spola (Bošković 1978: 380–382). Na ta način lahko razložimo krajevna imena *Dragomilo* (pri Šmarju pri Jelšah) iz os. i. *Dragomil* ali pa *Hiteno* na Blokah iz os. i. *Hoten* (1780 *Hottenie*) in *Bogo* pri Sežani iz os. i. *Bog*, *Sveto* pri Komnu iz os. i. *Svet*, pa tudi krajevna imena iz občnih imen, kot so *Trno* pri Šentjurju iz *trn*, *Arto* pri Sevnici iz *rt*, *Debri* pri Laškem iz *deber*.

Občno ime *stanovnik* ‘prebivalec, stanovalec’ v slovenskih narečjih ni izpričano – zapisano je (kot zastarelo) le v knjižnem jeziku –, pač pa je *stanovniško ime* ustaljena terminološka zveza za ‘ime prebivalca’, ‘etnik’, rabo katere so utrdili slovenski jezikoslovci od L. Pintarja, F. Ramovša do F. Bezlaja in celotnega kroga njegovih učencev.²

Krajšave

apel.	apelativ
atn	antroponim
it.	italijansko, -i, -a
nem.	nemško, -i, -a
o.	občina
os. i.	osebno ime
psl.	praslovansko, -i, -a
rus.	rusko, -i, -a
tpn	toponim

Viri

- Cadau 1989 = Michela Cadau, *L'abbazia di Rosazzo*, Udine, 1989.
 Gornik 1990 = France Gornik, *Zgodovina blejske župnije*, Celje, 1990.
 FK = *Franciscejski kataster* (<http://www.arhiv.gov.si/>).
 Jožefinski zemljevidi 1997 = Vincenc Rajšp – Majda Ficko, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787* 3, Ljubljana, 1997.

² M. Snoj je v Etimološkem slovarju slovenskih zemljepisnih imen (2009) sprejel terminološko zvezo *prebivalško ime*, ki jo je v Slovenski slovnici (1976) in Slovenskem pravopisu (2001) začel uporabljati J. Toporišič.

- Klavora 2003a = Fedja Klavora, *Ampletium, Vliz, Plez, Flitsch, Belc: kdo dal podobo je Bovškemu: o zgodovini, življenju, cesti in naseljih na Bovškem*, Tolmin, 2003.
- Klavora 2003b = Vasja Klavora, *Predel 1809: avstrijsko-francoski vojni spopadi na slovenskem narodnostnem ozemlju*, Celovec – Ljubljana – Dunaj, 2003.
- Kos, 1948–1954 = Milko Kos, *Urbarji Slovenskega Primorja I–II*, Ljubljana, 1948–1954.
- Kos 1975 = Milko Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500) I–III*, Ljubljana, 1975.
- Rutar 1882 = Simon Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, Gorica, 1882.
- SKI 1985 = Franc Jakopin idr., *Slovenska krajevna imena*, Ljubljana, 1985.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana, 1970–1991.

Literatura

- Andrejka 1939 = Rudolf Andrejka, Doneski k postanku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20 (1939), 310–332.
- Badjura 1953 = Rudolf Badjura, *Ljudska geografija*, Ljubljana, 1953.
- Badjura 1963 = Rudolf Badjura, *Krajepisno gradivo: dodatki k Ljudski geografiji (1953)*, 1963. (Tipkopis.)
- Bezlaj 1982 = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 2: K–O*, Ljubljana, 1982.
- Bezlaj 1995 = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 3: P–S*, dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana, 1995.
- Bošković 1978 = Радосав Бошковић, Поводом неких топонима, v: *Одабрани чланци и расправе*, Титоград, 1978, 379–392.
- Cinausero Hofer idr. 2011 = Barbara Cinausero Hofer idr., *Dizionario toponomastico: etimologia, corografia, citazioni storiche, bibliografia dei nomi di luogo del Friuli storico e della provincia di Trieste*, Udine, 2011.
- Debeljak 1946 = Anton Debeljak, Živalski priimki v Slovencih, *Lovec* 29 (1946).
- Eichhorn 1819 = Ambros Eichhorn, *Beyträge zur älteren Geschichte und Topographie des Herzogthums Kärnten 2*, Klagenfurt, 1819.
- ÈSSJa 1–36– = *Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд*, под редакцией академика О. Н. Трубачева, Москва, 1974–2010–.
- Frau 1978 = Giovanni Frau, *Dizionario toponomastico Friuli Venezia Giulia*, Udine, 1978.
- Holzer 2001 = Georg Holzer, *Die Slaven im Erlaftal: eine Namenlandschaft in Niederösterreich*, St. Pölten, 2001.
- Jakopin 1981 = Primož Jakopin, *Entropija imena i prezimena u Sloveniji: magistarski rad*, Zagreb, 1981. (Tipkopis.)
- Malec 1994 = Maria Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków, 1994.
- Malec 2003 = Maria Malec, *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, Warszawa.

- Merkù 1984 = Pavle Merkù, Patronimici in -ič a Trieste nel basso Medioevo, *Linguistica* 24 (1984), 275–282.
- Merkù 1993 = Pavle Merkù, *Svetniki v slovenskem imenoslovju*, Trst, 1993.
- Merkù 1996 = Pavle Merkù, Predkrščanska slovenska osebna imena v Trstu (1307–1406), v: *Zbornik Brižinski spomeniki*, Ljubljana–Trst, 1996, 451–455.
- Merkù 2006 = Pavle Merkù, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*, ur. Metka Furlan – Silvo Torkar, Ljubljana, 2006.
- Moldanová, 1983 = Dobrava Moldanová, *Naše příjmení*, Praha, 1983.
- Pleskalová 1998 = Jana Pleskalová, *Tvoření nejstarších českých osobních jmen*, Brno, 1998.
- Plet. = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, Ljubljana, 1894–1895. Navedeno po transliterirani izdaji, ur. Metka Furlan, Ljubljana, 2006.
- Ramovš 1935 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 7: dialekti*, Ljubljana, 1935.
- Snoj 2009 = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana, 2009.
- Torkar 2003 = Silvo Torkar, *Zgodovinska antroponimija vzhodne Tolminske: magistrsko delo*, mentorica prof. dr. A. Šivic-Dular, Ljubljana, 2003. (Tipkopis.)
- Torkar 2007 = Silvo Torkar, Toponim *Preserje* in slovansko-romansko prepletanje pripon -jane in -anum, v: *Merkujev zbornik*, ur. S. Torkar idr. = *Jezikoslovni zapiski* 13 (2007), št. 1–2, 481–492.
- Svoboda 1964 = Jan Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha, 1964.
- Тупиков 1903 = Николай Михайлович Тупиковъ, *Словарь древне-русскихъ личныхъ собственныхъ именъ, С.-Петербурзь, 1903*, Köln – Wien: Böhlau Verlag, 1989. (Reprint.)
- Veselovski 1974 = Степан Борисович Веселовский, *Ономастикон: древнерусские имена, прозвища и фамилии*, Москва, 1974.

The Surnames *Mahnič*, *Obid*, *Pretnar*, and *Stanovnik*

Summary

This article explains the surname *Mahnič* as a patronymic formed from the personal name *Mahne*, which is a hypocoristic derivation from the saint's name *Matej*/*Matija* 'Matthias' or *Matevž* 'Matthew'. – The surname *Obid* was originally an Old Slovenian personal name and has many parallels in the Slavic common-noun and proper-noun inventory, only that it appears among the other Slavs in the form *obi-da* or *Obida*. It is explained as being from PSI. **obvida*, and this from the verb **obviděti* 'to insult, harm'. The explanation derives from popular conceptions about the existence of a "charm," or the ability to cause harm with a glance. – The surname *Pretnar* (with its epicenter in Bled) and *Pretner* (with its epicenter in the Bovec area) are derived from Germanized forms (*Pret*, *Predt*) of the geographical name of (the pass) *Predel*, which in German sources (for the Bovec area) actually applied to *Strmec* and *Log pod Mangartom*, or (in Bled) to *Predel*, an elongated hill that divides the Gorje Plain from the Rečica Plain. The name of the village of *Pradielis* (Sln. *Ter*) can also be explained as derived from the Slovenian common noun *predel* 'pass watershed' because the village lies below the *Tanamea* pass (or watershed), which is traversed by the route from the Torre Valley to Resia. – The surname *Stanovnik* (with the variant *Stanonik*) derives probably from the personal name *Stan*, a shortened form of the compound names *Stanimir* or *Stanigoj* via the geographical name **Stanovo* (*brdo*, *polje*, *selo*) 'Stan's hill, field, village'. *Stanovnik* is derived the same way as the surnames *Strahovnik* and *Tehovnik* and the toponyms *Stanovno* (attested in 1343 as *Stanonik*) and *Čekovnik*.

Sklanjatev praslovanskega ijevskega samostalnika **lŭdbje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

Metod Čepar

Cobiss: 1.01

V članku je obravnavana sklanjatev odrazov praslovanskega ijevskega samostalnika moškega spola **lŭdbje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Problematika je v uvodu postavljena v širši slovanski kontekst, v osrednjem delu je predstavljeno gradivo in njegova interpretacija glede na posameznega avtorja, na koncu pa sledi splošen prikaz sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja.

Ključne besede: praslovanski ijevski samostalniki moškega spola, samostalnik *ljudje*, slovenski knjižni jezik 16. stoletja, primerjalno slovansko jezikoslovje, zgodovinsko jezikoslovje

Declension of the Proto-Slavic *i*-Stem Noun **lŭdbje* in Sixteenth-Century Standard Slovenian

This article examines declensions of reflexes of the Proto-Slavic masculine *i*-stem noun **lŭdbje* in sixteenth-century standard Slovenian. It begins by placing the issue in a broader Slavic context, continues by presenting material and its interpretation by individual author, and concludes with a general overview of declension patterns for the noun *ljudje* in sixteenth-century standard Slovenian.

Keywords: Proto-Slavic masculine *i*-stem nouns, the noun *ljudje*, sixteenth-century standard Slovenian, comparative Slavic linguistics, historical linguistics

0 Uvod

V praslovanščini je obstajal iz indoevropsčine podedovani sistem sklanjatev po deblih. Prevladujoča sklanjatev za moški in srednji spol je bila ojevška, za ženski spol pa ajevška. Obstajala je tudi ijevška sklanjatev, ki je v praindоеvropsčini obsegala samostalnike vseh treh spolov, v praslovanščini pa le še samostalnike moškega in ženskega spola (praindоеvropski ijevski samostalniki srednjega spola so prešli v ojevsko sklanjatev: **moře*, **svrdbce*). V sodobnih slovanskih jezikih je (nekdanja) ijevška sklanjatev produktivna samo še pri samostalnkih ženskega spola (*kost*, *možnost*, *otročad* ...).

Praslovanski množinski samostalnik **lŭdbje* se je v praslovanščini sklanjal po ijevski sklanjatvi. Po ijevski sklanjatvi se je sklanjal še v stari cerkveni slovanščini in v zgodnji fazi vseh (kjer je to izpričano) slovanskih jezikov. Tako tudi v slovenščini v Stiškem rokopisu zasledimo dve obliki tožilnika množine – *lŭdy*

in *lŭdy* (Mikhailov 1998: 417). V sodobni knjižni slovenščini sklanjatveni vzorec množinskega samostalnika *ljudje* še vedno vsebuje oblike, ki kažejo na nekdanjo ijevsko sklanjatev (imenovalnik *ljudje*, roditeljski in tožilnik *ljudi*, orodnik *ljudmi*). V obrobni narečjih pa se pojavljajo različne imenovalniške oblike (*l'edi* (SLA T009), *lŭdi* (SLA T358) ...), ki kažejo na nekdanjo ojevsko sklanjatev. Zastavlja se torej vprašanje, kakšen je bil sklanjatveni vzorec samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja.

1 Splošnoslovanska problematika

1.1 Praslovansko stanje samostalnika **lŭdbьje*

V praslovanščini je bil samostalnik **lŭdbьje* moškega spola in se je (v množini) sklanjal po ijevski sklanjatvi. **I:** **lŭdbьje*. **R:** **lŭdbьb*. **D:** **lŭdbьmь*. **T:** **lŭdi*. **Z:** **lŭdbьje*. **M:** **lŭdbьxь*. **O:** **lŭdbьmi*.¹

1.2 Stanje samostalnika **lŭdbьje* v stari cerkveni slovanščini

V stari cerkveni slovanščini imamo takole stanje: **I:** *ludьje*, *ludije*. **R:** *ludii*, *ludij*. **D:** *ludьmь*, *ludemь*.² **T:** *ludi*. **M:** *ludьhь*, *ludehь*. **O:** *ludьmi* (SJS 1968: 165–166, Miklošič 1856: 45–46).

Sklanjatev samostalnika **lŭdbьje* je v stari cerkveni slovanščini skoraj enaka kot v praslovanščini. Do odstopanj prihaja v dajalniku in mestniku, kjer *ь* lahko prehaja v *e*. V imenovalniku se pojavlja pisna različica *ludije*, podoben pojav je opaziti tudi pri roditeljskih oblikah *ludii*, *ludij*.³ Gre za zapis *ьj* oz. *ь* pred *j*.

1.3 Stanje samostalnika **lŭdbьje* v drugih slovanskih jezikih

V preostalih slovanskih jezikih imamo takole stanje: p. *ludzie*, č. *lidě*, nar. *lude*, stč. *ludé*, *ludie*, slk. *ludia*, nar. *lud'e*, *luz'e*, dl. *luže*, gl. *ludžo*, nar. *ludze*, plb. *laudi* (< **ljudьje*), str. *ljudije*, r. *ludi* -*ěj*, ukr. *lŭdy* -*ěj*, br. *lŭdzi*, nar. *lŭdzěj*, sr. in hr. *ljŭdi*, rod. *ljŭdi*, str. in sthr. *ljudije*, *ljudje*, sln. *ljudjĕ*, bg. *lŭde*, mk. *luĝe*, nar. *ludi*, *lŭdi* (Sławski 1974: 368–369).

Zahodnoslovanski jeziki odražajo podedovano stanje, v vzhodnoslovanskih jezikih pa je v imenovalnik že prodrla ojevška končnica *-i*. Staroruska oblika *ljudije* kaže na starejši ijevski refleks. V roditeljski se v vseh vzhodnoslovanskih jezikih odraža podedovano stanje. Od južnoslovanskih jezikov na podedovano stanje kažejo odrazi v slovenščini, stari srbsščini, stari hrvaščini in v bolgarščini ter makedonščini (*luĝe*). V srbsščini in hrvaščini je v imenovalnik prodrla ojevška oblika, prav tako v narečno makedonščino. V roditeljski se v srbsščini in hrvaščini še ohranja podedovana oblika.

¹ Rekonstrukcija naglasa po Stang 1957: 86.

² V dajalniku in mestniku množine lahko že v starih cerkvenih slovanskih spomenikih (glagolskih in cirilskih) v krepki poziciji prihaja do prehajanja *ь* v *e*. Prim. Vondrák 1912: 413: »Vor Suffixen mit ь kann das vorhergehende ь, da es in starker Position ist, in e übergehen.« Podobno tudi Miklošič 1856: 45.

³ Prim. Vondrák 1912: 413: »Vor einem j anlautenden Suffixe kann и auch als ь auftreten ... Es handelt sich hier um ein modifiziertes ь, das als i geschrieben wurde.«

1.4 Stanje samostalnika *ljudje* v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku

V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku imamo takole stanje: **I:** *ljudjê*. **R:** *ljudi*. **D:** *ljudêm*. **T:** *ljudî*. **M:** *ljudéh*. **O:** *ljudmî*.

Tu oblike imenovalnika, roditeljskega, tožilnika in orodnika izkazujejo pričakovano odklon od stanja, ki ga izkazuje večina samostalnikov moškega spola (prva moška sklanjatev). V navedenih oblikah se je ohranilo podedovano stanje. Dajalniška in mestniška oblika sta nastali pod vplivom ojevske sklanjatve in sta značilni tudi za druge samostalnike moškega spola, ki imajo dolg cirkumflektirani naglas na končnici (*možem*, *zobem*).

1.5 Odrazi samostalnika **lûdь*/**lûdьje* v slovanskih jezikih

Poleg odraza množinske oblike **lûdьje* se v stari cerkveni slovanščini pojavlja tudi edninska oblika *ludь*, ki pa se sklanja po ojevski sklanjatvi. V ruščini se pojavlja tudi oblika *ludь*, ki kaže na odraz ijevske sklanjatve.

1.5.1 Odrazi samostalnika **lûdь*

stsl. *ludь* 'populus, narod', blg. nar. *lud* 'človek', hr. nar. *ljud* 'človek' (južna Italija, apeninski Hrvati), sln. *ljûd* 'narod' (Pleteršnik),⁴ stč. *lud* 'narod, vojaki', č. *lid*, *-u* 'narod', stslk. *lud* 'množica ljudi', nar. *lud* 'narod', gl. *lud* 'narod', dl. *lud* 'narod', stp. *lud* 'človeški rod, človeštvo, služabniki, ljudje', p. *lud* 'ljudje, narod', nar. *lud*, slovin. *lud* 'narod', str. *ludь* kol. 'narod', stukr. *ludь* kol. 'narod', ukr. *lud* *-u* 'narod', nar. star. *lud* 'moški', br. *lud* 'narod' (ÈSSJa 1988: 194–195).

Odrazi samostalnika **lûdь* so zastopani vsaj v starejšem obdobju v vseh slovanskih jezikih, največkrat v pomenu 'narod'. Na ta pomen se navezuje pomen 'ljudstvo'. Podobna pomena sta 'množica ljudi', 'ljudje'. Največji odklon od osnovnega pomena izkazuje ukrajinski pomen 'moški', hrvaški in bolgarski 'človek' ter staročeški 'vojaki'. V večini primerov gre za kolektivni pomen ('narod', 'ljudstvo'). Naslednja stopnja je pomen, ki označuje več posameznikov skupaj, povezanih v celoto ('množica ljudi', 'vojaki'). Pri pomenih 'človek', 'moški' pa gre samo še za posameznika. Zgledi, ki izkazujejo pomen 'človek', 'moški', kažejo na povezavo z množinskim samostalnikom **lûdьje*, ki označuje več posameznikov (torej več kot dva človeka, moška) skupaj. Verjetno je pomen 'človek', 'moški' najbolj arhaičen in je pomen 'narod', 'ljudstvo' nastal pozneje. Obstaja namreč tudi edninska oblika **čelověkь* 'človek', ki jo imajo vsi slovanski jeziki. Pomen te oblike je najbrž izpodrinil pomen 'človek' pri samostalniku **lûdь*.

1.5.2 Odrazi samostalnika **lûdь*

r. nar. *ludь*, *-ja* m 'človek', *ludь*, *-i* ž kol. 'ljudje, množica ljudi' (ÈSSJa 1988: 195).

V ruskem jeziku obstajajo oblike *ludь* m, *ludь* ž kol. in *ludi* m mn., ki ima v roditeljski obliki odraz ijevske končnice (*-ej* < **-bъjъ*). Že na prvi pogled lahko povežemo obliko *ludь* m z množinsko obliko *ludi*. Oblika *ludi* se namreč pomensko in

⁴ Pleteršnik je samostalnik *ljud* izpisal iz Murka, Jarnika, Janežiča, Ravnikarja, Vodnika in Cigaleta. Pomembna je oznaka *stsl.*: samostalnik *ljud* je torej po Pleteršnikovem mnenju v slovenski jezik prešel iz stare cerkvene slovanščine. Na poznejši prevzem kaže tudi dejstvo, da se samostalnik *ljud* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja ne pojavlja.

oblikoslovno kaže kot množina od oblike *ludb* m. Oblika *ludb* ž kol. tako v tem okviru predstavlja sekundarno, novejšo stopnjo. Praslovanski ijevski samostalniki moškega spola namreč pri razvoju v posameznih slovanskih jezikih pogosto prehajajo v ženski spol. Podobno sledi tudi iz ÈSSJa 1988: 199.

1.5.3 Odnos med samostalnikom **lûdb*/**lûdb* in samostalnikom **lûdbje*

Iz povedanega sledi, da je poleg praslovanskega ijevskega množinskega samostalnika moškega spola **lûdbje* obstajala tudi edninska oblika **lûdb*. Ta oblika je ohranjena v ruščini v pomenu 'človek' (m) oz. v kolektivnem pomenu 'ljudje' (ž). V severoslovanskih jezikih obstajajo odrazi edninske oblike **lûdb* (prim. slk. *lud*, r. *lud*, p. *lud* ...) v pomenu 'narod', 'ljudstvo'. Postavlja se torej vprašanje, ali sta obe obliki prvotni oz. ali obstaja možnost obstoja množinske oblike **lûdi* od ojevske osnove **lûdb* in kakšen naj bi bil pomen te oblike. V baltških jezikih imamo samo ijevске oblike: lit. *liūdis* 'ljudstvo, nižji sloj', let. *ļaudis* 'ljudstvo', stpr. *ludis* 'človek'. V stari visoki nemščini je stanje podobno kot v slovanščini. V ednini obstaja ojevska oblika *liut* 'ljudstvo', v množini pa ijevška oblika *liuti* 'ljudje'. Glede na to, da sklanjatvena paradigma samostalnika **lûdbje* izkazuje določene arhaizme, je težko trditi, da bi bila ijevška oblika sekundarna. Obstaja pa možnost, da bi bila sekundarna ojevska oblika, kot so npr. sekundarna oblika v stsl. *ljudinъ* 'svoboden človek' (Skok 1972: 339) in ajevске oblike hr. *ljûda* ž star. nar. 'debel človek (večalnica)', p. nar. *luda* kol. 'ljudje, narod' (ÈSSJa 1988: 195).

Glede na stanje v germanskih jezikih bi lahko sklepali celo na vzporeden obstoj edninske ojevske in množinske ijevске oblike, ki nista imeli pretiranega medsebojnega vpliva. Množina je namreč pomenila 'ljudje', ednina pa 'ljudstvo'. Za slovanske jezike obstaja domneva, da je edninska ojevska oblika sekundarna pod vplivom latinščine. Tako je za latinski pomen 'populus' **lûdb*, za 'gentes' **lûdbje* in za 'homines' **čeloveći* (Degtjarev 1981: 85–92).

Podobno lahko opazimo tudi v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja, kjer je ustreznica za nemški pomen 'Volk' *folk*, za 'Menschen' *človeki* in za 'Leute' *ludje*. Npr.:

»Kateri (fa)topi Chrifthus) ie fa nas *zhloueke* ... is Nebes doli prishal« (JPo 1578: I,1b) – »Welcher vmb vns *Menschen*, vnd vmb vnfer feligheytt willen vom Himel komen« (SA 1559: I, VIIb).

»dvejtftu taushent mogozhiz *Ludy*« (DB 1584: I,241b) – »zwey hundert tausent gewaltige *Leute*« (LB 1545: 816).

V slovenščini 16. stoletja je opaziti, da raba oblike *človeki* peša, nadomešča jo oblika *ludje* tudi tam, kjer gre za pomen 'več posameznikov' oz. 'več oseb':

»Taku fo ty snotraj ob Sobboti bily prenagleni, inu nyh Shene, otroci inu shivina, pomorjeni, okuli taushent *ludy*« (DB 1584: II,180a) – »et intulerunt eis bellum sabbatis et mortui sunt ipsi et uxores eorum et filii eorum et pecora eorum usque ad *mille animas hominum*« (Vulgata, I Mkb 2,38) – »Also wurden die drinnen am Sabbath vberfallen / vnd jr Weib vnd Kind vnd Vieh vmbbracht / bey tausent *Person*« (LB 1545: II,1848).

Glede na baltsko in germansko gradivo sklepam, da je v praslovanščini obstajala ijevška oblika **lûdb*, katere ednina se je postopno izgubila. Edninska ojevška oblika **lûdb*, ki jo poznamo iz stare cerkvene slovanščine in severnih slovanskih jezikov, je poznopraslovanska oz. že popraslovanska in je imela samo ednino. V praslovanščini namreč moški spol pri ijevski sklanjatvi ni bil več produktiven; tako je lahko nova tvorjenka moškega spola pripadla samo ojevski sklanjatvi. Kot je samostalnik **ognb* že v praslovanščini prehajal iz ijevške v mehko ojevsko sklanjatev, lahko sklepamo tudi za samostalnik **lûdb*, ki bi tako po morfonemski zamenjavi prešel v (trdo) ojevsko sklanjatev. Množinska oblika **lûdbje* je torej že v praslovanščini izgubljala stik z izhodiščno edninsko obliko **lûdb*, ki je vedno bolj izgubljala pomen 'človek' in je ob prehajanju v ženski spol ali pa v ojevsko sklanjatev dobivala vedno močnejši pomen 'narod', 'ljudstvo'. Očitno gre za semantične silnice, ki so starejše, saj npr. stpr. *ludis* 'človek' pripada ijevski sklanjatvi, stvn. *liut* 'ljudstvo' pa ojevski.

2 Prikaz gradiva samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

V nadaljevanju se osredotočam na sklanjatev samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Oblike so razvrščene po posameznih avtorjih⁵ za vsako delo, kjer se pojavljajo. Oblike so razporejene po posameznih sklonih po pogostnosti in glede na pisne različice. Na koncu sledi splošna tabela sklanjatve samostalnika *ljudje* v slovenščini 16. stoletja glede na izpričane oblike. Avtorji si sledijo po številu del, v katerih se obravnavani samostalnik pojavlja. Avtorji s po enim delom (in avtorji, kjer se samostalnik *ljudje* pojavlja samo v enem delu) so navedeni na koncu po časovnem zaporedju. Gradivo je zbrano s pomočjo popolnega izpisa, ki se nahaja v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Upošteevane so vse pojavitve, pri posameznem avtorju so upošteevane tudi napake. Pri posameznem avtorju je za vsako delo, kjer se obravnavani samostalnik nahaja, naveden sklon, pisna oblika (velika začetnica ni upošteevana) in število pojavitev. Pri sklonskih oblikah, ki so dvoumne ali iz kakršnega koli razloga sporne, navajam sobesedilo, v katerem se oblika nahaja. V oglatem oklepaju [...] je navedeno število pojavitev posamezne različice. Kadar se posamezna pisna različica pojavlja samo enkrat, ji ne sledi oglati oklepaj s številom pojavitev. Oglati oklepaj ne sledi pisni različici tudi v primeru, kadar je to edina oblika, ki se pojavlja v tem delu, in je število pojavitev že navedeno za kratico dela. V preglednici očitne napake označujem s klicajem

⁵ Felicijan Trubar in Janž Znojilšek nista avtorja v pravem pomenu besede. Felicijan Trubar je pripravil zgolj ponatis pesmarice DM 1584 in uredil pesmarico TfC 1595, kjer ni nobene njegove avtorske pesmi. Janž Znojilšek je objavil prevode svojih pesmi že v TfC 1595, v ZK 1595 pa so njegove 4 pesmi. (SBL 4: 205, 825). *P 1563 je pesmarica, ki je nastala brez Trubarjeve privolitve in vsebuje pesmi različnih avtorjev.

za navedbo pojavitev (!). V preglednicah pisne različice z vijugo (-*ě*) zaradi preglednosti razvezujem v *-em*. Samostalnik *ljudje* se pojavlja pri posameznem avtorju v različnih pisnih različicah, ki jih navajam, kjer je mogoče, po pogostnostnem zaporedju. Pri splošni predstavitvi sklanjatvenih vzorcev pisne različice, ki predstavljajo enako sklonsko obliko, uvrščam za sklonsko obliko, zapisano v posodobljenem zapisu. Kot pri pisnih različicah tudi tukaj število pojavitev ni navedeno, kadar gre za eno samo pojavitev posamezne sklonske oblike pri posameznem avtorju.

Vseh pojavitev samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja je 8967.

2.1 Trubar: samostalnik *ljudje* se pojavlja v 26 delih, skupaj 6168-krat.

TC 1550 [122] **I:** *ludye* [24], *ludie* [4], *ludi*. **R:** *ludi* [12]. **D:** *ludem* [45], *ludě*. **T:** *ludi* [21], *ludy* [2], opominati v \acute{e} fhlaht *ludye* (36(26b)), vuzhite v \acute{e} flaht *ludye* (170(93b)) [2]. **O:** *ludmi* [10].

TA 1550 [5] **D:** *ludem* [4]. **T:** vuzhite v \acute{e} *ludye* (10).

TA 1555 [3] **I:** *ludie*. **D:** *ludem*. **T:** *ludi*.

TC 1555 [73] **I:** *ludie* [17]. **R:** *ludi* [12]. **D:** *ludem* [19], *ludě* [3]. **T:** *ludi* [15]. **O:** *ludmi* [7].

TE 1555 [107] **I:** *ludie* [21], *ludi* [2], *ludye*, ty *ludio* (A8a). **R:** *ludi* [33]. **D:** *ludem* [18], *ludě*. **T:** *ludi* [15]. **M:** *ludeh*. **O:** *ludmi* [14].

TM 1555 [4] **R:** *ludi* [2]. **D:** *ludem*. **O:** *ludmi*.

TKo 1557 [1] **D:** *ludě*.

TT 1557 [747] **I:** *ludie* [187], *ludi* [10], *ludye* [4]. **R:** *ludi* [179], poleg ufeh *ludeh* (408). **D:** *ludem* [123], *ludě* [10]. **T:** *ludi* [146], Ozho, Mater inu druge *lupi* vbyaio (za). **M:** *ludeh* [14]. **O:** *ludmi* [71], *ludi*.

TR 1558 [562] **I:** *ludie* [125], *ludi* [16]. **R:** *ludi* [122]. **D:** *ludem* [122], *ludě* [14]. **T:** *ludi* [115], ufe Verne *lude* (c3b). **M:** *ludeh* [8]. **O:** *ludmi* [39].

TT 1560 [100] **I:** *ludie* [19], *ludi* [2]. **R:** *ludi* [15]. **D:** *ludem* [28], *ludě*. **T:** *ludi* [24]. **M:** *ludeh* [3]. **O:** *ludmi* [7], *ludi*.

TL 1561 [122] **I:** *ludie* [16], *ludi* [5], ty *lude* (84b). **R:** *ludi* [35]. **D:** *ludem* [25]. **T:** *ludi* [22]. **M:** *ludeh* [3]. **O:** *ludmi* [15].

TAr 1562 [263] **I:** *ludi* [56], *ludie* [12]. **R:** *ludi* [55]. **D:** *ludem* [60], *ludě*. **T:** *ludi* [60], Vuzheniki .. te preprofti *lude* .. napelauaio (79b). **M:** *ludeh* [3]. **O:** *ludmi* [10], *ludi* [4], *ludy*.

TO 1564 [480] **I:** *ludy* [105], *ludi* [23], *ludie* [3], *ludye* [2], lety *ludii* (4b). **R:** *ludy* [79], *ludi* [10], is tih drugih *ludeh* (69b). **D:** *ludem* [111], *ludě* [3]. **T:** *ludy* [84], *ludi* [14], druge *ludij* (11a). **M:** *ludeh* [17]. **O:** *ludmi* [17], *ludy* [6], *ludmy* [2], umei *ludmi* (63b).

TPs 1566 [249] **I:** *ludy* [39], *ludie* [23], *ludye* [7], *ludi* [3]. **R:** *ludy* [45], *ludi* [5]. **D:** *ludem* [38], *ludě* [5]. **T:** *ludy* [59], *ludi* [5]. **M:** *ludeh* [3]. **O:** *ludmi* [15], *ludy* [2].

TA 1566 [2] **D:** *ludem*. **T:** *ludy*.

- TC 1567 [2] **D:** *ludem*. **T:** *ludy*.
 TL 1567 [170] **I:** *ludy* [20], *ludi* [13], *ludie* [7]. **R:** *ludy* [18], *ludi* [13]. **D:** *ludem* [48], *ludě* [4]. **T:** *ludi* [15], *ludy* [15]. **M:** *ludeh* [2]. **O:** *ludmi* [10], *ludi* [4], *ludy*.
 TP 1567 [3] **I:** *ludie*. **D:** *ludem*, *ludě*.
 TPs 1567 [5] **I:** *ludie* [2], *ludye*. **T:** *ludi*, *ludy*.
 TC 1574 [46] **I:** *ludie* [14], *ludi*. **R:** *ludi* [6]. **D:** *ludem* [11]. **T:** *ludi* [11], *boge ludie* (131), *vše shlaht ludie* (34) [2]. **O:** *ludmi*.
 TP 1575 [6] **R:** *ludi* [2]. **D:** *ludem*. **T:** *ludi* [2]. **O:** *fdrugim ludiem* (B6a).
 TC 1575 [404] **I:** *ludie* [89], *ludi* [5]. **R:** *ludi* [63]. **D:** *ludem* [109], *ludě* [8]. **T:** *ludi* [93]. **M:** *ludeh* [10]. **O:** *ludmi* [27].
 TT 1577 [332] **I:** *ludie* [74], *ludi* [8]. **R:** *ludi* [67]. **D:** *ludem* [68], *ludě*. **T:** *ludi* [98]. **M:** *ludeh* [4], *ludih*. **O:** *ludmi* [10], *ludi*.
 TPs 1579 [2] **I:** *ludie*. **T:** *ludi*.
 TT 1581–82 [590] **I:** *ludie* [126], *ludi* [5], *ludy*, *Vfi ludire* (*7a). **R:** *ludi* [174]. **D:** *ludem* [98], *ludě*, *ludeim*. **T:** *ludi* [115]. **M:** *ludeh* [6], *ludeih* [2]. **O:** *ludmi* [59], *ludi*.
 TPo 1595 [1768] **I:** *ludje* [1080], *ludie* [11], *ludye* [3], *ludy* [3], *lvdje*, *ludj*. **R:** *ludy* [139], *ludi* [8], *vtem ferzej teh ludeh* (I,129), *djanju teh ludeh* (I,235), *pohuiifhanje teh ludeh* (I,57) [3], *ludj*, *liudy*. **D:** *ludem* [156], *ludjem*. **T:** *ludy* [206], *ludi* [19], *ludje* *vuzhe*, *de fo vfelej dvej Cerkvi* (II,75), *de bi te ludje ollepili* (II,125), *bi imejlu druge ludje .. sturiti* (II,142), *on vfe Ludje .. fapopade* (I,143) [4], *te ludie na krivo vero perpravio* (I,173), *ludie .. viŕha* (I,218), *je hotel ludie obuditi* (I,215) [3], *ludj*, *ludji*, *ludij*, *liudi*. **M:** *ludeh* [52], *ljudeh*, *liudeh*. **O:** *ludmy* [58], *ludmi* [8], *ludy* [4].

	Množina [6168]	
I	ljudje [1879]: <i>ludje</i> [1080], <i>ludie</i> [753], <i>ludye</i> [42], <i>lvdje</i> , <i>lude</i> , <i>ludio</i> [!], <i>ludire</i> [!] ljudi [320]: <i>ludy</i> [168], <i>ludi</i> [150], <i>ludii</i> , <i>ludj</i>	[2199]
R	ljudi [1097]: <i>ludi</i> [813], <i>ludy</i> [282], <i>ludj</i> , <i>liudy</i> ljudeh [5]: <i>ludeh</i>	[1102]
D	ljudem [1145]: <i>ludem</i> [1144], <i>ludeim</i> ljudjem : <i>ludjem</i>	[1146]
T	ljudi [1165]: <i>ludi</i> [794], <i>ludy</i> [368], <i>liudi</i> , <i>ludj</i> , <i>lupi</i> [!] ljudje [12]: <i>ludie</i> [5], <i>ludje</i> [4], <i>ludye</i> [3] ljudji [3]: <i>ludij</i> [2], <i>ludji</i> ljude : <i>lude</i>	[1181]
M	ljudeh [130]: <i>ludeh</i> [126], <i>ludeih</i> [2], <i>ljudeh</i> , <i>liudeh</i> ljudih : <i>ludih</i>	[131]
O	ljudmi [382]: <i>ludmi</i> [321], <i>ludmy</i> [60], <i>lndmi</i> [!] ljudi [26]: <i>ludy</i> [14], <i>ludi</i> [12] ljudjem : <i>ludiem</i>	[409]

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Trubarjevih delih

Imenovalnik: V imenovalniku prevladuje odraz podedovane ijevske oblike *ljudje*, ki se v različnih pisnih različicah (*ludje, ludie, ludy, lvdje*) pojavlja kar 1876-krat. Nanjo kažeta tudi dve napaki (*ludio, ludire*). Od skupno 2199 pojavitev je s 85 % vseh pojavitev imenovalnika samostalnika *ljudje* v Trubarjevih delih to daleč najpogostejša oblika.

V različnih pisnih različicah (*ludy, ludi, ludj*) se 320-krat pojavlja tudi oblika *ljudi*. 168-krat je zapisana z *y* v izglasju, kar verjetno kaže na dolgi (circumfektirano) naglašeni *-î* [l'udî]. Glede na to, da je v hrvaškem jeziku, ki je slovenščini najbolj soroden, pri sklanjatvi samostalnika *ljudi* prišlo do vpliva ojevske sklanjatve na obliko imenovalnika množine (Skok 1972: 339), mislim, da je mogoča povezava oblike *ludy* [l'udî] z odrazom ojevske sklanjatve. Sklanjatveni vzorci v slovenščini 16. stoletja namreč še niso bili tako ustaljeni, kot so danes, več je bilo mešanja in prehajanja med različnimi vzorci. Kot vpliv ojevske sklanjatve izpeljuje to obliko tudi Ramovš 1952: 55: »Tu in tam najdemo pri tem plur. tant. *o*-jevske tvorbe: N. *ljudi*«.

V TL 1561 se pojavlja oblika *lude*, kjer gre najbrž samo za izpad *j* oz. za tiskarsko napako.

Oblika *ludii* iz TO 1564 lahko kaže na *-î* v izglasju ali pa na končnico *-ji*, ki bi nastala po kontaminaciji ojevske končnice (*-i*) in ijevske končnice (*-je*). Obliko imenovalnika množine *ludji* pozneje uporablja Pohlin (prim. Ramovš 1952: 43). Glede na stranskosklonske oblike bi si lahko obliko *ludii* razlagali tudi kot sestavino osnove *ludj-* in ojevske končnice *-i*.

Samo nesporna ijevska oblika imenovalnika množine (*ljudje*) se pojavlja v petih delih, v enajstih delih ijevska oblika prevladuje, v štirih delih (TAr 1562, TO 1564, TPs 1566 in TL 1567) pa prevladuje ojevska oblika *ljudi*. V šestih manjših delih imenovalnik množine ni izpričan.

Rodilnik: V rodilniku se 1097-krat pojavlja odraz podedovane ijevske oblike *ludi* (*ludi, ludy, ludj*), enkrat pa celo *ljudi* (*liudy*). 282 je zapisov z *y* v izglasju, kar verjetno kaže na dolgi (circumfektirano) naglašeni *i* [l'udî].

Enkrat v TT 1557, TO 1564 in trikrat v TPo 1595 se pojavlja oblika *ludeh*. Očitno gre za vpliv zaimenske sklanjatve (prim. *teh, vseh*); enaka končnica se kot regularna pojavlja v mestniku. Pojav je širši, zajema tudi ženski spol, poznan je tudi v čakavščini (prim. RHSJ 1907), v Alasijevem slovarju iz leta 1607, v delih Janeza Svetokriškega (*stariših*) (prim. Furlan 2011: 43, 48, 56) in tudi v stari knjižni prekmurščini, prim SSKP: 229: »od *ludih*«, kjer je taka oblika razširjena celo v tožilniku: »je náfz greisne *ludih* odkupo«.⁶

⁶ Ramovš 1952: 45–46 navaja podobne primere kot psihološko pomoto oz. individualno analogijo: »Končnica *-ih*, ki jo beremo pri starejših piscih, je psihološka pomota. Trubar piše: *poleg tih boshih angelih*. Teh primerov je sicer zelo mnogo, vendar jih za sle. razlagamo kot pomote; nastale so pod vplivom individualne analogije po sestavljeni fleksiji in L. pl. Pojav, da prehaja L. preko sestavljene fleksije in pronomina v G., je v sla. jeziki pogost, zlasti v shr. (Dubrovnik) in v češčini.«

Dajalnik: Pričakovana oblika *ludem* se pojavlja 1144-krat. V TT 1581–82 se pojavlja oblika *ludejm*, v TPo 1595 pa je en zapis *ludjem*. Oblika *ludem* je v ijevsko sklanjatev prodrla iz mehke ojevske sklanjatve preko oblike *možem*, oblika *ludjem* pa lahko kaže na podaljšavo osnove z *-j-*. Tako bi bil *j* del osnove preko cele paradigme (*ljudj-e*, *ljudj-i*, *ljudj-em*, *ljudj-e*, *ljudj-eh*, *ljudj-i*).

Oblika *ludejm* je nastala pod vplivom mestniške končnice.⁷

Tožilnik: V tožilniku se pojavlja pričakovana oblika *ludi* oz. *ljudi* v različnih pisnih različicah (*ludi*, *ludy*, *ludij*, *liudi*, *ludji*, *ludj* in *lupi*, ki je očitna tiskarska napaka). S 1168 pojavitvami predstavlja kar 98,81 % vseh pojavitev v tožilniku. Zanimivi sta pisni različici *ludji* iz TPo 1595 in *ludij* iz TO 1564 in TPo 1595. Lahko bi namreč kazali na podoben pojav kot obliki *ludjem* v dajalniku in *ludje* v tožilniku.

Oblika *ludje* se pojavlja 12-krat, in sicer v 4 delih: TC 1550, TA 1550, TC 1574 in TPo 1595. V TA 1550 je to edina izpričana oblika tožilnika. Po Ramovšu (1952: 47) je to analogija po imenovalniku. Lahko pa bi šlo za podaljšavo osnove *z j* in končnico analogno po ojevski sklanjatvi. Tožilnik na *-je* se pojavlja tudi pri ostalih praslovanskih ijevskih samostalnikih moškega spola in pri samostalnikih *brat*, *ajd*, *zob*, *mož*; torej gre za širši areal. Značilno vsem tem samostalnikom je, da imajo imenovalnik množine na *-je*, torej je oblika tožilnika množine identična imenovalniški. Vprašanje pa je, ali se sama oblika dojema kot identična ali pa je po različnih analogijah zgolj slučajno videti identična imenovalniški. V prvi vrsti je izključena možnost, da gre za napako, ker se podobne oblike pojavljajo pri več samostalnikih, pri različnih avtorjih in v različnih delih. Sam menim, da gre za različno dojetje; v imenovalniku je končnica *-je*, ki je ostalina ijevske sklanjatve, v tožilniku pa gre za regularno končnico *-e*, ki se pritika osnovi *ljudj-*. Da gre lahko v tem primeru za podaljšavo osnove, kaže tudi dajalniška oblika *ljudj-em* in morda tudi imenovalniška oblika *ljudji* (*ludii*).⁸ Ne glede na to, ali je podaljšava *z j* izpričana samo v tožilniku ali tudi v drugih sklonih, se mi zdi logična. Kot imamo pri ujevski sklanjatvi v imenovalniku množine *sinov-i* in v tožilniku *sinov-e*, tako imamo pri ijevski *ljudj-e*. Imenovalniška končnica je torej podedovana, tožilniška pa skontaminirana iz *j* in regularne končnice *-e*. V samo analogijo po imenovalniku dvomim, zato ker je v slovenščini in v drugih slovanskih jezikih pri moškem spolu izpričana kvečjemu imenovalniška končnica, ki je analogna po tožilniški. Da bi se ustvarjala nova analogija, ki bi veljala samo za dokaj ozek nabor samostalnikov, se mi zdi manj verjetno.

V TL 1561 se pojavlja oblika *lude*, ki se jo da razložiti kot vpliv ojevske sklanjatve.⁹

⁷ »pri Trubarju beremo: *moŕhiem* (naslonitev na N. pl.), *tatjem*, *ludjem*, *zherviem*« (Ramovš 1952: 47) in v istem odstavku nekaj prej: »Sprva je končnica *-em* nastopila pri samostalnikih z *-ѣръ* v L. pl., od koder je *ě* prešel tudi v D.« in »Trubar *ludejm*, *-ei-* izpričuje *-ě-*«.

⁸ V prid podaljšavi osnove govori tudi Ramovš 1952: 43 pri imenovalniku množine ojevske sklanjatve, kjer sicer v drugem kontekstu piše: »Trubar; *vulzji* Kat. 1595: 405 je kontaminacija med *volcje* in *volki*, ki je zelo pogostna pri Pohlinu: *ludji*, *moshji*, *ajdji*, *bratji*, *udji*, *zhervji*, *pěsji*.«

⁹ Ramovš 1952: 47: »Oblike s končnico *-e* so razširjene tudi na m. *i-* in *u-* deklinacijo, v kolikor niso ohranjeni relikti.«

Mestnik: Najpogostejša je oblika *l(j)udeh*, ki se pojavlja 127-krat. Izvor te oblike je podoben kot pri dajalniški, gre za končnico, ki je nastala po poznejšem, slovenskem razvoju in se pojavlja v celotni ijevski sklanjatvi.¹⁰ V TT 1577 se pojavlja oblika *ludih*, ki lahko kaže na naglas na osnovi, lahko pa na vpliv končnice *-ih* in mehke ojevske sklanjatve, in v TT 1581–82 dvakrat oblika *ludejh*, kar kaže na jatovski izvor končniško naglašene glaslu.

Orodnik: Odras podedovane oblike *ludmi* se pojavlja 381-krat, 60-krat je zapis z *y*, kar kaže na dolgi naglas na *i*. Enkrat se pojavlja tiskarska napaka *Indmi*.

Oblika *ludi* se pojavlja 26-krat, od tega 14-krat z zapisom *ludy*, kar kaže na dolgi naglašeni *i*. Oblika je nastala pod vplivom ojevske sklanjatve. Prim. Ramovš 1952: 55: »I. z ljudi (z brati)«.

V TP 1575 se pojavlja oblika *ludjem*. Oblika *ludjem* se v enakem kontekstu pojavlja še v DC 1579, DC 1584 in Tfc 1595. Odlomek, v katerem se nahaja obravnavana oblika, se glasi:

Tedai ta Ioseph smario
 ...
 Vlekel ie gori Vbetlehem
 puftil fe ie fdrugim ludiem
 po ti Rimski poštaui
 Shazat ter pokoren bil
 Tedai fe ie bil dopolnil
 Maryn Zhas ta prau. (TP 1575: B6a)

Glede na to, da se oblika *ludjem* pojavlja samo v tem kontekstu, gre lahko za prirejeno obliko zaradi ritma in rime. Najbolj relevantni za obravnavano obliko sta vrstici 2–3 (*Vlekel ... in puftil ...*). Obe imata osem zlogov in enak ritem, ki ga lahko ponazorimo takole: |---|---|---|. Tako lahko razložimo tudi pridevniško obliko *fdrugim* namesto pričakovane *fdrugimi*, saj bi v takem primeru imeli različno število zlogov in bi se podrl metrum. Zato mislim, da je zgoraj predstavljena razlaga najbolj verjetna. Pri izhajanju iz dajalnika je težko razložiti, zakaj bi samo v tem kontekstu oz. samo v tej besedni zvezi dajalnik vplival na orodnik. Prav tako ne moremo izhajati iz edninske oblike (*ljud*), ker se v 16. stoletju pojavlja v pomenu 'ljudstvo' izraz *folk* ali *puk*. Samostalnik *ljud* je izpričan pozneje v Pleteršnikovem slovarju z oznako *stesl*.¹¹

¹⁰ Prim. Ramovš 1952: 64–66.

¹¹ Edninska oblika tukaj ni možna tudi zaradi predloge v Lukovem evangeliju: »In vsi so se hodili popisovat, vsak v svoj rodni kraj. Tudi Jožef je šel iz Galileje, iz mesta Nazareta, v Judejo, v Davidovo mesto, ki se imenuje Betlehem, ker je bil iz Davidove hiše in rodbine, da bi se popisal z Marijo, svojo zaročenko, ki je bila noseča.« (Lk 2,3–5)

Splošni prikaz sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Trubarjevih delih

	Množina			
	a	b	c	d
I	<i>ljud-je</i>	<i>ljudj-e</i>	<i>ljudj-i</i>	<i>ljud-i</i>
R	<i>ljud-i</i>	= a	= a	<i>ljud-i/-eh</i>
D	<i>ljud-em</i>	<i>ljudj-em</i>	= b	= a
T	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-e/-i</i>	<i>ljudj-e</i>	<i>ljud-e</i>
M	<i>ljud-eh/-ih</i>	= a	= a	= a
O	<i>ljud-mi</i>	= a	<i>ljud-i</i>	= c

Sklanjatev samostalnika *ljudje* v delih Primoža Trubarja lahko razdelimo v štiri sklanjatvene vzorce.

Vzorec a odraža podedovano stanje, oz. odraz izhodiščno slovenskega stanja ijevske (moške) sklanjatve. Tako sklanjatveno paradigmo poznamo v slovenskem knjižnem jeziku tudi danes. Pojavnost mestniških končnic *-eh/-ih* je lahko določena z mestom naglasa. Če je naglas na končnici, ima ta obliko *-eh*, če pa je naglas na osnovi, je končnica *-ih*, lahko pa gre za različen izvor končnic, iz trde (*-eh*) ali iz mehke (*-ih*) ojevske sklanjatve.

Vzorec b odraža podobno sklanjatev kot vzorec a, vendar se *j* iz imenovalniške končnice začenja dojemati kot del osnove. Tako imamo opraviti z osnovo *ljudj-*, na katero se pritikajo končnice, ki izvirajo iz ijevske ali ojevske sklanjatve. Imenovalniška končnica se lahko še vedno dojema kot nadaljevanje ijevskega odraza, s tem da se *j* dojema kot del osnove in ne kot končnica, kar se približuje tudi končniški logiki v splošni sklanjatvi za moški spol, ki je nastala na osnovi praslovanske ojevske sklanjatve. Rodilnik, mestnik in orodnik niso problematični oz. so enaki kot pri vzorcu a. Dajalniška oblika je podobna kot pri vzorcu a, s tem da se končnica *-em* pritika na podaljšano osnovo. Najpogostejša tožilniška oblika je nastala pod vplivom ojevske sklanjatve; regularna končnica *-e*, ki izvira iz (slovenske) ojevske sklanjatve za moški spol, se pritika na podaljšano osnovo *ljudj-*. V tožilniku se na osnovo *ljudj-* redkeje pritika ijevska končnica *-i*. Orodniška oblika *ljudjem* je nastala najbrž pod vplivom dajalnika.

Vzorec c odraža podobno stanje kot vzorec b, prihaja pa že do večjih premikov proti ojevski sklanjatvi. Vse končnice razen roditeljske so po izvoru iz ojevske sklanjatve in se pritikajo na osnovo *ljudj-/ljud-*.

Vzorec d odraža sklanjatev, ki je najbolj odmaknjena od prvotne, podedovane sklanjatve, ki je izpričana v vzorcu a. V ta vzorec lahko uvrstimo tudi variantno končnico *-eh* (poleg siceršnje *-i*), ki je nastala pod vplivom zaimenske sklanjatve. V mestniku se pojavlja tudi končnica *-ejh*, ki je fonetična različica končnice *-eh* in izvira iz (trde) ojevske sklanjatve.

Pogostnost posameznih sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Trubarjevih delih ustreza abecednemu vrstnemu redu posameznih vzorcev: vzorec a se pojavlja najpogosteje, vzorec d pa najredkeje.

2.2 Dalmatin: samostalnik *ljudje* se pojavlja v 11 delih, skupaj 1272-krat.

- DJ 1575 [83] **I:** *ludie* [17]. **R:** *ludy* [18]. **D:** *ludem* [12], *ludě*. **T:** *ludy* [13], *ludi*. **M:** *ludeh* [10]. **O:** *ludmy* [10], *ludmi*.
- DPa 1576 [29] **I:** *ludie* [7]. **R:** *ludy* [6], *ludi*. **D:** *ludem* [5]. **T:** *ludy* [6]. **O:** *ludmy* [4].
- DB 1578 [70] **I:** *ludie* [29]. **R:** *ludy* [16], *ludi*. **D:** *ludem* [5]. **T:** *ludy* [10], *ludi* [3]. **M:** *ludeh* [4]. **O:** *ludmi* [2].
- DC 1579 [58] **I:** *ludie* [19]. **R:** *ludi* [12]. **D:** *ludem* [12]. **T:** *ludi* [9], *ludy* [2], Vuzhite vy vfe .. *ludie* (22), boge *ludie* (115) [2]. **O:** *ludmi*, sdrugim *Ludiem* (63).
- DPr 1580 [25] **I:** *ludie* [5]. **R:** *ludy* [5], *ludi*. **D:** *ludem* [2]. **T:** *ludy* [4], *ludi* [2]. **O:** *ludmy* [5], *ludmi*.
- DC 1580 [7] **I:** *ludie*. **D:** *ludem* [6].
- DB 1584 [915] **I:** *ludje* [327], *ludjě*. **R:** *ludy* [193]. **D:** *ludem* [94], *ludém* [3]. **T:** *ludy* [177], *ludi* [8]. **M:** *ludeh* [25], *ludéh*. **O:** *ludmy* [86].
- DC 1584 [64] **I:** *ludje* [21]. **R:** *ludy* [10], *ludi* [2]. **D:** *ludem* [14]. **T:** *ludy* [10], *ludi* [3], boge *ludje* (CLIX), vfe .. *ludje* (XL) [2]. **O:** *ludmy*, sdrugim *Ludjem* (XCVI).
- DM 1584 [11] **I:** *ludje* [2]. **R:** *ludy*. **D:** *ludem* [2]. **T:** *ludy* [2]. **M:** *ludeh* [3]. **O:** *ludmy*.
- DAg 1585 [5] **I:** *ludje*. **R:** *ludy* [2]. **D:** *ludem* [2].
- DC 1585 [5] **I:** *ludje*. **R:** *ludy*. **D:** *ludem* [2]. **T:** *ludy*.

	Množina [1272]
I	ljudje [431]: <i>ludje</i> [352], <i>ludie</i> [78], <i>ludjě</i>
R	ljudi [269]: <i>ludy</i> [252], <i>ludi</i> [17]
D	ljudem [160]: <i>ludem</i> [157], <i>ludém</i> [3]
T	ljudi [251]: <i>ludy</i> [225], <i>ludi</i> [26] ljudje [4]: <i>ludie</i> [2], <i>ludje</i> [2] [255]
M	ljudeh [43]: <i>ludeh</i> [42], <i>ludéh</i>
O	ljudmi [112]: <i>ludmy</i> [107], <i>ludmi</i> [5] ljudjem [2]: <i>ludiem</i> , <i>ludjem</i> [114]

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Dalmatinovih delih

Imenovalnik: V imenovalniku ni posebnosti, izpričana je samo oblika *ludje*, enkrat z ostrivcem na *e* (*ludjě*), kar lahko kaže na mesto naglasa [l'udjě].

Rodilnik: V rodilniku ni posebnosti, izpričana je samo oblika *ludi* v pisnih različicah *ludy* in *ludi*. Pisna različica *ludy* najbrž kaže na naglas [l'udf].

Dajalnik: V dajalniku tudi ni posebnosti, izpričana je samo oblika *ludem*, trikrat z ostrivcem na *e* (*ludém*), kar lahko kaže na mesto naglasa [l'udém].

Tožilnik: Prevladuje odraz podedovane oblike *ludi*, ki se pojavlja 251-krat.

Štirikrat se pojavlja oblika *ludje*, in sicer gre za identična primera iz DC 1579, ki se ponovita v DC 1584. Oblika je verjetno nastala po kontaminaciji *j* iz imenovalnika in regularne končnice *e* za tožilnik množine. Podrobneje o tej problematiki gl. pri tožilniku v Trubarjevih delih.

Mestnik: V mestniku se pojavlja samo oblika *ludeh*, enkrat zapisana z ostrivcem na *e* (*ludéh*), kar je lahko znak za mesto naglasa [l'udéh].

Orodnik: Prevladuje odraz podedovane oblike *ludmi* (*ludmy*, *ludmi*), ki se pojavlja 112-krat, 2-krat se pa pojavlja tudi oblika *ludjem*, in sicer gre za identični primer kot že pri TP 1575, ki se pojavlja v DC 1579 in DC 1584. Tako pri Trubarju kot v teh dveh primerih gre za primer iz pesmarice. Podrobneje o tej obliki gl. pri orodniku v Trubarjevih delih.

Pisna različica *ludmy* najbrž kaže na mesto naglasa [l'udmî].

Splošni prikaz sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Dalmatinovih delih

	Množina	
	a	b
I	<i>ljud-je</i>	<i>ljudj-e</i>
R	<i>ljud-i</i>	= a
D	<i>ljud-em</i>	= a
T	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-e</i>
M	<i>ljud-eh</i>	<i>ljud-eh</i>
O	<i>ljud-mi</i>	= a

Prevladujoči sklanjatveni vzorec samostalnika *ljudje* v Dalmatinovih delih (vzorec a) je enak kot v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku.

Sklanjatveni vzorec b je podoben kot v Trubarjevih delih. V dajalniku ni podaljšave osnove, v tožilniku pa se na osnovo pritika samo ojevska končnica.

2.3 Krelj: samostalnik *ljudje* se pojavlja v 2 delih, skupaj 282-krat.

KB 1566 [17] **I:** *ludie* [6]. **R:** *ludi* [2]. **D:** *ludem* [7]. **T:** *ludi* [3].

KPo 1567 [264] **I:** *l-û|ü-die*¹² [75], *ludie* [4], *ludy* [3], *l-û|ü-dy* [2], *ludij* [2]. **R:** *l-û|ü-dy* [29], *l-û|ü-di* [10], *l-û|ü-dij* [14], od *ludih* (XXVb). **D:** *l-û|ü-dem* [40]. **T:** *l-û|ü-di* [26], *l-û|ü-dy* [26], *l-û|ü-dij* [12]. **M:** *lüdeh* [3], *ludih* [3], *ludéh*, *lüdeih*, *ludijh*. **O:** *ludmi* [8], *l-û|ü-di* [2], *ludmy*.

¹² Krelj v svoji Postili piše nad samoglasnikom (konkretno *u*) znak " oz. " za mehčanje pred njim stoječih *l* ali *n*. Ker gre za funkcijsko enak znak, ju zaradi preglednosti združujem v obliko *-û|ü-*.

	Množina [282]	
I	ljudje [85]: <i>l-û ü-die</i> [75], <i>ludie</i> [10] ljudi [5]: <i>ludy</i> [3], <i>l-û ü-dy</i> [2] ljudji [2]: <i>lüdij</i>	[92]
R	ljudi [55]: <i>l-û ü-dy</i> [29], <i>l-û ü-di</i> [10], <i>ludi</i> [2] ljudji [14]: <i>l-û ü-dij</i> ljudih : <i>lüdih</i>	[56]
D	ljudem [47]: <i>l-û ü-dem</i> [40], <i>ludem</i> [7]	
T	ljudi [55]: <i>l-û ü-di</i> [26], <i>l-û ü-dy</i> [26], <i>ludi</i> [3] ljudji [12]: <i>l-û ü-dij</i>	[67]
M	ljudeh [5]: <i>lüdeh</i> [3], <i>lüdéh</i> , <i>lüdeih</i> lüdih [3]: <i>lüdih</i> ljudjih : <i>lüdijh</i>	[9]
O	ljudmi [9]: <i>lüdmi</i> [8], <i>lüdmy</i> ljudi [2]: <i>l-û ü-di</i>	[11]

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Kreljevih delih

Imenovalnik: Odras podedovane ijevske oblike *ljudje* se pojavlja 85-krat, 7-krat pa se pojavlja ojevska oblika *ljudi*. Oblika *lüdij* kaže na podobno problematiko kot oblika *ludii* v TO 1564.

Rodilnik: Večina pojavitev odraža pričakovano podedovano stanje. Oblika *ljudji* verjetno kaže na podaljšano osnovo *ljudj-*. Oblika *ljudih* je verjetno analogna po sklanjati pridevnikov. Podrobneje gl. pri rodilniku v Trubarjevih delih.

Dajalnik: V dajalniku ni posebnosti.

Tožilnik: V tožilniku se odraža pričakovano stanje. Oblika *ljudji* lahko kaže na podaljšavo osnove *z j*.

Mestnik: Petkrat se pojavlja oblika *ljudeh* oz. *ljudejh*, ki kaže na naglas na končnici [ljudéjh], trikrat pa oblika *ljudih*, ki kaže lahko na naglas na osnovi [l'údih], lahko pa na vpliv mehke ojevske sklanjatve. Oblika *lüdijh* lahko kaže na podaljšavo osnove *z j*.

Orodnik: Ijevska oblika *ljudmi* se pojavlja devetkrat, dvakrat pa oblika *ljudi*, ki je najbrž nastala po analogiji na ojevsko sklanjatev.

Splošni prikaz sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Kreljevih delih

	Množina			
	a	b	c	d
I	<i>ljud-je</i>	<i>ljudj-e</i>	<i>ljudj-i</i>	<i>ljud-i</i>
R	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-i</i>	= b	<i>ljud-ih</i>
D	<i>ljud-em</i>	= a	= a	<i>ljud-em</i>

T	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-i</i>	/	/
M	<i>ljud-eh/-ih</i>	<i>ljudj-ih</i>	= b	<i>ljud-ih</i>
O	<i>ljud-mi</i>	= a	/	<i>ljud-i</i>

Vzorec a je enak kot v Trubarjevih in Dalmatinovih delih, enak sklanjatveni vzorec je tudi v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku.

Vzorec b se od enakega vzorca v Trubarjevih delih razlikuje po podaljšavi osnove tudi v rodilniku in mestniku, medtem ko podaljšave osnove ni v dajalniku. Na podaljšano osnovo se v tožilniku pritika samo ijevska končnica.

Vzorec c vsebuje samo imenovalniško obliko.

Vzorec d izkazuje ojevsko sklanjatveno paradigmo. V rodilniku je končnica *-ih*, ki je nastala pod vplivom pridevniške sklanjatve. Najpogosteje se v Kreljevih delih pojavlja vzorec a, ostali vzorci se pojavljajo bolj obrobno.

2.4 Megiser: samostalnik *ljudje* se pojavlja v 2 delih, skupaj 8-krat.

MD 1592 [5] **I:** *ludje* [2] **R:** *ludi* [2], *ludy*.

MTh 1603 [3] **R:** *ludy* [3].

	Množina [8]
I	ljudje [2]: <i>ludje</i>
R	ljudi [6]: <i>ludy</i> [4], <i>ludi</i> [2]

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Megiserjevih delih

Zaradi slovarske narave Megiserjevih del, v katerih se samostalnik *ljudje* pojavlja, ni pričakovati celotne paradigme oz. lahko nanjo sklepamo samo preko izpričanih oblik imenovalnika in rodilnika. Sklanjatev, ki je v teh dveh sklonih nakazana, je brez vseh posebnosti, torej po regularnem razvoju ijevske sklanjatve (vzorec a).

2.5 Felicijan Trubar: samostalnik *ljudje* se pojavlja v 2 delih, skupaj 83-krat.

TfM 1595 [12] **I:** *ludje* [2]. **R:** *ludy*. **D:** *ludem* [2]. **T:** *ludy* [2]. **M:** *ludeh* [4]. **O:** *ludmy*.

TfC 1595 [71] **I:** *ludje* [22]. **R:** *ludy* [9], *ludi* [3]. **D:** *ludem* [16], *ludjem*. **T:** *ludy* [10], *ludi* [6], Vuzhite .. vfe .. *ludje* (LIII), boge *ludje* (CCLXXIX) [2]. **O:** *ludmy*, s' drugum *Ludjem* (CLIII).

	Množina [83]
I	ljudje [24]: <i>ludje</i>
R	ljudi [13]: <i>ludy</i> [10], <i>ludi</i> [3]
D	ljudem [18]: <i>ludem</i> ljudjem : <i>ludjem</i> [19]
T	ljudi [18]: <i>ludy</i> [12], <i>ludi</i> [6] ljudje [2]: <i>ludje</i> [20]
M	ljudeh [4]: <i>ludeh</i>
O	ljudmi [2]: <i>ludmy</i> ljudjem : <i>ludjem</i> [3]

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v delih Felicijana Trubarja

Imenovalnik: V imenovalniku ni posebnosti.

Rodilnik: V rodilniku ni posebnosti.

Dajalnik: Oblika *ljudjem* iz TfC 1595 lahko kaže na podaljšavo osnove *z.j.*

Tožilnik: Osemnajst pojavitev je po ijevski sklanjatvi, *ljudi*, dvakrat pa se pojavlja oblika *ludje*, ki lahko kaže na analogijo po imenovalniku, verjetneje pa na podaljšavo osnove *z.j.* (kot v dajalniku) in nanjo pritraknjeno regularno končnico tožilnika množine, *-e*.

Mestnik: V mestniku ni posebnosti.

Orodnik: Dvakrat se pojavlja pričakovana oblika *ludmi*, v TfC 1595 pa enkrat *ludjem*. Podrobneje o tej obliki gl. pri orodniku v Trubarjevih delih.

Splošni prikaz sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v delih Felicijana Trubarja

	Množina	
	a	b
I	<i>ljud-je</i>	<i>ljudj-e</i>
R	<i>ljud-i</i>	= a
D	<i>ljud-em</i>	<i>ljudj-em</i>
T	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-e</i>
M	<i>ljud-eh</i>	= a
O	<i>ljud-mi</i>	= a

Vzorec a se enako kot v delih Primoža Trubarja, Jurija Dalmatina in Sebastjana Krelja pojavlja najpogosteje in kaže na podedovano paradigmo.

Vzorec b ima podobni shemo kot v delih Primoža Trubarja. V tožilniku se na osnovo pritika samo ojevška končnica.

2.6 Ene duhovne pejsni: samostalnik *ljudje* se pojavlja 50-krat.

*P 1563 [50] **I:** *ludye* [9], *ludie* [7], *liudie*, *liudye*, *liudi*. **R:** *ludi* [3], *lludi* [2], *liudi*.
D: *ludem* [5], *ludič* [2], *liudem*. **T:** *ludi* [11], *liudi*, vſe .. *ludye* (20), vboge *lude* (179). **M:** *ludeh*. **O:** *ludmi* [2].

	Množina [50]
I	ljudje [18]: <i>ludye</i> [9], <i>ludie</i> [7], <i>liudye</i> , <i>liudie</i> ljudi: <i>liudi</i> [19]
R	ljudi [6]: <i>ludi</i> [3], <i>lludi</i> [2], <i>liudi</i>
D	ljudem [6]: <i>ludem</i> [5], <i>liudem</i> ljudjem [2]: <i>ludiem</i> [8]
T	ljudi [12]: <i>ludi</i> [11], <i>liudi</i> ljudje: <i>ludye</i> ljude: <i>lude</i> [14]
M	ljudeh: <i>ludeh</i>
O	ljudmi [2]: <i>ludmi</i>

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v *P 1563

Imenovalnik: V 18 primerih se pojavlja odraz pričakovane podedovane oblike, *ljudje*, v enem primeru pa oblika *ljudi*, ki je analogna po ojevski sklanjatvi.

Rodilnik: V rodilniku se pojavlja samo odraz podedovane oblike *ljudi*.

Dajalnik: V dajalniku se 6-krat pojavlja oblika *ljudem*, dvakrat pa *ljudjem*, ki lahko kaže na podaljšavo osnove z *j*.

Tožilnik: V 12 primerih se pojavlja odraz pričakovane podedovane oblike *ljudi*, enkrat ojevska oblika *lude*, enkrat pa oblika *ludje*, ki lahko kaže na analogijo po imenovalniku, ali pa na podaljšavo osnove z *j* (kot v dajalniku), na katero se pritika regularna (ojevska) končnica tožilnika množine. Podrobneje gl. pri tožilniku v Trubarjevih delih.

Mestnik: V mestniku je pričakovana oblika *ludeh*.

Orodnik: V orodniku je pričakovana oblika *ludmi*.

Splošni prikaz sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v *P 1563

	Množina		
	a	b	d
I	<i>ljud-je</i>	<i>ljudj-e</i>	<i>ljud-i</i>
R	<i>ljud-i</i>	= a	= a
D	<i>ljud-em</i>	<i>ljudj-em</i>	= a
T	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-e</i>	<i>ljud-e</i>
M	<i>ljud-eh</i>	= a	= a
O	<i>ljud-mi</i>	= a	/

Vzorec a se pojavlja najpogosteje.

Vzorec b je podoben kot v Trubarjevih delih. V tožilniku se na osnovo pritika ojevska končnica.

Vzorec d je identičen kot v Trubarjevih delih, orodnik po ojevski sklanjatvi v *P 1563 ni izpričan.

2.7 Juričič: samostalnik *ljudje* se pojavlja 947-krat.

JPo 1578 [947] **I:** *liudye* [193], *liudie* [60], *ludie* [37], *ludye* [3], *lyudie* [2], *liudy* [2], *liudi*, prietni *Liude* (III,3b), *Liuye* .. kateri .. budeio (III,39). **R:** *liudy* [154], *liudi* [50], *ludi* [13], *ludy* [5], *liudij* [2], Veliko ie *Liudye* (II,112).¹³ **D:** *liudem* [118], *ludiem* [21], *liudem* [2]. **T:** *liudy* [110], *liudi* [45], *ludi* [13], *ludy* [11], *liudij* [4]. **M:** *liudeh* [16], *ludeh* [2], *liudyh* [3], *ludeih*, *liudih*, *ludih*. **O:** *liudmi* [42], *liudmy* [21], *ludmi* [5], *liudy* [3], *liudi* [2], *ludi*.

	Množina [947]	
I	ljudje [296]: <i>liudye</i> [193], <i>liudie</i> [60], <i>ludie</i> [37], <i>ludye</i> [3], <i>lyudie</i> [2], <i>liuye</i> [!] ljudi [3]: <i>liudy</i> [2], <i>liudi</i> ljude: <i>liude</i>	[300]
R	ljudi [222]: <i>liudy</i> [154], <i>liudi</i> [50], <i>ludi</i> [13], <i>ludy</i> [5] ljudji [2]: <i>liudij</i> ljudje: <i>liudye</i> [!]	[225]
D	ljudem [139]: <i>liudem</i> [118], <i>ludem</i> [21] ljudjem [2]: <i>liudiem</i>	[141]
T	ljudi [179]: <i>liudy</i> [110], <i>liudi</i> [45], <i>ludi</i> [13], <i>ludy</i> [11] ljudji [4]: <i>liudij</i>	[183]
M	ljudeh [19]: <i>liudeh</i> [16], <i>ludeh</i> [2], <i>ludeih</i> , ljudih [5]: <i>liudyh</i> [3], <i>liudih</i> , <i>ludih</i>	[24]
O	ljudmi [68]: <i>liudmi</i> [42], <i>liudmy</i> [21], <i>ludmi</i> [5] ljudi [6]: <i>liudy</i> [3], <i>liudi</i> [2], <i>ludi</i>	[74]

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v JPo 1578

Imenovalnik: V 295 primerih se pojavlja odraz pričakovane podedovane oblike *ljudje*, enkrat se pojavlja tiskarska napaka *liuye*, ki tudi kaže na odraz podedovane sklanjatve. Trikrat se pojavlja ojevska oblika *ljudi*, enkrat pa oblika *ljude*, ki je najverjetneje nastala po izpadu *j*. Kljub temu, da bi pričakovano Juričič uporabljal več

¹³ Verjetno gre za tiskarsko napako, vrstico višje je namreč *vfi Liudye* – enaka oblika v imenovalniku.

ojevskih oblik,¹⁴ temu ni tako, ojevskih oblik je v imenovalniku celo sorazmerno manj, kot npr. v Trubarjevih delih.

Rodilnik: V 222 primerih se pojavlja odraz pričakovane podedovane oblike *ljudi*. Dva zapisa *liudij* lahko kažeta na podaljšavo osnove z *j*. Enkratna pojavitev *ljudje* je verjetno napaka, saj je v besedilu nad njo nadpisana enaka oblika v funkciji imenovalnika.

Dajalnik: V 139 primerih se pojavlja odraz pričakovane oblike *ljudem*, v dveh primerih pa oblika *ljudjem*, ki bi lahko kazala na podaljšavo osnove z *j*.

Tožilnik: V tožilniku se pojavlja odraz pričakovane podedovane oblike *ljudi*. Štirje zapisi *liudij* lahko kažejo na podaljšavo osnove z *j*.

Mestnik: V 16 primerih se pojavlja pričakovana oblika *ljudeh*, enkrat se pojavlja oblika *ljudejh*, ki lahko kaže na naglašeni jat, dvakrat pa se pojavlja oblika *ljudih*, ki lahko kaže na naglas na osnovi ali pa na vpliv mehke ojevske sklanjatve. Oblika *liudyh* verjetno kaže na naglas na koncu in na končnico *-ih* iz mehke ojevske sklanjatve.

Orodnik: V 68 primerih se pojavlja odraz pričakovane podedovane oblike *ljudmi*, v 6 primerih pa oblika *ljudi*, ki je verjetno nastala pod vplivom ojevske sklanjatve.

Splošni prikaz sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v JPo 1578

	Množina		
	a	b	d
I	<i>ljud-je</i>	<i>ljudj-e</i>	<i>ljud-i</i>
R	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-i</i>	= a
D	<i>ljud-em</i>	<i>ljudj-em</i>	= a
T	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-i</i>	<i>ljud-e</i>
M	<i>ljud-eh/-ih</i>	= a	= a
O	<i>ljud-mi</i>	= a	<i>ljud-i</i>

Prevladuje sklanjatveni vzorec a, podobno kot v Trubarjevih delih in delih ostalih avtorjev. Končnica *-ih* je lahko, kjer je naglašena, izvorno tudi iz mehke ojevske sklanjatve in ni nujno slovenski odraz za nenaglašeni jat.

Sklanjatveni vzorec b ima podaljšavo osnove tudi v rodilniku. V tožilniku se pojavlja samo ijevska končnica *-i*.

Sklanjatveni vzorec d je podoben kot v Trubarjevih delih.

2.8 Tulščak: samostalnik *ljudje* se pojavlja 59-krat.

TkM 1579 [59] **I:** *ludie* [10]. **R:** *ludy* [15], *ludi*. **D:** *ludem* [11]. **T:** *ludy* [15], *ludi* [2]. **M:** *ludeh* [2]. **O:** *ludmi* [3].

¹⁴ Juričič je bil po rodu Hrvat, kar pomeni, da bi v materinščini samostalnik *ljudje* sklanjal drugače, in sicer bi bila imenovalniška končnica prevzeta iz ojevske sklanjatve (*ljūdi*, rod. *ljūdī* ...).

	Množina [59]
I	ljudje [10]: <i>ludie</i>
R	ljudi [16]: <i>ludy</i> [15], <i>ludi</i>
D	ljudem [11]: <i>ludem</i>
T	ljudi [17]: <i>ludy</i> [15], <i>ludi</i> [2]
M	ljudeh [2]: <i>ludeh</i>
O	ljudmi [3]: <i>ludmi</i>

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v TkM 1579

V TkM 1579 opažamo pričakovano sklanjatev samostalnika *ljudje* brez vsakršnih posebnosti (vzorec a).

2.9 Bohorič: samostalnik *ljudje* se pojavlja v enem delu, skupaj 5-krat.

BH 1584 [5] **I:** *ludje* [4]. **R:** *ludi*.

	Množina [5]
I	ljudje [4]: <i>ludje</i>
R	ljudi: <i>ludi</i>

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v Bohoričevih delih

Nakazana sklanjatev samostalnika *ljudje* je v BH 1584 brez posebnosti (vzorec a).

2.10 Trošt: samostalnik *ljudje* se pojavlja skupaj 65-krat.

TtPre 1588 [65] **I:** *ludie* [16]. **R:** *ludy* [17]. **D:** *ludem* [14]. **T:** *ludy* [14]. **M:** *ludeh*.
O: *ludmy* [3].

	Množina [65]
I	ljudje [16]: <i>ludie</i>
R	ljudi [17]: <i>ludy</i>
D	ljudem [14]: <i>ludem</i>
T	ljudi [14]: <i>ludy</i>
M	ljudeh: <i>ludeh</i>
O	ljudmi [3]: <i>ludmy</i>

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v TtPre 1588

V TtPre 1588 je sklanjatev samostalnika *ljudje* brez posebnosti (vzorec a).

2.11 Znojilšek: samostalnik *ljudje* se pojavlja skupaj 28-krat.

ZK 1595 [28] **I:** *ludje* [9]. **R:** *ludy* [3]. **D:** *ludem* [5], *ludém* [2]. **T:** *ludi* [5], *ludí*, *ludy*. **O:** *ludmy*, *ludmi*.

	Množina [28]
I	ljudje [9]: <i>ludje</i>
R	ljudi [3]: <i>ludy</i>
D	ljudem [7]: <i>ludem</i> [5], <i>ludém</i> [2]
T	ljudi [7]: <i>ludi</i> [5], <i>ludí</i> , <i>ludy</i>
M	/
O	ljudmi [2]: <i>ludmy</i> , <i>ludmi</i>

Analiza sklanjatvenih vzorcev samostalnika *ljudje* v ZK 1595

V ZK 1595 je sklanjatev samostalnika *ljudje* brez posebnosti (vzorec a).

3 Splošna sklanjatev samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja pri sklanjavi samostalnika *ljudje* razlikujemo štiri sklanjatvene vzorce. Najpogosteje se pojavlja sklanjatveni vzorec, ki ga označujem s črko a. Gre za sklanjatev, ki je najbližje prvotnemu – praslovanskemu stanju. Vse oblike se skladajo z oblikami, ki jih pozna (izhodiščno) slovenska ijevska sklanjatev. Po enakem vzorcu se samostalnik *ljudje* sklanja tudi v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. V mestniku obstajajo fonetične različice *-eh/-ejh/-ih*. Končnica *-ih* je lahko naglašena in po izvoru iz mehke ojevske sklanjatve.

Vzorec, ki je označen s črko b, je po svoji sklanjatveni paradigmi blizu vzorcu a, se pa od njega razlikuje v nekaj potezah. Bistvena razlika je osnova, na katero se pritikajo sklonske končnice. Pri vzorcu a je to osnova *ljud-*, pri vzorcu b pa je to osnova *ljudj-*. Izpričanost tega vzorca, oz. koliko sklonov se tvori s pomočjo te, podaljšane osnove, se razlikuje od avtorja do avtorja. Skozi celotno paradigmo namreč podaljšana osnova ni izpričana pri nobenem avtorju. Končnice, ki se pritikajo na osnovo, so identične kot pri vzorcu a, edina razlika je v najpogostejši tožilniški končnici *-e*, kjer gre za analogijo po splošni moški (ojevski) sklanjavi.

Vzorec, ki ga označujem s črko c, je po svoji sklanjatveni paradigmi blizu vzorcu b. Z njim ima prekrivne vse sklone razen imenovalnika in orodnika, ki se pri vzorcu c sklanjata po splošni moški (ojevski) sklanjavi. Tako vzorec c predstavlja sklanjatveno paradigmo, ki je že zelo blizu splošni moški (ojevski) sklanjavi. Samo roditelj ima še končnico ijevske sklanjatve, ostali skloni pa ne več.

Vzorec, označen s črko d, je po svoji sklanjatveni paradigmi blizu vzorcu c. Razlika je v tem, da se pri vzorcu d vse sklonske končnice pritikajo na osnovo *ljud-*. V roditelju se poleg ijevske oblike *ljudi* pojavlja tudi variantna oblika *ljudeh*

(z različico *ljudih*), ki je prodrla iz pridevniške sklanjatve. Končnici dajalnika in mestnika sta identični kot pri vzorcu a. Sklanjatveni vzorec d je najbližje sklanjatvenemu vzorcu splošne moške (ojevske) sklanjatve.

V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja je pri sklanjatvi samostalnika *ljudje* prevladujoč sklanjatveni vzorec a, sledita mu vzorec b in d, vzorec c pa se pojavlja najredkeje. Podrobnejša analiza se nahaja pri obravnavi posameznega avtorja, na splošno pa lahko sklanjatvene vzorce samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja predstavimo takole:

	Množina			
	a	b	c	d
I	<i>ljud-je</i>	<i>ljudj-e</i>	<i>ljudj-i</i>	<i>ljud-i</i>
R	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-i</i>	= b	<i>ljud-eh</i>
D	<i>ljud-em</i>	<i>ljudj-em</i>	= b	= a
T	<i>ljud-i</i>	<i>ljudj-e</i>	= b	<i>ljud-e</i>
M	<i>ljud-eh/-ih</i>	<i>ljudj-eh</i>	= b	= a
O	<i>ljud-mi</i>	<i>ljud-mi</i>	<i>ljud-i</i>	<i>ljud-i</i>

4 Mešanje ijevskih in neijevskih oblik

Vpliv neijevskih oblik na sklanjatev množinskega samostalnika *ljudje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja ni bil velik. Pojavlja se samo pri nekaterih avtorjih (Trubar, Dalmatin, Krelj, Juričič, F. Trubar in Ene duhovne pejsni) in tudi pri njih ne zavzema bistvenega položaja. Še največji vpliv so imele ojevske (neijevske) oblike na imenovalnik in na orodnik. Sklepam torej, da so bile ojevske oblike v slovenščini 16. stoletja pri obravnavanem samostalniku prisotne, niso pa bile progresivne oz. so se očitno obnašale kot nekaj obrobnega, kot izjema in ne kot pravilo, ki bi prevladalo nad drugimi, starejšimi oblikami. Pri tem ne upoštevam dajalnika in mestnika, kjer so tudi v ženski ijevski sklanjatvi mehke ojevske oblike povsem izpodrinile ijevске. Podobno dokazuje tudi Jakob Rigler v članku o Ramovševi Morfologiji slovenskega jezika. On sicer dajalniške in mestniške oblike označuje kot izvorno (slovensko) ijevске, že zelo zgodaj posplošene iz ojevske sklanjatve. Iz ijevске sklanjatve naj bi se potem naprej posplošile tudi drugam kot značilnost oksitonov (Rigler 2001: 456).

5 Pojavnost posameznih sklonov

V sklanjatveni paradigmi praslovanskega ijevskega samostalnika moškega spola *lŭdŭje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja se najpogosteje pojavlja imenovalnik. Sledijo roditeljski, dajalnik in tožilnik, kjer razlika v pojavitvah ni bistvena glede na celoto. Najmanj je zastopan mestnik s komaj dvema odstotkoma, prav tako se redko pojavlja orodnik. Pojavnost sklonov ne odseva popolnoma deleža posameznih sklonov pri vsakem avtorju posebej, saj se npr. v Trubarjevih delih večkrat pojavlja dajalnik kot roditeljski.

6 Zaključek

Množinski samostalnik moškega spola *lŭdbje se je v praslovanščini sklanjal po ijevski sklanjatvi. Kot edninska ustreznica se kaže praslovanski samostalnik *lŭdb. V posameznih slovanskih jezikih je še danes pri odrazih samostalnika *lŭdbje opaziti večjo mero ohranjenosti starega stanja. Podobno se kaže tudi v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Poleg sklanjanja po ijevski sklanjatvi (vzorec a) v obravnavanem obdobju ta samostalnik kaže tudi sledi sklanjanja po še treh drugih sklanjatvenih vzorcih. Med njimi je najpogostejši in ijevski sklanjatvi najbližje vzorec b, v katerem se na podaljšano osnovo *ljudj-* razen v tožilniku pritikajo ijevske končnice. Sledi mu sklanjatveni vzorec d, ki se najbolj približuje ojevski sklanjatveni paradigmi. Najredkeje je zaznati sledi vzorca c, ki s svojo osnovo *ljudj-* soroden vzorcju b, vsebuje pa več ojevskih oblik. Stanje se razlikuje od avtorja do avtorja. Največ odstopanj od pričakovanega stanja zasledimo pri Trubarju, najmanj pa pri avtorjih s konca 16. stoletja (Trošt, Znojilšek). Pri tem gre lahko za postopno ustaljevanje knjižne norme ali pa za dejansko prevlado določenega sklanjatvenega vzorca nad drugim.

Krajšave

bg.	bolgarsko	s	samostalnik srednjega spola
br.	belorusko	slk.	slovaško
č.	češko	sln.	slovensko
D	dajalnik	slovin.	slovinsko
dl.	dolnjelužiško	sr.	srbsko
gl.	gornjelužiško	star.	starinsko
hr.	hrvaško	stcsl.	starocerkvenoslovansko
I	imenovalnik	stč.	staročeško
kol.	kolektiv	sthr.	starohrvaško
let.	letonsko	stp.	staropoljsko
lit.	litovsko	stpr.	staroprusko
m	samostalnik moškega spola	str.	starorusko
M	mestnik	stslk.	staroslovaško
mk.	makedonsko	stsr.	starosrbsko
nar.	narečno	stukr.	staroukrajinsko
O	orodnik	stvn.	starovisokonemško
p.	poljsko	T	tožilnik
plb.	polabsko	ukr.	ukrajinsko
R	rodilnik	Z	zvalnik
r.	rusko	ž	samostalnik ženskega spola

Viri¹⁵

- TA 1550 = Primož Trubar, *Abecedarium vnd der klein Catechismus*, Tübingen, 1550.
- TC 1550 = Primož Trubar, *Catechismus*, Tübingen, 1550.
- TA 1555 = Primož Trubar, *ABECEDARIVM*, Tübingen, 1555.
- TC 1555 = Primož Trubar, *CATECHISMVS*, Tübingen, 1555.
- TE 1555 = Primož Trubar, *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*, Tübingen, 1555.
- TM 1555 = Primož Trubar, *ENA MOLITOV TIH KERSzhenikou*, Tübingen, 1555.
- TKo 1557 = Primož Trubar, *TA SLOVENSKI KOLENDAR*, Tübingen, 1557.
- TT 1557 = Primož Trubar, *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*, Tübingen, 1557.
- TR 1558 = Primož Trubar, *EN REGISHTER*, Tübingen, 1558.
- TT 1560 = Primož Trubar, *TA DRVGI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*, Tübingen, 1560.
- TL 1561 = Primož Trubar, *SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY*, Tübingen, 1561.
- TAr 1562 = Primož Trubar, *ARTICVLI OLI DEILI, TE PRAVE STARE VERE KERSZHANSKE*, Tübingen, 1562.
- *P 1563 = *ENE DVHOVNE PEISNI*, Tübingen, 1563.
- TO 1564 = Primož Trubar, *CERKOVNA ORDNINGA*, Tübingen, 1564.
- KB 1566 = Sebastijan Krelj, *OTROZHIA BIBLIA*, Regensburg, 1566.
- TA 1566 = Primož Trubar, *ABECEDARIVM, OLI TABLIZA*, Tübingen, 1566.
- TPs 1566 = Primož Trubar, *Ta Celi Pfalter Daidou*, Tübingen, 1566.
- KPo 1567 = Sebastijan Krelj, *POSTILLA SLOVENSKA*, Regensburg, 1567.
- TC 1567 = Primož Trubar, *TA CELI CATEHISMVS*, Tübingen, 1567.
- TL 1567 = Primož Trubar, *SVETIGA PAVLA LYSTVVI*, Tübingen, 1567.
- TP 1567 = Primož Trubar, *ENA DVHOVSKA PEISSEN SVBPER TVRKE*, Tübingen, 1567.
- TPs 1567 = Primož Trubar, *ENI PSALMI, TA CELI CATEHifmus*, Tübingen, 1567.
- TC 1574 = Primož Trubar, *TA CELI CATEHISMVS*, Tübingen, 1574.
- DJ 1575 = Jurij Dalmatin, *JESVS SIRAH*, Ljubljana, 1575.
- TC 1575 = Primož Trubar, *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*, Tübingen, 1575.
- TP 1575 = Primož Trubar, *Try Duhouske peifni*, Tübingen, 1575.
- DPa 1576 = Jurij Dalmatin, *PASSION*, Ljubljana, 1576.
- TT 1577 = Primož Trubar, *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*, Tübingen, 1577.
- DB 1578 = Jurij Dalmatin, *BIBLIE, TV IE VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL*, Ljubljana, 1578.
- JPo 1578 = Jurij Juričič, *POSTILLA*, Ljubljana, 1578.
- DC 1579 = Jurij Dalmatin, *TA CELI CATEHISMVS*, Ljubljana, 1579.
- TkM 1579 = Janž Tulščak, *Kerfzhanske LEIPE MOLITVE*, Ljubljana, 1579.
- TPs 1579 = Primož Trubar, *TA PERVI PSALM SHNEGA TRIEMI ISLAGAMI*, Tübingen, 1579.

¹⁵ Okrajšave so povzete po SJSP 2001: 34–35.

- DC 1580 = Jurij Dalmatin, *CATEHISMVS*, Ljubljana, 1580.
DPr 1580 = Jurij Dalmatin, *SALOMONOVE PRIPVVISTI*, Ljubljana, 1580.
TT 1581–82 = Primož Trubar, *TA CELI NOVI TESTAMENT*, Tübingen, 1581–1582.
BH 1584 = Adam Bohorič, *Arcticae horulae fuccifivae*, Wittenberg, 1584.
DB 1584 = Jurij Dalmatin, *BIBLIA*, Wittenberg, 1584.
DC 1584 = Jurij Dalmatin, *TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI*, Wittenberg, 1584.
DM 1584 = Jurij Dalmatin, *KARSZANSKE LEPE MOLITVE*, Wittenberg, 1584.
DAg 1585 = Jurij Dalmatin, *AGENDA*, Wittenberg, 1585.
DC 1585 = Jurij Dalmatin, *TA KRATKI WIRTEMBERSKI CATECHISMVS*, Wittenberg, 1585.
TtPre 1588 = Matija Trošt, *ENA LEPA INV PRIDNA PREDIGA*, Tübingen, 1588.
MD 1592 = Hieronymus Megiser, *DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM*, Graz, 1592.
TfC 1595 = Felicijan Trubar, *TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI*, Tübingen, 1595.
TfM 1595 = Felicijan Trubar, *LEPE KARSZHANSKE MOLITVE*, Tübingen, 1595.
TPo 1595 = Primož Trubar, *HISHNA POSTILLA*, Tübingen, 1595.
ZK 1595 = Janž Znojilšek, *KATECHISMVS DOCTORIA MARTina Luthra*, Tübingen, 1595.
MTh 1603 = Hieronymus Megiser, *Thefaurus Polyglottus*, Frankfurt, 1603.
Listkovne kartoteke Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
LB 1545 = Martin Luther, *Die gantze Heilige Schrift, Wittenberg, 1545*, München, 1974.
SA 1559: I = Joannes Spangenberg, *Auflegung der Epistelen vnd Euangelien auff alle Sontage vnd fürnembsten Fest durchs gantze Jar [Winterteil]*, Nürnberg, 1559.
Vulgata = *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem 1–2*, Stuttgart, 1969.

Literatura

- Degtjarev 1981 = V. I. Degtjarev, O proishozhdenii slova ljud, *Ètimologija* 1979, 85–92.
ESSJ 1982 = France Bezlaj, *Ètimološki slovar slovenskega jezika 2*, Ljubljana, 1982.
ÈSSJa 1988 = *Ètimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov* 15, Moskva, 1988.
Furlan 2011 = Metka Furlan, Teorija in praksa v Alasijevem italijansko-slovenskem slovarju iz leta 1607, v: *Narečna prepletanja*, ur. Goran Filipi, Koper, 2011, 23–59.
Kopitar 1995 = Jernej Kopitar, *Glagolita Clozianus = Cločev glagolit*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana, 1995.
Mikhailov 1998 = Nikolai Mikhailov, *Frühslowenische Sprachdenkmäler: die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550)*, Amsterdam – Atlanta GA, 1998.
Mikhailov 2001 = Nikolai Mikhailov, *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*, Trst, 2001.
Miklošič 1856 = Franc Miklošič, *Grammatik der slavischen Sprachen: Formenlehre*, Wien, 1856.

- Miklošič 1862–1865 = Franc Miklošič, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Wien, 1862–1865.
- Miklošič 1886 = Franc Miklošič, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886.
- Oblak 1890 = Vatroslav Oblak, *Zur Geschichte der nominalen Declination in Slovenischen*, Leipzig, 1890.
- Pleteršnik = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar (1894–1895)*, elektronski vir, ur. Metka Furlan – Helena Dobrovoljc – Helena Jazbec, Ljubljana, 2006.
- Ramovš 1952 = Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika*, Ljubljana, 1952.
- Ramovš 1997 = Fran Ramovš, *Zbrano delo 2*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana, 1997.
- Rigler 2001 = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1*, ur. Vera Smole, Ljubljana, 2001.
- RHSJ 1907 = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 26, ur. Petar Budmani, Zagreb, 1907.
- SBL 4 = *Slovenski biografski leksikon* 4, ur. Alfonz Gspan – Jože Munda – Fran Petre, Ljubljana, 1991.
- SJS 1968 = *Slovník jazyka staroslověnského* 2, Praha, 1968.
- SJSP 2001 = Majda Merše – France Novak – Francka Premk, *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja: poskusni snopič*, Ljubljana, 2001.
- Skok 1972 = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 2*, Zagreb, 1972.
- SLA = Vlado Nartnik, SLA V646a 'ljudje', *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 1: atlas*, ur. Jožica Škofic, Ljubljana 2011, karta 1/140.
- Sławski 1974 = Franciszek Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego IV*, Kraków, 1974.
- SSKP = Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Ljubljana, 2006.
- Stang 1957 = Christian S. Stang, *Slavonic accentuation*, Oslo, 1957.
- Škrabec 1994–1998 = Stanislav Škrabec, *Jezikoslovna dela* 1–4, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica, 1994–1998.
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor, 2000.
- Vondrák 1912 = Václav Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, Berlin, ²1912.

Declension of the Proto-Slavic *i*-Stem Noun *ludbje in Sixteenth-Century Standard Slovenian

Summary

This article addresses the issues of the Proto-Slavic masculine *i*-stem noun *ludbje in sixteenth-century standard Slovenian. Because this noun has only plural forms, the question arises whether there also existed a singular form. The noun *ludb, also attested multiple times in Slavic languages as *ludьbъ, would be a suitable singular form. The *o*-stem form is obviously secondary. The singular form and the plural form are also connected semantically (e.g., Russian *ludьb* 'person'). The singular form was obviously supplanted by the noun *čelovečьkьb, which is attested in all Slavic languages. In Slovenian the noun *ljud* is attested in Pleteršnik's dictionary. The noun *ljudje* is attested in sixteenth-century standard Slovenian. Its declension is mostly as in modern standard Slovenian; that is, following the *i*-stem declension (paradigm a). Alongside this main declension pattern, depending on the individual author, there are three other declension patterns. The most frequent is the pattern with the extended stem *ljudj-*, to which *i*-stem endings are attached. The *o*-stem ending *-e* (paradigm b) is more frequent in the accusative. The next declension pattern (paradigm c) is related to paradigm b (the stem *ljudj-*), but it contains the ending *-e* in the accusative and *-i* in the instrumental. The fourth declension pattern (paradigm d) is the closest to the *o*-stem declension because all of the forms are *o*-stem endings except the genitive. In this pattern the genitive still mostly reflects the *i*-stem declension, but there is a variant ending *-eh*, which arose under the influence of the pronominal declension. In sixteenth-century standard Slovenian the noun *ljudje* was influenced by various declension patterns, but the pattern that is still characteristic of standard Slovenian today predominated and became established.

Distribucija priponskih obrazil *-ica* in *-ka* s poudarkom na feminativni tvorbi

Tjaša Markežič

Cobiss: 1.02

Prispevek izhaja iz sondažne raziskave pojavnosti obrazil *-ica* in *-ka* z variantami po besedotvornih pomenskih skupinah na podlagi gradiva SSKJ in korpusa Gigafida. Raziskava je pokazala, da se obe obrazili v 38 % primerov iz SSKJ in 37 % primerov iz korpusa uporabljata za tvorbo feminativov. Zato smo za podrobnejšo analizo izpisali dodatno gradivo iz Novejše slovenske leksike in diplomskega dela Novotvorjenke za poimenovanje oseb v slovenskem jeziku, da bi ugotovili, katero obrazilo je pri tvorbi feminativov frekventnejše.

Ključne besede: besedotvorje, priponsko obrazilo *-ka*, priponsko obrazilo *-ica*, feminativ

The Distribution of the Suffixes *-ica* and *-ka* with Emphasis on Feminine Derivation

This article is based on a pilot study of the appearance of the suffixes *-ica* and *-ka* with variants in word-formational semantic groups based on material from the *Standard Slovenian Dictionary* (SSKJ) and the Gigafid corpus. The study showed that the two suffixes are used to form feminine nouns in 38% of cases in SSKJ and 37% of cases in the corpus. For a more detailed analysis, additional material was therefore extracted from the work *New Slovenian Vocabulary* and the bachelor's thesis *Newly Coined Words for Designating People in Slovenian* in order to determine which suffix is more frequent in feminine noun formation.

Keywords: word formation, the suffix *-ka*, the suffix *-ica*, feminine noun

1 Uvod

Interpretacija¹ besedotvornih pomenov je v slovenistiki dvoja. Toporišič v Slovenski slovnici (2004: 161–182) na podlagi stavčnočlenske strukture predvideva šest oz. sedem (če upoštevamo kategorijo časa kot samostojno) pomenskih skupin. Pri izglagolskih tvorjenkah loči pomenske skupine vršilec, vršilnik, dejanje, rezultat, mesto, čas in snov. Izpridevniške samostalnike razvršča v skupine nosilec, nosilnik, lastnost, popredmetena lastnost, prostor, čas in snov. Samostalniki iz samostalnika

¹ Prispevek je nastal pod mentorstvom red. prof. dr. Irene Stramljič Breznik v času podiplomskega študija na Oddelku za slovanske jezike in književnosti FF UM in je rezultat individualnega raziskovalnega dela v okviru programske skupine P6-0156.

pa lahko nastajajo z navadno ali z modifikacijsko izpeljavo. Navadne izpeljanke družijo v skupine opravkar (ta združuje pomenske skupine človek ali žival, ki ima s čim opraviti, prebivalec, član ali ud in nosilec značilnosti), opravljajnik, lastnost oz. stanje, popredmetena lastnost ali stanje, prostor, čas in snov. Tvorjenke, nastale z inačenjsko ali modifikacijsko izpeljavo, pa razporeja v feminative in maskulinative, skupna imena, tvorjenke, ki izražajo stopnjevanost oz. poudarjenost, mladiča oz. nedoraslo, manjšalno, ljubkovalnomanjšalno, slabšalnomanjšalno (ironično) in slabšalno. Obrazila v posamezni pomenski skupini razvrsti še po spolu (Toporišič 2004: 161–187).

Besedotvorne pomene kot v pripono pretvorjene prvine pomenske podstave – propozicije – stavčne povedi razume in predstavlja Ada Vidovič Muha v Slovenskem skladijenjskem besedotvorju (2011: 82), kjer je za izhodišče besedotvornih pomenov upoštevan skladijenjski vidik. Glede na pomensko podstavo povedi je mogoče besedotvorni pomen tvorjenk ločiti v dve veliki skupini: tisto, ki izkazuje pretvorbno povezavo s propozicijo oz. pomensko podstavo povedi, in tisto, ki takšne povezave ne izkazuje. V slednjo med drugim sodijo modifikacijske izpeljanke. Po Adi Vidovič Muha (2011: 85–86) tako v primerjavi s Toporišičevim (2004: 161–182) modelom za navadno izpeljavo velja naslednje: z besedotvornim pomenom dejanja, lastnosti in stanja se pretvorbno povezuje povedje, z vršilcem dejanja, nosilcem lastnosti in opravkarjem se povezuje prvi delovalnik, s katerim se povezujejo tudi besedotvorni pomeni vršilnik, nosilnik in opravljajnik. Od neprvih delovalnikov sta relevantna tožilniški, povezan s pomenom rezultat dejanja, in orodniški, povezan s sredstvom oz. snovjo. Okoliščine časa so pretvorbno povezane z besedotvornim pomenom časa, okoliščine kraja pa s pomenom mesta oz. prostora. Modifikacijske izpeljanke torej ostajajo zunaj pretvorbne povezave s sestavinami propozicije; gre za lastnostno in količinsko pridevniško modifikacijo jedra (Vidovič Muha 2011: 97–98).

V nadaljevanju prispevka bomo upoštevali Toporišičev model besedotvornih pomenov.

2 Obrazili *-ica* in *-ka* pri izpeljavi samostalnika

Raziskava se osredinja na priponski obrazili *-ica* in *-ka* z variantami.² Obravnavane so tvorba samostalnika iz glagola, tvorba samostalnika iz pridevnika (oboje navadna izpeljava) in tvorba samostalnika iz samostalnika – navadna in modifikacijska

² Furdík v monografiji Slovenská slovotvorba (2004: 41) uporablja termin perintegracija, ki ga definira kot prerazporeditev morfemske meje med besedotvorno podstavo in »šibkejšim« obrazilom, pri čemer se pojavijo razširjene variante pripon. Po Mlunvice češtiny (1986: 218) lahko imajo obrazila ob popolni ohranitvi vseh funkcij različne variante. Pomembne so zlasti t. i. razširjene variante priponskih obrazil, tj. skupek povezovalnega morfema in dejanske pripone. Slednja pogosto nastopa kot samostojno obrazilo. V pričujočem članku kot variantna k obrazilu *-ica* nastopajo priponska obrazila *-(ar)ica*, *-(ar)nica*, *-(av)ica*, *-(ič)ica*, *-(n)ica*, h *-ka* pa *-(ar)ka*, *-(al)ka*, *-(en)ka*, *-(ev)ka*, *-(il)ka*, *-(in)ka*, *-(ov)ka*.

izpeljava. Pojavnost obrazil po pomenskih skupinah smo najprej preverili po Toporišičevi Slovenski slovnici (2004). S sondažno raziskavo – pregledom vsake 25. strani, nato pa zaradi premajhnega števila besed še vsake 15. strani izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika v eni knjigi (2005) – smo hoteli dobiti vpogled v kolikostno zastopanost obrazil *-ica* in *-ka* v možnih pomenskih skupinah, ki so zabeležene v Slovenski slovnici (2004). Po pregledu smo iz SSKJ izpisali in po pomenskih skupinah razvrstili 430 besed. Z enakim namenom smo pregledali prvih tristo konkordanc na *-ka* in enako število konkordanc na *-ica* v milijardnem korpusu Gigafida,³ nastalem v okviru projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku. Za analizo je bilo zbranih 420 besed.

2.1 Zastopanost obrazil *-ica* in *-ka* pri izglagolskih samostalniških tvorjenkah
Pripona *-ica* (Toporišič 2004: 161–167) nastopa v pomenskih skupinah vršilec (*grablj-ica*, *per-ica*, *plev-ica*, *ter-ica*, *pred-ica*; *porod-nica*) in vršilnik (*bod-ica*, *cvet-ica*, *mrač-ica*), *-ka* z variantami pa v pomenskih skupinah vršilnik (*zib-ka*, *trob-ka*, *doj-ka*; *črp-alka*, *vez-alka*, *tip-alka*, *nih-alka*; *bud-ilka*, *glas-ilka*, *plet-ilka*) in rezultat (*dolb-enka*). Razvrstitev sta potrdila oba vira, SSKJ in Gigafida, hkrati pa nakazujeta pojav novih pomenskih skupin. Pri pregledu gradiva iz SSKJ smo tako zaznali pomenski skupini prostor (*martr-nica* nar. ‘mučilnica’, *preš-nica* nar. ‘prostor, v katerem se stiska grozdje’) in dejanje (*oprav-ica* star. ‘delo, opravi’, nar. vzhodno ‘delo z živino’), gradivo iz korpusa pa je nakazalo pomensko skupino dejanje (*bit-ka* ‘vojaški spopad’, *čist-ka* ‘odstranjevanje nezanesljivih ljudi iz stranke ali s službenega položaja’, *dir-ka* ‘tekmovanje v hitrostni vožnji ali jahanju’, *splet-ka* nav. mn., nav. ekspr. ‘zvijačno, zahrbtno dejanje proti komu’).

2.2 Zastopanost obrazil *-ica* in *-ka* pri izpridevniških samostalniških tvorjenkah

Po pregledu pomenskih skupin (Toporišič 2004: 169–175) smo opazili, da se tvorjenke s priponama *-ica* in *-ka* pojavijo v skupinah nosilec (*nag-ica*, *ljub-ica*; *siv-ka*, *gamsov-ka*), nosilnik (*mlad-ica*, *medl-ica*, *kisl-ica*; *meglen-ka*, *izposojen-ka*) in snov (*deževn-ica*, *ilov-ica*; *ilov-ka*), samo *-ica* pa še v skupinah lastnost (*nagl-ica*, *omot-ica*), konkretizirana lastnost (*smern-ica*, *vozovn-ica*), prostor (*čajn-ica*, *spaln-ica*) in čas (*cvetn-ica*, *svečn-ica*). Korpus in SSKJ sta tako stanje potrdila.

2.3 Zastopanost obrazil *-ica* in *-ka* pri nemodifikacijskih izsamostalniških samostalniških tvorjenkah

Toporišičeva Slovenska slovnica (2004: 175–182) je pokazala pojavnost obravnavanih obrazil v pomenskih skupinah nosilec značilnosti (*žlič-arica*; *žlič-arka*) in opravljalnik (*bohorič-ica*, *gaj-ica*; *furlan-ka*, *snež-inka*). Pripono *-ica* z variantami zasledimo še v pomenskih skupinah prostor (*apn-ica*, *kol-nica*, *carin-arnica*, *pe-sm-arica*) in snov (*sod-avica*), *-ka* pa v skupinah opravkar (*štajer-ka*), prebivalec

³ Do podatkov v korpusu Gigafida smo dostopali 25. marca 2012.

(*amacon-ka*, *grm-ovka*) in član ali ud (*uršul-inka*). Primerjava s korpusom in SSKJ je to potrdila, a znova nakazuje nove pomenske skupine. Tako se *-ica* z variantami pojavi v skupinah lastnost (Gigafida: *govor-ica* 'način, značilnosti govorjenja') in čas (SSKJ: *gospoj-nica* 'praznik Marijinega rojstva 8. septembra; mali šmaren' oz. praznik Marijinega vnebovzeta 15. avgusta; veliki šmaren'), v novi skupini pa najdemo tudi tvorjenke s pripono *-ka*: snov (SSKJ: *kremen-ka* 'prsti podobna snov, ki vsebuje lupinice diatomej').

2.4 Zastopanost obrazil *-ica* in *-ka* pri modifikacijskih izsamostalniških samostalniških tvorjenkah

Slovenska slovnica (Toporišič 2004: 183–187) izkazuje pojav tvorjenk z *-ica* in *-ka* v pomenskih skupinah feminativi (*davkar-ica*, *gostač-ka*, *pek-ovka*), manjšalno (*hiš-ica*, *nogavič-ka*) in ljubkovalnomanjšalno (*barab-ica*, *devič-ka*), samo *-ica* z variantami se pojavi v skupinah stopnjevanost oz. poudarjenost (*bab-nica*), mladič oz. nedoraslo (*tel-ica*) in slabšalnomanjšalno (*knjiž-ica*). Enako stanje sta pokazala SSKJ in Gigafida. Zanimivo je, da se nobeno od obeh obrazil v Slovenski slovnici ni pojavilo v pomenski skupini skupno ime, smo pa ga zato zasledili pri obeh proučevanih virih (SSKJ: *konj-ica* 'konjenica'; Gigafida: *tabl-ica* 'zbirka tabel'; *zbir-ka*). Pripono *-ka* in njene variante zasledimo še v pomenski skupini mladič, nedoraslo (SSKJ: *buč-ka* 'mlada, nedorasla jedilna buča', Gigafida: *telič-ka*).

Primerjava gradiva iz SSKJ in korpusa z razporeditvijo obrazil po pomenskih skupinah v Slovenski slovnici (Toporišič 2004) je pokazala, da se obe obrazili, tako *-ica* kot tudi *-ka*, z variantami pojavljata v vseh tistih pomenskih skupinah, v katere ju uvršča Toporišič (2004), hkrati pa kažeta na pojavnost v novih. Ob pregledu večje količine gradiva bi se morda pokazala prisotnost proučevanih obrazil v še kaki pomenski skupini. Vsekakor pa ni zanemarljiv podatek, da je med 430 besedami, kolikor smo jih izpisali iz SSKJ, kar 162 feminativov (38 % vseh besed iz SSKJ), med upoštevanimi 420 konkordancami od skupno pregledanih 600 konkordanc iz korpusa Gigafida pa je feminativov 157 ali 37 % vseh analiziranih konkordanc. Prav zaradi visokega odstotka v to pomensko skupino razvrščenih besed smo se odločili, da feminativom posvetimo posebno pozornost.

3 Feminativi

Toporišič v Slovenski slovnici (2004: 183) feminative definira kot ženski par moškemu. Obravnava jih znotraj inačenjske (modifikacijske) izpeljave.⁴ Enako jih obravnava literatura drugih slovanskih jezikov. Božo Ćorić (1982, povz. po Šte-

⁴ V članku Prvine družbene prepoznavnosti ženske prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti Ada Vidovič Muha (1997: 71) sicer navaja, da tradicionalno besedotvorje feminative uvršča med modifikacijske tvorjenke, ugotavlja pa, da jih »verjetno lahko obravnavamo kot navadne izpeljanke iz samostalnika z besedotvornim pomenom 'nosilka povezave'« (Vidovič Muha 1997: 71). V monografiji Slovensko skladiščno besedotvorje iz leta 2011 pa se isti avtorici prištevanje feminativov med modifikacijske

bih Golub 2011) modifikacijsko izpeljavo definira kot tvorbeni način določanja razlike v spolu kot sposobnost jezika za tvorbo poimenovanj bitij ženskega spola glede na poimenovanje moškega spola. Stjepan Babić (1991: 268–270) definira feminative, nastale z modifikacijsko izpeljavo, kot tvorjenke, ki pomenijo žensko bitje nasproti moškemu. Med modifikacijske izpeljanke pa feminative prišteva tudi Ivan Klajn (2003: 9–10), pri čemer se sklicuje na Čorića. Feminative definira kot poimenovanja za ženske osebe in živali, izpeljana iz moških, kot najpogostejša priponska obrazila pa navaja *-ica*, *-ka*, *-inja* in *-kinja* (2003: 10).⁵

Toporišič (2004: 183) za tvorbo feminativov navaja naslednja priponska obrazila s primeri: ***-a/-á*** (*Franca, Jožefa, Joža, Polda, frklja, smrklja, gospa*), ***-ica/-ica*** (*davkarica, prijateljica, junica, mucica, kegljačica; gospodarica, grabljica, golobica, Kranjica, lisica, jerebica, žrebica, telica*), ***-ja*** (*županja*), ***-ulja*** (*volkulja*), ***-inja/-inja*** (*gospodinja, grofinja, biologinja, dedinja, kustosinja, vojakinja, vojvodinja*), ***-ka*** (*gostačka, brucka, domačinka, garderoberka, dolginka, hribovka, barbarka, ciganka, točajka, slavistka, mačka, mladenka, bralka, goljufivka, medvedka*), ***-ovka*** (*pekovka, Jerasovka, gadovka*) in ***-ična*** (*gospodična, grofična, cesarična, kraljična*). Vendar pa Toporišič (prav tam) opozarja, da je parno žensko poimenovanje pri višje razvitih večjih bitij pogosto izraženo s posebno besedo (na primer *mož – žena, oče – mati, hlapec – dekla* ...). Feminativi se lahko tvorijo iz lastnoimenske ali občnoimenske podstave (Jež 1997: 115). V pričujoči raziskavi smo se osredotočili zgolj na tiste, ki so nastali iz občnoimenske podstave.

Poimenovanja za osebe ženskega spola se s formalnega vidika tvorijo na dva načina:

1. z dodajanjem ženskospolskega obrazila tvorjenkam moškega spola;
2. z zamenjavo celotnega ali le izglasnega dela obrazila moškospolskega obrazila z ženskospolskim ob isti podstavi (Mlumnice češtine 1986: 304; Stramljič Breznik 1994/95: 289).

Veliko število feminativov, ki smo jih našli ob razdelitvi besed, izpisanih iz SSKJ in korpusa Gigafida, nas je spodbudilo k natančnejši analizi te pomenske

izpeljanke sploh ne zdi dopustno. Pojasnjuje namreč, da gre pri tvorbi feminativov za obraziljenje jedra skladenjske podstave in ne določajoče sestavine (Vidovič Muha 2011: 30).

⁵ Klajn v monografiji *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku o feminativih* pravi: »O modifikacijskih priponeh imamo prvenstveno knjigo Boža Čorića (1982) ob drugih delih, npr. Čorić 1979, Matijašević 1970, Ristić 1983 in druga. Modifikacijske pripone so nekoliko blizu 'slovnicih', saj se vežejo na slovnicih spol kot bistveno značilnost samostalnikov. Vedno odražajo naravni spol (*monah* (menih) in *monahinja* (nuna) sta dva leksema, ker označujeta dve različni bitji v stvarnem svetu) in se jim ne more oporekati status 'pravih' pripone. Modifikacijske pripone po pravilu tvorijo žensko obliko iz moške (to so predvsem *-ica*, *-ka*, *-inja*, *-kinja*), a pri tvorbi poimenovanj za živali je lahko smer tvorbe tudi obratna, npr. *žabac*. Po zgledu Boškovića Čorić razlikuje dva tipa modifikacijske izpeljave: integralno, kadar celotno poimenovanje osebe moškega spola preide v sestav ženskega poimenovanja (*rob – robinja*), in supletivno, pri kateri se moškospolsko obrazilo zamenja z ženskospolskim (npr. *starac – starica*).« (Klajn 2003: 10)

skupine. V pretres smo vzeli feminative s priponskima obraziloma *-ica* in *-ka* z variantami, ki smo jih izpisali iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika, Novejše slovenske leksike in diplomskega dela Novotvorjenke za poimenovanje oseb v slovenskem jeziku avtorice Katje Kustec (2009).

3.1 Slovar slovenskega knjižnega jezika

V pričujoči raziskavi so bili uporabljeni feminativi, tvorjeni s priponama *-ica* in *-ka* ter njunimi variantami. Gradivo smo zbrali tako, da smo iz spletne verzije *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* najprej izpisali vse besede, ki se končajo z *-ica* oziroma s *-ka*, ob teh pa nato vključili tiste, ki v svojem pomenskem delu vsebujejo besedo *ženska* (*ki*), saj iskanje z besedno zvezo *ženska oblika od* ne bi prikazalo vseh zadetkov. Skupaj smo tako izpisali in analizirali 1849 feminativov, od tega jih je 1098 (59 %) nastalo z zamenjevalnim, 751 (41 %) pa z dodajalnim ženskospolskim obrazilom.

3.1.1 Feminativi, nastali z dodajanjem ženskospolskega obrazila tvorjenkam moškega spola

Feminativi, nastali z dodajanjem ženskospolskega obrazila tvorjenkam moškega spola, predstavljajo 41 % vseh feminativov, ki smo jih izpisali iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Od teh jih je bilo 499 (66 %) tvorjenih z obrazilom *-ka* in variantami, 252 (34 %) pa s priponskim obrazilom *-ica* oziroma njegovimi variantami. Kot variantna obrazila so se pojavljala *-(ar)ica*, *-(ar)ka*,⁶ *-(ev)ka* in *-(ov)ka*. Spodnja tabela prikazuje, s katerimi izglasji moškospolskih obrazil se te pripone družijo, pri čemer smo zajeli vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave.

Obrazilo	Izglasje	Primeri ženskospolskih tvorjenk		
		vršilec	nosilec	opravkar
<i>-(ar)ica</i>	<i>-k</i>	/	<i>pobožnjakarica</i>	<i>matematikarica</i>
<i>-(ar)ka</i>	<i>-k</i>	/	<i>razredničarka</i>	<i>alkoholičarka</i>
<i>-ica</i>	<i>-č</i>	<i>jahačica</i>	/	<i>tenisačica</i>
	<i>-lj</i>	<i>gostiteljica</i>	/	/
	<i>-l</i>	/	/	<i>maršalica</i>
	<i>-n</i>	/	/	<i>dvorjanica</i>
	<i>-p</i>	<i>trapica</i>	/	/
	<i>-r</i>	<i>čvarica</i>	/	<i>abecedarica</i>
	<i>-š</i>	/	/	<i>rokometašica</i>

⁶ Ada Vidovič Muha v članku Prvine družbene prepoznavnosti ženske prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti (1997: 71) opozarja, da slovenščina nima oblik **fizičar*, **matematičar* ipd., zato moramo za vzporedno poimenovanje žensk uvesti obrazilo *-(ar)ka*, kar smo upoštevali tudi v pričujoči raziskavi.

-ka	-č	<i>bahačka</i>	<i>mladička</i>	<i>brkačka</i>
	-d	<i>doktorandka</i>	<i>sladkosnedka</i>	/
	-j	<i>strežajka</i>	/	<i>čarodejka</i>
	-l	/	/	<i>maršalka</i>
	-n	<i>trpinka</i>	<i>bogatinka</i>	<i>deželanka</i>
	-r	<i>dreserka</i>	<i>desetarka</i>	<i>dninarka</i>
	-š	/	<i>bogataška</i>	/
	-t	<i>emigrantka</i>	<i>oportunistka</i>	<i>zboristka</i>
	-v	<i>detektivka</i>	/	/
-(ev)ka	-č	/	<i>hudičevka</i>	<i>ribičevka</i>
-(ov)ka	-k	<i>pekovka</i>	/	<i>sodnikovka</i>
	-t	/	/	<i>organistovka</i>

1. Obrazilo *-(ar)ica* se dodaja izglasju nosilca in opravkarja na *-k* (*pobožnjakarica*; *matematikarica*, *politikarica*, *učenjakarica*).
2. Priponsko obrazilo *-(ar)ka* dodajamo izglasju nosilca in opravkarja na *-k* (*akademičarka*, *alkoholičarka*, *astmatičarka*, *blagajničarka*, *botaničarka*, *grafičarka*, *higieničarka*, *kemičarka*, *kozmetičarka*, *kritičarka*, *matematičarka*, *metodičarka*, *političarka*, *razredničarka*, *tehničarka*).⁷
3. Obrazilo *-ica* dobijo tvorjenke za vršilca dejanja, katerih izglasje priponskih obrazil se konča na *-č*, *-lj*, *-p* ali *-r* (*jahačica*, *gostiteljica*, *trapica*, *čuvarica*), in za opravkarja, kadar so v izglasju *-č*, *-l*, *-n*, *-r* ali *-š* (*tenisačica*, *maršalica*, *dvorjanica*, *abecedarica*, *rokmetašica*). Naša raziskava je potrdila ugotovitev Irene Stramljič Breznik (1994/95), da z dodajalnim obrazilom *-ica* nikoli ne nastajajo feminativi k nosilcu lastnosti.
4. Priponsko obrazilo *-ka* se dodaja izglasjem vršilca na *-č*, *-d*, *-j*, *-n*, *-r*, *-t* in *-v* (*bahačka*, *doktorandka*, *strežajka*, *trpinka*, *dreserka*, *emigratnka*), nosilca lastnosti na *-č*, *-d*, *-n*, *-r*, *-š*, *-t* (*mladička*, *sladkosnedka*, *bogatinka*, *desetarka*, *bogataška*, *oportunistka*) in opravkarja na *-č*, *-j*, *-l*, *-n*, *-r*, *-t* (*brkačka*, *čarodejka*, *maršalka*, *deželanka*, *dninarka*, *zboristka*).
5. Obrazilo *-(ev)ka* se uporablja pri nosilcu in opravkarju na *-č* (*hudičevka*, *ribičevka*).
6. Priponsko obrazilo *-(ov)ka* dodajamo izglasjem vršilca in opravkarja na *-k* (*pekovka*, *sodnikovka*) in izglasju opravkarja na *-t* (*organistovka*).

Analiza je pokazala, da se za vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave, torej za vršilca, nosilca in opravkarja, pojavljajo izglasja na *-č*, *-n*, *-r* in *-t*, in to le pri dodajalnem obrazilu *-ka*. Obraziloma *-ica* in *-ka* so skupna izglasja na *-č*, *-l*, *-n*, *-r* in *-š*.

⁷ Vsi izpisani primeri so iz SSKJ.

3.1.2 Feminativi, nastali z zamenjavo celotnega ali le izglasnega dela obrazila moškospolskega obrazila z ženskospolskim ob isti podstavi

Gre za večinski, to je 59-odstotni delež vseh feminativov, izpisanih iz SSKJ. 684 besed (62 %) je nastalo s priponskim obrazilom *-ka*, 414 besed (38 %) pa z obrazilom *-ica*. Spodnja tabela prikazuje, katera moškospolska obrazila priponski obrazili *-ica* in *-ka* zamenjujeta.

Obrazilo	Obrazilo moškega spola	Primeri ženskospolskih tvorjenk		
		vršilec	nosilec	opravkar
-ica	<i>-ač</i>	<i>grabljica</i>	/	/
	<i>-ček</i>	/	<i>ljubica</i>	/
	<i>-ec</i>	<i>predica</i>	<i>ubožica</i>	<i>krasotica</i>
	<i>-ež</i>	/	<i>dolgočasnica</i>	/
	<i>-ik</i>	<i>pesnica</i>	<i>državnica</i>	/
	<i>-in</i>	/	<i>domaćica</i>	/
-ka	<i>-alec</i>	<i>glasovalka</i>	/	<i>fevdalka</i>
	<i>-anec</i>	/	/	<i>birmanka</i>
	<i>-avec</i>	<i>delavka</i>	<i>brbljavka</i>	/
	<i>-ec</i>	<i>lovka</i>	<i>bojazljivka</i>	<i>gimnazijka</i>
	<i>-evec</i>	<i>grabljevka</i>	/	/
	<i>-ež</i>	/	<i>srboritka</i>	/
	<i>-ilec</i>	<i>vlomilka</i>	/	/
	<i>-inec</i>	/	<i>mladinka</i>	<i>benediktinka</i>
	<i>-ivec</i>	<i>volivka</i>	/	/
	<i>-nik</i>	<i>bosopetka</i>	/	<i>baletka</i>
	<i>-ovec</i>	/	/	<i>domovka</i>
	<i>-vec</i>	<i>pevka</i>	/	/

1. Obrazilo *-ica* zamenjuje moškospolska obrazila *-ač*, *-ec*, *-ik* in *-nik* za vršilca (*grabljica*, *predica*, *pesnica*, *upnica*), *-ček*, *-ec*, *-ež*, *-ik*, *-in* in *-nik* za nosilca (*ljubica*, *ubožica*, *dolgočasnica*, *državnica*, *domaćica*, *nečistica*) ter *-ec* in *-nik* za opravkarja (*krasotica*, *darnica*).

2. S priponskim obrazilom *-ka* zamenjujemo moškospolska obrazila *-alec*, *-avec*, *-ec*, *-evec*, *-ilec*, *-ivec*, *-nik* in *-vec* za vršilca dejanja (*glasovalka*, *delavka*, *lovka*, *grabljevka*, *vlomilka*, *volivka*, *bosopetka*, *pevka*), *-avec*, *-ec*, *-ež*, *-inec* za nosilca (*brbljavka*, *bojazljivka*, *srboritka*, *mladinka*) ter *-alec*, *-anec*, *-ec*, *-inec*, *-nik* in *-ovec* za opravkarja (*fevdalka*, *birmanka*, *gimnazijka*, *benediktinka*, *baletka*, *domovka*).

Analiza kaže, da se za vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave, torej za vršilca, nosilca in opravkarja, pojavljata obrazili *-ec* pri zamenjevalnih obrazilih *-ica* in *-ka* ter *-nik* pri zamenjevalnem obrazilu *-ica*. Obraziloma *-ica* in *-ka* so skupna moškospolska obrazila *-ež*, *-ec* in *-nik*.

3.2 Novejša slovenska leksika⁸

Leksikalna zbirka Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri je nastala kot rezultat projektne raziskave Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Zajeta je leksika, ki se je v slovenščini pojavila oziroma uveljavila v obdobju približno zadnjih dvajsetih let in še ni bila obravnavana v SSKJ. Leksikogramski seznam obsega od A do Ž po vertikalnem in horizontalnem zaporedju razporejenih okrog 15.900 enot, od tega 7600 enobesednih leksemov (Stramljič Breznik 2010: 16–17). S seznama so bili izpisani 204 feminativi s priponama *-ica* in *-ka* ter njunimi variantami. Nekatere besede so zapisane na dva načina, na primer *pankerica* in *punkerica*, *blogarica* in *blogerica* ... Take primere besed smo šteli le enkrat, navedli pa smo obe možnosti. Med izpisanimi tvorjenkami jih je 127 ali 62 % nastalo z dodajalnimi, 77 oz. 38 % pa z zamenjevalnimi obrazili.

3.2.1 Feminativi, nastali z dodajanjem ženskospolskega obrazila tvorjenkam moškega spola

Razvrstimo jih glede na to, s katerimi tipičnimi izglasji moških obrazil se družijo. V analizo je bilo vključenih 127 tvorjenk, nastalih z dodajalnima obraziloma *-ica* in *-ka* oziroma njunimi variantami. Od tega jih je 97 (76 %) tvorjenih s priponskim obrazilom *-ka* in variantami, 30 (24 %) pa z obrazilom *-ica*. Kot variantno obrazilo se je pojavljalo priponsko obrazilo *-(ar)ka*. Spodnja tabela prikazuje, s katerimi izglasji moškospolskih obrazil se te pripone družijo, pri čemer smo zajeli vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave.

Obrazilo	Izglasje	Primeri ženskospolskih tvorjenk		
		vršilec	nosilec	opravkar
<i>-(ar)ka</i>	<i>-k</i>	/	/	<i>genetičarka</i>
<i>-ica</i>	<i>-č</i>	<i>dirkačica</i>	/	/
	<i>-lj</i>	<i>zdraviteljica</i>	/	/
	<i>-r</i>	<i>komentatorica</i>	/	<i>anketarica</i>
	<i>-š</i>	/	/	<i>kajakašica</i>
<i>-ka</i>	<i>-n</i>	/	/	<i>golmanka</i>
	<i>-r</i>	<i>bombarderka</i>	/	<i>bankirka</i>
	<i>-t</i>	<i>lobistka</i>	/	<i>karateistka</i>

1. Priponsko obrazilo *-(ar)ka* se, kot smo ugotovili že pri analizi gradiva iz SSKJ, dodaja k opravkarju na *-k* (*genetičarka*).
2. Obrazilo *-ica* se dodaja k vršilcu na izglasja *-č*, *-lj*, *-r* (*dirkačica*, *zdraviteljica*, *komentatorica*) in opravkarju na *-r* in *-š* (*anketarica*, *kajakašica*). Znova se je potrdila že omenjena postavka, da z dodajanjem pripone *-ica* ne nastajajo feminativi k nosilcu lastnosti.
3. Priponsko obrazilo *-ka* dodajamo k vršilcu dejanja na *-r* in *-t* (*bombarderka*, *lobistka*) in opravkarju na *-n*, *-r* in *-t* (*golmanka*, *bankirka* in *karateistka*).

⁸ Gradivo za ženskospolske tvorjenke iz Novejše slovenske leksike je bilo primerjalno pregledano na podlagi analize 6000 leksemov iz omenjenega vira, ki jo je opravila Ines Voršič za potrebe nastajajoče doktorske disertacije. Za prispevano gradivo se ji lepo zahvaljujem.

Analiza je pokazala, da nobeno izglasje ni tako, da bi obrazili *-ica* in *-ka* kot dodajalni tvorili feminative v vseh treh prvih pomenskih skupinah izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave. Za pomensko skupino nosilec namreč nismo našli nobenega primera. Obraziloma *-ica* in *-ka* je skupno le izglasje na *-r*.

3.2.2 Feminativi, nastali z zamenjavo celotnega ali le izglasnega dela obrazila moškospolskega obrazila z ženskospolskim ob isti podstavi

Z zamenjevalnima obraziloma *-ica* in *-ka* je nastalo 77 feminativov ali 38 % vseh izpisanih feminativov iz Novejše slovenske leksike. Od teh jih je 46 nastalo s priponskim obrazilom *-ica* (60 %), 31 (40 %) pa s *-ka*.

Obrazilo	Obrazilo moškega spola	Primeri ženskospolskih tvorjenk		
		vršilec	nosilec	opravkar
<i>-ica</i>	<i>-ec</i>	/	<i>glušica</i>	/
	<i>-ež</i>	/	<i>natančnica</i>	/
	<i>-ik</i>	/	<i>bančnica</i>	/
<i>-ka</i>	<i>-ec</i>	<i>govorka</i>	<i>abrahamovka</i>	<i>biatlonka</i>
	<i>-ilec</i>	<i>cenilka</i>	/	/
	<i>-ovec</i>	/	/	<i>piarovka</i>

1. Priponsko obrazilo *-ica* zamenjuje moškospolska obrazila *-ec*, *-ež* in *-ik* za nosilca (*glušica*, *natančnica*, *bančnica*). Ne pojavlja se kot zamenjevalno obrazilo pri vršilcu ali opravkarju.

2. Obrazilo *-ka* zamenjuje obrazili *-ec* in *-ilec* za vršilca dejanja (*govorka*, *cenilka*), obrazilo *-ec* za nosilca (*abrahamovka*) ter obrazili *-ec* in *-ovec* za opravkarja (*biatlonka*, *piarovka*).

Analiza kaže, da se za vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave, torej za vršilca, nosilca in opravkarja, pojavlja zgolj priponsko obrazilo *-ec* pri zamenjevalnem obrazilu *-ka*. Obraziloma *-ica* in *-ka* je skupno le moškospolsko obrazilo *-ec*.

3.3 Novotvorjenke za poimenovanje oseb v slovenskem jeziku

Katja Kustec (2009) je v diplomskem delu Novotvorjenke za poimenovanje oseb v slovenskem jeziku pod mentorstvom red. prof. dr. Irene Stramljič Breznik po paberkovalni metodi⁹ iz časopisov, revij in s spleta izpisala 79 izpeljank za poimenovanje oseb ženskega spola: 18 navadnih in 61 modifikacijskih izpeljank. Med slednjimi sta obrazili *-ica* in *-ka* najpogostejši; prvo se pojavi osemkrat, drugo pa šestinštiridesetkrat. Druga obrazila so v manjšini. Pod drobnogled smo vzeli femi-

⁹ Novotvorjenke je avtorica diplomskega dela zbirala med septembrom 2008 in avgustom 2009.

native s priponskima obraziloma *-ica* in *-ka* ter njunimi variantami. V analizo je bilo zajetih 54 novotvorjenk, ki so nastale bodisi z dodajanjem obeh omenjenih obrazil bodisi z zamenjavo celotnega (ali le izglasnega dela) moškospolskega obrazila z ženskospolskim ob isti podstavi. Med izpisanimi feminativi – novotvorjenkami jih je 39 (72 %) nastalo z dodajanjem, 15 (28 %) pa z zamenjavo obrazila.

3.3.1 Feminativi, nastali z dodajanjem ženskospolskega obrazila tvorjenkam moškega spola

V analizo je bilo vključenih 39 besed, od katerih jih je 37 (95 %) nastalo s priponskim obrazilom *-ka*, le dve (5 %) pa sta nastali z dodajalnim obrazilom *-ica*.

Obrazilo	Izglasje	Primeri ženskospolskih novotvorjenk		
		vršilec	nosilec	opravkar
<i>-ica</i>	<i>-r</i>	/	/	<i>rokerica</i>
<i>-ka</i>	<i>-č</i>	<i>uživačka</i>	/	/
	<i>-n</i>	<i>pisunka</i>	/	/
	<i>-r</i>	<i>komplikatorka</i>	/	<i>bobnarka</i>
	<i>-t</i>	<i>producentka</i>	/	<i>circusantka</i>

1. Priponsko obrazilo *-ica* se dodaja opravkarju na izglasje *-r* (*rokerica*).
2. Obrazilo *-ka* se dodaja vršilcu z izglasji *-č*, *-n*, *-r* in *-t* (*uživačka*, *pisunka*, *komplikator*, *producentka*) ter opravkarju na *-r* ali *-t* (*bobnarka*, *circusantka*).

Analiza je pokazala, da se k nobenemu od izglasij ne dodata priponi *-ica* in *-ka* v pomenski skupini nosilec. Do enakega zaključka smo prišli pri analizi gradiva iz Novejše slovenske leksike. Priponskima obraziloma *-ica* in *-ka* je skupno le izglasje na *-r* (kot v Novejši slovenski leksiki).

3.3.2 Feminativi, nastali z zamenjavo celotnega ali le izglasnega dela obrazila moškospolskega obrazila z ženskospolskim ob isti podstavi

Obe obrazili nastopata tudi kot zamenjavalni, vendar v manjšem obsegu kot dodajalni. Med 54 tvorjenkami je tako nastalo 15 besed (28 %), od tega devet s priponskim obrazilom *-ka* (60 %) in šest z obrazilom *-ica* (40 %). Spodnja tabela prikazuje, katera moškospolska obrazila priponski obrazili *-ica* in *-ka* zamenjujeta.

Obrazilo	Obrazilo moškega spola	Primeri ženskospolskih novotvorjenk		
		vršilec	nosilec	opravkar
<i>-ica</i>	<i>-ež</i>	/	<i>pridnica</i>	/
	<i>-ik</i>	/	<i>estradnica</i>	/
<i>-ka</i>	<i>-alec</i>	<i>požiralka</i>	/	/
	<i>-ec</i>	/	<i>navdušenka</i>	<i>piarovka</i>

1. Priponsko obrazilo *-ica* zamenjuje moškospolski obrazili *-ež* in *-ik* za nosilca (*pridnica, estradnica*). Že pri gradivu iz Novejše slovenske leksike pa smo ugotovili, da se kot zamenjevalno obrazilo ne pojavi pri vršilcu in opravkarju; enako velja tukaj.

2. Obrazilo *-ka* zamenjuje moškospolski obrazili *-alec* za vršilca ter *-ec* za nosilca in opravkarja (*navdušenka, piarovka*).

Nobeno moškospolsko obrazilo ni skupno priponama *-ica* in *-ka*, kar je najverjetneje pogojeno z manjšim številom analiziranih novotvorjenk.

4 Sklep

Za raziskavo feminativne tvorbe z obraziloma *-ica* in *-ka* z variantami smo uporabili tri različne vire: nekoliko starejši Slovar slovenskega knjižnega jezika (1849 tvorjenk) ter novejša iz leta 2009, Novejšo slovensko leksiko (204 tvorjenke) in diplomsko delo Novotvorjenke za poimenovanje oseb v slovenskem jeziku (54 novotvorjenk). Skupno je bilo izpisanih in analiziranih 2107 besed. Izpisani feminativi so v formalnotvorbenem smislu nastali bodisi z dodajalnim bodisi z zamenjevalnim ženskospolskim obrazilom.

Vir	Dodajalno obrazilo	Zamenjevalno obrazilo
SSKJ	751 tvorjenk (41 %)	1098 tvorjenk (59 %)
NSL	127 tvorjenk (62 %)	77 tvorjenk (38 %)
K. Kustec	39 tvorjenk (72 %)	15 tvorjenk (28 %)

Primerjalni prikaz števila tvorjenk, nastalih z dodajalnim oziroma z zamenjevalnim obrazilom v vseh treh uporabljenih virih, kaže, da feminativi iz Novejše slovenske leksike in diplomskega dela K. Kustec večinoma nastajajo z dodajanjem obrazila; v NSL v 62 %, v diplomskem delu pa v 72 %. Gre za novotvorjenke oz. novejše enobesedne lekseme. Drugače je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, kjer večji delež tvorjenk (59 %) nastane z zamenjevalnim obrazilom.

Vir	Dodajalno obrazilo		Zamenjevalno obrazilo		Skupaj	
	<i>-ica</i>	<i>-ka</i>	<i>-ica</i>	<i>-ka</i>	<i>-ica</i>	<i>-ka</i>
SSKJ	252 (34 %)	499 (66 %)	414 (38 %)	684 (62 %)	666 (36 %)	1183 (64 %)
NSL	30 (24 %)	97 (76 %)	46 (60 %)	31 (40 %)	76 (37 %)	128 (63 %)
K. Kustec	2 (5 %)	37 (95 %)	6 (40 %)	9 (60 %)	8 (15 %)	46 (85 %)

Opazimo lahko, da kot dodajalno obrazilo v vseh treh preučevanih virih prevladuje priponsko obrazilo *-ka* z variantami. Kot zamenjevalno obrazilo *-ka* prevladuje pri primerih, izpisanih iz SSKJ in diplomskega dela, pri gradivu iz Novejše slovenske leksike pa večji delež predstavlja priponsko obrazilo *-ica*.

Pri analizi dodajalnih obrazil smo bili pozorni na izglasja moškospolskih obrazil. Spodnja tabela prikazuje, s katerimi izglasji moškospolskih obrazil se družijo priponska obrazila *-(ar)ka*, *-ica* in *-ka*, pri čemer smo zajeli vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave. V primerjavo smo vključili tista izglasja, ki so se pri posameznem dodajalnem ženskospolskem obrazilu pojavila vsaj v dveh virih. Na enak način smo za primerjavo izbrali dodajalna ženskospolska obrazila.

Obrazilo	Izglasje	Vir		
		SSKJ	NSL	K. Kustec
<i>-(ar)ka</i>	<i>-k</i>	nosilec, opravkar	opravkar	/
<i>-ica</i>	<i>-č</i>	vršilec, opravkar	vršilec	/
	<i>-lj</i>	vršilec	vršilec	/
	<i>-r</i>	vršilec, opravkar	vršilec, opravkar	opravkar
	<i>-š</i>	opravkar	opravkar	/
<i>-ka</i>	<i>-č</i>	vršilec, nosilec, opravkar	/	vršilec
	<i>-n</i>	vršilec, nosilec, opravkar	opravkar	vršilec
	<i>-r</i>	vršilec, nosilec, opravkar	vršilec, opravkar	vršilec, opravkar
	<i>-t</i>	vršilec, nosilec, opravkar	vršilec, opravkar	vršilec, opravkar

Dodajalna ženskospolska obrazila, ki se pojavijo vsaj v dveh od preučevanih virov, so tri: *-(ar)ka*, *-ica* in *-ka*. Priponsko obrazilo *-(ar)ka* se pojavlja v SSKJ in *Novejši slovenski leksiki*, drugi dve obrazili pa v vseh treh virih. Obrazilo *-(ar)ka* je glede na gradivo iz obeh virov družljivo z izglasjem opravkarja, po SSKJ pa tudi nosilca na *-k*. Potrdili smo ugotovitev, da z dodajanjem priponskega obrazila *-ica* ne nastajajo feminativi k nosilcu lastnosti. Zato pa obrazilo *-ica* dodajamo vršilcu in po SSKJ tudi opravkarju na *-č*, oba vira, SSKJ in NSL, pa sta izkazala družljivost priponskega obrazila *-ica* z izglasjem na *-lj* pri vršilcu in *-š* pri opravkarju. Izglasje na *-r* je bilo edino prisotno v gradivu vseh treh virov. V SSKJ in NSL se pojavi v pomenskih skupinah vršilec in opravkar, v diplomskem delu Kustečeve, od koder je bilo izpisanega tudi manj gradiva, pa le v pomenski skupini opravkar. Pri obrazilu *-ka* smo v primerjalni pregled vključili izglasja na *-č*, *-n*, *-r* in *-t*. Vsa štiri se v SSKJ pojavijo v vseh treh pomenskih skupinah, v *Novejši slovenski leksiki* in diplomskem delu pa v eni oziroma dveh, kar je gotovo pogojeno tudi z manjšo količino gradiva.

Spodnja tabela prikazuje, katera moškospolska obrazila priponski obrazili *-ica* in *-ka* zamenjujeta, pri čemer smo zajeli vse tri prve pomenske skupine izpeljank iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave. V primerjavo smo vključili tista moškospolska obrazila, ki so se pojavila pri gradivu vsaj dveh virov. Ženskospolski obrazili, ki se kot zamenjevalni pojavljata v vseh treh virih, sta *-ica* in *-ka*.

Obrazilo	Obrazilo moškega spola	Vir		
		SSKJ	NSL	K. Kustec
<i>-ica</i>	<i>-ec</i>	vršilec, nosilec, opravkar	nosilec	/
	<i>-ež</i>	nosilec	nosilec	nosilec
	<i>-ik</i>	vršilec, nosilec	nosilec	nosilec
<i>-ka</i>	<i>-alec</i>	vršilec, opravkar	/	vršilec
	<i>-ec</i>	vršilec, nosilec, opravkar	vršilec, nosilec, opravkar	nosilec, opravkar
	<i>-ilec</i>	vršilec	vršilec	/
	<i>-ovec</i>	opravkar	opravkar	/

Analiza gradiva v SSKJ, NSL in diplomskem delu K. Kustec kaže, da *-ica* v vseh treh virih zamenjuje moškospolska obrazila *-ec*, *-ež* in *-ik*. Zlasti je zanimivo obrazilo *-ež*, ki se v vseh treh virih pojavlja le v pomenski skupini nosilec. Pripona *-ka* je v vseh treh virih zamenjevalna za moškospolska obrazila *-alec*, *-ec*, *-ilec* in *-ovec*. Zlasti sta zanimivi zadnji dve, ki smo ju sicer zasledili le v SSKJ in NSL, sta pa v vseh primerih označevali vršilca (*-ilec*) oziroma opravkarja (*-ovec*).

Generalno gledano jih je med vsemi 2107 feminativi, kolikor jih je bilo zajetih v analizo, 1190 (56 %) nastalo z zamenjevalnim, 917 (44 %) pa z dodajalnim obrazilom. Med vsemi 2107 feminativi jih je 1357 (64 %), torej večina, nastalo s priponskim obrazilom *-ka* z variantami, 750 (36 %) pa z obrazilom *-ica* ali njegovimi variantami. Med 750 feminativi, nastalih s priponskim obrazilom *-ica*, jih je 466 (62 %) nastalo z zamenjavo, 284 (38 %) pa z dodajanjem obrazila. Od skupno 1357 feminativov, ki so nastali z obrazilom *-ka*, jih je 724 (53 %) nastalo z zamenjavo obrazila, 633 (47 %) pa z dodajanjem. Feminativi, nastali z zamenjavo celotnega ali le izglasnega dela obrazila moškospolskega obrazila z obrazilom *-ka* ob isti podstavi (724 tvorjenk), torej številčno skoraj dosegajo vse feminative, tvorjene s pripono *-ica* kot dodajalnim in zamenjevalnim obrazilom (750 tvorjenk). Tako lahko sklenemo, da so glede na pričujočo raziskavo feminativi v slovenščini najpogosteje tvorjeni s priponskim obrazilom *-ka* in njegovimi variantami, in to tako pri dodajalnem (633 od 917 feminativov ali 69 %) kot tudi pri zamenjevalnem načinu (724 feminativov od 1190 ali 61 %).

Literatura in viri

- Babić 1991 = Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1991.
- Furdík 2004 = Juraj Furdík, *Slovenská slovtvorba (teoria, opis, cvičenia)*, ur. Martin Ološtiak, Prešov: Nauka, 2004.
- Gigafida = Korpus slovenskega jezika Gigafida (<http://demo.gigafida.net/>) (dostop marca 2012).

- Jež 1997 = Marija Jež, Feminativi na Pohorju, *Jezikoslovni zapiski* 3 (1997), 113–125.
- Klajn = Ivan Klajn, *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2003.
- Kustec 2009 = Katja Kustec, *Novotvorjenke za poimenovanje oseb v slovenskem jeziku: diplomsko delo*, Maribor: [K. Kustec], 2009.
- Mlumnice češtiny = *Mlumnice češtiny*, Praga: Češkoslovenska akademie ved, 1986.
- NSL = Alenka Gložančev idr., *Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri)*, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2009.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: DZS, 2005.
- Stramljič Breznik 1994/95 = Irena Stramljič Breznik, Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja, *Jezik in slovstvo* 40 (1994/95), št. 8, 285–291.
- Stramljič Breznik 1999 = Irena Stramljič Breznik, *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*, Maribor: Filozofska fakulteta, 1999 (Zora 7).
- Stramljič Breznik 2010 = Irena Stramljič Breznik, *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom*, Maribor: Filozofska fakulteta, 2010 (Zora 71).
- Štebih Golub 2011 = Barbara Štebih Golub, Imenice kojima se označuje osebe ženskoga spola u kajkavskome književnom jeziku, v: *Stowotwórstwo słowiańskie: system i tekst. Poznań 17–19. 05. 2011.*
- Toporišič 2004 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, ⁴2004 (¹1976). (Drugi natis izdaje iz leta 2000.)
- Vidovič Muha 1997 = Ada Vidovič Muha, Prvine družbene prepoznavnosti ženske prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 33, ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1997, 69–79.
- Vidovič Muha 2011 = Ada Vidovič Muha, *Slovensko skladijsko besedotvorje*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011 (Razprave FF).

The Distribution of the Suffixes *-ica* and *-ka* with Emphasis on Feminine Derivation

Summary

This article presents the results of a study of the appearance of the suffixes *-ica* and *-ka* with variants by word-formational semantic group based on material from the *Standard Slovenian Dictionary* (SSKJ) and the Gigafid corpus. The study showed that the two suffixes are used to form feminine nouns in 38% of cases in *SSKJ* and 37% of cases in the corpus. For a more detailed analysis, additional material was therefore extracted from the work *New Slovenian Vocabulary* and the bachelor's thesis *Newly Coined Words for Designating People in Slovenian*. Of interest was which word-final sounds *-ica* and *-ka* combine with, which masculine suffixes they replace in exchange, and which of the suffixes is more frequent in forming feminine nouns. Among the 2,107 feminine nouns included in the analysis, 56% were formed through suffix replacement and 44% with the addition of a suffix. Among the feminine nouns analyzed, 64% were created with the suffix *-ka* with variants, and 36% with the suffix *-ica* or its variants. Among the 750 feminine nouns formed with the suffix *-ica*, 62% were formed through suffix replacement and 38% with the addition of the suffix. Among the 1,357 feminine nouns formed with the suffix *-ka*, 53% were formed through suffix replacement and 47% through addition of the suffix. From this study of the feminine noun in Slovenian, it can therefore be concluded that such nouns are most frequently formed with the suffix *-ka* and its variants, through both addition and replacement.

O dveh terminografskih novostih v Čebelarškem terminološkem in Slovenskem smučarskem slovarju

Ljudmila Bokal – Andrej Terčelj

Cobiss: 1.01

Prispevek razčlenjuje dvoje terminografskih novosti, prikaz terminoloških dvojnic z dvosmerno puščico (↔), kar je bilo prvič uporabljeno v Čebelarškem terminološkem slovarju, in navajanje oznake za blagovno znamko (®) v slovarskih sestavkih, kar je bilo med terminološkimi slovarji vpeljano v Slovenskem smučarskem slovarju.

Ključne besede: dvosmerna puščica, oznaka za blagovno znamko, sinonim, terminološka dvojnica, terminološki slovar

Two New Terminographic Features in the *Dictionary of Beekeeping Terminology* and the *Dictionary of Slovenian Skiing Terminology*

This article analyzes two new terminographic features: the representation of terminological doublets using a double arrow (↔), which was first used in the *Dictionary of Beekeeping Terminology*, and the use of the trademark symbol (®) in dictionary entries, which was introduced into terminological dictionaries in the *Dictionary of Slovenian Skiing Terminology*.

Keywords: double arrow, trademark symbol, synonym, terminological doublet, terminological dictionary

0 Za slovaropisno registracijo jezika v terminologiji je njegovo uresničevanje v besedilih relevantnejše kot pa uresničevanje jezika v govoru (Žagar Karer 2011: 33). De Saussurjeva teza o konceptu jezika »parole« in »language« pri tem pride v poštev še posebej v postavki o sintagmatskih in asociativnih odnosih v jeziku. Sintagmatskim odnosom je podlaga linearna razsežnost jezikovnih sredstev, ki se v zaporedju nizajo eno za drugim. Kombinacijam jezikovnih sredstev, ki temeljijo na taki razsežnosti, pravimo sintagme. Z umestitvijo jezikovnega sredstva v sintagmo to stopi v odnos s svojim besednim okoljem, pri čemer jezikovno sredstvo dobi novo vrednost. Z raziskovanjem sintagem se ukvarja skladnja. Asociativni odnosi pa temeljijo na vzpostavljanju povezav med besedami, ki odmevajo v našem spominu ob vsakokratni leksikalni prezentaciji določene sintagme ali njihovega niza (de Saussure 1997: 138–139).

Ko se v našo zavest vključi jezikovno sredstvo, ki v jeziku še ni obstajalo, dobimo novo besedo. Tako jezikovno sredstvo stopi v soodnosno razmerje z že obstoječimi. Tu lahko govorimo o statičnem in dinamičnem v jeziku. Da bi lahko rekli, da se jezikovno sredstvo spreminja, mora nekaj v njem ostati stabilno, ker s

tem omogoči identifikacijo tistega, kar je podlaga spremembe (Keller 1994: 95). Statično in dinamično pa ne vključuje samo novih leksemov v jezikovnem sistemu, pač pa tudi variante sintagem, ki nastanejo v njihovih skladenjskih vzorcih kot odraz stilističnih zahtev.

Kako te spremembe zajeti v kodifikaciji jezika, ki se opravi z registracijo leksemov v slovarjih, je vprašanje, s katerim se ukvarja leksikografija. Slovarji kot materializirana oblika leksikografskih zahtev in ureditve leksemskega gradiva se lahko vrednotijo po merilih dveh različnih virov – internih in eksternih. Interna merila zajemajo vrednotenje slovarja iz njemu lastnih izhodišč ali iz praktičnih zahtev njegovih izdajateljev. Eksterna merila pa izhajajo iz metaleksikografskih zahtev (akademskih študij o slovarjih) in zajemajo splošnejše teoretične jezikoslovne zahteve za leksikalni opis višje vrste ter prav tako tak premislek o njihovih ciljih in produkciji (Jackson 2002: 176).

Kadar določen slovar prinese v leksikografijo novost, se to najprej odrazi v internih merilih. Najprej o tem pišejo najbližji slovaropisni ocenjevalci, ki spremljajo nastajanje slovarjev, poznajo leksikografske zasnove in koncepte posameznih slovarskih tipov ter so pogosto tudi sodelavci pri njihovi pripravi. Večkrat so take novosti v začetni fazi še nedorečene in zadenejo le bistvo problema. Nedorečenost zajema zlasti »tehnično ozadje«, na katerem se določeno novo slovaropisno opažanje uresničuje. To zadeva:

1. izrazje, s katerimi se novi pojav poimenuje (terminologijo v zvezi z njim),
2. razmejevanje pojava v odnosu do podobnih pojavov.

Splošnejši uvod je podlaga za opis dveh leksikografskih novosti, ki sta sad dela sodelavcev v Sekciji za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Prva novost zadeva opis dvosmerne puščice kot terminografskega sredstva in tovrsten prikaz slovarskih sestavkov. V slovarjih Sekcije za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU je bila prvič uporabljena v Čebelarskem terminološkem slovarju (2008), nato pa tudi v Slovenskem smučarskem slovarju (2011).¹ Druga novost pa se nanaša na prikaz izvora poobčnoimenjenih izrazov z oznako za blagovno znamko (®). Med slovarji omenjene sekcije jo je prvi uvedel Slovenski smučarski slovar.

1 Dvosmerna puščica kot terminografsko sredstvo

V uvodnem delu Čebelarskega terminološkega slovarja z naslovom Zgradba slovarskih sestavkov, in sicer v podrazdelku Razlage, je to slovaropisno sredstvo razloženo tako: »Razmerje med nekaterimi dvojicami izrazov, ki se pomensko popolnoma prekrivajo, samo delno pa se razlikujejo po izrazni obliki, je prikazano s **povratno**

¹ Botanični terminološki slovar, ki je izšel nekoliko za smučarskim, ima dvosmerno puščico uporabljeno za variantno pisno prikazovanje, in sicer v razmerju kratica – razvezava kratice. Primer: DNK /.../ ↔ deóksiribonukleínska kislína (Botanični terminološki slovar 2011: 22–23).

[poudarila L. B.] puščico (*matica* : *čebelja matica*; *AŽ-panj* : *panj AŽ*). Glej tudi seznam označevalnikov.« (Čebelarški terminološki slovar 2008: 15)

V razdelku Krajšave in označevalniki je še dodatno pojasnilo o leksikografskem prikazu: »↔ **dvosmerna** [poudarila L. B.] puščica kaže na enakovredno izrazno obliko in pomensko popolnoma prekrivajoča se termina. Vsa informacija o obeh izrazih je ob izrazu na desni strani dvosmerne puščice.«² (Čebelarški terminološki slovar 2008: 18)

To sredstvo za prikaz razmerja med dvema leksemoma je zunaj Čebelarškega terminološkega slovarja prvič omenjeno v članku Marjete Humar Sinonimija v slovenskih terminoloških slovarjih: »Novost je ↔ dvosmerna puščica, ki kaže na enakovredni sinonim. V sinonimnem odnosu sta dvobesedni termin (samostalniška fraza s pojasnilom *čebelji*) in enobesedni termin iz jedrnega samostalnika, npr.: *čebelja matica* ↔ *matica*, *čebelji panj* ↔ *panj*, *čebelji sat* ↔ *sat*, *družina* ↔ *čebelja družina*, *vosek* ↔ *čebelji vosek*. Taka rešitev je bila uporabljena zaradi besednih zvez, v katerih se navadno uporablja jedrni samostalnik z drugimi pojasnili, npr. *dvomatični panj*, *dvonakladni panj*, *Glavarjev panj*, *nakladni panj*.« (Humar 2009: 89)

Kot je razvidno iz zgornjega zapisa, omahovanje (*dvosmerna puščica* : *povratna puščica*) kaže na neustaljenost poimenovanja za to leksikografsko sredstvo. Izbira med obema daje prednost izrazu *dvosmerna puščica*, ker kaže na enakovredno rabo obeh enot. Izraz *povratna puščica* namreč temelji na tem, da je prvi izraz izhodišče, iz katerega izvira leksemski odnos, nakar se ta prenaša na drugega, od tam pa se vrača na prvega. Pri izrazu *dvosmerna puščica* pa te hierarhično pogojene dihotomije ni, leksemsko razmerje se enakomerno pretaka med obema enotama. Kot je razvidno zgoraj, se je za ta izraz odločila tudi Humarjeva.

Humarjeva navaja, da je dvosmerna puščica uporabljena zaradi variiranja besednih zvez v nejedrnem delu. Ugotovitev seveda drži, z več gradiva pa jo je mogoče dopolniti. K omenjenemu razlogu se lahko doda merilo frekventnosti določene stalne zveze. Frekventnost izrazov v leksikografiji pogosto odloča o prikazu v slovarju. V besedilih namreč izraz *čebelji panj* nastopa kot nadpomenka, in če gledamo s praktičnega vidika, je zagotovo uporabljen kot uvajalni izraz v vseh besedilih o specifičnih čebeljih panjih. Tako je tudi pri izrazih *čebelja matica*, *čebelja družina*, *čebelji sat*, ki vsebujejo vrstne pojme. Poruši pa se to merilo pri izrazu *čebelji vosek*, ki ni nadpomenka in v čebelarški terminologiji nima podrejenih pojmov. Torej tudi merilo frekventnosti ne zajame vseh primerov in ga ne moremo posplošiti.

Ker slovaropisje izhaja iz gradiva, kar konkretno pomeni vsakokratno pojavnost izraza v besedilih, jih je za določitev meril uporabe dvosmerne puščice smiselno pritegniti v obravnavo.

Za izpis gradiva za Slovenski smučarski slovar je bilo med drugim izbrano tudi delo Boruta Črničva in Andreja Terčelja *Skrivnosti nedotaknjenih strmin* s podnaslovom *101 nasvet za smučanje zunaj smučišč*. Eden od nosilnih terminov

² V Slovenskem smučarskem slovarju je pojasnilo nekoliko preoblikovano: »↔ dvosmerna puščica kaže na sobesedilno enakovreden strokovni izraz. Vsa jezikovna informacija o obeh izrazih je ob izrazu na desni strani dvosmerne puščice.« (Slovenski smučarski slovar 2011: 18)

turnosmučarske terminologije je izraz snežni plaz. Njegovo pojavljanje v besedilih se kaže v naslednjem odlomku:

Praktična ocena nevarnosti snežnih plazov

Praktična ocena nevarnosti plazov je osnovana na opisanih teoretičnih razmišljanjih, obogatenih s trenutnim zaznavanjem stanja snežne odeje, s katero smo v neposrednem stiku. (Černivec – Terčelj 1997: 30)

Termin *snežni plaz* v slovnični obliki pridevniške zveze je uveden v naslovu. V prvi povedi se skrajša v jedrni izraz, samo v samostalnik *plaz*.

Pojavljanje izraza *lavinska žolna* je podobno kot stalne zveze *snežni plaz*. Oklesti se v prvi povedi: »Lavinska žolna se pri nas nerazumljivo počasi uveljavlja. V eni smučarski sezoni zapravimo več denarja za bencin in žičnice, kot bi nas veljala ena žolna, ki nam zvesto služi desetletje.« (Černivec – Terčelj 1997: 22)

Pojavljanje termina *snežna odeja* v besedilih je ponazorjeno z naslednjim besedilom: »Poznamo več vrst preobrazb, ki različno učinkujejo na trdnost snežne odeje. Drobljenje je posledica vetra in pritiska snežne odeje.« (Černivec – Terčelj 1997: 22) In na drugem mestu:

Snežna odeja je v splošnem sestavljena iz več različnih plasti snega, kot je pač nastajala. [...]

1. Snežna odeja odbija večino vpadne svetlobe; preostanek z globino hitro slabi [...]

3. Snežna odeja je odličen toplotni izolator [...]

Za varstvo pred plazovi so pomembne prav plastovitost, trdota in trdnost snežne odeje. (Černivec – Terčelj 1997: 31)

Opazno je, da je pojavljanje termina *snežna odeja* v besedilu drugačno kot pri terminu *snežni plaz* in *lavinska žolna*. Stalna besedna zveza *snežna odeja* ne izgublja svojih izraznih enot in ostaja enaka v vseh kolokacijskih položajih.

Miha Pavšek v svoji knjigi *Snežni plazovi v Sloveniji* (2002) opazi krnjenje nosilnega termina stroke, ki jo opisuje v svojem delu, in ga na začetnih straneh strne v terminološko opombo: »V knjigi uporabljam namesto besedne zveze **snežni plaz** v glavnem krajšo različico oziroma oznako **plaz**. Pridevnik snežni dodajam le v primerih, ko bi uporaba krajše različice povzročila pomensko ali celo vsebinsko nejasnost. Pri omembi drugih vrst plazov jih v nasprotju s snežnimi tudi posebej poimenujem (zemeljski plaz, plaz kamenja in podobno).« (Pavšek 2002: 24; poudaril M. P.)

Zgornji odlomki besedila kažejo, da obstajajo stalne besedne zveze, ki kot termini v zaporednem sintagmatskem nizu ne krnijo svojih izraznih enot, druge pa jih. O tem, kdaj določena stalna zveza ostane enaka in kdaj se skrajša, odloča njena pomenska zgradba. Obenem pa tu trčimo na stilno merilo jedratosti. V prvih primerih stalnih besednih zvez, pri katerih se izrazna zgradba skrajša, besedilo glede na stilne zakonitosti upošteva pravilo jedratosti. V drugem primeru (besedne zveze s *snežno odejo*) pa ponavljanja izraza v polni obliki ne čutimo kot redundantnega

in stilno pravilo o jedrnatosti ni kršeno. Iskanje vzrokov različnega sprejemanja ponuja predmet za prihodnje raziskave, po vsej verjetnosti pa iz psiholingvističnih motivov sega v že omenjeno pomensko zgradbo določene stalne besedne zveze.

Odgovor na vprašanje, kako prikazati krnjenje stalnih zvez v slovarski obliki, nam da omenjena dvosmerna puščica. Dvosmerna puščica ne predpostavlja nobene spremembe v pomenskih sestavinah izraza in tudi ne stilne zaznamovanosti. Gre samo za izrazno figuriranje določenega termina v besedilu, ki se na »operativni« skladenjski ravni kaže v izločanju enote stalne besedne zveze zaradi stilnega pravila o jedrnatosti jezikovnega sporočanja. Tako kot je stalna zveza z obema členoma termin, je termin tudi oblika s samo jedrnim samostalnikom. Pri tem velja, da ostajamo v terminologiji iste stroke (na kar je v terminološki opombi opozoril Pavšek) in v socialni zvrsti knjižnega jezika ter ne prehajamo na raven pogovornega, v katerem se stalne zveze prav tako krnijo v jedrni samostalnik. Zgornje zveze, ki so prikazane z dvosmerno puščico, so s slovničnega stališča samostalniške zveze z levim prilastkom.

Zgornji izseki besedil obenem razkrivajo temeljno merilo za uporabo dvosmerne puščice. Glavni razlog za tak prikaz izrazov je sobesedilni in iz njega izhajajoče stilno načelo o jedrnatosti.

V Čebelarskem terminološkem slovarju pa je z dvosmerno puščico prikazan še drugi tip samostalniških zvez. To so zveze z desnim prilastkom, pri katerih izrazna podoba termina prav tako variira v svojih členih, vendar na drugi ravni; vse enote ostajajo v izrazni podobi, spremenijo se le njihovo mesto. Pomenske sestavine prav tako ostajajo enake; izraza se pomensko popolnoma prekrivata. Gre za tip *AŽ-panj*: *panj AŽ*, *AŽ-sat*: *sat AŽ*, *AŽ-satnik*: *satnik AŽ*. Dvojna puščica je navedena pri izrazih, ki so v iztočnici samostalniške zveze z desnim prilastkom:

pánj AŽ -a -- [ažé] m ↔ *AŽ-pánj*; **sátnik AŽ** -a -- [ažé] m ↔ *AŽ-sátnik*; **pánj**

LR -a -- [elèr] m ↔ *LR-pánj*

Prikaz slovarskih glav: **AŽ-pánj** -a in *pánj AŽ* -a -- [ažé] m; **AŽ-sátnik** -a in *sátnik AŽ* -a -- [ažé] m; **LR-pánj** -a in *pánj LR* -a -- [elèr] m

V takem prikazu se zvezam, navedenim na drugem mestu, nekoliko zmanjša stopnja enakovrednosti v razmerju do izraza s prvim kratičnim delom, vendar je to v skladu z rabo in izhaja iz predpostavke, da v leksikografiji kljub deklarativnemu enačenju določenih izrazov v praksi oziroma rabi ti niso popolnoma enakovredni. Deklarativno enačenje je v leksikografiji torej fikcija.

Prvo in drugo skupino izrazov, prikazanih z dvosmerno puščico, vežeta skupni točki: to sta popolna pomenska prekrivnost in variiranje izraznih delov, pri čemer moramo izostanek določujočega pridevnika v prvi skupini šteti kot pozitivno jezikovno vrednost (podobno, kot je ničta končnica pri sklanjatvi).

Pri tem nastaja vprašanje, ali različna besedotvorna umeščenost izrazov v glavi v drugi skupini izrazov zanikuje tak prikaz. Izrazi v iztočnici, ki imajo prvi del kratični, so namreč z besedotvornega stališča zloženke, kot terminološke dvojnice pa so to samostalniške zveze z desnim prilastkom. Odgovor na to vprašanje je lahko tema za še neraziskano področje leksikologije, menimo pa, da tak način prikaza ni

sporen, saj gre še zmeraj za enačenje samostalnika s samostalnikom, njihova podrobnejša besedotvorna oblika pa ni relevantna, ker ne vpliva na pomen.

Drugo leksikografsko vprašanje pa zadeva identifikacijo takega leksemskega razmerja; konkretnije gre za določitev, ali je to sinonimno. Že Humarjeva v omenjenem članku podvomi o sinonimnem razmerju v tipu *čebela – čebela delavka* in *čebelji panj* ↔ *panj*. Tako pravi: »Ta tip [sinonimov – dodala L. B.] verjetno ne sodi med prave sinonime, ampak se sinonimno razume samo v istem čebelarstem besedilu ali terminu.«³ (Humar 2009: 93) V razdelku Zaključki istega članka Humarjeva navaja priporočila, glede na katera bi sestavljavci terminoloških slovarjev prikazovali sinonimijo: »Pri izkazovanju sinonimije morajo biti pisci slovarjev previdni. V *MetTS* [Meteorološkem terminološkem slovarju 1990 – L. B.] so kot sinonimi npr. navedeni *napoved – vremenska napoved, meteorološka postaja – postaja, koeficient viskoznosti – viskoznost*. Poimenovanja, ki nastanejo npr. z opustitvijo pojasnila jedra, so enoznačno razumljiva samo v določenem sobesedilu. Takih sinonimnih parov terminološki slovar ne bi smel prikazovati, vsaj brez oznake ne. Ena od mogočih oznak je *strokovno pogovorno*.« (Humar 2009: 93)

V zadnjem pomisleku se kaže izstop iz socialne zvrsti knjižnega jezika, kar je večji zvrstni odmik kot prikaz brez označevalnika. Ali je rešitev z dvosmerno puščico ustrežnejša kot z zvrstnim označevalnikom, bo pokazala leksikografska praksa, vprašanje pa zahteva širšo razčlenitev na obsežnejšem gradivu.

S tega stališča je Humarjeva obdelala naslednje slovarje: *Meteorološki terminološki slovar, Slovenski medicinski slovar* (2002) in *Čebelarški terminološki slovar*. Podobno prakso pa kažejo tudi drugi slovarji:

Planinski terminološki slovar (2002):

métež [...] → sněžni métež

Gemološki terminološki slovar (2005):

interferénca [...] → interferénca svetlóbe

Geološki terminološki slovar (2006):

fosilna nájdba [...] neustr. → nájdba

geolóška formácija [...] → formácija

podzémeljska jáma [...]zastar. → jáma (1), kráška jáma

Gledališki terminološki slovar (2007):

črta [...] → dramatúrška črta (1, 2)

drámski dialóg [...] → dialóg

drámska trilogíja [...] → trilogíja (1)

³ Navedek se nanaša na tipologijo sinonimov v Čebelarstem terminološkem slovarju. Gre za sklic na razdelek Sinonimi domačega izvora iz jedrne besede in leksema z isto jedrno besedo in pojasnilom; *čebela – čebela delavka, čebelji panj* ↔ *panj*.

O sopomenskosti in nerodnosti (izpeljanka iz roden : neroden) sopomenk v terminoloških slovarjih piše Ada Vidovič Muha. V razdelku z naslovom Pomenska razmerja znotraj leksema v točki 6 tako pravi: »Nefunkcionalnost stilistike v znanstvenem besedilu pogojuje tudi nefunkcionalnost terminov na ravni sopomenskosti: zato zanje velja, da se sopomenke lahko pojavijo le kot t. i. dublete [...] se pravi brez slogovne ali kakršnekoli druge besedilne vloge« (Vidovič Muha 2000: 118). V nadaljevanju uvaja termin terminološka dvojnica v odnosu prevzeto : tuje, npr. *dialektologija – narečjeslovje, asimilacija – prilikovanje* itd. Tudi ona poudarja, da obravnava pri tem ostaja na ravni »znotraj znanstvenega/strokovnega jezika; upoštevaje tudi drugih funkcijskih in socialnih zvrsti, predvsem (neknjižnega) pogojnega jezika, oblikuje tudi na poimenovalni ravni sopomenske pare ali celo nize [...]« (Vidovič Muha 2000: 118)

Če zgoraj ugotovljeno nefunkcionalnost sinonimije v terminoloških slovarjih, ki »se v okviru terminologije v posebnih okoliščinah pojavlja na ravni dvojnic (dublet)« (Vidovič Muha 2000: 119), pritegnemo v obravnavo izrazov, prikazanih v slovarju z dvosmerno puščico, se izkaže, da omenjeni primeri niso sinonimi. »V zvezi z morfemi, katerih ‚denotat‘ je skladijska (slovnična) funkcija – spreminjanje oblike besede glede na različno *skladijsko* vlogo [poudarila L. B.] ne moremo govoriti o sopomenskosti (Vidovič Muha 2000: 158). Izrazna različnost ene besede, o kateri govori Vidovičeva, se navezuje tudi na sintagmatsko raven, ko gre za variante sintagem. Sopomenskost je s tega stališča vprašljiva tudi v naslednjih tipih:

Geološki terminološki slovar:

plášč Zêmlje [...] → Zêmljin plášč

Gledališki terminološki slovar:

cíkel drám [...] → drámski cíkel

dramátiska zgrádba [...] → zgrádba dráme

dramátika jéznih mladéničev [...] → jézni mladéniči

fonétika besedíla [...] → besedílna fonétika

V zgornjih primerih gre za isti denotat, s sintagmatskega vidika pa za variante stalnih zvez, za različnost na izrazni, ne pa pomenski ravni. Govorimo o terminoloških dvojnicah oziroma dubletah, ne pa o sinonimih.

1.1 Sklep

V terminoloških besedilih, ki so podlaga za izbor terminov v terminoloških slovarjih, na sintagmatski ravni nastopajo variante terminov, ki niso sinonimi, pač pa terminološke dvojnice (dublete). V slovarskem prikazu je za njihov prikaz smiselno uporabiti dvosmerno puščico, ki jezikovno vrednost obeh izrazov enakovredno porazdeli na obe enoti, ki vstopata v par. Sprejem terminološke dvojnice v slovar je poleg terminografskih zahtev tudi odraz novejša tendence približevanja slovarjev uporabniku (Logar Berginc 2009: 230).

2 Prikaz izvora poobčnoimenjenih izrazov z oznako za blagovno znamko (®)⁴

Poobčnoimenjenje ali apelativizacija⁵ je prehod lastnega imena v občnoimensko rabo. S tem prvotno lastno ime, ki izraža individuuum, preide v jezikovno sredstvo za označevanje vrstnosti.⁶ Ta pomenski prehod se v slovenskem jeziku izraža tudi na pravopisni ravni. Prvotno lastno ime, ki se je kot enkraten, individualni pojav pisalo z veliko začetnico, se kot niz pojavov enake vrste, kot občno ime piše z malo. Kdaj se na pomenski ravni ta prehod opravi, je mogoče ugotoviti le z analizo vsakokratnega sobesedila.

Najprej je bil zgoraj opisani pomenski prehod z leksikografskim znakom zabeležen v prevodnem delu, in sicer v Knaurovem Velikem splošnem leksikonu (1997). Pri iztočnici *aspirin* je v slovarskem sestavku prikazan lastnoimenski izvor z oznako R v krogecu (registered). Po zunajjezikovnih merilih vstopamo v gospodarsko pravo; oznaka pomeni blagovno znamko.

aspirin, *acetilsalicilna kislina*, *Aspirin*[®], eno od zdravil za zniževanje zvišane telesne temp. in sredstvo proti bolečinam; v prometu od 1899

Oznaka za blagovno znamko sporoča, da ime ni generično. Dodana je v nadpisani, nekoliko dvignjeni tipografiji za zapisom originalne oblike imena. Predpostavljamo, da je bil zapis v taki obliki registriran pri ustreznem pravnem uradu.

Ta leksikografska novost v nekoliko drugačni obliki ni tuja tudi originalnim slovenskim leksikografskim delom. V Kuharski enciklopediji Bogdana Novaka in Simona Lenarčiča (Novak – Lenarčič 2009) je pri iztočnici *teflon* opozorilo, da se izraz kot blagovna znamka piše z veliko začetnico.

teflon (kot blagovna znamka **Teflon**) → odbojna prevleka, → politetrafluoretileni

Najbolj obširno je o blagovnih znamkah pisala Helena Dobrovoljc. Osredotoča se na poimenovanja industrijskih izdelkov kot skupine stvarnih lastnih imen in opisuje njihov prehod v občna imena, pri čemer je prikazana tudi obravnava v slovarjih 20. stoletja (Dobrovoljc 2009: 3).

Pojava blagovnih znamk v jeziku se lotevata tudi Andrej Šmalc in Jakob Müller v jezikovnem priročniku z naslovom Slovensko tehniško izrazje, in sicer v

⁴ Zamudno brskanje po spletu je poleg veliko drugega pri identifikaciji blagovnih znamk opravil mag. Andrej Terčelj, za kar se mu soavtorica članka in urednica Slovenskega smučarskega slovarja lepo zahvaljuje.

⁵ V slovenskem jezikoslovju se za ta pomenski prehod zlasti v onomastiki poleg izraza *apelativizacija* (*apelativizirati*) uporablja tudi izraz *deonimizacija* oziroma *deonimizirati*. Prim. Šivic-Dular 1998/99: 259.

⁶ Znan pa je tudi prehod občnega imena v lastno, na primer v tipu *Slap Savica* : *Savica*. V tem primeru govorimo o onimizaciji. Tudi o tem je pisala Alenka Šivic-Dular. Ne prvega pomenskega prehoda (iz lastnega v občno ime) ne drugega (prehod občnega imena v lastno) ne najdemo med iztočnicami v Toporišičevi Enciklopediji slovenskega jezika.

razdelku Izdelki. Uvajata termin *besedne znamke*, v popolni obliki *besedne blagovne znamke*:

Tovarniški izdelki, trgovsko blago in storitve so lahko zaščitene s posebnim znakom, imenovanim znamka. Znamka (an. trademark) je kakršni koli znak ali kombinacija znakov, ki omogoča razlikovanje izdelkov, blaga ali storitve določenega podjetja od izdelkov, blaga ali storitev drugega podjetja in daje imetniku izključno pravico uporabe v gospodarskem prometu z izdelki, blagom in storitvami. Znak je lahko jezikovni (ime, beseda, besedna zveza), logotip, simbol, črka, številka, lik, podoba, predmet, barva, okus, zvok, gibanje, ki ga je mogoče grafično reprezentirati. Z jezikovnega stališča so posebne pozornosti potrebne besedne znamke. Take so npr. hladilnik Gorenje, material Teflon, srajce Mura, eko-bio gnojilo bio algeen Plus 2, tablete Ketonal ipd. (Šmalc – Müller 2011: 248)

Priporočata pomensko razlikovanje in s tem povezano razliko v pisavi glede na besedilni tip. V besedilih gospodarskega poslovanja naj bi pisali blagovne znamke z veliko začetnico in oznako za blagovno znamko:

Znamke so lastna imena, zato jih moramo pisati z veliko začetnico oziroma tako kot v obliki, kakršno ima znamka. V splošni in jezikovni rabi (v zasebnem pismu, romanu, časopisni notici) in v strokovnih jezikih besedne znamke izgubijo status znamke in jih pišemo v skladu s splošnimi pravili pisanja vrstnih, generičnih besed: orati s fergusonom, posoda je prevlečena s teflonom, gnojiti z bio algeenom, vzeti ketonal. Obvezno pa moramo izraze pisati kot znamke, tj. v izvorni obliki z jasno oznako, da gre za znamko, v gospodarskem poslovanju: v prodajnih prospektih, cenikih, propagandnih oglasih, poslovni dokumentaciji (naročilnicah, fakturah) in podobnih besedilih – ter v slovarjih, enciklopedijah in podobnih publikacijah. (51. člen Zakona o industrijski lastnini 2003). (Šmalc – Müller 2011: 248–249)

Omenjeni Zakon o industrijski lastnini v členu 51 predpisuje, da je omemba v slovarjih nujna v drugi izdaji slovarja in da mora zahtevo za to dati založniku imetnik znamke: »51. člen (reprodukcije znank v slovarjih) Če daje reprodukcija znamke v slovarju, enciklopediji ali podobnem delu vtis, da gre za generično ime blaga ali storitev, za katere je znak registriran, mora založnik dela na zahtevo imetnika znamke poskrbeti za to, da je najkasneje v naslednji izdaji publikacije pri reprodukciji znamke oznaka, da gre za znamko.« (Zakon o industrijski lastnini 2006)

Na pojav predvsem s pravopisne dileme, kdaj pisati izraze z veliko in kdaj z malo začetnico, opozarjajo tudi najnovejši slovenski jezikoslovní priročniki. V priročniku z naslovom *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom* Helena Dobrovoljc in Nataša Jakop omahovanje v rabi med veliko in malo začetnico označujeta kot eno »najbolj perečih vprašanj sodobne jezikovne norme« (Dobrovoljc – Jakop 2011: 8), ki sodi med »jezikovne zadrege, ob katerih pravopisje že tradicionalno niha« (Dobrovoljc – Jakop 2011: 240).

Dobrovoljčeva in Jakopova v razdelku pravopisnega priročnika z naslovom *Tipski prikaz slovarskih sestavkov v pravopisnem slovarju* navajata tudi vzorčne redakcije izrazov za posamezna pojmovne skupine. Za tukaj obravnavano področje industrijskih izdelkov priporočata v pravopisnem slovarju prikaz v dveh slovarskih sestavkih:

Ádidas [...] |blagovna znamka|: [...]
ádidaska [...] najdena adidaska; prim. Adidas

Ker je v terminoloških slovarjih smiselno prikazovati tudi pravopisna vprašanja, povezana s pomensko problematiko, ki tiči v ozadju posameznih terminov, smo se v Slovenskem smučarskem slovarju⁷ odločili, da prikaz izvora občnih imen iz blagovnih znamk uresničimo. Taka so tudi priporočila slovenskih jezikoslovcev, ki se ukvarjajo s pravopisom: »Vsekakor pa so smernice slovarskega normiranja iz tujejezičnih slovarjev jasno razvidne: če se odločimo za vključitev besede v slovar, mora biti z oznako ® ali ustrezno slovarsko oznako, morda pa tudi s pojasnilom ali pomensko razlago pojasnjeno, da govorimo o registrirani znamki oziroma da je beseda prvotno stvarno lastno ime« (Dobrovoljc 2009: 14).⁸ V enem od uvodnih razdelkov z naslovom *Krajšave in označevalniki* je pojasnilo za oznako registered:

® – izraz, zavarovan kot blagovna in/ali storitvena znamka (pravica industrijske lastnine)⁹

⁷ Pri identifikaciji problema smo se za pomoč obrnili na Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino. 15. junija 2011 smo jim poslali naslednje vprašanje: »Spoštovani, pravno službo pri Uradu za intelektualno lastnino prosim za odgovor na naslednje vprašanje. V Sekciji za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU poleg drugih slovarjev pripravljamo tudi Slovenski smučarski slovar. Med drugimi izrazi, zajetimi v slovarju, bo tudi nekaj besed, ki so blagovne znamke. To so izrazi za smučarske vezi, protiplazni pripomočki, na primer rotafela, recco itd. Na spletu smo preverili, da so to blagovne znamke. V slovarskem prikazu bomo na to opozorili tako, da bomo v zaglavju takim izrazom dali oznako R v krogu – ®: registred. Primer: rotaféla -e ž Rottefella® znamka norveških smučarskih vezi z možnostjo dvigovanja pete, namenjenih predvsem za telemark tehniko smučanja. Zdaj pa sprašujemo, ali je s tem zadoščeno vsem pravnim pravilom.« – Dobili smo odgovor Mojce Kušej, v katerem je bil naveden 51. člen iz Zakona o industrijski lastnini (Uradni list RS, št. 51/06, v nadaljevanju: ZIL-1) in pojasnilo, da v skladu z 51. členom ZIL-1 založnik slovarja ni dolžan preverjati, ali je neki izraz, ki bo zajet v slovarju, zaščiten kot blagovna ali storitvena znamka, ampak mora (še) na zahtevo imetnika znamke poskrbeti za to, da je najkasneje v naslednji izdaji publikacije pri reprodukciji znamke oznaka, da gre za znamko. (E-pismo z datumom 17. junij 2011)

⁸ Nadaljnje besedilo se glasi: »To usmeritev naj bi – že zaradi zakonodaje – uveljavili tudi v slovenskih slovarjih, v katerih se je tudi pokazalo, da je zlasti pri imenih znamk meja med lastno- in občnoimenskimi pogosto nejasna in tudi aktualne slovarske redakcije ne odsevajo stanja, kakršnega prikazujejo besedilni korpusi.« (Dobrovoljc 2009: 14) Slovenski smučarski slovar se je torej kot prvi odzval na ta priporočila.

⁹ Formulacijo je pomagala sestaviti pravnica iz Urada Republike Slovenije za intelektualno lastnino Mojca Kušej, za kar se ji lepo zahvaljujem.

Tip slovarskega sestavka je naslednji:

ávalung -a m Avalung® *pripomoček, ki omogoča dihanje zasutega v plazovini preko velike površine drobnih odprtin*

kándahar -rja m Kandahar® *prej tip smučarskih vezi s kovinsko čeljustjo, jekleno stremenico s peresnim opetnikom in kovinskim prednjim zatezalcem, imenovane po afganistanskem mestu Kandahar* **PRIM.:** márker

márker -ja m Marker® **1.** pog.¹⁰ *znamka alpskih varnostnih smučarskih vezi, imenovana po nemškem proizvajalcu Markerju* **PRIM.:** kándahar **2.** strok. pog. *znak ali oznaka na urejenem smučišču za obveščanje, opozarjanje, prepoved*

Opozorilo na izvor izraza, ki je bil prvotno blagovna znamka, je zapisano v razdelku slovarskega sestavka, v zaglavju, v katerem so zapisane kategorije, ki se ne nanašajo na slovnične lastnosti. Zapis v zaglavju še zmeraj vključuje celotno izrazno podobo iztočnice, zato je to primerno mesto.

Razlage posameznih zgoraj navedenih izrazov niso usklajene, kar zahtevajo leksikografska načela. Pri izrazu *avalung* gre za razlago z začetno nadpomenko. Razlaga izraza *marker* ni pravilna. Blagovne znamke so namreč lastna imena in glede na razlago bi morala biti iztočnica zapisana z veliko začetnico. Če je torej v zaglavju omenjenih slovarskih sestavkov navedeno individualizirano poimenovanje denotata, ki je naveden v iztočnici kot vrstno, generično ime, je pravilna razlaga omenjenih izrazov z nosilno razlagalno besedo *tip*, kakor je pri izrazu *kandahar*.

Poobčnoimenjenje izrazov, ki so bili prvotno blagovne znamke, povzroči spremembe v njihovi izrazni obliki. Ta lahko zadeva:

1. pravopisno podobo, pri kateri gre za oddaljitev od prvotne pisne oblike:

rátrak -a m RATRAC® → teptální stròj

rotaféla -e ž Rottfella® *tip norveških smučarskih vezi z možnostjo dvigovanja pete, namenjenih predvsem za telemark tehniko smučanja*

Pri zadnjem tipu je prišlo do večje glasovne spremembe, ki je poleg zlitja dvojnih soglasnikov segla tudi do delne izenačitve samoglasnikov.

2. odmik od tipografske oblike poobčnoimenjenega izraza:

rátrak -a m RATRAC® → teptální stròj

3. krnjenje besedotvornih delov izraza, ki je bil prvotno blagovna znamka:

sekjúra -e ž SECURA FIX® *žarg. vstavna plošča za alpske vezi v obliki podplata smučarskega čevlja, ki omogoča dvigovanje pete med hojo na smučeh*

Izraz ima kot blagovna znamka dva dela, v poobčnoimenjeni obliki pa se je skrajšal na enega, prvega.

¹⁰ Označevanje izrazov s socialnozvrstnimi označevalniki ni potrebno, ker gre za nevtralno rabo. Ob morebitni ponovni izdaji bo označevalnik izločen (slovaropisna nedoslednost).

Slovenski smučarski slovar je oznako za blagovno znamko dodal tudi v slovarskem sestavku termina *elanke*, ki je samostalniška izpeljanka iz izraza, ki je prvotno blagovna znamka. Novejše slovensko slovaropisje izpeljanke prav tako priporoča opremiti z oznako blagovne znamke (Dobrovoljc 2009: 13).

elánke elánk ž mn. Elan® žarg. *smuči, izdelane v tovarni športnega orodja Elan v Begunjah na Gorenjskem*

2.1 Sklep

Izvor poobčnoimenjenih izrazov v pojmovni skupini industrijski izdelki se v slovaropisnem sestavku izrazi z oznako za blagovno znamko. S tem se pritegne sociolingvistični vidik, ki označuje zunajjezikovna izhodišča pomenskih prehodov. Taki termini se v Slovenskem smučarskem slovarju nanašajo zlasti na smučarske vezi in protiplazne pripomočke. Z oznako za blagovno znamko, ki je lastno ime in se izraz pred njo piše z veliko začetnico, slovar prispeva k popolnejšemu podatku o pomenskih in pravopisnih razsežnostih določenega izraza.

Viri in literatura

- Botanični terminološki slovar 2011 = *Botanični terminološki slovar*, ur. Franc Batič – Borislava Košmrlj - Levačič, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Čebelarski terminološki slovar 2008 = *Čebelarski terminološki slovar*, ur. Ljudmila Bokal, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Črnivec – Terčelj 1997 = Borut Črnivec – Andrej Terčelj, *Skrivnosti nedotaknjenih strmin: 101 nasvet za smučanje zunaj smučišč*, Ljubljana: samozaložba, 1997.
- Dobrovoljc 2009 = Helena Dobrovoljc, Pravopisna obravnava imen znamk in industrijskih izdelkov ter posledice spreminjanja njihovih lastnoimenskih funkcij, *Jezik in slovstvo* 54 (2009), št. 6, 3–16.
- Dobrovoljc – Jakop 2011 = Helena Dobrovoljc – Nataša Jakop, *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Gemološki terminološki slovar 2005 = *Gemološki terminološki slovar*, ur. Meta Dobnikar idr., Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005 (Slovarji).
- Geološki terminološki slovar 2006 = *Geološki terminološki slovar*, ur. Jernej Pavšič, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006 (Slovarji).
- Gledališki terminološki slovar 2007 = *Gledališki terminološki slovar*, ur. Marjeta Humar idr., Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007 (Slovarji).
- Humar 2009 = Marjeta Humar, Sinonimija v slovenskih terminoloških slovarjih, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek idr., Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 75–95.
- Jackson 2002 = Howard Jackson, *Lexicography: an introduction*, London: Routledge, 2002.
- Keller 1994 = Rudi Keller, *On language change: the invisible hand in language*, London – New York: Routledge, 1994.

- Logar Berginc 2009 = Nataša Logar Berginc, *Slovenski splošni in terminološki slovarji: za koga?*, v: *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*, ur. Marko Stabej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 28), 225–231 (<http://www.centerslo.net/files/file/simpozij-/simp28/Logar%20Berginc.pdf>) (dostop 27. 4. 2012).
- Medicinski terminološki slovar 2002 = *Slovenski medicinski slovar*, ur. Miroslav Kališnik idr., Ljubljana: Medicinska fakulteta, 2002.
- Meteorološki terminološki slovar 1990 = *Meteorološki terminološki slovar*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Društvo meteorologov Slovenije, 1990.
- Novak – Lenarčič 2009 = Bogdan Novak – Simon Lenarčič, *Kuharska enciklopedija: svet gastronomije od A do Ž*, Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Pavšek 2002 = Miha Pavšek, *Snežni plazovi v Sloveniji: geografske značilnosti in preventiva*, Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika – Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002 (Geografija Slovenije 6).
- Planinski terminološki slovar 2002 = *Planinski terminološki slovar: slovensko-angleško-nemško-francosko-italijanski slovar planinskega, alpinističnega, plezalskega izrazja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002 (Slovarji).
- de Saussure 1997 = Ferdinand de Saussure, *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*, Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1997 (Studia humanitatis).
- Slovenski smučarski slovar 2011 = Aleš Guček idr., *Slovenski smučarski slovar*, ur. Ljudmila Bokal, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Slovarji).
- Šivic-Dular 1998/99 = Alenka Šivic-Dular, *Skladenjska določitev lastnega imena (na podlagi samostalniških zvez z imenovalnim prilastkom)*, *Jezik in slovnostvo* 44 (1998/99), št. 7–8, 259–268 (<http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/044/78c01.htm>) (dostop 29. 4. 2012).
- Šmalc – Müller 2011 = Andrej Šmalc – Jakob Müller, *Slovensko tehniško izrazje: jezikovni priročnik*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Toporišič 1992 = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992 (Leksikoni Cankarjeve založbe, zbirka Sopotnik).
- Veliki splošni leksikon 1997 = *Veliki splošni leksikon v osmih knjigah 1: A–Ch*, Ljubljana: DZS, 1997. (Izvirnik: *Der Knaur-Universallexikon in 15 Bänden*, Stuttgart: VS Verlagshaus Stuttgart GmbH & Co., 1991, 1994–1996.)
- Vidovič Muha 2000 = Ada Vidovič Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000 (Razprave Filozofske fakultete).
- Vintar 2008 = Špela Vintar, *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprta terminografija*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2008 (Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje).
- Zakon o industrijski lastnini 2006 = *Zakon o industrijski lastnini (uradno prečiščeno besedilo)* (ZIL-1-UPB3) (http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r06/predpis_ZAKO4866.html) (dostop 30. 4. 2012).
- Žagar Karer 2011 = Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Linguistica et philologica 26).

**Two New Terminographic Features
in the *Dictionary of Beekeeping Terminology*
and the *Dictionary of Slovenian Skiing Terminology***

Summary

In the texts from which terminological dictionaries draw material, the principle of conciseness in practical stylistics requires that fixed lexical phrases of the type *snežni plaz* ‘snow avalanche’ be truncated to the core noun: *plaz* ‘avalanche’. Such doublet expressions are not in a synonymic relationship, and in modern terminography the expression *terminological doublet* has been introduced for them. Proceeding from this, a single arrow cannot be used to represent this in a lexicographic entry, but a double arrow, because it indicates the contextually conditioned use of both units that enter into the lexemic relationship. Among the dictionaries from the Terminological Section at the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language, this new terminographic feature was introduced into the *Dictionary of Beekeeping Terminology* (2008).

The second new terminographic feature applies to extralinguistic circumstances of terms and concerns expressions that originated as trademarks. In the semantic process of conversion into a common noun, they receive generic qualities and as such are written with a lower-case letter. In the dictionary entry their historical origin is indicated by writing the original name and the trademark symbol (®). In the *Dictionary of Slovenian Skiing Terminology* it is especially expressions from the category of ski bindings that this symbol is used with (*Kandahar*®, *Marker*®, *Rottfella*®) as well as anti-avalanche equipment (*Avalung*®). In modern Slovenian normative guides, attention drawn to trademarks especially applies to variability in the use of upper- or lower-cases letters.

Uporaba XML-formata v leksikografiji na primeru oblikovanja XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika

Nina Ledinek – Andrej Perdih

Cobiss: 1.02

Prispevek pojasnjuje, zakaj se je XML-format uveljavil kot standardni format za večnivojsko hierarhično strukturiranje jezikovnih podatkovnih zbirk in kako se s pomočjo XML-sheme nadzoruje formalna struktura in vsebina elementov v slovarski podatkovni zbirki. Prikazani so različni vidiki – tj. leksikografski oz. vsebinski vidik, praktični vidik ter tehnični vidik –, ki jih je pri strukturiranju kompleksnejših slovarskih podatkovnih zbirk v XML-formatu smiselno upoštevati. Sprejemanje odločitev je ponazorjeno s primerom oblikovanja XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika.

Ključne besede: leksikografija, XML, XML-shema, slovar sinonimov slovenskega jezika

Using XML Format in Lexicography: Creating an XML Schema for the Dictionary of Slovenian Synonyms

This article explains why XML format has become established as the standard format for multilevel hierarchical structuring of linguistic databases and how an XML Schema can be used to manage the formal structure and content of elements in a dictionary database. Various aspects that must be taken into account when structuring complex dictionary databases in XML format are presented: the lexicographic or content aspect, the practical aspect, and the technical aspect. Decision-making is illustrated with the example of designing an XML Schema for the *Dictionary of Slovenian Synonyms*.

Keywords: lexicography, XML, XML Schema, dictionary of Slovenian synonyms

0 Uvod

Kljub temu da se jedrne naloge leksikografov pri oblikovanju slovarjev v samem bistvu od začetkov organiziranega slovaropisja pa vse do danes pravzaprav niso radikalno spremenile – ključne faze leksikografskega dela med drugim ostajajo zbiranje in priprava ustreznega gradiva, ki je izhodišče za analizo jezikovnih podatkov, oblikovanje geslovnika, analiza besedilnih zgledov in njihova pomenska ter slovnična, zlasti skladijska, razčlemba, hierarhizacija interpretiranih podatkov na mikro- in makrostrukturni ravni itd. –, so se na področju leksikografije v zadnjih

petindvajsetih letih na tehnološki in konceptualni ravni zgodili ključni premiki, ki so odločilno vplivali na metodologijo sodobnega leksikografskega dela, uporabljeno tehnologijo in vzpostavljene standardne formate ter na dojetje in posledično na uporabo slovarskih priročnikov.

Znanilec nekakšne leksikografske revolucije tako v tehnološkem kot konceptualnem smislu je bil sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja leksikografski projekt COBUILD (prim. Sinclair 1987), v okviru katerega je bil oblikovan slovar Collins COBUILD English Language Dictionary, prvi slovar, ki je v celoti nastal na podlagi (elektronskega) referenčnega korpusa. Z vidika pričujočega prispevka je poleg dejstva, da je omenjeni projekt odločilno vplival na razvoj korpusov in orodij za obdelavo korpusnih podatkov, predvsem pa na zavest o pomembnosti uporabe korpusov v leksikografiji, najpomembnejše, da je bil projekt COBUILD eden prvih leksikografskih projektov, pri katerem so slovarsko gradivo obdelovali s pomočjo specializiranih računalniških leksikografskih orodij, ključen pa je tudi podatek, da so uredniki nastajajočo leksikalno bazo kot (pred)slovarsko besedilo dojemali kot večnamensko strukturirano računalniško berljivo bazo jezikovnih podatkov, zapisano v standardnem in preprosto berljivem ASCII-formatu (prim. Clear 1987: 51).

Prav tehnološki napredek na področju računalništva, katerega zametki so se kazali že v času cobuildovske revolucije, pa je dejavnik, ki je najodločilneje vplival na leksikografijo na prehodu v novo tisočletje, in sicer tako z vidika oblikovanja slovarskih priročnikov kot tudi njihove uporabe. Pomembno je na sodobno leksikografijo vplivalo zlasti dejstvo, da si leksikografi slovarja najpogosteje ne predstavljajo več kot (izhodiščno) knjižnega jezikovnega priročnika, ampak kot strukturirano razširljivo računalniško berljivo podatkovno zbirko, ki je uporabna za različne namene in v kateri so vsi podatki ustrezno hierarhizirani, (standardno) označeni in medsebojno povezani.

Objava podatkov na spletu in v obliki drugih elektronskih medijev omogoča bistveno drugačno izrabo slovarskih priročnikov, kot smo je bili vajeni nekoč. Tradicionalna mikrostruktura slovarjev se je zato, vsaj z vidika njihovih uporabnikov, nekoliko razrahljala, saj so uporabniku poleg »običajnega« slovarskega besedila vedno pogosteje na voljo dodatne (multimedijske) vsebine,¹ hkrati pa so se tudi meje med posameznimi slovarskimi (in drugimi jezikovnimi) podatkovnimi zbirkami nekoliko zabrisale. Pripravljavci slovarjev namreč svoje jezikovne vire vedno pogosteje objavljajo v obliki enovitih strukturiranih podatkovnih zbirk (npr. v okviru internetnih portalov), pri čemer lahko uporabniki svoje jezikovne zadrege rešujejo z brskanjem po različnih priročnikih in drugih virih hkrati. Omeniti velja še dejstvo, da elektronski medij v osnovi omogoča, da uporabnik prikaz jezikovnih podatkov vsaj deloma prilagodi svojim željam in potrebam, seveda če to omogoča sama strukturiranost podatkovne zbirke.

Spremembam na ravni danes običajne recepcije slovarskih priročnikov in drugih jezikovnih virov se je moral predhodno prilagoditi tudi sam redakcijski proces, v okviru katerega postaja vedno bolj običajno, da so podatki za konkreten slovarski priročnik zbrani v več medsebojno povezanih zbirkah podatkov, pri čemer ob

¹ Pogosto lahko uporabnik vzpostavljene rešitve tudi komentira, s čimer, gledano dolgoročno, postaja tudi njihov aktivni sooblikovalec.

objavi konkretnega priročnika v različnih oblikah želene podatke povežemo oz. jih avtomatsko izvozimo na ustrezna mesta. Vse omenjeno je seveda mogoče le, če so slovarske podatkovne zbirke in drugi z njimi povezani viri zapisani v obliki, ki zagotavlja jasno strukturiranje podatkovnih tipov, razširljivost izhodiščne podatkovne zbirke, preprosto shranjevanje podatkov ter njihovo prenosljivost med različnimi orodji. Kot standardni format za zapis jezikovnih podatkov se je zaradi svoje fleksibilnosti, univerzalnosti in zmogljivosti v zadnjem času uveljavil XML (eXtensible Markup Language).

1 Uporaba XML-formata v leksikografiji

Slovarji lahko vsebujejo veliko število pomensko različnih jezikovnih podatkov, zato imajo navadno razmeroma kompleksno mikrostrukturo. V knjižnih izdajah se to grafično kaže z različnim oblikovanjem besedila, odstavki in ločili med različnimi slovarskimi podatki. Že preprost slovar vsebuje številne podatke, kot so iztočnica, obrazila in izgovorjava, glede na vrsto slovarja pa lahko nastopajo še pomenski podatki, zgledi, podgesla, sinonimi, etimološki podatki, podatki o prvi pojavitvi, če naštejemo le nekatere izmed možnih. Za ustrezno računalniško obravnavno morajo biti vsi podatki v slovarju ustrezno označeni glede na vrsto podatka.

Eden izmed standardnih formatov, primernih za označevanje vsebine, je XML,² ki je v leksikografiji po svetu zelo razširjen. Smiselno ga je uporabiti za večnivojsko hierarhično strukturirane podatkovne zbirke (drevesna struktura), omogoča povezovanje s sklici, zahtevno iskanje in različne obdelave podatkov. Oznake elementov je mogoče določiti skoraj poljubno. Privzeto je uporabljeno unikodno kodiranje znakov, kar skupaj z ustrezno unikodno pisavo predstavlja dovolj možnosti za uporabo najrazličnejših znakov. Z datotekami XML delujejo številni leksikografski programi – na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU uporabljamo program iLEX,³ med bolj znanimi so še ABBYY Lingvo Content,⁴ IDM DPS,⁵ TshwaneLex,⁶ v slovenskem okolju pa je nastala Termania.⁷ Ker so datoteke XML pravzaprav navadne besedilne datoteke, so prenosljive med različnimi programi in operacijskimi sistemi, kar je dolgoročno velikega pomena, saj lahko slovarsko podatkovno zbirko ne glede na uporabljeni program za izdelavo pozneje uporabimo v katerem koli programu, ki zna brati navadne besedilne datoteke.

Za celostno uporabnost datotek XML so bili znotraj družine XML razviti različni jeziki.⁸ Jezik XSLT je namenjen preoblikovanju dokumenta XML v druge formate, kar lahko pomeni spreminjanje samega dokumenta XML ali pa pretvorbo v formate za prikaz na zaslonu ali za tisk. HTML in XHTML sta formata, ki se

² <http://www.w3.org/standards/xml/>

³ <http://www.emp.dk/>

⁴ http://www.abbyy.com/lingvo_content/

⁵ http://www.idm.fr/products/dictionary_writing_system_dps/27/

⁶ <http://tshwanedje.com/tshwanelex/>

⁷ <http://www.termania.net/>

⁸ <http://www.w3schools.com/>

uporabljata za prikaz na zaslonu (najbolj tipičen primer so spletne strani), XSL:FO pa je primeren za pretvorbo podatkov v PDF, torej za tisk. Tovrstne pretvorbe so za človeško uporabo skoraj nujne, ker je XML označevalni jezik in ni lepo berljiv, ljudje pa želimo na zaslonu ali na papirju videti oblikovano besedilo. Za iskanje podatkov se uporablja XQuery, za navigacijo XPath, strukturo datotek XML pa določajo sheme različnih formatov – DTD, XML Schema⁹ (.xsd) in RELAX NG (.rng). Drugačen tip sheme predstavlja ISO Schematron (.sch), ki preverja, ali je vsebina nekega elementa dovoljena glede na vsebino drugega elementa.

2 Slovarska struktura

V času izdelave koncepta slovarja je ključnega pomena predvideti tako strukturo slovarja, ki bo veljala za vse sestavke tega slovarja. Pri tem seveda ni nujno, da se vsi možni sestavni deli slovarskih sestavkov pojavljajo v vseh slovarskih sestavkih. Naloga izdelave takšne strukture je še posebej zahtevna pri specializiranih slovarjih, v katerih želimo prikazati veliko različnih podatkov ali pa je sama narava jezikovnih podatkov zelo raznovrstna, pa tudi sicer je načrtovanje ustrezne strukture eden ključnih korakov pred začetkom redakcijskih del.

Formalno strukturo slovarske podatkovne zbirke v XML-formatu opisuje shema. Ta določa, kateri elementi so v slovarski zbirki dovoljeni, kakšna so hierarhična razmerja med njimi in kakšen je njihov vrstni red, kakšne so možnosti njihovega kombiniranja oz. izključevanja in kolikokrat se določen element lahko ponovi, kadar želimo navesti več zaporednih enakih elementov. Shema ne nazadnje določa tudi, kakšna sme biti formalna vsebina elementov: ali je dovoljeno vsakršno besedilo ali obstaja omejitev na seznam možnih izbir (spustni meni) ali omejitev po dolžini vsebine, omejitev samo na številke, možnost vsebovanja atributov itd. Shema je torej rezultat nekaterih strukturnih odločitev, zajetih v slovarskem konceptu, saj lahko v zvezi z leksikografsko vsebino pomaga le pri nekaterih tehničnih zahtevah, nikakor pa ne more preprečiti vsebinskih neustreznosti, ki niso skladne s konceptualnimi napotki.

Obstaja več standardnih formatov shem za XML-dokumente; danes verjetno najbolj razširjena sta formata DTD in XML-shema.¹⁰ Kljub nekoliko večji uporabnosti formata XML-shema v primerjavi z DTD-jem je uporaba enega ali drugega formata sheme običajno določena z leksikografskim programom, saj uporabe različnih formatov shem nekateri programi ne omogočajo.¹¹

Ena od osnovnih nalog programa za leksikografsko delo je, da skrbi za skladnost slovarskih sestavkov s shemo in opozarja na nepravilnosti v strukturi in formalni vsebini. Tako imajo leksikografi orodje, ki jih usmerja k enotnosti strukture vseh slovarskih

⁹ V besedilu je uporabljen poslovenjen zapis XML-shema.

¹⁰ *XML-shema* (datoteka vrste .xsd) in *shema* nista sinonimna izraza, saj je *XML-shema* (dejansko: *XML Schema*) tako kot *DTD* le eden od formatov shem, ki opisujejo strukturo vsebine datoteke XML (Hunter idr. 2007: 145). Več o XML-shemi Thompson idr. 2004.

¹¹ IDM DPS uporablja DTD, iLEX in Termania uporabljata XML-shemo, Tshwanelex ima svoj interni DTD.

sestavkov, kar je zlasti koristno pri večjih projektih, kjer sodeluje večje število leksikografov. Pri tem je treba opozoriti, da se izdelava sheme v praksi ne zaključi nujno pred začetkom izdelave slovarja, temveč so manjše spremembe in izpopolnitve možne tudi med samim procesom izdelave slovarja. To se potrjuje tudi pri slovarskih projektih, ki potekajo na Inštitutu za slovenski jezik ZRC SAZU, zato je v času poskusne izdelave slovarskih sestavkov smiselno, da so sestavljavci slovarja in računalniški sodelavci pozorni na morebitne neustreznosti slovarske strukture in posledično sheme.

Pri pripravi shem za slovarje, ki nastajajo na Inštitutu za slovenski jezik Franca Ramovša ZRC SAZU, se je pokazalo, da je smiselno upoštevati več vidikov, ki vplivajo na izdelavo sheme, in sicer:

- leksikografski oz. vsebinski vidik,
- praktični vidik,
- tehnični vidik.

2.1 Leksikografski oz. vsebinski vidik

Leksikografski oz. vsebinski vidik ne pomeni nič drugega kot to, da naj bo v idealnem primeru slovarska struktura taka, kot si jo leksikograf predstavlja glede na vsebino, ki jo želi ustvariti. V praksi to pomeni najprej določitev in poimenovanje sestavnih delov slovarja (elementov sheme), nato pa določitev razmerij med temi elementi in dovoljene vsebine elementov. Dodatno se je mogoče odločati o združenju več elementov v nadrejeni element, če je tako leksikografsko videnje strukture in če je to koristno zaradi razporeditve podatkov ali preglednosti. Tak primer je lahko npr. element zaglavje, ki vsebuje tiste podelemente, ki jih leksikograf vidi v zaglavju, ne pa, recimo, pri pomenu.

Kot primer preprostega dokumenta XML lahko prikažemo kazalčni slovarski sestavek *bodočnost*, katerega vsebina je povzeta po delovnem gradivu za Slovar sinonimov slovenskega jezika:¹²

```
<slovarski_sestavek>
  <iztočnični_del>
    <iztočnica>bodóčnost</iztočnica>
    <obrazilo>-i</obrazilo>
    <besednovrstna_oznaka>
      <samostalnik>ž</samostalnik>
    </besednovrstna_oznaka>
  </iztočnični_del>
  <kazalčni_del>
    <ciljna_dominanta>prihodnost</ciljna_dominanta>
  </kazalčni_del>
</slovarski_sestavek>
```

V tem primeru je uporabljenih osem različnih elementov, vsi so vsebinsko jasni in nedvoumni, njihova medsebojna razmerja so jasna in logična. Vsak element se

¹² Zamik v desno je uporabljen za označitev podrejenih elementov.

začne z začetno oznako, npr. <slovarski_sestavek>, in konča s končno oznako, npr. </slovarski_sestavek>, med tema oznakama pa imamo besedilo ali druge hierarhično podrejene elemente.

2.2 Praktični vidik

Pri slovarju s kompleksno mikrostrukturo število različnih elementov lahko hitro doseže trimestno število. Poleg tega se lahko nekateri elementi pojavljajo na različnih mestih, kar je po eni strani smiselno, po drugi strani pa so razmerja in vrstni red določenih elementov lahko na različnih mestih ravno dovolj drugačna, da leksikografa spominsko preobremenijo. Prav zato je smiselno upoštevati praktični vidik slovarske sheme, saj mora biti ta ne le logična, temveč tudi obvladljiva in mora čim bolj naravno sovpadati z leksikografskim procesom. Vprašanje je namreč, ali bodo leksikografi lahko dovolj obvladovali kompleksno strukturo, ne da bi jih ta ovirala pri njihovem delu, prav tako pomembno pa je, da bodo podatki urejeni tako, da bodo tudi končni uporabniki slovarja zmogli podatke razumeti.

Hierarhično globoka struktura sheme oz. slovarja ima prednost pred manj hierarhizirano v tem, da je več podatkov mogoče obravnavati združeno v nadrejenem elementu, kar pripomore k poenostavljenemu iskanju in obravnavi podatkov, prav tako so podatki lahko strukturirani skladno z leksikografovimi razumevanjem strukture slovarja. Po drugi strani pretirano razvejana struktura otežuje orientacijo znotraj slovarskega sestavka (posledično lahko podaljša čas sestavljanja sestavkov), pozornost preusmerja k skrbi za pravilnost hierarhije namesto k vsebini, zato je na svoj način zahtevna za delo.

2.3 Tehnični vidik

S tehničnega vidika niso pomembna le razmerja med elementi, ampak tudi druge možnosti, ki jih želimo omogočiti. Tu gre zlasti za sklice (če želimo, da bo elektronska različica klikljiva, oz. če želimo v redakcijskem procesu zagotoviti enotnost nekaterih vsebin), razmerje med mešanimi vsebinami proti strukturiranosti ipd. Pomemben dejavnik je tudi sam leksikografski program – ta naj načeloma ne bi prav dosti vplival na izdelavo sheme, vendar se v praksi izkaže, da ni čisto tako. Pomemben vpliv imata lahko uporabniški vmesnik programa in način iskanja podatkov, saj uporabniški vmesnik dejansko vpliva na odločitev o tem, ali je smiselno ponavljajoče se elemente združevati v en nadelement ali ne, ker si lahko v nekem trenutku želimo na zaslonu skrčiti oz. skriti določene hierarhično povezane elemente, da imamo boljši pregled nad drugo vsebino, ki se ji želimo posvetiti. Programi se preglednosti vmesnika lotevajo različno, zato brez upoštevanja tega vidika ne gre.

Za iskanje podatkov in njihovo preurejanje, pretvorbo ali drugačno nadaljnjo uporabo je pomembna hierarhična razporeditev elementov, pojavitev istega elementa na različnih mestih pa lahko zaradi različnih kombinacij pojavitev naredi iskanje relevantnih podatkov zapleteno, obenem pa se poveča nevarnost dobivanja neustreznih zadetkov iskanja. Prav iskanje po že obstoječih vsebinah je pomemben vidik pri leksikografskem delu, saj daje vpogled v že preverjene slovarske rešitve in pomaga pri vzdrževanju enotnosti skozi slovar ter je tako koristno dopolnilo k

priročniku z napotki za sestavo slovarja. Potem ko je slovar dokončan, je slovarsko bazo mogoče uporabiti tudi za jezikoslovne raziskave, zato je način ureditve podatkov v njej lahko pomemben tudi s tega vidika.

Občasno so potrebni elementi z mešano vsebino,¹³ tj. elementi, ki lahko vsebujejo pomešano besedilo in elemente s svojo vsebino. To je uporabno zlasti takrat, ko želimo v besedilo dodati drugače oblikovano besedilo, npr. nadpisane in podpisane številke (m^3 , CO_2), sicer pa je to pogosta rešitev za etimološki razdelek, kjer so jeziki, primeri in navadno besedilo »pomešani« med seboj. S tehničnega vidika se na splošno priporoča previdnost pri uporabi mešanih vsebin, ker je nadaljnje procesiranje teh podatkov lahko bistveno težje kot sicer.

Kako skušamo pri pripravi XML-sheme navedene dejavnike (omenjeni so seveda le nekateri od možnih) upoštevati oz. uresničevati, hkrati pa njihovo udejanjanje čim bolj smiselno uravnotežiti glede na zahteve specifičnega slovarskega projekta, si v nadaljevanju oglejmo na primeru izdelave XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika, ki nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

3 Izdelava XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika¹⁴

Na oblikovanje XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika je poleg konceptualizacije hierarhične podatkovne strukture kot projekcije koncepta slovarske strukture pri samih redaktorjih najbolj vplival tehnični oz. programski vidik, deloma pa tudi dileme v zvezi z vprašanjem, v kakšni obliki je slovarsko besedilo najbolj smiselno objaviti na spletu oz. v elektronski obliki. Glede na naravo podatkov, ki jih slovar prinaša – sinonimi so tisti element slovarske mikrostrukture, pri katerem že tradicionalno pričakujemo sklice na druge slovarske sestavke –, je bilo ključno vprašanje, kako oblikovati XML-shemo tako, da bo ta za redaktorje čim bolj logična, intuitivno razumljiva in zapomnljiva, hkrati pa čim bolj ustrezna za učinkovito in preprosto vzpostavljanje predpostavljenih sklicev na različne mikrostrukturne elemente slovarske podatkovne zbirke.¹⁵

¹³ Angl. *mixed content*.

¹⁴ Slovarsko gradivo, ki ga navajamo v nadaljevanju, je delovno gradivo raziskovalne skupine, ki pripravlja Slovar sinonimov slovenskega jezika in jo sestavljajo Martin Ahlin, mag. Branka Lazar, Zvonka Praznik in dr. Jerica Snoj. Izhodiščna XML-shema je bila pripravljena v sodelovanju z dr. Jerico Snoj, vsi sodelavci skupine pa so predlagane rešitve preizkusili v praksi in s svojimi pripombami, predlogi in dopolnitvami sooblikovali njeno končno različico. Za dragocene pripombe k članku se avtorja zahvaljujema dr. Jerici Snoj.

¹⁵ Koncept slovarja je bil oblikovan v času, ko XML še ni bil vzpostavljen kot standardni format zapisa jezikovnih podatkovnih zbirk, zato je bilo pri pripravi XML-sheme med drugim treba upoštevati že vzpostavljene rešitve v nastajajoči slovarski podatkovni zbirki.

3.1 Mikrostruktura slovarskih sestavkov Slovarja sinonimov slovenskega jezika

Glede na zastavljeni koncept podatkovno zbirko Slovarja sinonimov slovenskega jezika v strukturnem smislu sestavljajo slovarski sestavki dveh tipov – polni oz. dominantni slovarski sestavki in kazalčni oz. nedominantni slovarski sestavki.¹⁶ Dominantni slovarski sestavki so iz treh delov: iztočnični del vključuje podatke o iztočnični besedi, kot so v Slovarju slovenskega knjižnega jezika navedeni v zaglavju, tj. podatke o besedni vrsti iztočnice, njeni izgovorjavi, naglasu, oblikoslovnih lastnostih ter njenih morebitnih dvojnica. V pomenskem delu – natančneje poimenovanem razlagalno-sinonimni del – slovar opozarja na (samo) tiste pomene geselske besede, v katerih iztočnica nastopa kot običajen, (najbolj) nevtralen, tj. dominantni leksem za izražanje konkretnega slovarskega pomena, poleg tega pa so pri vsakem od pomenov navedeni še drugi (eno- ali večbesedni) nedominantni sinonimi iztočničnega leksema. Slovar v tem razdelku vključuje tudi podatke o delnih sinonimih in antonimih iztočnice v konkretnih pomenih ter o razširjeni zamenljivosti¹⁷ (za več podatkov prim. Ahlin idr. 2003). Poleg tega opozarja še na tiste večbesedne lekseme¹⁸ – v katerih iztočnična beseda nastopa kot skladenjsko jedro besedne zveze –, ki so prav tako nevtralni, dominantni leksemi za izražanje določenega pomena, ob njih pa predstavlja še druge (eno- in večbesedne) nedominante sinonime omenjene besedne zveze. Tretji razdelek dominantnega slovarskega sestavka je po vsebini soroden kazalčnemu delu kazalčnih slovarskih sestavkov. Prinaša podatke o tem, v katerih pomenih iztočnica ni dominantni leksem za izražanje konkretnega pomena, ampak le eden od nedominantnih sinonimov k dominantnemu leksemu, obdelanemu v drugem dominantnem slovarskem sestavku. Primera dominantnih slovarskih sestavkov z iztočnicama *gozd* in *teči* prikazujeta sliki 1 in 2.

gòzd gòzda m

1. |z drevjem strnjeno porasel svet| *Nad vasjo se razprostira gozd*

◊ pokr. **boršt** ◊ pesn. **gaj** pokr. gor. **gošča** ◊ ekspr. **gozdek** ◊ ekspr. **gozdič** ◊ ekspr. **gozdiček** ◊ pokr. **hosta** ◊ neobč. **les** ◊ star. **lesovje** ◊ neobč. **log** ◊ neobč. **loza** ◊ pokr. **šuma**

◆ **gaj** ↗ ◆ zastar. **gora** |v hribovitem svetu| ◆ gozd. **letvenik** |v katerem imajo drevesa debelino letev|

•

1. **borov gozd** ◊ **borovje** ◊ pokr. **borovec**

2. **brestov gozd** ◊ redk. **brestje**

3. **brezov gozd** ◊ **brezje** ◊ **brezovje** ◊ neobč. **brezova loza** ◊ neobč. **brezova lozica**

¹⁶ Podrobnejši podatki o strukturi slovarja so dostopni v Ahlin idr. 2003.

¹⁷ V Ahlin idr. 2003 je razdelek razširjena zamenljivost poimenovan podpomenke.

¹⁸ Dominantni besednozvezni leksemi za izražanje konkretnega pomena so lahko umeščeni v okvir posameznih pomenov iztočničnega leksema, lahko pa se pojavljajo v okviru posebnega gnezda besednozveznih enot. Umestitev je odvisna od stopnje pomenske povezanosti skladenjsko jedrne besede dominantnega večbesednega leksema z navedenimi pomeni iztočničnega leksema.

4. **bukov gozd** ◇ **bukovje** ◇ knjiž. pog. **bukev** ◇ redk. **bukovec** ◇ redk. **bukovina** ◇ neobč. **bukov log** ◇ pokr. **bukova šuma**
5. **cerov gozd** ◇ **cerje** ◇ **cerovje**
6. **gabrov gozd** ◇ **gabrovje** ◇ redk. **gabrina** ◇ redk. **gabrje**
7. **hrastov gozd** ◇ **hrastje** ◇ **hrastovje** ◇ redk. **hraščina** ◇ star. **dobje** ◇ star. **dobov gozd** ◇ star. **dobovje** ◇ redk. **hrastina** ◇ redk. **hrastovina**
8. **iglasti gozd** ◇ gozd. **črni gozd** ◇ redk. **igličasti gozd** ◇ redk. **igličevje** ◇ redk. **igličje** ◇ redk. **iglovje**
9. **javorov gozd** ◇ **javorje** ◇ **javorovje**
10. **jelov gozd** ◇ **hojev gozd** ◇ **hojevje** ◇ **jelovje** ◇ redk. **jelkov gozd** ◇ redk. **jelovina**
11. **jelšev gozd** ◇ **jelševje** ◇ **jelšje**
12. **kostanjev gozd** ◇ **kostanjevje**
13. **macesnov gozd** ◇ **macesnovje** ◇ redk. **macesenje**
14. **mladi gozd** ◇ neobč. **mladje** ◇ pokr. vzh. **mladoles** ◇ pokr. **mladovje** ◇ redk. **podmladek** ◇ neobč. **pomladek**
15. **smrekov gozd** ◇ **smrečje** ◇ **smrekovje** ◇ redk. **smrečevje** ◇ redk. **smrečina** ◇ redk. **smrečnati gozd** ◇ redk. **smrekovec**
- {pp: ° drvnik ↗, listnik, steljnik
° iglasti gozd ↗, listnati gozd, mešani gozd}
2. |drevje, ki raste strnjeno skupaj| *Gozd zarašča pašnik*
◇ pokr. **hosta** ◇ neobč. **ies** ◇ star. **lesovje**
◆ **gozdičevje** |nizko drevje|
- GL. ŠE veliko (nedol. količ. štev. *gozd dimnikov*)

Slika 1: Dominantni slovarski sestavek z iztočnico *gozd*

- têči têčem nedov.
1. *kam, kje* |premikati se s hitrejšimi koraki tako, da sta v določenem trenutku obe nogi odmaknjeni od podlage| *teči proti cilju; teči po stopnicah*
◇ ekspr. **cvirnati jo** ◇ ekspr. **cvreti jo** ◇ ekspr. **leteti** ◇ ekspr. **sprintati** ◇ ekspr. **ucvirati jo** ◆
ekspr. **brusiti pete** |hitro| ◆ ekspr. **dirjati** ↗
2. *kam, kje* |premikati se tako, kot je značilno za tekočino| *Voda teče med skalami*
◇ ekspr. **brzeti** ◇ neobč. **strujati** ◇ neobč. **strujiti** ◇ neobč. **točiti se**
- {pp: ° 'počasi' cediti se, cezeti, cizeti, cureti, curljati, lesti, mezeti, polzeti, solzeti
° 'slišno, oddajajoč značilen zvok' čapljariti, čofotati, hahljati, vrvrati
° 'silovito' dreti, hudouriti, liti, ulivati se}
3. *brezos., kje* |izraža, da se na mestu, imenovanem v določilu, v manjši meri pojavlja tekočina| *Iz rane teče*
◇ **cediti se** ◇ **cezeti** ◇ **cizeti** ◇ **cureti** ◇ **curljati** ◇ **mezeti**
4. |neprenehoma, brez prekinitve se nadaljevati, razvijati| *Dela tečejo*
◇ publ. **biti v teku** ◇ neobč. **potekati**
- GL. ŠE bežati (*teči pred kom*), delovati (*Ura ne teče, če ni navita*), hiteti (*Nimam časa, tečem kupiti kruh*), izlivati se (*Sava teče v Donavo*), iztekati (*Iz rane teče gnoj*), minevati (*Dnevi hitro tečejo*), potekati (*Meja teče ob reki*), premikati se (*Jermen, speljan po kolesu, že teče 'ne miruje več'*), prihajati (*Denar teče v blagajno*), tek (teči = *gójiti tek; tekmovati v teku*), usipati se (*Pesek teče v posodo*)

Slika 2: Dominantni slovarski sestavek z iztočnico *teči*

Kazalčni slovarski sestavki vključujejo iztočnični del, ki je enak iztočničnemu delu dominantnih slovarskih sestavkov, v kazalčnem delu pa prinašajo sklice na ustrezne dele dominantnih slovarskih sestavkov, v katerih se pojavljajo zgolj kot neprednostni, nedominantni sinonimi k iztočničnemu leksemu kot dominantnemu leksemu za izražanje konkretnega pomena. Natančnejši oris strukture kazalčnega slovarskega sestavka z iztočnico *gozdič* predstavlja slika 3.

gozdič -iča m, **GL**. gozd 1

Slika 3: Kazalčni slovarski sestavek z iztočnico *gozdič*

3.2 Oblikovanje XML-sheme za slovar

Pri oblikovanju XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika se je glede na sklicno naravo slovarja kot izhodiščno in temeljno pojavilo vprašanje, kako v tehničnem smislu zagotoviti, da bodo vse polnomenške besede, ki so v slovarju navedene kot sinonimi oz. deli sinonimov, vključene v slovar kot iztočnice ali drugi mikrostrukturni elementi slovarskih sestavkov, predvsem pa, kako poskrbeti, da bodo ustrezni elementi kazalčnih in dominantnih slovarskih sestavkov s sklici pravilno povezani na različne elemente dominantnih slovarskih sestavkov. Programsko bi bilo npr. mogoče oba navedena problema reševati z (ročnim in avtomatskim) vzpostavljanjem sklicev – takšna rešitev bi bila npr. koristna z vidika zagotavljanja pravilnega sklicevanja na homonimne iztočnice oz. z njih –, vendar bi bil proces z redakcijskega vidika precej neučinkovit in časovno potraten, programsko pa razmeroma zapleten,¹⁹ predvsem pa bi strukturo XML-sheme praktično v celoti določal tehnični vidik vzpostavljanja sklicev, kar je v popolnem nasprotju s konceptualizacijo slovarske strukture pri redaktorjih in naravo redakcijskega procesa pri pripravi konkretnega slovarja. Prav zato smo se odločili, da proces vključitve vseh ustreznih iztočnic v slovarsko podatkovno zbirko tehnično nadzorujemo s pomočjo drugih programskih mehanizmov, potrebne vsebinske sklice pa vzpostavimo v zaključni fazi priprave slovarja. V nadaljevanju skušamo orisati, kako smo razmišljali o dejavnikih, ki so odločilno vplivali na vzpostavitev nakazanih rešitev.

Eno od ključnih vprašanj, ki smo si jih v začetni fazi priprave XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika zastavljali, je vprašanje, ali je kazalčne slovarske sestavke treba v XML-shemi (v prvi fazi dela) upoštevati oz. jih v slovarski podatkovni zbirki sploh redigirati.²⁰ Spraševali smo se namreč, ali ne bi bilo na podlagi podatkov v pomenskem delu dominantnih slovarskih sestavkov večine

¹⁹ Rešitev bi npr. pomenila, da bi bilo treba vzpostaviti več sto tisoč sklicev, ki pravzaprav ne bi bili sklici v vsebinskem smislu, tj. sklici, ki bi uporabnika dejansko vodili na mesta v slovarski strukturi, na katerih bi dobil vse potrebne jezikovne podatke, ampak bi zgolj zagotavljali, da so v slovarski strukturi podatki vpisani na vsa potrebna mesta.

²⁰ Kazalčni slovarski sestavki so gotovo pomembni za potencialno knjižno izdajo slovarja, saj uporabnik iskanega podatka sicer ne bi našel, v elektronsko izdajo slovarja pa jih morda sploh ne bi bilo treba vključiti. Ustrezen iskalnik bi namreč iskalne zadetke lahko razvrščal in jih prikazoval tako, da potreba po sklicevanju morda ne bi niti nastala.

ustreznih podatkov izvoziti v kazalčne slovarske sestavke in v razdelek dopolnjevalne kazalke dominantnih slovarskih sestavkov v zaključni fazi priprave slovarja in jih ročno dopolniti, kjer avtomatski izvoz oz. generiranje podatkov nista mogoča.²¹ Izkazalo pa se je – in to je eno od dejstev, ki je ključno vplivalo na odločitev, da sklice v okviru slovarske podatkovne zbirke vzpostavimo šele, ko bo samo slovarsko besedilo praktično pripravljeno –, da med samim redakcijskim procesom dominantnih in kazalčnih slovarskih sestavkov ni mogoče vedno jasno razmejevati oz. da v določeni fazi priprave slovarja ni mogoče z gotovostjo napovedati, ali bo konkretna iztočnica izhodišče kazalčnega ali dominantnega slovarskega sestavka, saj se strukturni tip konkretnega slovarskega sestavka lahko določi šele ob redakciji veliko različnih iztočnic. Odločitev o tipu slovarskega sestavka, katerega izhodišče je posamezna iztočnica, se namreč vzpostavi na podlagi analize sinonimnih razmerij, ki jih vzpostavljajo vsi leksemi, ki izražajo pomene, ki jih je mogoče izraziti tudi s konkretno iztočnico. Navedeno dejstvo ima neprijetno posledico, da se tip in posledično mikrostruktura posameznega slovarskega sestavka lahko spremeni praktično v kateri koli fazi priprave slovarskega besedila, ob morebitnem vzpostavljanju sklicev že med samo redakcijo posameznih slovarskih sestavkov pa bi redaktorji morali ob vsaki spremembi preveriti tudi ustreznost že vzpostavljenih sklicev oz. vzpostaviti nove.

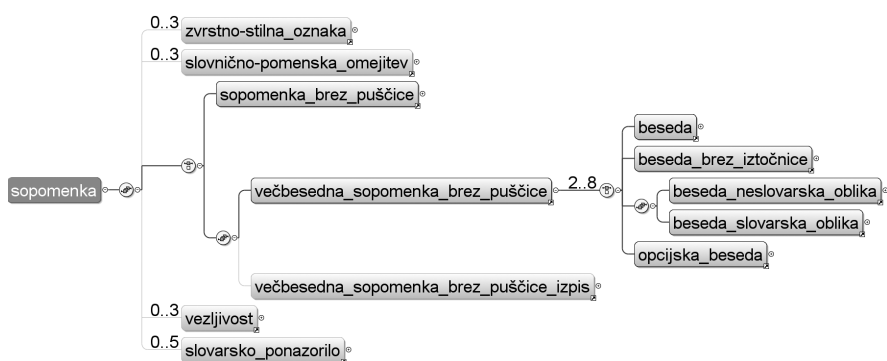
Tudi ko je bila odločitev o tem, da sklice vzpostavimo ob koncu procesa oblikovanja slovarskega besedila, že sprejeta, se je nekoliko še vedno postavljalo vprašanje, kako strukturirati elemente XML-sheme in koliko različnih elementov oz. podatkovnih tipov naj ta vsebuje, da bo redaktorski proces čim bolj učinkovit. Za samega redaktorja bi bilo po eni strani najbolj prikladno, če bi bilo elementov, v katere vpisujemo istovrstne ali sorodne informacije – ne nazadnje slovarsko strukturo v večini sestavljajo nizi (nedominantnih) sinonimov –, čim manj. Če bi namreč ugotovil, da mora mikrostrukturo slovarskega sestavka v celoti spremeniti, ker se je predpostavljeni strukturni tip slovarskega sestavka, katerega redakcijo pripravlja, spremenil, bi tako slovarsko besedilo popravil hitreje. Po drugi strani je treba upoštevati vidik vzpostavljanja sklicev. Če bi se odločili za malo različnih elementov sheme, bi se ti lahko sklicevali na več različnih mest v strukturi dominantnih slovarskih sestavkov, kar bi bilo z vidika prikaza možnih tarč sklicev v okviru vmesnika slovaropisnega programa in izbire ustreznega elementa v pogovornem oknu manj primerno, saj je več možnosti za napake, če je izbir veliko, poleg tega pa bi bilo v veliki meri onemogočeno avtomatsko vzpostavljanje sklicev. Manjše število podatkovnih tipov je morda manj ustrezen rešitev tudi z vidika iskanja po slovarski podatkovni zbirki, saj mora redaktor, da bi dobil ustrezne iskalne zadetke, oblikovati bolj kompleksen iskalni pogoj, pri čemer lahko znova prihaja do napak.

Druga možnost je, da pripravimo XML-shemo, v kateri je večina mikrostrukturnih elementov slovarja obravnavana kot poseben element sheme oz. kot samostojen podatkovni tip. Sklici s tovrstnih elementov bi seveda bili glede tarčnih mest bolj omejeni, torej za potrebe konkretnega slovarja s tehničnega vidika nekoliko

²¹ Ročno bi bilo npr. treba vnesti nekatere podatke v iztočničem delu kazalčnih slovarskih sestavkov, npr. izgovor besede, prav tako bi bilo treba ročno preveriti in popraviti vnos homonimnih iztočnic.

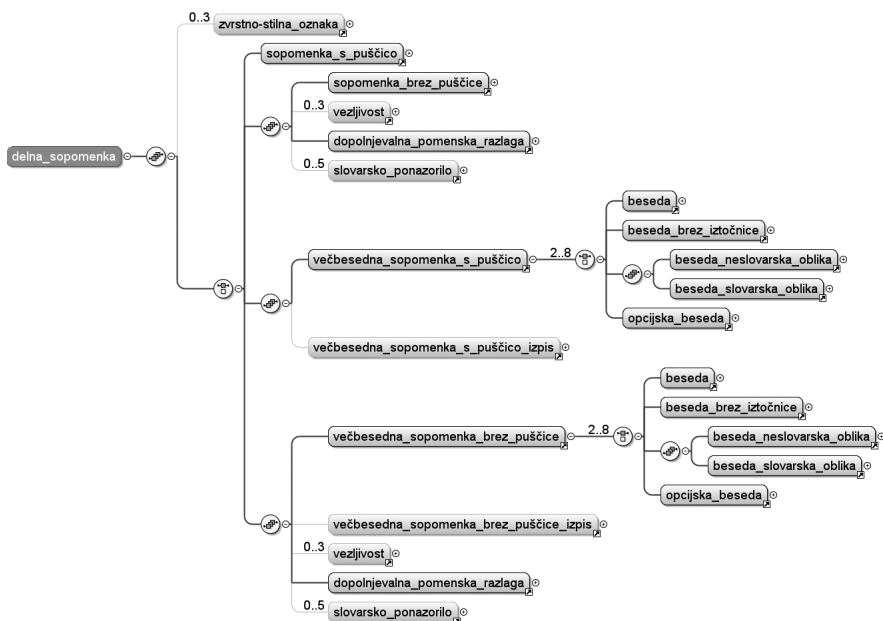
ustreznejši, če pa bi redaktor ob analizi gradiva ugotovil, da mora spremeniti tip slovarskega sestavka pri konkretni iztočnici, bi popraviljanje mikrostrukture slovarskega sestavka zahtevalo precej več časa in napora.

Alternativnih možnosti je seveda še nekaj. Pri oblikovanju končne različice XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika smo se odločili za kompromisno možnost, ki v nekoliko večji meri, kot je morda običajno sicer, upošteva tehnični vidik, tj. sklicevanje in želeni končni izpis podatkov. Različnih elementov sheme, v katere dejansko vpisujemo slovarske podatke o sinonimnih razmerjih, je razmeroma malo, vendar pa so ti umeščeni v jasno strukturirane različne nadelemente, ki so redaktorjem logični tudi glede na njihovo konceptualizacijo slovarske strukture, znotraj njih pa so omenjeni elementi na vseh ravneh slovarske strukture (pravi sinonimi, delni sinonimi, razširjena zamenljivost ...) hierarhizirani na enak način, zato XML-shema za redaktorje spominsko ni preveč obremenjujoča (prim. sliki 4 in 5, ki na primeru elementov (prava) sopomenka in delna sopomenka kažeta na številčno omejenost različnih shemskih elementov in njihovo enotno hierarhično strukturiranost²²). Takšna obravnava se je zdela najbolj smiselna, saj smo, kot reče-no, skušali upoštevati tudi tehnične zahteve pri naknadni vzpostavitvi sklicev.

Slika 4: Struktura elementa sopomenka v XML-shemi Slovarja sinonimov slovenskega jezika

²² Na slikah 4 in 5, ki prikazujeta segmente XML-sheme za slovar, okrepjena črta označuje obvezne elemente slovarske podatkovne zbirke, neokrepjena pa neobvezne. Simbol s tremi prekrivajočimi se sivimi pravokotniki označuje t. i. sekvenco, tj. obvezno zaporedje elementov v podatkovni zbirki, simbol, ki vključuje bel pravokotnik, pa označuje (obvezno) izbiro med naštetimi elementi. Slika 4 bi torej lahko interpretirali nekako takole: element sopomenka, ki se lahko v slovarski strukturi pojavi od ničkrat do neskončnokrat, sestavljajo naslednji elementi: prvi neobvezni element je zvrstno-stilna_oznaka, drugi neobvezni element je slovnično-pomenska_omejitev, sledi natanko eden od obveznih elementov, tj. sopomenka_brez_puščice ali zaporedje elementov večbesedna_sopomenka_brez_puščice (slednji ima nekoliko kompleksnejšo strukturo) ter večbesedna_sopomenka_brez_puščice_izpis, poleg tega pa lahko element sopomenka sestavljata še neobvezna elementa vezljivost in slovarsko_ponazorilo v navedenem vrstnem redu. Vsi neobvezni elementi se lahko pojavijo večkrat, obvezni element pa natanko enkrat.

Slika 5: Struktura elementa delna sopomenka v XML-shemi Slovarja sinonimov slovenskega jezika

XML-shema za Slovar sinonimov slovenskega jezika glede na tip oz. mesto njihovega predpostavljene sklicevanja predvideva, da so sinonimi umeščeni v shemske elemente dveh tipov (prim. sliko 6, ki prikazuje strukturo slovarskega sestavka *gozd*, na kateri so sklicevalni sinonimni oz. shemski elementi prvega tipa podčrtani z enojno črto, elementi drugega tipa pa so označeni s puščico in podčrtani s črtkano črto; izpis istega slovarskega sestavka v XML-formatu in z enakimi oznakami glede sklicev prinaša Priloga). Eno- in večbesedni²³ sinonimi, ki nimajo statusa nevtralnega, dominantnega leksema za izražanje konkretnega pomena, so v dominantnem slovarskem sestavku obravnavani v okviru štirih elementov sheme (tj. *sopomenka_brez_puščice*, *beseda*, *beseda_slovarska_oblika*, *protipomenka*), pri čemer bo v nadaljnjih fazah dela tem elementom avtomatsko dodan poseben atribut, ID-številka. Atribut ID bomo v zaključni fazi priprave slovarja skupaj z vsebino nekaterih drugih elementov slovarskega sestavka, zlasti neonaglašene iztočnice, avtomatsko izvozili v ustrezne, zlasti sklicevalne elemente kazalčnih in dominantnih slovarskih sestavkov,²⁴ na podlagi pripisanih atributov ID pa bodo vzvratno avtomatsko

²³ Koncept slovarja predvideva, da se kot samostojne iztočnice slovarskih sestavkov pojavijo tudi posamezne polnopomenske besede večbesednih sinonimov.

²⁴ Strukturni del dominantnega slovarskega sestavka, v katerem navajamo elemente z enakim tipom sklicevanja kot pri kazalčnih slovarskih sestavkih, so, kot smo že omenili, dopolnjevalne kazalke.

vzpostavljeni tudi sklici na (nad)elemente slovarske strukture dominantnih slovarskih sestavkov (npr. na posamezne pomene), v katerih so se kot nedominantni sinonimi pojavili.

Eno- ali večbesedni leksemi, ki so v katerem od svojih pomenov običajni, dominantni sinonim za izražanje konkretnega pomena (posledično so torej obravnavani tudi kot iztočnica v okviru dominantnega slovarskega sestavka), v konkretnem dominantnem slovarskem sestavku pa se pojavljajo v okviru dveh dopolnilnih razdelkov za izražanje sinonimnih razmerij, tj. med delnimi sopomenkami oz. v okviru elementa razširjena zamenljivost, so vpisani v dva druga shemska elementa (sopomenka_s_puščico, večbesedna_sopomenka_s_puščico). Ta se sklicujeta na različne elemente v pomenskem delu drugih dominantnih slovarskih sestavkov. Ker je z vidika vzpostavljenega slovarskega koncepta predstavitev sinonimnih razmerij med leksemi v slovenščini večina iztočnic enopomenskih in ker besedne zveze kot dominantni leksemi v slovarju večinoma ne nastopajo več kot enkrat, bo mogoče tudi sklice z omenjenih shemskih elementov na ustrezne elemente dominantnih slovarskih sestavkov večinoma vzpostaviti avtomatsko, ker bo imel iskalni izraz, ki išče tarčo sklica, le en ustrezen zadetek. Preostale sklice bomo povezali ročno. Ocenjujemo, da je tovrstnih elementov nekaj tisoč.

gòzd gòzda m

1. |z drevjem strnjeno porasel svet| *Nad vasjo se razprostira gozd*

◊ pokr. **boršt** ◊ pesn. **gaj** ◊ pokr. gor. **gošča** ◊ ekspr. **gozdek** ◊ ekspr. **gozdiček** ◊ pokr. **hosta** ◊ neobč. **les** ◊ star. **lesovje** ◊ neobč. **log** ◊ neobč. **loza** ◊ pokr. **šuma**

◆ **gaj** ◊ zastar. **gora** |v hribovitem svetu| ◆ gozd. **letvenik** |v katerem imajo drevesa debelino letev|

•

1. borov gozd ◊ **borovje** ◊ pokr. **borovec**

2. brestov gozd ◊ redk. **brestice**

3. brezov gozd **brezje** ◊ **brezovje** ◊ neobč. **brezova loza** ◊ neobč. **brezova lozica**

4. bukov gozd ◊ **bukovje** ◊ knjiž. pog. **bukev** ◊ redk. **bukovec** ◊ redk. **bukovina** ◊ neobč. **bukov log** ◊ pokr. **bukova šuma**

5. cerov gozd ◊ **cerje** ◊ **cerovje**

6. gabrov gozd ◊ **gabrovje** ◊ redk. **gabrina** ◊ redk. **gabrje**

7. hrastov gozd ◊ **hrastje** ◊ **hrastovje** ◊ redk. **hraščina** ◊ star. **dobje** ◊ star. **dobov gozd** ◊ star. **dobovje** ◊ redk. **hrastina** ◊ redk. **hrastovina**

8. iglasti gozd ◊ gozd. **črni gozd** ◊ redk. **igličasti gozd** ◊ redk. **igličevje** ◊ redk. **igličje** ◊ redk. **iglovje**

9. javorov gozd ◊ **javorje** ◊ **javorovje**

10. jelov gozd ◊ **hojev gozd** ◊ **hojevje** ◊ **jelovje** ◊ redk. **jelkov gozd** ◊ redk. **jelovina**

11. jelšev gozd ◊ **jelševje** ◊ **jelšje**

12. kostanjev gozd ◊ **kostanjevje**

13. macesnov gozd ◊ **macesnovje** ◊ redk. **macesenje**

14. mladi gozd ◊ neobč. **mladje** ◊ pokr. vzh. **mladoles** ◊ pokr. **mladovje** ◊ redk. **podmladek** ◊ neobč. **pomladek**

15. smrekov gozd ◊ **smrečje** ◊ **smrekovje** ◊ redk. **smrečevje** ◊ redk. **smrečina** ◊ redk. **smrečnati gozd** ◊ redk. **smrekovec**

```
{pp:° drvnik?, listnik, steljnik
  ° iglasti gozd?, listnati gozd, mešani gozd}

2. |drevje, ki raste strnjeno skupaj| Gozd zarašča pašnik
  ◇ pokr. hosta ◇ neobč. les ◇ star. lesovje
  ◆ gozdičevje |nizko drevje|

GL. ŠE veliko (nedol. količ. štev. gozd dimnikov)
```

Slika 6: Vzorčni dominantni slovarski sestavek z oznakami, ki nakazujejo elemente enakega tipa z vidika sklicevanja

Ker Slovar sinonimov slovenskega jezika nastaja že nekaj let, je bila približno polovica predvidenih slovarskih sestavkov oblikovana z nespecializiranimi računalniškimi orodji. Na podlagi opisane XML-sheme bodo zato že obstoječi slovarski podatki pretvorjeni v XML-format, nato pa uvoženi v program iLEX, s pomočjo katerega že poteka redakcija novega gradiva. Jasna in pregledna hierarhična strukturiranost podatkovne zbirke, kot jo omogoča standardni XML-format, ob uporabi opisane XML-sheme in zmogljivih programskih orodij redaktorjem omogoča dober nadzor nad logično strukturo slovarske podatkovne zbirke, s čimer bo tudi nastajajoča slovarska zbirka bolj konsistentna in pregledno označena, za uporabnika pa posledično bolj relevantna in uporabna.

4 Zaključek

Tehnološki razvoj na področju računalništva je pomembno vplival tudi na sodobno leksikografijo – metodološko bi namreč sodobno leksikografsko delo lahko opredelili kot računalniško podprto. Kot standardni format za zapis slovarskih podatkovnih zbirk in tudi mnogih drugih jezikovnih virov se je v zadnjem času uveljavil XML, ki omogoča hierarhično strukturiranje podatkov, podprt z ustrezno shemo in ob uporabi sodobnih računalniških orodij pa redaktorjem omogoča, da odkrivajo nepravilnosti v strukturi in formalni vsebini podatkovne zbirke in posledično (ne)skladnosti pri slovarskih sestavkih. Pri oblikovanju sheme kot računalniške projekcije slovarskega koncepta je treba premišljeno upoštevati tri vidike, ki pomembno vplivajo na njeno ustreznost, tj. leksikografski oz. vsebinski vidik, praktični vidik ter tehnični vidik. Prav slednji se je pri vzpostavitvi XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika zaradi sklicne narave slovarja z vidika sprejemanja konkretnih odločitev izkazal kot najodločilnejši za konkreten slovarski projekt.

Literatura²⁵

- ABBYY Lingvo Content (http://www.abbyy.com/lingvo_content/).
- Ahlin idr. 2003 = Martin Ahlin idr., *Slovar sinonimov slovenskega jezika: splošna določila in opis zgradbe slovarskih sestavkov z vzorčno predstavitvijo*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC SAZU, 2003.
- Clear 1987 = Jeremy Clear, Computing: Overview of the Role of Computing in Co-build, v: *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*, ur. John M. Sinclair, London – Glasgow: Collins ELT, 1987, 41–61.
- Hunter idr. 2007 = David Hunter idr., *Beginning XML*, Indianapolis: Wiley Publishing, 2007.
- IDM DPS (http://www.idm.fr/products/dictionary_writing_system_dps/27/).
- iLEX (<http://www.emp.dk/>).
- Sinclair 1987 = John M. Sinclair (ur.), *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*, London – Glasgow: Collins ELT, 1987.
- Standard XML (<http://www.w3.org/standards/xml/>).
- Termania (<http://www.termania.net>).
- Thompson idr. 2004 = Henry S. Thompson idr., *XML Schema Part 1: Structures: W3C Recommendation 28 October 2004* (<http://www.w3.org/TR/2004/REC-xmlschema-1-20041028/>).
- TshwaneLex (<http://tshwanedje.com/tshwanelex/>).
- w3schools.com (<http://www.w3schools.com/>).

Priloga

```
<hom>
  <slovarski_sestavek>
    <iztočnični_del>
      <iztočnica>gôzd</iztočnica>
      <neonaglašena_iztočnica>gozd</neonaglašena_iztočnica>
      <obrazilo>gôzda</obrazilo>
      <besednovrstna_oznaka>
        <samostalnik>m</samostalnik>
      </besednovrstna_oznaka>
    </iztočnični_del>
    <razlagalno-sinonimni_del>
      <pomenska_enota>
        <razlaga>z drevjem strnjeno porasel svet</razlaga>
        <slovarsko_ponazorilo>Nad vasjo se razprostira gozd</slovarsko_ponazorilo>
      <sinonimni_niz>
        <sopomenka>
          <zvrstno-stilna_oznaka>pokr</zvrstno-stilna_oznaka>
          <sopomenka_brez_puščice>boršt</sopomenka_brez_puščice>
        </sopomenka>
        <sopomenka>
          <zvrstno-stilna_oznaka>pesn</zvrstno-stilna_oznaka>
```

²⁵ Vse navedene spletne strani so bile dostopne 9. 6. 2012.

[...]

```

    <sopomenka_brez_puščice>gaj</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka>
<sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>pokr. gor.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>gošča</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka>
<sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>ekspr.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>gozdek</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka>
<sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>ekspr.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>gozdič</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka>

<sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>pokr.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>šuma</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka>
<delna_sopomenka>
    <sopomenka_s_puščico>gaj</sopomenka_s_puščico>
</delna_sopomenka>
<delna_sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>zastar.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>gora</sopomenka_brez_puščice>
    <dopolnjevalna_pomenska_razlaga>v hribovitem svetu</dopolnjevalna_pomenska_razlaga>
</delna_sopomenka>
<delna_sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>gozd.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>letvenik</sopomenka_brez_puščice>
    <dopolnjevalna_pomenska_razlaga>v katerem imajo drevesa debelino letve
    </dopolnjevalna_pomenska_razlaga>
</delna_sopomenka>
</sinonimni_niz>
<niz_besednozvezne_dominante>
<besednozvezna_dominanta>
    <besedna_zveza>
        <beseda>borov</beseda>
        <beseda>gozd</beseda>
    </besedna_zveza>
    <besedna_zveza_izpis>borov gozd</besedna_zveza_izpis>
</besednozvezna_dominanta>
<sopomenka_BZ_dominante>
    <sopomenka_brez_puščice>borovje</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka_BZ_dominante>
<sopomenka_BZ_dominante>
    <zvrstno-stilna_oznaka>pokr.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>borovec</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka_BZ_dominante>
</niz_besednozvezne_dominante>
<niz_besednozvezne_dominante>
<besednozvezna_dominanta>
    <besedna_zveza>
        <beseda>brestov </beseda>
        <beseda>gozd</beseda>
    <besedna_zveza_izpis>brestov gozd</besedna_zveza_izpis>

```

```

</besedna_zveza>
</besednozvezna_dominanta>
<sopomenka_BZ_dominante>
  <zvrstno-stilna_oznaka>redk.</zvrstno-stilna_oznaka>
  <sopomenka_brez_puščice>breštje</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka_BZ_dominante>
</niz_besednozvezne_dominante>
<niz_besednozvezne_dominante>
  <besednozvezna_dominanta>
    <besedna_zveza>
      <beseda>brezov</beseda>
      <beseda>gozd</beseda>
      <besedna_zveza_izpis>brezov gozd</besedna_zveza_izpis>
    </besedna_zveza>
  </besednozvezna_dominanta>
  <sopomenka_BZ_dominante>
    <sopomenka_brez_puščice>brezje</sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka_BZ_dominante>
  <sopomenka_BZ_dominante>
    <sopomenka_brez_puščice>brezovje</sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka_BZ_dominante>
  <sopomenka_BZ_dominante>
    <zvrstno-stilna_oznaka>neobč.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
      <beseda_neslovarska_oblika>brezova</beseda_neslovarska_oblika>
      <beseda_slovarska_oblika>brezov</beseda_slovarska_oblika>
      <beseda>loza</beseda>
    </večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka_BZ_dominante>
  <sopomenka_BZ_dominante>
    <zvrstno-stilna_oznaka>neobč.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
      <beseda_neslovarska_oblika>brezova</beseda_neslovarska_oblika>
      <beseda_slovarska_oblika>brezov</beseda_slovarska_oblika>
      <beseda>lozica</beseda>
    </večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka_BZ_dominante>
</niz_besednozvezne_dominante>
[...]
```

```

<niz_besednozvezne_dominante>
  <besednozvezna_dominanta>
    <besedna_zveza>
      <beseda>smrekov</beseda>
      <beseda>gozd</beseda>
      <besedna_zveza_izpis>smrekov gozd</besedna_zveza_izpis>
    </besedna_zveza>
  </besednozvezna_dominanta>
  <sopomenka_BZ_dominante>
    <sopomenka_brez_puščice>smrečje</sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka_BZ_dominante>
  <sopomenka_BZ_dominante>
    <sopomenka_brez_puščice>smrekovje</sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka_BZ_dominante>
  <sopomenka_BZ_dominante>
    <zvrstno-stilna_oznaka>redk.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>smrečevje</sopomenka_brez_puščice>

```



```

</sopomenka_BZ_dominante>
<sopomenka_BZ_dominante>
  <zvrstno-stilna_oznaka>redk.</zvrstno-stilna_oznaka>
  <sopomenka_brez_puščice>smrečina</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka_BZ_dominante>
<sopomenka_BZ_dominante>
  <zvrstno-stilna_oznaka>redk.</zvrstno-stilna_oznaka>
  <večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
    <beseda>smrečnati</beseda>
    <beseda>gozd</beseda>
  </večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka_BZ_dominante>
<sopomenka_BZ_dominante>
  <zvrstno-stilna_oznaka>redk.</zvrstno-stilna_oznaka>
  <sopomenka_brez_puščice>smrekovec</sopomenka_brez_puščice>
</sopomenka_BZ_dominante>
</niz_besednozvezne_dominante>
<razširjena_zamenljivost>
  <podpomenke>
    <snop>
      <člen_razširjene_zamenljivosti>
        <sopomenka_s_puščico>drvnik</sopomenka_s_puščico>
      </člen_razširjene_zamenljivosti>
      <člen_razširjene_zamenljivosti>
        <sopomenka_brez_puščice>listnik</sopomenka_brez_puščice>
      </člen_razširjene_zamenljivosti>
      <člen_razširjene_zamenljivosti>
        <sopomenka_brez_puščice>steljnik</sopomenka_brez_puščice>
      </člen_razširjene_zamenljivosti>
    </snop>
    <snop>
      <člen_razširjene_zamenljivosti>
        <večbesedna_sopomenka_s_puščico>
          <beseda>iglasti</beseda>
          <beseda>gozd</beseda>
        </večbesedna_sopomenka_s_puščico>
      </člen_razširjene_zamenljivosti>
      <člen_razširjene_zamenljivosti>
        <večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
          <beseda>listnati</beseda>
          <beseda>gozd</beseda>
        </večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
      </člen_razširjene_zamenljivosti>
      <člen_razširjene_zamenljivosti>
        <večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
          <beseda>mešani</beseda>
          <beseda>gozd</beseda>
        </večbesedna_sopomenka_brez_puščice>
      </člen_razširjene_zamenljivosti>
    </snop>
  </podpomenke>
</razširjena_zamenljivost>
</pomenska_enota>
<pomenska_enota>
  <razlaga>drevje, ki raste strnjeno skupaj</razlaga>
  <slovarsko_ponazorilo>Gozd zarašča pašnik</slovarsko_ponazorilo>

```

```

<sinonimni_niz>
  <sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>pokr.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>hosta</sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka>
  <sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>neobč.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>les</sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka>
  <sopomenka>
    <zvrstno-stilna_oznaka>star.</zvrstno-stilna_oznaka>
    <sopomenka_brez_puščice>lesovje</sopomenka_brez_puščice>
  </sopomenka>
  <delna_sopomenka>
    <sopomenka_brez_puščice>gozdičevje</sopomenka_brez_puščice>
    <dopolnjevalna_pomenska_razlaga>nizko drevje</dopolnjevalna_pomenska_razlaga>
  </delna_sopomenka>
</sinonimni_niz>
</pomenska_enota>
<dopolnjevalne_kazalke>
  <ciljna_dominanta>veliko</ciljna_dominanta>
  <razno>nedol. količ. štev. gozd dimnikov</razno>
</dopolnjevalne_kazalke>
</razlagalno-sinonimni_del>
</slovarski_sestavek>
</hom>

```

Using XML Format in Lexicography: Creating an XML Schema for the *Dictionary of Slovenian Synonyms*

Summary

Because of technological progress, at the turn of the new millennium there were also key shifts in lexicography that had a significant impact on the methodology of lexicographic work, the conceptualization of lexicographic manuals, and, consequently, new methods for using them. Namely, for users dictionaries no longer merely represent manuals in book form, but also machine-readable databases appropriately tagged and structured. Because of its flexibility and universality, in recent years XML (eXtensible Markup Language) has become established as the standard format for records in dictionary and other linguistic databases. This format enables simple tagging of various hierarchically structured data and supports Unicode character encoding; because XML files are usually text files, they can be transferred between various programs and operating systems, and so they are also suitable for long-term data storage. A suitable schema that defines the formal structure of the database in XML format, and in part also the formal content of its elements, allows users control over the logical structure of the database, and so machine-readable dictionary databases are generally more consistent and their content is higher quality, and as a result they are also more relevant to the user. This article shows how to design a dictionary database or its XML Schema based on the design of the XML Schema for the *Dictionary of Slovenian Synonyms*.

GRADIVO

Opombe k oblikoslovnemu delu Toporišičeve Slovenske slovnice (2000)

Robert Cazinkić

Cobiss: 1.04

Avtor prispevka opozarja na nepravilnosti in nedoslednosti v poglavju o oblikoslovju v Slovenski slovnici Jožeta Toporišiča, in sicer po izdaji, ki je kot četrta, »prenovljena in razširjena«, izšla leta 2000. Kritične pripombe so lahko dragocene za vse uporabnike slovnice in predvsem za tiste jezikoslovce, ki se bodo poskusili kot slovničarji slovenskega jezika.

Ključne besede: slovenska slovnica, oblikoslovje

Notes on the Morphology Section of Toporišič's *Slovenian Grammar* (2000)

The author draws attention to errors and inconsistencies in the morphology chapter of the most recent (i.e., fourth) revised and expanded edition of Jože Toporišič's *Slovenian Grammar*, published in 2000. These critical notes may be valuable to all users of the grammar and especially for linguists planning to work as Slovenian grammarians.

Keywords: Slovenian grammar, morphology

0 Oblikoslovje je v Slovenski slovnici¹ (SS) opredeljeno kot »tisti del slovnice, ki slovarskim enotam (zlasti [!] besedam) določa vrstne, oblikovne in funkcijske značilnosti« (255).² Oblikoslovje ne zajema »zlasti« besed, ampak zgolj te, saj spadajo stalne ali avtomatizirane besedne zveze kot besedne zveze v skladnjo, kot leksemi pa so del slovarja. Uvrščanje funkcijskih značilnosti besed – tj. »vlo[g], ki jo posamezne besedne vrste in njihove oblike imajo v besedni zvezi in v stavku« (255) – v domeno oblikoslovja briše jasno ločnico med to jezikovno ravnino in skladnjo, kar je v skladu s strukturalnim pojmovanjem, po katerem so »oblike in vloge [...] druga od druge medsebojno odvisne in težko, če ne kar nemogoče, jih je razločiti« (de Saussure 1997: 151); »[z] jezikoslovnega vidika oblikoslovje [tako] nima stvarnega in avtonomnega predmeta; ne more biti veda, ki bi bila kaj drugega kakor skladnja« (de Saussure 1997: 151). Toporišič v okviru oblikoslovja obravnava tudi naglas oblik posameznih besednih vrst oz. število naglasnih paradigem (255), kar

¹ Zadnja izdaja SS ni četrta, kot trdi avtor v podnaslovu, ampak tretja, saj je leta 1991 izšel čisti ponatis druge izdaje, objavljene leta 1984. »Četrta, prenovljena in razširjena izdaja« je bila ponatisnjena (»drugi natis«) leta 2004. – Prva izdaja je izšla leta 1976.

² Gola številka v oklepaju pomeni stran iz SS. Besedilo v oglatih oklepajih in izpuste v navedkih, označene z [...], je prispeval avtor tega prispevka.

je v skladu z umestitvijo besedilne fonetike v poglavje o skladnji (533–554). V slovnичnem modelu, v katerem bi bila glasovno-naglasna problematika preučevana kot samostojna jezikovna ravnina, bi bila lahko razporeditev jezikovnega gradiva tudi drugačna. Slednje je tudi razlog, da ostajajo oblikospreminjevalni in oblikotvorni naglasni vzorci (tako jakostni kot tudi tonemski) v SS (258–261, 284–289, 291–293, 294–297, 298–301, 306, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 322–325, 327, 332, 338–339, 364–368, 370, 373–387) neocenjeni. To velja tudi za slovensko oblikoglasje (262–266).

V nadaljevanju opozarjam tako na vsebinske kot na pravopisne nepravilnosti.

1 Besedne vrste so v SS obravnavane »kot pojmi za množice b e s e d z enakimi skladijskimi vlogami in drugimi lastnostmi (npr. tvorjenost, slovnичne kategorije, konverznost ipd.)«, pri čemer morajo biti »skladijske in druge lastnosti posamezne besedne vrste [...] razločevalne«, kolikor pa »kaka podmnožica danih besed nima vseh razločevalnih lastnosti, ampak samo nekatere, gre za delitev prvotne množice na podskupine, konkretno npr. na zaimke in nezaimke« (255).

Strukturalno pojmovanje besednih vrst, tj. njihovo določanje predvsem na podlagi skladijske vloge, ima za posledico zgoraj nakazano (širše) zajetje oblikoslovja, hkrati pa to vodi v krožnost definiranja besednih vrst in nejasno hierarhizacijo med oblikoslovljem in skladnjo. Če se oblikoslovje šteje za avtonomno jezikovno ravnino, ki je neodvisna od skladnje, potem je treba vztrajati tudi pri ločenosti oblikoslovja in besedotvorja: besedotvorna motiviranost pri določanju besednih vrst v takem pristupu zato ne more imeti opredeljevalne vrednosti.

Dosledno upoštevanje besednovrstnih prehodov v slovnici, ki poskuša zajeti prožno ustaljenost knjižnega jezika, bi pomenilo, da ustrezna besedna podvrsta ne bi morala biti vključena le v samostalniško besedo (gre za posamostaljene pridevniške besede (255), saj je posamostaljenje v tem primeru produktiven potek), ampak tudi v vse druge besedne vrste, v okviru katerih je določena konverzija statistično izrazita.

Skladijske in druge lastnosti so pri Toporišiču besednovrstno razlikovalne le v tem smislu, da ni razločevalna posamezna skladijska ali druga značilnost (prim. povedkovo določilo kot skladijsko vlogo več besednih vrst, in sicer samostalniške besede (273), pridevniške besede (317), prislova (410) in povedkovnika (412)), ampak to velja le za celotne sezname takih lastnosti.

Delitev besednih vrst na podvrste ne sledi iz odsotnosti nekaterih razlikovalnih značilnosti pri posamezni podmnožici, ampak iz prisotnosti dodatnih lastnosti v okviru dane besedne podvrste.

2 Med samostalnike kot podvrsto samostalniške besede se uvrščajo ne le ne-problematični glagolniki tipa *dejanje/petje*, ampak tudi besede kot *skrb*, ki bi jih bilo bolje imeti za izglagolske samostalnike (255).

K neopisnim deležnikom, ki spadajo med pridevniške besede, v sodobnem jeziku gotovo že dolgo ne spadajo več deležniki na *-(v)ši* (*vstopivši -a -e*) (255).

Glavni števniki od *pet* naprej, količinski ločilni (tip *dvoje/četero*) in nedoločni števniki so pridevniški samo v R, D, M in O, medtem ko gre v I in T po

skladenjskih merilih za samostalniške besede, saj so števniki tisti, ki zahtevajo števniki samostalnik v delnem R mn., sicer pa ed. (256). To velja tudi za količinske zaimke tipa *koliko* (256).

3 Izraz *imenski* pomeni na enem mestu 'samostalniški in pridevniški' (256), na drugem mestu pa pokriva tudi prislove (406).

Latinsko (deloma mednarodno (?)) poimenovanje *konjugabilen* se v slovenščino (verjetno po analogiji na termin *sklonljiv*) prevaja z besedo *spregljiv* (256), ki je ne navajata ne SSKJ ne SP 2001.

4 Med nepregibne besedne vrste je v SS pomotoma prištet celoten prislov (256), čeprav so lastnostni prislovi kot najbolj produktivna skupina pregibni, saj se stopnjujejo. Ti prislovi niso nujno izpridevniški, kot trdi SS: prim. poleg zgljedov tipa *lepo lepše najlepše* tudi primere kot *zelo bolj najbolj* (257).

Sklanjanje, spreganje ter pregibanje pridevniških besed in opisnih deležnikov v številu veljajo za oblikospreminjevalne pojave, medtem ko naj bi stopnjevanje pridevniških besed, tvorjenje spolskih in določnih oblik ter tvorba glagolskih oblik spadali med oblikotvorne pojave (257). Razlika med oblikospreminjanjem in oblikotvorjem ni nikjer opredeljena onkraj tавтоloške izjave, da gre pri oblikospreminjevalnem pojavu za spreminjanje oblik besed; podobno je mogoče prebrati, da so oblikospreminjevalni oblikoslovnih vzorci »taki, ki oblike spreminjajo«, oblikotvorni vzorci pa »taki, ki oblike tvorijo« (257). V resnici gre za to, da so v prvem primeru slovníčnopomenske razlike med besednimi oblikami manjše kot v drugem, tako da je oblikotvorje bliže besedotvorju.

5 Glavni števniki tipa *pet* imajo res eno sklanjatev z glasovnimi, drugo pa z ničtimi končnicami, kot trdi SS (257), zdi pa se, da je sklanjanje z glasovno neizraženimi končnicami omejeno na višje vrednosti števnikov: prim. *Pisal sem sto-ø ljudem* proti **Pisal sem pet ljudem*.

Četrta nedoločniški tvorbeni vzorec obsega po Toporišiču glagole tipa *tres-ti* in *peč-i* (258). Da gre v zadnjem primeru izvorno prav tako za obliko na *-ti* (**pek-ti*), je diahroni vidik, ki v sinhroni slovnici ne bi smel imeti klasifikacijske vloge.

6 Morfemi so pri Toporišiču opredeljeni pomensko, in sicer kot »najmanjši deli besed, ki imajo samosvoj [?] pomen (ali več pomenov)«, tako da potem oblikoslovec pri določanju morfemov v besedi »primerja med seboj njene posamezne oblike, ali pa besedo primerja z drugimi besedami, ki imajo *pomensko* kaj skupnega« (poudaril R. C.) (261). Na drugem mestu je izraz *morfem* spet definiran ohlapno, in sicer kot del s samostojnim pomenom (262). Tak postopek je v skladu s pomensko zasnovno skladnje v SS.

Zgleda *obkrožiti* in *krožiti* (261) bi morala biti stavljena ležeče, to pa velja tudi za pomožni glagol *biti* v deležniški zvezi »je *-n*« (262).

7 Oblike pridevniških besed za spole so v SS zapisane samo v zaporedju m ž s in tako si sledijo tudi samostalniške sklanjatve (266). Z vidika medparadigemske

podobnosti moškega in srednjega spola bi bil ustrežnejši vrstni red m s ž, ki je uveljavljen že v prvi slovenski znanstveni slovnici (Kopitar 1808/09: 220, 236).

Slovnicična neživost se ponazarja tudi s samostalnikom *voda* (*videti hrast/voda* – SS, 266), čeprav so samostalniki ženskega spola zunaj kategorije (ne)živosti. »Podspol živost je [namreč] omejen na samostalniške besede moškega spola« (266).

Podatek, da velja kategorija živosti pri osebnih zaimkih tudi za neednino (266), se na drugem mestu v manj natančni obliki ponovi: »Pri osebnih zaimkih poznamo kategorijo živosti tudi v množini[.]« (267) Podobno je dvakrat navedeno, da človeškost implicira tudi slovnicično živost (267).

Z bitji enakoglasna moška poimenovanja planetov (tip *Mars*) so v zadnji izdaji SS (266) pojmovana kot živa ali neživa (prim. dvojnico *srečati Marsa/Mars*), medtem ko po Herrytyju (2000: 35) ti samostalniki v sodobnem jeziku upravičeno veljajo samo za nežive (*Vesoljska sonda leti na Saturn*).

Po Toporišiču dobijo samostalniške besede s kategorijo 'človeško' oznako '–človeško': *Kaj je X?*: (Pred tema dvema dvopičjema bi moral biti presledek.) *Apolon je bog* (2000: 267). Za odločanje, ali gre v navedenem primeru še za samostalniško besedo ali že za povedkovnik, manjka slovnicični teoriji neprotislovnost, saj se šteje povedkovo določilo za eno izmed skladenjskih vlog samostalniških besed (314), po drugi strani pa so povedkovniki pojmovani kot »predmetnopomenske besede, ki se rabijo samo kot povedkova določila ali pa *ko se rabijo kot taka*« (poudaril R. C.) (412). Po naših merilih gre za povedkovnik I; ta je namreč pregibna besedna vrsta, ki se pregiba v spolu, sklonsko pa je vezan na I.

Pomožni glagol v stavku »*kaj je s*« (267) ne bi smel biti ležeč.

8 Sklon je opredeljen kot »pregibna oblika samostalniške ali pridevniške besede, pa tudi opisnih deležnikov« (267), čeprav sta tvorni deležnik na *-l* in trpni na *-n/-t* sklonsko omejena na I, tako da v tem primeru ne moremo govoriti o sklonu kot o pregibalni, ampak kot o stalni oblikoslovnici kategoriji.

Zakaj se med slovenskimi skloni v sodobni slovnici slovenskega jezika omejnja tudi ablativ ali ločilnik (267), ni jasno, saj ima latinski ablativ vloge slovenskega M in O ter deloma R. Dejansko ima slovenščina na podlagi formalne razločevalnosti paradigem samo pet sklonov, tj. poleg prvih štirih še O (prim. isto merilo pri utemeljevanju sistema štirih samostalniških sklanjatev v prvem odstavku – 6).

Kar zadeva rabo sklonov, je pri navajanju skladenjskih vlog imenovalnika zadnja kategorija odveč, saj spadajo primeri tipa *Tisti kraji so s i l a z a n i m i v i* ('zelo') (268) v sinhroni slovnici zaradi poprislovljenja imenovalnika že med prislove, zgled iz Murna *Moj Bog, kako poln m i r u p r e d s m r t j o j e v e č e r* (268) pa ne ponazarja prvega premege predmeta v R, kot trdi SS (268), ampak roditeljsko pridevniško dopolnilo (327).

9 Alternativno sosledje števil pri sklonljivih besedah bi moralo biti ed. – mn. – dv., ne ed. – dv. – mn., kot pomotoma navaja SS (271).

Po Toporišiču razmerij ednina – neednina in množina – nemnožina (drugo znotraj neednine) pri množinskih samostalnikih ni (271). V resnici to velja le za samomnožinske samostalnike.

10 Izraz *množinska snovna imena* (272) za poimenovanje porcij (tip *ribe, češnje*) ni izbran najbolj posrečeno, saj so snovna imena tako kot skupna in pojmovna neštevna, kot taka pa samoedninska. Prim. tudi razdelek 9.

11 Začetni odstavek pri slovnični obravnavi osebe ni oštevilčen (272). Podatek, da je »[g]lagolska oseba [...] ujemalna lastnost glagola glede na osebne zaimke« (272), se na koncu prikaza te slovnične kategorije v nekoliko drugačni obliki ponovi: »Glag.[olska] oseba je torej ujemalna lastnost glede na zasedbo osebkevega mesta v stavku.« (273) Treba je poudariti, da se v vlogi osebka ne pojavljajo vedno osebni zaimki (v I), ampak samostalniške besede sploh.

12 Med ponazorili skladišne rabe predložnega predmeta se navajajo tudi zveze *veseliti se pevke/kot pevka* (273) in *veseliti se kot ona* (274), v katerih pa samostalniška beseda ni rabljena predložno.

Terminološko ločevanje med navadnim in zaimskim samostalnikom (274) ni v skladu s pojmovanjem SS, da samostojna besedna vrsta ni samostalnik, ampak samostalniška beseda (255). Zato bi bili ustrežnejši poimenovanji *samostalnik* in *samostalniški zaimek*, ki ju Toporišič drugod tudi res uporablja (255, 276, 304).

13 Zaimki tipa *kdo – kaj* nikakor niso »preprosto izpeljani iz imenskih zvez tipa *kateri človek – katera stvar*« (274), kot trdi SS, saj gre pri navedenih samostalniških zvezah za pomenske opise samostalniških zaimkov za človeško in nečloveško.

14 Pod naslovom *Izvor* (275), ki v sinhrono zasnovani slovnici zbuja nepotrebne diahrono asociacije, se dejansko obravnava besedotvorna motiviranost samostalniških besed.

Tako tvorjene kot tudi netvorjene samostalniške besede se (s pomišljajem) delijo na občna in lastna imena (275), čeprav je ta razlika pomenska (in pravopisna), tako da bi jo bilo treba uvrstiti med pomenske lastnosti samostalniških besed, ki so prikazane pred tem (274).

15 Našteti so »neživi« samostalniki »žena, srna drevo« (275; za primerom *srna* manjka vejica). V resnici so samostalniki ženskega in srednjega spola (razen deloma samostalnikov tipa *dekle* in žrebe) zunaj kategorije živosti. Primer za slovnično neživost bi bil denimo samostalnik *potok*, ki je moškega spola, njegov T ed. pa je enak I. Prim. drugi odstavek v razdelku 7.

Ob ponazarjanju trditve, da so samostalniške besede prvotno določne, medtem ko se nedoločnost izraža posebej (276), ni povedano, da nedoločna samostalniška zveza *en fant* (276) ni zborna, čeprav gre izrecno za slovnico zbornega jezika (15), medtem ko se »iz preostalih [socialnih] zvrsti [...] v njej obravnavajo samo tiste stvari, ki iz njih prihajajo v zborni jezik« (15).

16 Pod naslovom *Konverznost in vezavnost* se ne obravnavajo »[p]rehodi v druge besede« (276), ampak prehodi v druge besedne vrste.

V stavku »Pridevniško besedo delamo iz samostalniške načeloma s priponskimi« (276) na koncu manjka besedna oblika *obrazil*.

V zvezi *Skok na klop* beseda *skok* ne ponazarja prehoda samostalnika v povedkovnik, kot zatrjuje SS (276), ampak gre za konverzijo v medmet ali glagol (prim. za drugo *skoči na plot*).

17 Res je, da je spol pri samostalnikih imanentna lastnost, ki je število, sklon in oseba načeloma ne prizadevajo (276), vendar to ne velja tudi za živost, ki je omejena na moški (in kvečjemu še srednji) spol.

Narečne izjeme od stalnosti spola pri pregibanju samostalnika v številu (tip *tele s – teliči m*) (277) v slovnico zbornega jezika ne spadajo.

Kot že omenjeno, poimenovanja planetov (277) nimajo (več) slovnične kategorije živosti, tako da se danes reče samo *srečati Merkur, Mars, Jupiter, Saturn*. Prim. četrti odstavek v razdelku 7.

Besedica *kar* v stavku »in *kar* se izraža z ustreznimi tvorjenkami iz tega« (278) ne bi smela biti ležeča.

18 Sklanjanje *Rio de Janeiro Ría de Janeiro Riu de Janeiro* je po Toporišiču primer za to, da se lahko v nekaterih tujih večbesednih lastnih imenih namesto samostalniškega jedra sklanja samostalniški del neujemalnega prilastka (302). V resnici se v danem primeru sklanja prav odnosnica, saj ima v podredni zvezi dveh samostalnikov vlogo določila vedno drugi samostalnik.

Ker se latinska citatna zveza *alma mater* sklanja tudi z ničtimi končnicami, se D mn. ne glasi *almam materam*, kot navaja SS (303), ampak *almam mater*.

19 V primerih kot *Kogá si pa delal* (304) (ljubljsko dejansko *Kugá s pa delov*) gre v resnici za to, da se podspol živosti meša s podspolom človeškosti, saj se R zaimka *kaj* glasi česa.

V povedi »Samostalniški zaimki se sklanjajo po dveh sklanjatvah: osebni za 1. in 2. os. ter za povratni zaimek po *a*-jevski sklanjatvi (z nekaterimi posebnostmi)« (304) je druga pojavitev predloga *za* napačna.

20 Meja med nadomestno osnovo in končnico v R osebnega zaimka *nas* je določena narobe: ne *n-as* (305), ampak *na-s* (prim. *na-m, na-mi*).

V povedi »Končnice pri os. zaim. za 1. in 2. os. v vseh številih ter pri *sebe -i* so samostalniške, zlasti v ednini, pri drugih pa pridevniške« (305) bi se morala zveza »zlasti v ednini« glasiti *samo v ednini*.

V okviru rabe osebnih zaimkov poved *Tisoč ljudi je živelo kakor jaz* ni ustrezno ponazorilo rabe v imenovalniku, kadar »je glagolska oseba eden izmed delov priredno sestavljenega dela povedi ali pa ima še kakšna določila« (307).

V ljudskem pregovoru *Za mé, za té veselja ni, ves svet me žalosti* (307) ne gre za rabo naglasne oblike osebnega zaimka, ki naj bi bila ponazorjena, ampak za navezno obliko, ki je zaradi pisanja narazen in zaradi naglašeniosti drugega dela slogovno zaznamovana.

Kar zadeva t. i. preneseni pomen osebnih zaimkov, raba zaimkov *on* in *ona* v pomenu 'mož' in 'žena' ali 'samec' in 'samica' ni primer tega, da »[o]sebni zaimki radi dobijo pomen druge besedne vrste« (308), saj gre ves čas za samostalniške besede.

Lastno ime *Valjahun* je zapisano narobe (308).

21 Odgovor na vprašanje *Kdo je bil na vrtu?* se ne glasi *Jaz sem bil (bila)* (308), ampak le *Jaz*, saj se na dopolnjevalno vprašanje odgovarja samo s tistim podatkom, po katerem se sprašuje.

Kot je razvidno iz zgledov *Kaj je bilo? -Mačka, obsekano drevo, Na čem pa sediš? -Na preprogi/na konju, Česa se bojiš? -Da ne bi imel dela* (309), zaimek *kaj* ne »vprašuje [samo] po stvarih«, kot trdi SS (309), ampak po nečloveškem sploh. Namesto desnostičnega vezaja bi tu moral stati nestični pomišljaj.

22 Poved *Ne samo, kar veleva mu stan, kar (= kolikor) more, to mož storiti je dolžan* (310) je napačno navedena po Gregorčiču, saj bi moral biti besedni red deloma drugačen: *to mož je storiti dolžan*.

V zgledu iz Prešerna *Kar (= kolikor) zvezd nebo, deklet ima Ljubljana* (310) oziralnik *kar* ni rabljen prislovno, kot trdi SS (310), ampak (po slovnicih merilih) pridevniško, saj stoji oziralni zaimek pred samostalnikom v okviru samostalniške zveze. Glede avtorjevega ločevanja med pridevniškimi in prislovnimi zaimki na podlagi sintagmatskih meril prim. str. 336. V resnici gre zaradi vezave z R (tj. po skladenjskih merilih) za samostalniški zaimek.

23 V stavku »Nikalna zaimka *nihče* in *nič* zaznamujeta kake osebe oz. stvari« (312) med besednima oblikama *zaznamujeta* in *kake* manjka oblika *odsotnost*.

24 V Preglednici samostalniške rabe pridevniških zaimkov (314) niso navedeni vsi pomenski razredi: Toporišič jih našteva samo sedem, Žagar (2001: 223) pa jih pozna kar enajst, poleg Toporišičevih razredov 2–7 (tj. vprašalnih, kazalnih, nedoločnih, poljubnostnih, nikalnih in celostnih) še oziralne, oziralne poljubnostne, mnogostne, istostne in drugostne zaimke, medtem ko pozablja omeniti svojilne, ki jih je v SS mogoče zaslediti (Toporišičev razred 1).

25 V zvezah *ne biti par Janezu*, *biti kos delu* samostalnik v D sicer res stoji pri povedkovniku, kot zatrjuje SS (316), vendar ne v vlogi neujemalnega prilastka (315), ampak kot dopolnilo.

26 Povedkovo določilo in povedkov prilastek sta po svoji stavi obglagolska, ne glagolska, kot piše SS (317).

Navезovalnost, kot je pojmovana pri Toporišiču (317–318), ni lastnost pridevniških besed (317), ampak tistih samostalniških besed, ki so nastale iz pridevniških po konverziji.

Izbira med prvo in drugo pridevniško sklanjatvijo ni odvisna od samostalniške besede, kot trdi SS (317), saj to velja le za spol, ki pa je že obravnavan med ujemalnimi kategorijami (317).

Rečeno je, da drugi pridevniki razen svojilnih kategorije osebe sploh nimajo (317). V resnici je oseba pregibalna oblikoslovna kategorija pri svojilnih zaimkih, svojilni pridevniki pa so le tretjeosebni.

Po Toporišiču zajema določnost kot prosta kategorija samo del pridevniških besed, »ne glede na to, ali so zaimenske ali ne« (317). Izbira med nedoločno in določno obliko je vezana zgolj na nezaimenske lastnostne pridevnike. Navidezna izjema je pridevniška beseda *drugačen*, ki jo SS pojmuje kot drugostni lastnostni pridevniški zaimek (335), po navedenem skladijskem merilu pa bi prej spadala med lastnostne pridevnike.

Povedi *Kateri kruh hočete, črnega ali belega* in *Koliko hlebcev hočete, enega ali dva* (318) imata napačno končno ločilo, saj bi morali biti zapisani z vprašajem, ne s piko. Podobno velja tudi za poved *Kakšen kruh hočete, črnega ali belega* (318), ki je navedena v oklepaju.

Pod naslovom Izvor (318), ki spet zbujajo odvečne diahrono asociacije (prim. prvi odstavek v razdelku 14), se prikazuje besedotvorna motiviranost pridevniških besed.

Po Toporišiču so zveze tipa človek tam, ki so primerljive s *tisti človek*, zveze samostalniške besede s prislovom, ne s pridevnikom, ker je prislov desno od samostalnika, ne levo, kar je značilno za pridevniške besede (319). Tudi v primerih kot *Tista slika pa jè lepota*, kar je pomensko zelo blizu 'zelo lepa', *lepota* ni pridevniška beseda, ker ima še zmeraj levi prilastek: *Tista slika je res velika lepota* (319). Obakrat je opredeljevanje besedne vrste razvrstitveno; ker pa je distribucija blizu skladijski vlogi, s tem pa sklicevanju na (leksikalni) pomen, bi bilo z vidika formalnega jezikoslovja ustrežnejše definiranje z oblikoslovnimi kategorijami: druga beseda v sintagmi človek tam je tako nepregibna, zato ne more biti pridevniška; v povedi *Tista slika pa jè lepota* pa zadnje besede ni mogoče pregibati po spolu, zato ne more biti pridevniška, ampak le samostalniška. V primerih kot *nje pogledi, njih dela*, kjer sta prvotna rodilnika osebnih zaimkov na mestu, ki je običajno za pridevniške besede, tj. levo od samostalnika (319), pa je sklicevanje na razvrstitev edino, kar omogoča prepoznavanje pridevniških besed, saj pomeni avtorjevo nadomeščanje s sintagmama *njeni pogledi* in *njihova dela*, v katerih se pojavljata pridevniški besedi, ki se pregibata z glasovno izraženimi končnicami, posredno sklicevanje na (leksikalni) pomen, kar v formalnem pristopu ne bi bilo dopustno.

Skupaj z (navadnimi) pridevniki, ki so lahko tudi deležniškega izvora, se obravnavajo ne le vsi neopisni deležniki, vrstilni in množilni števniki (320), ampak tudi vrstni ločilni števniki.

Toporišič uporablja tako poimenovanje *zaimenski pridevniki* kot tudi *pridevniški zaimki* (320), čeprav je v členitvenem sestavu, v katerem ima vlogo samostojne besedne vrste pridevniška beseda, ne pridevnik (255), edino ustrezen drugi izraz. Prim. drugi odstavek v razdelku 12.

27 Opredelitev »poimenovanja nepretrgane verige enot z enako medsebojno razdaljo« se ne nanaša samo na glavne (329), ampak na vse določne števnike.

Trditev »Tudi ločilni števniki na *-o/-e* (*petéro, dvóje*) so izpeljani iz glavnih in so količinski; tako tudi nedoločni števniki kot *dosti, (pre)več, mnogo*« (329) sugerira, da so nedoločni števniki izpeljani iz glavnih, kar ni res.

Enačaj za uklepajem (330) bi moral biti levostičen.

V delu povedi »Število poznajo nekoličinski števniki; vrstilni, ločilni in množilni« (330) bi moralo biti namesto podpičja uporabljeno dvopičje. Poleg tega nekoličinski niso vsi ločilni števniki, ampak samo vrstni.

Izjema med števniki, ki ne poznajo nasprotja med določnim in nedoločnim, poleg množilnih niso vsi ločilni števniki (330), ampak spet samo vrstni. Prav tako ne velja, da imajo iste oblikoslovne lastnosti kot pridevniki poleg vrstilnih in množilnih vsi ločilni števniki (330), ampak ponovno le vrstni.

28 Ni res, da je glavni števnik èn èna -o samoedninski (330). Kot je razvidno iz zgledov *eni možgani, ene hlače* in *ena vrata*, je možna tudi njegova raba v množini.

Glavni števnik *tisoč* se v primerjavi s števniki *milijon, milijarda* in *bilijon* ne sklanja samostalniško, kot trdi SS (330), ampak tako kot števnik *sto*, ki se sklanja z glasovno izraženimi in ničnimi končnicami.

V stavku *Tri ptičice so polje obletele* (331) je zapis druge besede v SS napačen (*prtičice*).

Kot že omenjeno (prim. drugi odstavek v razdelku 5), se glavni števniki tipa *pet* ne sklanjajo tudi z glasovno neizraženimi končnicami (331), ampak to velja le za števnike za višje vrednosti.

V zvezi »več + samostalnik« (331) bi moral biti nedoločni števniki ležeč, saj gre za posamezen leksem.

V zvezi »ob *tretji uri*« (332) bi moral biti v ležečem tisku tudi predlog.

SS zatrjuje, da se govori *ob eni, ob eni uri* in *ob enih* (332). Sodobna raba prve predložne zveze ne izkazuje.

V zvezi *eni in drugi* tretja beseda ne spada med vrstilne števnike (332), ampak gre za drugostni zaimek: prim. v ednini *eden in drug*.

29 Ni nujno res, da imata pri glavnih števniki, ki se v govoru končujejo na 5–99 ali na čiste stotice in tisočice, I in T šteti predmet vedno v R mn. (333), saj se pri neštevnih samostalnikih redno uporablja R ed. (prim. tretji odstavek v razdelku 2).

Določilni besedi »vrsta, skupina« (333) bi morali biti ležeči.

V stavku *Eden ni nobeden* (334) je nikalni zaimek v SS zapisan narobe (*nibeden*), v primeru *Sto deljeno z deset* (334) pa za prvim števnikom manjka vejica.

30 Kar zadeva količinsko vrsto pridevniških zaimkov (335), beseda *precej* zaradi drugačnega vzglasja (prim. *marsikak*(šen), *marsikateri, marsičigav* in *mного*) ne more spadati v razred mnogostnih zaimkov (335), tako da gre kvečjemu za nedoločni števniki. Poleg tega ima Toporišič *ne toliko* za drugostni zaimek (335), čeprav gre v resnici za besedno zvezo, zato o zaimku sploh ni mogoče govoriti.

V slovnico sodobnega slovenskega jezika ne spada omemba Pleteršnikovega vprašalnega zaimka *kolikeren* (335), ki ga ne navajata ne SSKJ ne SP 2001.

V povedih *Tolikim/Toliko ljudem je pomagala, da sama ne ve kolikim* in *Toliko je pomagala ljudem, da sama ne ve koliko* (336) bi bilo pred drugim količinskim zaimkom iz skladenjskih razlogov bolje pisati vejico, ki označuje izpust nevezniškega dela odvisnika.

V povedi »Prišel je s *pet/petimi* ljudmi« (336) prva možnost ni verjetna. Prim. drugi odstavek v razdelku 5 in četrti odstavek v razdelku 28.

V zgledih »Več ljudem je *pomagal*«, »Veliko ljudem je *pomagal*«, »S petero/peterimi ljudmi *si je pomagal*« (336) bi moral biti samostalnik (tako kot v začetnih primerih) stavljen ležeče, v zadnjem stavku pa to velja tudi za predlog.

Priponsko obrazilo -šnji se ne pojavlja le pri nikalnem svojilnem zaimku ((*od*) *nikogar* > *nikogaršnji* (337)), ampak tudi pri celostnem svojilnem zaimku ((*od*) *vsakogar* > *vsakogaršnji*), ki je tako po SSKJ (5: 546) kot tudi po SP 2001: 1681 nevtralen.

Kar zadeva sklanjatev z ničtimi končnicami, ki jo poznajo nekateri pridevniški zaimki (338), med oziralniki ni omenjen zaimek *katerih* za neednino.

Po Toporišiču bi pri pridevniških oziralnikih *ki* in *kateri* v neodvisniškem delu podredno zložene povedi vedno lahko uporabljali kazalni zaimek *tisti*, ki ima poudarjalno vlogo (338). Dejansko je raba navedenega fakultativnega zaimka vezana na tiste antecedente, ki jim sledijo oziralni prilastkovi odvisniki omejevalnega tipa (Cazinkič 2000/01: 35).

Pregovor se glasi *Ponoči je vsaka krava črna, ne Ponoči je črna vsaka krava (ne le »ta« črna)* (342).

Posesti ogovorjenih ne izražajo svojilni zaimki *tvoj, najin, vaš* (342), ampak *tvoj, vajin, vaš*, saj je *najin* svojilni zaimek za 1. osebo.

V pomenski razlagi '*nekoč, vse dni*' (343) je ležeči tisk odveč, to pa velja tudi za predlog v zvezi *nje pogledi za njeni pogledi* (343). V zvezah »z rod. zaimka *kateri*« in »od *nekoga*« (343) pa zadnja oz. prva beseda nista ležeči.

Pomišljaj pred primeroma *Prispevajo naj tisti [...]* (343) in *Vsa trudna sta [...]* (344) bi moral biti nestičen.

V povedi »Kadar gre za *dva* se v takih primerih rabi *oba*« (344) za *dva* manjka vejica, ki ločuje odvisnik od matičnega stavka.

Omenjanje posamostaljenih in poprislovljenih pridevniških besed ne spada med rabo pridevniških besed (344), saj gre že za samostalniške oz. prislovne besede.

Trditev, da se nekateri pridevniški zaimki in števnikni ne morejo rabiti kot povedkovo določilo (344), je upravičena, ni pa usklajena s hkratnim pojmovanjem SS, da je povedkovo določilo ena izmed skladenjskih vlog pridevniških besed. Neprotislovnost tega prikaza je zagotovljena samo ob morebitni implicitni hierarhizaciji skladenjskih vlog v SS, po kateri je prvotna skladenjska vloga pridevniške besede samo levi prilastek samostalniške zveze. Toda razlikovanje med prvotnimi in drugotnimi skladenjskimi vlogami temelji na predpostavki, da so besede določene besedne vrste bolj ali manj v skladu s kategorialnim pomenom dane besedne vrste.

31 Ohlapnost in malodane poljubnost pomenskih oznak pri opredeljevanju besednih vrst se kaže v Toporišičevi definiciji glagola (345), kjer *usihanje* ponazarja spreminjanje, *razpasti* pa potek (345).

Krovni izraz, ki zajema vse pomenske kategorije glagola, tj. dejanje, stanje, proces, obstajanje, zaznavanje, spreminjanje in odnos do vsega tega, ne more biti »glagolski *odatek*«, kot beremo v SS (345), ampak *podatek*.

Delan -a -o in *postan -a -o* nista tvorna opisna deležnika (345), ampak trpna, *tepen* in *ubit* pa nista deležnika »stanja na *-e(n)* ali *-t*«, ampak stanjska deležnika na *-n/-t* (345) (prim. Toporišič 2000: 405).

Glagolske oblike za glagolski čas v slovenščini so: sedanjik, prihodnjik (ne *prihodnik*, 345), preteklik in predpreteklik. Podobno sta glagolska naklona samo dva (povednik in velelnik), medtem ko je že pogojnik skladenjska kategorija. Zatrjevanje, da ima slovenščina štiri glagolske čase in tri glagolske naklone, je posledica nedopustno poznega obravnavanja slovenščine po kopitu latinske slovnice in večstoletne slovničarske inercije, podprte s pomanjkanjem teorije. V skladu s spredaj zapisanim pojmovanjem pomožnik *biti*, ki pomaga tvoriti t. i. opisne čase, ne more biti prosti morfem glagola, ampak lahko ima le vlogo samostojne besede: prim. možnost vrvika samostojne besede v povedih *Ga bo RES pojedel?*, *Ga je (bil) RES pojedel?*, *Bi ga RES pojedel?*.

Po Toporišiču so glagoli v povednem naklonu takrat, kadar dejanje samo ugotavljajo, po njem sprašujejo ali ga zanikajo, tako da naj bi v navedeno besedno vrsto spadali ne le primeri tipa *delam* in *delam?*, ampak tudi *ne delam* (346), čeprav SS na drugem mestu besedico *ne* jasno uvršča med (nikalne) členke (449).

Povedi za ponazarjanje istodobnosti, ki jo lahko izraža deležje (*Domov grede se zglesi pri meni*, *Hiteč k cilju, je komaj še dihal* (346)), bi morale biti ločene s podpičjem, v povedi, ki ponazarja preddobnost, ki jo izraža drugo deležje (*Cesar to videvši, veli kočijažu konje pognati* (346)), pa za prvo besedo manjka vejica, ki označuje izpostavljeni osebek (ta je pri Levstiku verjetno posnet po latinščini).

V delu povedi »Prednost neosebni glagolski oblik je prav v tem, da glagolske osebe ne izražajo, ker je ali že izražena ([...]), ali pa je splošna: *Naročil je jesti [...]*« (346) sta zadnja vejica in dvopičje odveč, pred ponazarjalnim primerom pa bi moral stati uklepaj. Napačna raba zadnjih dveh ločil je razvidna tudi iz konca zadnje povedi na str. 346, kjer pa manjka tudi zaklepaj: »Same na sebi ne pomenijo [glagolske pripone] nič, pri dveh glagolih iz istega korena ali podstave pa razločujejo omejenost ali neomejenost dejanja (*pogrezniti – pogrezati, zapelje – zapeljuje, seči – segati*) oz. prehodnost ali neprehodnost: *rumeniti* proti *rumeneti*.«

Pomen zveze *hoditi za* (347) bi moral biti naveden v enojnih, pomenskih narekovajih, kot je to v jezikoslovju običajno, ne za enačajem.

Iz napovedi »Morfemski sestav glagola najlepše razbereš iz preglednice« (347) je razvidno, da avtor bralca tika, kar gotovo ni primerno za slovnico, ki se ima za znanstveno in ki kot taka ni namenjena v prvi vrsti dijakom, še manj pa učencem.

32 V stavku »n e d o v r š n i [glagoli] pa omejenost v trajanju dejanja ne izražajo« (348) bi moral predmet stati v rodilniku.

Pomen zgleda *Pisal bi ti pismo* bi moral biti spet med enojnimi narekovaji (348), njegova oblika pa ni *sporočil bi ti pismo* (348), ampak *sporočil bi ti pisno*.

Poleg vprašanja *Kaj storiš* za ugotavljanje dovršnih glagolov in *Kaj delaš* za določanje nedovršnikov (348) bi SS morala upoštevati tudi sopomenki obeh glagolov, tj. *narediti* in *početi*.

Dovršniki se ne rabijo le v zvezah *Počakaj, da (pridem)* (348), ampak tudi v zvezah *Glej, da (prideš)*.

Glagol *rodim* ni dvovidski (348), ampak zgolj dovršen: prim. *Počakaj, da (rodim)* in **Začela je roditi*. Njegov nedovršni par se namreč glasi *rojevam*.

V stavku »Tam kjer ni prevoja, gre to še lažje« (349) manjka vejica pred oziralnim odvisnikom. Poleg tega bi bila v slovnici zborne slovenščine ustrežnejša primerniška oblika prislova brez *-j-*, tj. *laže*.

Manjkajoče nedovršne vzporednice ne opišemo ali izrazimo z nepredponskim dovršnikom, kot navaja *Slovnica* (350), ampak z ravno takim nedovršnikom.

Glagolska dvojica *jaham – jezdim* danes ne izraža več nasprotja med določenim in nedoločnim glagolom (351), saj se glagol *jaham* uporablja v obeh pomenih, medtem ko je *jezdim* manj pogost.

Po Toporišiču razlika med členoma dvojic *poslušam – slišim* ali *gledam – vidim* »ni v nedovršnosti in dovršnosti, ampak v tem, kako je zajet predmet glagolskega dejanja, kako smo ga sprejeli v našo [= svojo – R. C.] zavest« (352). Iz tega primera je ponovno vidna nezanesljivost pomenskih meril (prim. izbiro med *Kaj delam?* in *Kaj naredim?*), toda na podlagi preizkusa, ki ga predlaga sama SS – gre za vstavljenost v skladijski okvir *Počakaj, da ____* (348) –, je mogoče nedvoumno ugotoviti, da sta glagola *slišati* in *videti* dovršna, ne pa nedovršna, kot meni Toporišič (351–353).

33 Z besedotvornega vidika zveza *biti čebelar* bolj ustreza izpeljanki čebelariti kot opisni glagol *gójiti čebele* (355), v pretvorbi *sestavljati pesmi > pesniti* (355) pa bi bilo treba pojasniti soglasniško premeno $m > n$.

Glagol *spomniti se* (356) je natipkan narobe (*spominiti*).

Zadnje ponazorilo prepovedanega dejanja se ne glasi *streljajte* (356), ampak *ne streljajte*.

Primer »Ubil se je v gorah« (357) bi moral biti v celoti stavljen ležeče.

34 Toporišičeva novotvorba »sotvarje« (358) je povsem nepotrebno preimeno vanje že ustaljenega strokovnega izraza *okoliščine*, poleg tega pa gre za kalk iz mednarodnega termina *kontekst*. Prim. tudi str. 445.

Res je, da je tvornik v slovenščini veliko pogostejši od trpnika (358), vendar to ne velja za strokovna besedila, v katerih je trpnik *s se* zelo običajen.

V povedi »Izpustimo ga takrat, kadar ni važen ali pa ga nočemo ali ne moremo ugotoviti« (359) je uporabljen pridevnik *važen*, namesto katerega bi bilo bolje rabiti leksem *pomemben*, ki je bolj navaden (SP 2001: 1640). Prim. ponovitve (455) in besedo *nevažnost* (457).

35 Kot že omenjeno (gl. peti odstavek v razdelku 31), ne moremo govoriti o pogojnem razmerju kot značilnem odnosu, ki bi bil izražen s posebno glagolsko obliko (359). Toporišič sicer opozarja na razliko med glagolskim (oblikoslovnim) in skladenjskim naklonom, ne vidi pa, da v drugo kategorijo ne spada samo zveza naklonskega členka *naj* in določne glagolske oblike (360), tj. t. i. železnik tradicionalne slovnice, ampak že tudi pogojnik.

SS trdi, da so nedoločne glagolske oblike sploh v tem ali onem naklonu (360), čeprav tvorjenki, kot sta *zlovešč* in *bolest* (360), tega ne potrjujeta, saj se v njuni govorni podstavi uporablja samo povedni naklon, poleg tega pa v navedenih primerih sploh ne gre za nedoločni glagolski obliki, ampak za samostojni besedi (345), tj. pridevnik in samostalnik. Pojem glagolskega naklona bi bilo tako treba omejiti samo na določne glagolske oblike, kot je bilo običajno že doslej.

36 V običajnem vzorcu glagolskih oblik iz nedoločniške podstave se navaja le po pet oblik (po šest pa samo takrat, kadar se označuje še kratki ali pogovorni nedoločnik) (361), toda to velja zgolj v primeru, da iz takega vzorca izločimo poleg deležja in deležnika na *-(v)ši* ter pogosto deležnika stanja na *-l* (361) tudi stanjski deležnik na *-n/-t*, ki se ne tvori od vseh glagolov.

Nepregibni *glede* po izvoru ne more biti deležniška oblika, kot navaja SS (362), ampak gre kvečjemu za deležje, čeprav je deležje na *-e* pri glagolih tipa *trepetati* tvorjeno iz nedoločniške podstave (*trepetaje*, *gledaje*). Poleg tega zveze *glede na* ni smiselno obravnavati kot nepravilni predlog (362), saj je za tovrstne predloge značilna konverzija med samostalnice ali prislove (413), ki je omenjena besedna zveza ne pozna, tako da gre v resnici zgolj za skladenjski ustreznik pravega predloga.

Deležje tipa *vzdihujé* namesto *vzdihovaje* (363) se je res papirnato pisalo v 19. stol. (npr. pri Levstiku), nikakor pa se ne moremo strinjati z avtorjevo trditvijo, da tako nekateri pišejo še danes (363).

Nedoločna glagolska oblika *hropeč* je pomotoma navedena dvakrat (363).

V povedi »Sestavljanke z *ve-* (npr. *povem*) imajo redne velelniške oblike, *vem*, pa *vedi*« (363) je z izpeljavo dobljena tvorjenka poimenovana napačno, saj gre za izpeljanko, prav tako pa je druga vejica odveč.

37 Po Toporišiču imajo navadne sedanjiške končnice načeloma vsi sedanjiki, »deloma izvzeti so le glagoli druge spregatve« (369), tj. brezpriponski. Beseda *deloma* je v navedenem stavku za zborni slovenščino odveč.

Oblika *bojo* ni narečna oz. stilna (369), ampak vsaj ljubljansko pogovorna.

Nedoločnik *okopavati* naj bi imel dvojnico *okapati* (373), ki je po SSKJ (3: 352) narečna, SP 2001 pa je sploh ne navaja.

38 V povedi »1. os. se rabi namesto 2. os. kot stilna posebnost v pogovoru z malimi otroki« (389) določna oblika pridevnika *majhen* ni utemeljena, saj pridevnik ni del stalne samostalniške zveze. To velja tudi za naslednjo omembo na isti strani.

Zgled »*Kaj smo pa danes tako veseli?*« (389) bi moral biti v celoti ležeč.

Predlog *namesto* je na str. 389 zapisan narobe.

Razlaga pojava, ki se imenuje *pluralis maiestatis*, ni ustrezna, saj v primerih tipa *Veliko razmišljamo* 'razmišljam' ne gre za to, da s tem vršilec/nosilec stopa v ozadje (390), ampak za to, da si z množinskostjo večja pomembnost.

Performativi naj bi se uporabljali samo v 1. os. ed., v 1. os. dv. pa le v posebnih primerih (390). Kot je razvidno iz slovničnega zglede *Res vam obljubimo, da bo odslej v razredu red in mir* (390), gre izjemoma za rabo performativa v 1. os. mn., ne dv.

Med povednimi sedanjiki, ki izražajo pravo sedanjost, se v SS pomotoma navaja tudi sedanji pogojnik *bi preložil* (391).

Odločevalno vprašanje *Ali kupiš od mene brivski aparat* (391) bi se moralo končati z vprašanjem.

Primer *Tri in tri je devet* (392) je stvarno napačen, saj je seštevanje zamenjano z množenjem.

V stavku »To pa je res le za resnično (enkratno zgodovinsko dejanje)« (392) bi moral biti zaklepaj postavljen za predzadnjo besedo.

V pomenski razlagi »bi ga prodal, ga nameravam, hočem želim prodati?« (393) med besednima oblikama *hočem* in *želim* manjka vejica, v zgledu »Martin, ali še ne greš« (393) pa manjka končno ločilo.

Ponazarjalne primere na str. 395 pravilno ločuje pomišljaj, dvakrat pa je v tej vlogi narobe rabljen vezaj.

Konstrukciji *daj vzeti in daj vzemi* (397) sta občevalni in nikakor nista značilni za zborna slovenščina.

V povedi »Kdor predpreteklik pozna iz svoje vsakdanje govornice naj ga le rabi« (399) bi morala med odvisnikom in ostankom povedi stati vejica.

Konstrukcija *Pojdi po piti* (399) danes gotovo ni živa, če je sploh kdaj bila.

V stavku *Saj ji ni preostalo drugega kot oditi* (400) razprti del ne ponazarja pristavka, kot trdi SS, saj ne gre za drugo poimenovanje istega nosnika.

Tri pike v pomenskih razlagah 'čeprav je sredi...' in 'ko bi mogel, želim si gledati...' (400) bi morale biti nestične.

V stavku »prim. sh. *nastavi plesti* – slov. *nadaljaj s pletenjem* ali *kar dalje pleti*« (401) besedica *kar* ne bi smela biti ležeča.

Po Toporišiču v zvezah kot *nehalo se je s pretepom* nedoločnika sploh ni mogoče uporabiti, če se stavek ne spremeni v nesopomenski *nehajte se tepsti* (401). V resnici je *nehalo se je pretepati* mogoče reči.

Stavki tipa *Slišala sem ptičko peti* (401), kjer gre za zvezo določne glagolske oblike, ki pomeni zaznavanje, in nedoločnika v vlogi povedkovega prilastka, so v sodobnem jeziku gotovo manj pogosti od podredno zložene povedi s predmetnim odvisnikom *Slišala sem, kako ptička poje*, v kateri je samostalniška zveza v T nadomeščena s samostalniško zvezo v I, nedoločnik pa z določno glagolsko obliko.

Naklonske konstrukcije *Iti mi je domov* (402), ki izražajo nujnost, so danes prav tako redke oz. slogovno zaznamovane.

V pomenskih razlagah '... da bi študiral,... da bi pomolzla' (402) bi morale biti tri pike drugič nestične.

V stavku »V teh primerih sta vršilca določenega glagola in namenilnika različna« (402) bi bilo treba obliko *določenega* popraviti v določnega.

Glagolnik je pri Toporišiču po nepotrebnem pojmovan na široko, tj. tako, da izraža sam glagolski dogodek ali pa okoliščine (402). To delitev na prave in neprave glagolnike, ki se zgleduje po razločevanju med trpnim in stanjskim deležnikom na *-n/-t* (402), bi bilo bolj smiselno nadomestiti z ločevanjem med glagolnikom, ki ga je mogoče pretvoriti v stavek, in izglagolskim samostalnikom.

Ob ugotavljanju podobnosti in razlik med (t. i. pravim) glagolnikom in nedoločnikom (403) bi bilo treba opozoriti na sintagmatsko razliko v določilu: medtem ko se glagolnik (tako kot navaden samostalnik) določa s pridevniško besedo, se v vlogi določila nedoločnika pojavlja prislov.

Pri faznih glagolih se raba glagolnika takrat, kadar je ta rabljen kot predmet, na enem mestu odsvetuje (namesto *začela je s kopanjem dojenčka* bolje *začela je kopati ...* (403)), na drugem mestu pa je zveza kot *nehalo se je s pretepom* označena kot dobra (401).

V povedi »Deležje na -č ali -aje izraža glagolsko dejanje, ki se vrši hkrati s kakim drugim dejanjem« (403) bi bilo izražanje manj papirnato, če bi glagol *vršiti se* zamenjali s *potekati*.

Glede je na str. 403 označen za deležje. O tem in o pojmovanju *glede na* kot nepravega predloga (403) gl. tretji odstavek v razdelku 41.

V stavku »prim. še mogoč, pričujoč, noseč, ipd.« (403) členek ne bi smel biti v ležečem tisku, zadnja vejica pa je odveč.

Po Toporišiču so lahko popridevljeni deležniki povedkovo določilo, navadni deležniki pa običajno ne: *Konj je rezgetajoč* tako ne pomeni »konj rezgeče« (404). V tem se kaže razlika med slovenščino in angleščino, ki z zvezo pomožnega glagola *biti* in sedanjega deležnika tvori opisne čase (t. i. čase oblike *continuous*).

39 Po Toporišiču na podlagi »izvora«, tj. besedotvorne motiviranosti, ločimo »samostalniške, pridevniške in glagolske« prislove (406). Dejansko gre v primerih tipa *doma, lepo* in *hote* za izsamostalniške, izpridevniške in izglagolske prislove.

Stavek »Zaimenski prislovi so prislovni zaimki« (406) izenačuje strokovna izraza *zaimenski prislovi* in *prislovni zaimki*, čeprav je v skladu z avtorjevim poimenovanjem samostojne besedne vrste kot prislova (406) le prvi termin. Drugi izraz bi bil edino primeren, če bi se navedena besedna vrsta (po analogiji na samostalniško in pridevniško besedo) imenovala *prislovna beseda*, kar bi bilo tudi ustrežnejše.

V SS veljata (v oklepaju navedena) *ravno tam* in *ravno tod* za prostorska istostna zaimka, *ravno tedaj* za časovni istostni zaimek, prav tako v oklepaju zapisani *ne toliko* pa za »merni« drugostni zaimek (406), čeprav gre v vseh štirih primerih za besedne zveze in torej ne za zaimke. Konstruira se celo tribesedni *na vse strani* kot ciljnostni celostni zaimek (406), ki še očitneje spada med skladijske nadomestke manjkajočih prislovnih zaimkov.

Takisto se pojmuje kot »kakovostni« istostni zaimek (406). Čeprav je tako v SSKJ (5: 18) kot tudi v SP 2001: 1547 označen kot starinski, se v Toporišičevi slovnici sodobnega slovenskega jezika navaja kot nevtralna beseda (406). *Enako* je

obravnavan kot »merni« istostni zaimék (406), še z večjo upravičenostjo pa bi ga lahko imeli tudi za »kakovostni« istostni zaimék.

V oklepaju navedeni *onak* se šteje za »kakovostni« kazalni zaimék (406), čeprav ga ne navajata ne SSKJ ne SP 2001. Prvi sicer pozna izraz *onakšen*, ki pa je označen za starinskega (SSKJ 3: 391). Če se *onak* (iz sistemskih razlogov) sploh upošteva, bi morali biti tudi domnevni prostorska kazalna zaimka *ondi* in *onod* ter časovni kazalni zaimék *onda(j)* (406) zapisani v oklepaju, saj so prav tako časovno zaznamovani.

Časovni nikalni zaimék *nikdar* (406) ima sopomenko *nikoli*, ki se začenja z isto predpono in ki je verjetno pogostejša.

Precej je obravnavan kot »merni« mnogostni zaimék (406), čeprav ima v primerjavi z drugimi mnogostnimi zaimki (*marsikje*, *marsikam*, *marsikod*, *marsikdaj* in *marsikako*) neznačilno vzglasje. Prim. prvi odstavek v razdelku 35.

Izraza *kakovostni* in *merni zaimki* za poimenovanje podvrst lastnostnih prislovnih zaimkov, ki odgovarjata na vprašnji *kako* in *koliko* (406), kljub analogiji na pridevniške besede nista ustrezna: prvi ni v skladu z izročilom, ki govori o načinovnih zaimkih (prim. v SS prislove načina (406) oz. načinovne prislove (408)), drugi pa tudi zaradi razločevalnosti med količinskimi (406) ali kolikostnimi (408) in mernimi (406, 408) prislovi; prvi namreč odgovarjajo na vprašanje *koliko* (408), drugi pa imajo po Toporišiču vprašalnico *kolikanj* (408), ki je sicer v SSKJ (2: 371) označena za zastarelo, po SP 2001: 762 pa je celo nevtralna.

40 Med prostorskimi prislovi, ki odgovarjajo na vprašanje *kje*, se na koncu navaja tudi *poleg* (407), ki pa se lahko v drugačnem skladijskem okolju uporablja tudi kot predlog. Ker gre torej za t. i. nepravilni predlog, bi ga bilo dobro ločiti od drugih prislovov (npr. z oklepaji). Med t. i. mestovnimi prislovi se omenja tudi *ondi* (407), ki pa v slovnici sodobnega jezika ne more imeti nevtralne vloge, saj gre tako po SSKJ (3: 391) kot tudi po SP 2001: 1040 za starinsko jezikovno sredstvo.

V besedilnem delu »prislovi na vprašanje *kod* izražajo območje ali pot, po katerih se odvija dejanje ali je kaj razmeščeno« (407) bi bilo glagol *odvijati se* bolje nadomestiti s *potekati*. Prim. razdelek 44.

Med časovnimi prislovi, ki odgovarjajo na vprašanje *kdaj*, se med drugim navajajo tudi te besede (407): (1) *popolnoči*, ki je ne omenjata ne SSKJ ne SP 2001; (2) *rano*, ki je SSKJ sploh ne pozna, po SP 2001 pa gre za starinski leksem s pomenom 'zgodaj' (SP 2001: 1315); (3) *začasa*, ki ima v SSKJ (5: 617) oznako »(ozko) knjižno«, pomeni pa 'ob pravem času, pravočasno', medtem ko v SP 2001 tega izraza sploh ni; (4) *zmlada*, ki ima v SSKJ (5: 914) oznako »(ozko) knjižno«, pomeni pa '1. v mladosti, 2. od mladosti'; izraz je v SP 2001 označen kot neobčevalen (SP 2001: 1777); (5) *gredoč*, ki je v zvezi *mimo gredoč* zaradi vezljivosti s prislovom vendarle še deležje, tj. nedoločna glagolska oblika; (6) *grede*, ki je v SSKJ (1: 756) označen kot narečen, pomeni pa '1. spotoma, gredoč; 2. v trenutku, takoj'; v SP 2001: 619 ima oznako »pokrajinski«, pomenil pa naj bi to, kar se v SSKJ navaja pod 1, vendar v tem primeru ne gre za prislov časa.

41 Med vprašalnicami za lastnostne prislove se napačno navaja tudi *glede na kaj* (408), čeprav se tako sprašuje po ozirnih prislovih, ki se uvrščajo med vzročnostne (409). Pri drugi omembi vprašalnic za lastnostne prislove se spet navaja *glede na kaj*, manjka pa vprašalnica *kolikanj* za merne prislove (408).

Med načinovnimi prislovi se omenja tudi *meže* (408), ki ga SP 2001 ne pozna, po SSKJ (2: 768) pa gre za deležje domnevno nevtralnega glagola *mežati*, ki pomeni 'mižati', čeprav neobstoj zvez tipa **Meže pet minut, me je poslušal* kaže, da gre res za prislov.

K izpridevniškim prislovom se prišteva tudi *počasi* (408), ki je res načinovni prislov, ni pa izpridevniški. Ena izmed lastnosti izpridevniških prislovov je, da lahko dobivajo določila *zelo, povsem, nenavadno* ipd. (408), ki spadajo med merne prislove. Med temi se *zelo* pomotoma navaja dvakrat (408). Dvakrat se omenja tudi zapovrstni prislov *zadnjič* (408). Med prislovi, ki odgovarjajo na vprašanje *katerič/katerikrat/kolikič*, zasledimo tudi *(z)novič* (408): (a) *novič* SP 2001 ne pozna, po SSKJ (3: 164) pa gre za zastareli prislov s pomenom 'spet, znova'; (b) *znovič* je po SP 2001 starinski »kratnostni« prislov, ki pomeni 'spet, znova' (SP 2001: 1781), tudi po SSKJ (5: 930), kjer pa je označen zgolj kot starinski prislov (408).

42 Stavek »Prislovi iz pridevniških besed so po obliki načeloma enaki obliki pridevnika za s. spol ed.« (409) bi bilo treba dopolniti s podatkom, da mora biti lastnostni pridevnik v I (poleg tega bi bilo elegantneje, če bi bila slovnična kategorija spola zapisana z ustaljeno okrajšavo).

V povedi »V SSKJ se daje prednost oblikam *nižje, višje, tišje, boljše*« (409) bi bilo dobro vejico med predzadnjo in zadnjo primerniško obliko prislova zamenjati s podpičjem.

Običajna primerniška oblika prislova *globoko* se navaja napačno, saj se ne glasi *globje* (409), ampak *globlje*.

Pri primerniških oblikah *globlje, grše, krajše* in *laž(j)e* (409) gre za posebnosti na ravni tvorbe prislovnih primernikov iz osnovnikov, medtem ko je tvorba prislovnih primernikov iz pridevniških povsem pravilna.

Primerniške oblike prislovov *nižje, ožje, tišje* in *višje* (409) bi morale imeti registrirane tudi dvojnice brez *-j-*, za katere SS pravi, da so (tako kot oblike brez *-š-*, npr. *gladkêje* v primerjavi z *gladkêjše*) bolj v rabi v zbornem jeziku, medtem ko za pogovorni jezik velja ravno obratno (409).

Navajanje zastarelih primerniških oblik nekaterih prislovov (409) v slovnici sodobne slovenščine ni smiselno (*glâje, globokêje/globôče* itd.).

43 Zamejitev prislovov in prislovnih izrazov pri Toporišiču ni neprotislovna, saj naj bi za prave prislove šlo samo takrat, kadar je pomen take zveze nepredvidljiv iz vsote posameznih sestavin (410), tj. kadar imamo opravka z idiomom. Na podlagi te opredelitve bi pričakovali, da so zveze predloga in prislova v primerih, ko je pomen take besedne zveze docela enak vsoti posameznih pomenov (410), tj. tedaj, ko ne gre za idiome, prislovni izrazi, vendar SS izrecno trdi, da tovrstne predložne zveze niso prislovni izrazi (410).

Za to ne more biti vzročni prislovni izraz (410), ampak kvečjemu vzročnostni, saj gre za namerno predložno zvezo. Vzročni prislov bi se glasil *zato* (410).

Predložno zvezo *od sedaj* je mogoče nadomestiti ne le s prislovom *poslej* (410), ampak še bolj z *odslej*, tako da je predpona v enakoizraznem razmerju s predlogom.

Po Toporišiču se marsikdaj »osnovna« stopnja prislovnih elativov tipa *pre-nahitro*, dobljenih s stopnjevanjem iz prislovnih izrazov (*na hitro*), že tako piše tudi skupaj, npr. *nahitro* (410), čeprav SP 2001 tega leksema ne izkazuje.

44 Kar zadeva rabo prislovvov, razprto tiskani besedi v stavčnih povedih »Fant je s i l a priden« in » G r o z n o lepa si danes« (410) ne ponazarjata prislovnega določila načina (410), zato bi ju morali uvrstiti v četrto točko, kjer se navajajo prislovna določila mere (411). Pri mernem prislovu *sila* gre hkrati za besednovrstni prehod iz samostalniške besede.

V primerih kot *hoja počasi oz. tam zgoraj* ne gre za imenski in prislovni prilastek, kot trdi SS (411), ampak za obimenski in obprislovni prilastek, če pa sprejmemo, da so prislovi tretja velika imenska besedna vrsta (406), izraz *obimenski prilastek* povsem zadošča.

Primeri konverzije prislovvov v samostalniške besede ne spadajo v rabo prislovvov, saj gre v stavkih tipa *Vsak za kaj ima svoj zato* (411), ki je v SS zapiisan z nestičnim končnim ločilom, za vlogi jedra osebka in jedra (premega) predmeta, ki že spadata med prvotne skladijske vloge samostalniških besed.

45 Povedkovniki so pri Toporišiču opredeljeni kot »predmetnopomenske besede, ki se rabijo bodisi samo kot povedkova določila ali pa ko se rabijo kot takak« (412), kljub temu pa SS v prvi povedi ne navaja primerov za prvo.

V stavku »*Soparno je bilo*« (412) bi moral biti povedkovnik v razprtem tisku (prim. na isti strani » M r a z je bilo«).

V primerih kot *Lahko greš, kamor hočeš, Rada bi šla domov in Rad bi [je-del] sladoded* (412) razprto tiskane besede ne morejo biti povedkovniki, kot zatrjuje SS, saj ne opravljajo skladijske vloge povedkovnega določila, ker bi morale biti v takem primeru rabljene ob pomensko nepopolnem glagolu. Toporišič sicer trdi, da gre v navedenih zgledih za povedkovnike ob posebnem pomožniku (412), toda glagola *iti* in *jesti* v navedenih primerih sta polnopomenska. Izvemo le, da naj bi bil ta pomožnik pri »povedkovniku« *lahko oz. težko izpuščen* (412), ponuja pa se še sopomenska stavčna dvojica (*Lahko je, da greš = Smeš iti*), iz katere naj bi bila razvidna obpomožniška stava domnevnega povedkovnika, čeprav ravno prva navedena »poved« izpričuje, da avtor brez izrecne omembe očitno operira s pojmom globinske skladijske zgradbe, za katero v formalno utemeljenem pristopu ni nobene potrebe, saj konstrukt *Lahko je, da greš* gotovo ne spada na raven površinske skladijske zgradbe. Poleg tega ima v stavku *Smeš iti* vlogo povedkovnika nedoločnik polnopomenskega glagola, ne pa naklonski izraz, čeprav je po Toporišiču v s pretvorbo dobljenem »stavku« *Lahko je(, da greš)* povedkovnik ravno modalnik.

Med povedkovniki, ki označujejo stanje narave, bi bilo treba besedi *tema* in *mraz*, ki se lahko rabita tudi kot samostalniški besedi, ločiti od vseh drugih povedkovnikov tipa *deževno* (412), kjer je možen besednovrstni prehod med prislove.

V povedi »Pomožnik v določeni časovni in naklonski obliki ob takem povedkovniku se ravna po poničenem formalnem osebku srednjega« (412) bi bilo treba na koncu dodati besedno obliko *spola*.

46 Za predloge je rečeno, da »z njimi izražamo podredna skladijska razmerja med besedami oz. zvezami« (413). Podredna skladijska razmerja bi bilo treba zamejiti na medbesedna in medbesednozvezna.

Na videz velika novost Toporišičeve slovnice je, da v nasprotju z vsem dosedanjim slovničnim izročilom govori tudi o predlogih z »imenovalniško vezavo« (413). V resnici gre v primerih kot *kontra* in *à la* (414) za citatna poimenovanja, ki jih avtor pomotoma imenuje prevzeta (413). Ker imamo opraviti s prvinami, ki so v sistemu slovenskega jezika tujek, dva primera še ne zadoščata za prelom z ustaljenim jezikoslovnim pojmovanjem.

Kot že omenjeno (gl. tretji odstavek v razdelku 36), besednozvezni predlogi ne morejo biti nepravilni, kot meni Toporišič (413): izrazi kot *v čast* v sintagmah tipa *banket v čast visokega obiska* (413) namreč ne morejo biti rabljeni tudi kot samostalniki ali prislovi (413), možnost tovrstnih konverzij pa je že po tradiciji opredeljevalna lastnost nepravilnih predlogov. V SS je mogoče celo prebrati, da se nepravilni predlogi uporabljajo tudi kot prislovi, samostalniki »ali kaj drugega« (413); navedeni dodatki ni upravičen, saj ni podkrepjen z ničimer. Poleg tega SS pri naštevanju meril za razločevanje med nepravilnimi predlogi in homonimnimi polnopomenskimi besednimi vrstami prinaša nezaključen seznam (413). Končno je treba poudariti, da spada beseda *namesto*, ki naj bi ponazarjala neprave predloge (413), v resnici med prave predloge.

V stavčni zvezi »pred naslednjo besedo, ki se začenja z zvočnikom ali samostalnikom, se njihov končni nezvočnik izgovarja nezveneče« (413) je besedo *samostalnikom* treba zamenjati s *samoglasnikom*.

V stavčni zvezi »če ne pride do težje izgovorljivosti se *-i* govori manj pogosto kot *sicer*« (413) za pogojnim odvisnikom manjka vejica.

Oblika *dodajati* na str. 414 je zapisana napačno (*dodajti*).

47 Med predlogi z rodilniško vezavo se napačno omenja tudi predlog *niz* (414), ki pa se dejansko veže s T (SP 2001: 975), poleg tega pa gre za starinsko jezikovno sredstvo, ki pomeni '(navzdol) po' (414). Namesto predloga *zaradi* se navaja njegova reducirana različica *zarad* (414), ki ne spada v zbornu slovenščino.

Predlog *za* na isti strani bi moral biti ležeč.

Po Toporišiču so vsi predlogi z rodilniško vezavo v tretji točki nepravilni (414), čeprav to ne velja za predloge *izven*, *kljub*, *namesto*, *razen* in *zarad*, ki se ne morejo uporabljati tudi kot prislovi (ali samostalniki). Poleg tega se predlog *kljub* veže z dajalnikom, ne z rodilnikom.

SS trdi, da so vsi predlogi z dajalniško vezavo pod drugo točko nepravilni, v resnici pa ta izjava ne velja za vseh pet navedenih primerov, ampak samo za *nasproti*,

proti in vizavi (415), ki pa je kot prislov pogovoren (SSKJ 5: 443) oz. knjižno pogovoren (SP 2001: 1661): *kljub* je namreč pravi predlog, *vkľjub* pa se rabi kot dajalniška postpozicija (prim. zgleđ *delati kaj komu vkľjub* iz SSKJ 5: 456).

V slovnico sodobne slovenščine ne spada omemba domnevno nevtralne besedice *raz* med predlogi, ki zahtevajo T (415), saj je predlog *raz* ozko knjižni (SSKJ 4: 328) oz. starinski (SP 2001: 1317).

V stavku »Predlog pod 1 je enakozvočen s predlogom z rod.« (Toporišič 2000: 415) je ležeči tisk napačen.

48 Opredelitev predložnih zvez kot zvez »predlog + samostalniška ali (prvotno) pridevniška beseda ali prislov« (416) je v sinhroni slovnici slovenščine po nepotrebnem zapletena, saj bi s sočasnega vidika zadoščala oznaka »predlog + samostalniška beseda«.

Predložna zveza *Raz drevo* kot možni odgovor na vprašanje *Od kod nese?* (416) v slovnici sodobne slovenščine časovnozvrstno ni dobra rešitev, saj je na isti strani mogoče prebrati, da se *raz* rabi bolj poredko.

Smerne predložne zveze niso razvrščene od b do č (416), ampak od c do d.

Na vprašanje *kod* naj bi se rabili predlogi z rodilniško vezavo (416), čeprav tega ne potrjuje nobena izmed predložnih zvez *po gozdu*, *čez travnik* in *skozi gozd*, ki lahko odgovarjajo na vprašanje *Kod hodi (raste)?* (416).

Domnevno nevtralne časovne zveze tipa *k jutru* (416) so v resnici redke, pomenijo pa 'proti jutru' (SP 2001: 727).

V predložni zvezi *do treh popolnoči* (417) bi moral biti zadnji izraz pisan ločeno (*po polnoči*), saj ne gre za besedo, ampak za besedno zvezo (417). Prim. zadnji odstavek v razdelku 40.

Med zvezami, ki naj bi izražale lastnost, se navaja tudi samostalniška sintagma *otroci od prve žene*, ki pa ne ponazarja ne snovi ne vrste česa (417), saj gre za svojilno zvezo, ki je poleg tega še pogovorna.

Vezavni predlog povedkovnika v SS nima ponazorila, saj gre v primeru *všeč vsakomur* za nepredložno dopolnilo povedkovnika, ki v osrednjem delu besedila sploh ni omenjeno (418).

Toporišič ustaljeni strokovni izraz *prehodnost* širi od glagolov, pri katerih je taka raba običajna, na samostalnike in pridevnike, verjetno pa tudi na povedkovnike (418), kjer navedeno poimenovanje zveni metaforično, saj se v tovrstnih primerih navadno govori o dopolnilih.

49 Bolje bi bilo, če bi glagolska zveza *pri ti z leve*, ki ponazarja prostorsko rabo predloga *z/s* z rodilniško vezavo, stala za istovrstno zvezo *pasti z drevesa/s strehe* kot pa za deležniško zvezo *viden s ceste* in samostalniško zvezo *stric z Bleda* (422).

Enačaj v oklepaju na isti strani bi moral biti levostičen.

Pomena 'ne moči' nima zveza *ne biti stanju* (423), ampak *ne biti v stanju*.

Oblika *prepovedano* na isti strani je v naslovu natipkana narobe (*prepovedno*).

V povedi »Če glagol *boleti* zamenjamo z *biti bolan* se namesto *Bolijo me jetra (pljuča, žolč* itd.) reče *Bolan sem na jetrih (pljučih, žolču* itd.)« (424) je ležeči tisk pri predlogu *z* odveč, za pogojnim odvisnikom pa manjka vejica.

Namesto predložnih zvez *po določbi* in *zaradi določb* (424) bi morala SS navajati zvezi *po odločbi* (namesto *glasom odločbe*) in *zaradi zamud* (namesto *vsled zamud*).

50 *Kot naj bi se uporabljal »tudi pred povedkovim prilastkom«* (426). Dejansko primeri tipa *K vam sem prišel kot prijatelj* (426) kažejo, da se lahko navedeni veznik rabi kot del povedkovega prilastka.

Nekateri vezniki imajo v drugi enoti soodnosno besedo, ki je po Toporišiču »navadno kazalni zaimek ali prislov« (426). To pomeni, da naj bi bili kazalni zaimki samostalniški ali pridevniški, tj. pregibni, medtem ko bi bili kazalni prislovi nepregibni. Taka tradicionalna delitev ni v skladu z na isti strani izraženim slovničnim pojmovanjem, po katerem so lahko zaimki samostalniški, pridevniški ali prislovni.

V stavku »Drugi pa imajo glasovne enake vzporednice v drugih besednih vrstah« (427) je beseda *glasovno* zapisana napačno.

Ponazoritev trditve, da so nekateri vezniki očitno sklopljeni, naj bi bil tudi veznik *za + to + rej* (427), pri katerem pa zadnjega dela ni mogoče rabiti kot samostojno besedo.

Dopustni veznik bi moral biti v povedi *Če tudi je res, / kar praviš, lepo ni* (427) pisan skupaj, saj v primerjavi s povedjo *Če je tudi res, kar praviš, lepo ni* (427), kjer imamo opravka z vrvikom, pisava narazen ni utemeljena z ničimer.

V povedi »Ak ('akotudi') bi imel Gigantov rok stotero, / ne spravi skup darov potrebnih Pluta« (427), ki je navedek iz Prešerna, za besedno obliko *darov* manjka vejica, saj sledi pridevniški polstavek.

Pri obravnavi večbesednih enodelnih veznikov (427) se zveza členka in veznika po nepotrebnem omenja dvakrat.

V povedi *Pred tem ko je šel k vojakom, / je pridno delal* (428) pred podrednim veznikom *ko* manjka vejica.

V stavčni zvezi »drugi del vezniške zveze je v prvem primeru dodan kot naknadno pojasnilo, v drugem primeru pa je že s – prislovom napovedan« (428) je pomišljaj docela odveč.

Besedna oblika *razloga* je na isti strani natipkana napačno (*razoga*).

Pri poimenjenju odvisnikov ne gre samo za opuščanje *da*-stavka (428), ampak tudi odvisnikov, ki jih uvajata veznika *ko* in *ker*, ki ju Toporišič na isti strani sicer omenja.

Na str. 428 manjka en zaklepaj, za *glagolnikom*).

Primerniška oblika prislova v stavčni povedi »Zgledi iz stolpca A se večkrat težje razumejo« (429) ni zapisana v ustrezni obliki, saj so po Toporišiču oblike z *-j-* bolj v rabi v pogovornem jeziku, medtem ko naj bi se v zborni slovenščini bolj uporabljale oblike brez *-j-* (409). Prim. šesti odstavek v razdelku 32 in peti odstavek v razdelku 42.

V enostavčni povedi »V predmetni stavek, vrinemo kak njegov odvisnik« (429) je vejica odveč.

Eden izmed načinov, da dobim dvojne veznike, je ta, da »[d]rugi priredni odvisnik povežem s prvim s prirednim veznikom« (430). V resnici v povedi tipa »Rekel je, da pride / in da prinese novo pesniško zbirko« (430) ne gre za priredje

dveh (predmetnih) odvisnikov, ampak za en sam priredno zložen (predmetni) odvisnik, ki je stavčni ustreznik enega samega priredno zloženega stavčnega člena (predmeta), ne pa dveh stavčnih členov (predmetov) v prirednem razmerju.

SS trdi, da se ob vezniku *in* podredni veznik navadno niti ne ponovi (*Rekel je, da pride / in prinese novo pesniško zbirko*), ob protivnem vezniku pa naj to ne bi bilo mogoče (430). Popolna slovnična sprejemljivost strukturno sicer dvoumne povedi *Obljubil je, da pride, pa ne ve, ali bo prinesel tudi novo pesniško zbirko*, ki je možna poleg povedi *Obljubil je, da pride, / da pa ne ve, ali bo prinesel tudi novo pesniško zbirko* (430), dokazuje, da druga izjava ne drži.

SS zatrjuje, da je v povedih kot »Bil je mlad, p a v e n d a r star« in »Bil je mlad, i n v e n d a r star« *vendar* poudarni členek (430). Toda iz možnosti izpusta besedic *pa ter in* (*Bil je mlad, vendar star*) je razvidno, da imata v resnici poudarjalno vlogo ravno *pa ter in*, ki sta po Toporišiču veznika (430), medtem ko je pravi priredni veznik protivni *vendar*. Na podlagi možne elipse besed *zato in sicer* v povedih *Bil je sicer neizkušen, z a t o p a tak hrust, da mu ga ni bilo para in Bil je res že star, s i c e r p a* še vedno duhovno čil (430) je mogoče sklepati, da navedeni besedi opravljata vlogo poudarnega člena, čeprav ju ima Toporišič za prislov.

Oziralnik v povedi »*Kjer ni ljubezni, / tam ni sreče*« (430) bi moral biti tako kot v drugih primerih polkrepek.

Toporišič govori enkrat o oziralnih zaimkih in prislovi (430), drugič pa samo o oziralnih zaimkih, ki so lahko samostalniški, pridevniški ali prislovni (430). Kot že nakazano (prim. tretji odstavek), je v skladu s širšim pojmovanjem SS, da zaimki nadomeščajo ne samo samostalnike in pridevnike, ampak tudi prislove, samo druga raba, medtem ko je prva usklajena s tradicionalno obravnavo zaimka kot posebne in hkrati zgolj pregibne besedne vrste. Podobno neustrezno je tudi avtorjevo ločevanje med kazalnim zaimkom in prislovom ter med vprašalnim zaimkom in prislovom (431), po drugi strani pa je v drugem primeru iz zgleđa *Vprašal me je, / kam da grem*, za katerega je rečeno, da v njem *da* stoji za »vprašalnim zaimkom« (431), razvidno, da se med vprašalne zaimke uvrščajo tudi prislovni.

SS navaja, da je rabo tipa *Vprašal me je, / kam da grem* odsvetoval Anton Breznik (431). V tovrstnih primerih, ki tudi danes niso dopustni, sklicevanje na slovničarja, ki je umrl že leta 1944, res ni več upravičeno.

V povedih kot *Bili smo vsi zbiti / in smo z a t o* šli zgodaj spat *in* po Toporišičevem mnenju nekako samo poudarja posledico (431). Iz možnosti njegovega izpusta lahko spet sklepamo, da gre tudi v tem primeru v resnici za poudarni členek (prim. 18. odstavek).

V vezniški zvezi *voda, / ki je nikdar ne zmanjka*, ki se navaja po Janezu Trdini (431), pred samostalnikom *voda* manjka pridevnik *dobra*, kot je razvidno iz nadaljevanja, kjer se govori o tem, da je v tem primeru jedro vezniške zveze besedna zveza *dobra voda* (431).

Raba tradicionalne poimenovalne dvojice *prosti stavek in zloženi stavek* (431, 432) ni v skladu z avtorjevim terminološkim razločevanjem med enostavno in večstavčno ali zloženo povedjo v skladenjskem delu SS (488, 489, 636). Enkrat naletimo celo na vmesno različico *prosta poved in zložena poved* (431). Ob tem je treba tudi poudariti, da izraza *večstavčna poved* in *zložena poved* nikakor nista

sopomenska (kot pri Toporišiču), saj se prvi nanaša zgolj na število stavkov v povedi, medtem ko je drugi termin ožji, saj upošteva tudi hierarhijo med sestavniki večstavčne povedi. Povedi s prilastkovim odvisnikom, odvisnikom povedkovega določila in odvisnikom povedkovega prilastka so tako večstavčne, niso pa zložene, saj zloženost v teh primerih ni na ravni razmerja med stavki kot sestavniki večstavčne povedi, ampak v okviru sintagme (samostalniške oz. prislovne in glagolske), katere del so tudi navedeni trije odvisniki.

Izraz *nadredni stavek* (431) kot poimenovanje preostanka večstavčne povedi brez odvisnika ni ustrezen. V tem primeru gre namreč za matični stavek, medtem ko je termin *nadredni stavek* strukturno upravičen le kot navadna sopomenka večstavčne povedi, kajti tako kot je stavčni člen del stavka, mora biti tudi odvisnik kot stavčna oblika stavčnega člana del nadrednega stavka.³

Primerjalni vezniki so naštet v zaporedju *ko, kakor, kot* (432), čeprav bi bil z vidika knjižnega jezika bolj smiseln obrnjen vrstni red: *kot* je namreč nevtralen, *kakor* je bolj ozko knjižen, *ko* pa velja za pogovornega.

Pri navajanju dvodelnega ločnega veznika *bodisi - ali* (432) manjka pomišljaj. Ob formuliranju tega, kar izraža spremni del vezniške zveze v povedi s posledičnim odvisnikom, je v nasprotju z drugimi primeri na začetku osme točke pomotoma rabljena velika začetnica (433).

Mednarodna ustreznica za *dopustno (razmerje)* ni *koncensivno* (433), ampak *koncesivno*.

Pri naštevanju veznikov, ki uvajajo prilastkove odvisnike, za veznikom če manjka vejica (433).

Večfunkcijski vezniki se imenujejo tudi *večvlogovni* (434). Ta terminološka dvojica ni ravno najbolj elegantna.

V povedi *Le modro gospodar / pa gospodinja* (434) pred zvalnikom manjka vejica.

Posledična raba veznika *ter* naj bi bila »rahlo stilno zaznamovana« (434). Zdi se, da povedi kot *Saj si pametna dovolj, / t e r sama veš, da moraš vedno resnico pred očmi imeti* (434) jasno pričajo o tem, da je oznaka *rahlo* v prvi povedi odveč. Po SSKJ (5: 64) je taka raba veznika *ter* »(ozko) knjižna«, po SP 2001: 1560 pa naj bi šlo celo za nevtralno jezikovno sredstvo.

Poved »*Zmečkaj že, ali pa nehaj*« (435), v kateri je vejica odveč, ne ponazarja protivnega priredja (435), ampak ločno (434).

V povedi *Postal si tak, / da te več ni mogoče prenašati* (435) bi moral biti besedni red v odvisniku nekoliko drugačen, saj bi se morala poved glasiti *Postal si tak, da te ni več mogoče prenašati*.

Na isti strani so tri pike trikrat neupravičeno levostične. Na naslednji strani zasledimo dva taka primera.

Prislovni odvisniki namere in pogoja ne izražajo vzroka (435), ampak vzročnost.

³ Več o pojmih *večstavčna – zložena poved, nadredni – matični stavek* gl. v Cazinkič 2004: 43–47, 51–53.

V povedi »Za katere vrste odvisni stavek gre, lepo kaže soodnosna beseda v glavnem stavku« (436) je beseda *lepo* odveč. Nadomestila bi jo lahko kvečjemu oblika *jasno*. Poleg tega se soodnosna beseda nahaja v matičnem stavku, ki je del glavnega. Prim. 24. in 25. odstavek v razdelku 50.

Pri vezniku *tako – kakor* gre res za stopnjevanje v podredni obliki (438), zato primeri tipa *Izrekam vam globoko sožalje t a k o v svojem / k a k o r v imenu vse naše enote* (438) ne morejo biti uvrščeni med priredne veznike (437).

Enačaj za uklepajem (442) bi moral biti levostičen.

Primerjalni veznik *ko* je označen kot »ljudska« različica veznikov *kot* in *kakor* (442). Primernejša bi bila oznaka »pogovorno«.

Pomišljaj, ki ločuje zgleda *Boljša je pamet / k o žamet in Vremena bodo Kranjcem se zjasnile, jim milše zvezde / k a k o r zdej sijale* (443), bi moral biti obojestransko nestičen.

V povedi »Ta dva veznika izražata sorazmernost količine primerjalnega« (443) je v zadnji besedi odveč črka *l*.

Na isti strani se pri naštevanju istovrstnih vzročnih veznikov spet pojavlja oznaka *ljudsko* (443). Vprašanje je, kaj ta kvalifikator sploh pomeni. *Ljudsko* se danes verjetno nanaša na delavsko in kmečko, za to pa gotovo ne gre pri vzročnih veznikih *ki* in *ko*, ki veljata za »ljudsko pogovorna« (443).

Poved *Kje si pa sploh dobil pijačo, / k o danes sploh ne točijo* (443) bi se morala končati z vprašajem.

Ko velja za različico veznika če v stavkih s preteklim pogojnikom (443), toda ravno slovnični primer *K o želje bi veljale kaj, / tri želel bi izreči* (443) kaže, da se veznik *ko* uporablja tudi v pogojnih odvisnikih s sedanjim pogojnikom, ker tudi ta izraža neuresničljiv pogoj (t. i. irealis).

Veznik *da* (443) bi moral biti ležeč.

Enačaj za uklepajem (443) bi moral biti levostičen.

Pri navajanju istovrstnih dopustnih veznikov (444) bi bilo dobro začeti s če, ki je »bolj občevalen«, medtem ko je *ako*, ki ga SS navaja kar na prvem mestu, »zastarek« (444).

51 Med zgledi členkov se pojavljajo tudi besednozvezni ustrezniki te besedne vrste (445), čeprav ti ne spadajo v oblikoslovje, ampak so domena skladnje.

Poved *A l i si storil, kar si mi obljubil* (444) bi se morala končevati z vprašajem. Enačaj za uklepajem na isti str. bi moral biti levostičen. Poved *Najbrž je odšel, k a l i* bi morala imeti na koncu vprašaj (444). V zgledu *M a r veš /Soča/, da tečeš tik grobov, grobov slovenskega domovja?* (444) pred vstavljenim zvalnikom manjka vejica; biti bi moralo *M a r veš/, Soča/, da ...* ali *M a r veš, /Soča/, da ...*

V povedih *V r a g ve kam se je izgubil* in *K d o ve kdo je postavil ta križ pred vasjo* (446) za drugim izrazom manjka vejica (prim. na isti str. *B o g v e d i, ali je sestrična v Afriki še živa*).

Toporišič ima besedo *dobesedno* v primerih kot *Begunci v kupeju so bili do besedno drug na drugem* (446) oz. *D o b e s e d n o podivjal je* za členek (447). SP 2001 se v tem primeru odloča za uvrstitev med prislove (479). Možnost

pretvorbe v stavek (*dobesedno* > *To velja do besede natančno*) govori v prid prvi klasifikaciji. Na vprašanje *K a k o j e p o d i v j a l ?* ipd. bi namreč prej pričakovali odgovor z mernim prislovom (tip *zelo*).

Besedi *boglonaj* in *razočaranje* (447) sta deljeni narobe (*bo- glonaj, ra-zo-čaranje*). Namesto v primeru rabljene zveze *od tu* (447) bi bila za zborni jezik primernejša sintagma *od tod*; prim. ponovitev v besedilu na str. 453. V povedi *B o g v a r u j d a b i o d v a s z a t o j e m a l d e n a r* (447) pred veznikom *da* manjka vejica.

Za členke, ki hierarhizirajo besedilo oz. njegove dele (447), je med drugim rečeno, da »besedilo členijo sovseбно (implikativno), in sicer s poudarjanjem nasprotja oz. z izbiro izrazov istega reda« (447). Toporišičeva novotvorba *sovseбно* ni prevedek izraza *implikativno*, ampak *implicitno*. Poleg tega je izbira izrazov istega reda primer izrecne (eksplicitne) členitve besedila.

Med členke čustovanja se prištevajo tudi besede kot *dobro* v primerih tipa *D o b r o , d a s e m z n a l* (448). V povedi *D o b r o j e , d a s e m z n a l* gre zaradi stave ob pomožniku za povedkovnik, saj opravlja beseda *dobro* vlogo povedkovega določila, v zgledih kot *D o b r o s e m z n a l* pa imamo opravka s prislovom, ki ima skladijsko vlogo prislovnega določila načina. V slovničnem primeru gre za izpust pomožnega glagola, zato bi lahko tovrstne zglede še zmeraj uvrščali med povedkovnike, saj sklicevanje na polno poved *D o b r o j e , d a s e m z n a l* ne pomeni uvajanja globinske skladijske zgradbe, ki v formalnem pristopu nima mesta, saj spada omenjena polna poved na raven površinskih skladijskih zgradb. Jezikoslovno relevantna pretvorbena povezava se namreč ne vzpostavlja med povedjo kot površinsko skladijsko zgradbo in hipotetičnim konstruktom kot domnevno prvo globinske skladijske zgradbe, ampak med povedma na ravni površinske skladijske zgradbe.

V zgledih *N i k a r t a k o* in *S a j s e n e b o š u č i l v e s d a n* (449) ne gre za prikrito zanikanje (449), saj se negacija izraža z nikalnima členkoma *nikar* in *ne*.

Zanikana oblika pomožnika *ní* je zveza nikalnice *ne* in pomožnega glagola *je*, ki velja za »morfem opisne glagolske oblike za preteklost« (449). Ta ohlapna formulacija verjetno meri na prosti morfem iz glagola *biti*, ki ga je treba vzpostaviti, če naj se prihodnjik, preteklik, predpreteklik ter sedanji in pretekli pogojnik (po zgledu na latinsko slovnico) pojmujejo kot glagolske oblike, katerih del je potem tudi navedeni prosti morfem, medtem ko so po našem pojmovanju to v resnici skladijske konstrukcije, ki kot take v oblikoslovje sploh ne spadajo. Izhajamo namreč iz formalnih lastnosti preučevanega jezika (slovenščine), ne pa iz prizadevanja, da se dani jezik za vsako ceno obravnava po kopitu drugega jezika, saj bi to pomenilo, da bi v takem apriornem pristopu dejansko izhajali iz slovničnih kategorij nepreučevanega jezika. Da je zveza *je delal* v stavku *Robert je delal* resnično dvobesedna in da torej *je* nima le vloge prostega morfema, je jasno razvidno iz možnosti vrivanja posebne besede (*Robert je RES delal*), v stavkih kot *Delal je* pa se kaže še možnost spremembe v zaporedju sestavin (*Je delal?*).

Vprašanje *Si bil tam?* in odgovor *Ne* ne bi smela biti ločena z vezajem, ki je v SS povrh vsega še desnostičen (449), ampak s pomišljajem.

52 Mednarodna ustreznica za medmet ni *interekcija* (450), ampak *interjekcija*.

Ločilo med vprašanjem *Kako si opravil na občini?* in odgovorom *Dobro* oz. med vprašanjem *Znaš tisto pesem na pamet?* in odgovorom *Da, (znam)* ter med stavkom *Janez gre na ples* in pozivom *Naj (gre)* ne bi smel biti vezaj, ki je spet desnostičen (450), ampak pomišljaj.

V stavku *Psiček laja hov hov hov* ne gre za povedkovo določilo oz. povedkovnik, kot trdi SS, saj se vprašalnica glasi *kako?* (450). Glagol *lajati* je poleg tega polnopomenski. Za povedkovnik bi šlo v primeru *Psiček se oglašča hov hov hov*, saj bi bilo tu GZ *oglašati se hov hov hov*, katere del je tudi pomožni glagol, mogoče poenobesediti z glagolom *lajati*. V zgornjem primeru ima torej posnemovalni medmet vlogo prislovnega določila načina. Prim. možnost pretvorbe v poved z prislovnim odvisnikom: *Psiček laja tako, da se oglašča hov hov hov*.

Podobno v stavku *Niti mu ni rekel* medmet nima skladenjske vloge povedkovega določila, kot zatrjuje *Slovnica* (450), ampak ima zveza *niti mu* kot celota vlogo predmeta. Univerbizacija *reči mu > mukati* se nanaša na medmet, s katerim se poimenuje oglašanje domače živali; samo v tem primeru bi *niti mu* opravljal vlogo povedkovega določila.

Pri medmetih tipa *ehej in ohej* ne gre za strukuro $V + h + V + h$ (451), ampak za vzorec $V + h + V + j$.

Ležeči tisk na začetku zadnje točke pri obravnavi glasovne in oblikovne zgradbe medmetov ni upravičen, saj ležeče pisave v drugih točkah ni (451).

Na str. 452 bi moral biti prvi odstavek umaknjen.

Besedna oblika *medmete* na (453) je narobe deljena.

V stavčni povedi »Tak a je tonsko nizek« (453) bi moral biti zapisani glas ležeč.

V stavkih »Zelo raskav dolg in natrgan *a* izraža bolečino«, »Gladek dolg *a* izraža ugodje« in »Dolg natrgan *o* izraža bolečino, tarnanje« (453) med prvim in drugim pridevnikom manjka vejica, saj gre za priredno zvezo.

V povedi *O kako si mogel biti tako oslepljen!* (454) med pastavkom in glagolskim stavkom prav tako manjka vejica.

V stavčni zvezi »Dolg visok *e* podaja nekako izrednost tistega, kar je bilo (je, bo) imenitno ali zelo slabo« in stavku »Natrgan hrapav dolgi nizki *e* izraža bolečino« (454) manjkajo vejice, saj gre spet za priredni zvezi pridevnikov.

V pomenskih razlagah 'Ali ne vidiš, da ..., Kaj me pa to sprašuješ, ko ...' in 'Ja, kam pa ...' (454) na koncu vseh povedi manjka vprašaj.

Oblika *zastavljeno* na isti strani (454) je natipkana narobe.

Pri medmetu *huh* ne gre za medmete tipa *hVj* ne za medmete tipa *hVjV* (455), ampak za zgradbo $h + V + h$.

V zvezi stavkov »če so ustnice pri tem razprte, pomeni ostro bolečino, če zaokrožene pa topo« (457) pred prirednim veznikom manjka vejica.

Za »pes [reče] *hòv, hovhòv*« (459) manjka vejica.

V stavčni zvezi »če se kaj razbije reče črèp« (460) za pogojnim odvisnikom manjka vejica. To velja tudi za »Če potrkam na steklo reče *pìnk*« (460).

V stavku »*alo* pomeni 'pojdi(-te)« (461) pred uklepajem manjka presledek.

V povedi »Da bi živali pile, jih spodbujamo s *pú pú pú*, da bi kura zobala zrnje s *pik pik pik*, da bi žival jedla s *hàm hãm hãm* ipd.« (462) za besedama *zrnje* in *jedla* manjka vejica.

Prosim in *hvala*, ki se pogosto izgovarjata malomarno, po Toporišiču »neka-ko spadata« med zvalnice in pozdrave (462), s tem pa med medmete. Bolj utemeljena bi bila uvrstitev med členke. SS tako obravnava samo *prosim* (448), ki je tako (v primerjavi z enakoizraznim glagolom) enomorfemski.

Viri in literatura

- Cazinkič 2000/01 = Robert Cazinkič, Oziralni prilastkovi odvisniki, *Jezik in slo-
vstvo* 46 (2000/01), št. 1–2, 29–38.
- Cazinkič 2004 = Robert Cazinkič, Pojmovanje odvisnika in razmerja med nadre-
dnim in odvisnim stavkom, *Jezikoslovni zapiski* 10 (2004), št. 1, 43–58.
- Faßke – Michalk 1981 = Helmut Faßke – Siegfried Michalk, *Grammatik der ober-
sorbischen Schriftsprache der Gegenwart: Morphologie*, Bautzen: VEB Do-
mowina Verlag, 1981.
- Herrity 2000 = Peter Herrity, *Slovene: A Comprehensive Grammar*, London – New
York: Routledge, 2000 (Routledge Grammars).
- Kopitar 1808/09 = Jernej Kopitar, *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain,
Kärnten und Steyermark*, Laibach: Korn, 1808.
- de Saussure 1997 = Ferdinand de Saussure, *Predavanja iz splošnega jezikoslov-
ja*, prev. Boštjan Turk; spremna beseda Dubravko Škiljan – Boštjan Turk.
Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1997 (Studia
humanitatis).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, ur. Jože Toporišič idr., Ljubljana: Založba ZRC,
ZRC SAZU, 2001.
- SS → Toporišič 2000
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU
(izd.) – DZS (zal.), 1970–1991.
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*: četrta, prenovljena in
razširjena izdaja, Maribor: Založba Obzorja, 2000.
- Žagar 2001 = France Žagar, *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica: 10., pregleda-
na in dopolnjena izdaja*, Maribor: Založba Obzorja, 2001.

OCENE IN POROČILA

Kebrov Slovar slovenskih frazemov

Jurij Rojs

Cobiss: 1.19

Janez Keber, *Slovar slovenskih frazemov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Slovarji), 1158 str.

Pred nami je obsežen frazeološki slovar, ki obsega 1158 strani. Sestavil ga je Janez Keber, znani slovenski leksikograf, onomastik, frazeolog in publicist. Knjiga se začne z uvodom, ki vsebuje predgovor, seznam virov, izbor slovenske in neslovenske literature, seznam kratic in okrajšav ter nekaj napotkov in pojasnil za uporabo Slovarja slovenskih frazemov; sledi pa slovarsko gradivo.

V uvodu avtor pojasnjuje, kako je slovar nastajal, kako je zasnovan in kaj najdemo v njem. V predgovoru navaja, da je sodeloval pri 4. in 5. knjigi Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) ter da je samo on izmed skupine urednikov sprejel ponudbo za sodelovanje pri srednjeročnem projektu Frazeološki slovar slovenskega jezika. Sodeloval je tudi pri slovarskem delu novega slovenskega pravopisa. Leta 1996 je dobil nalogo, naj ob delu za pravopis predloži tudi zasnovo za frazeološki slovar, nihče pa v omenjenem roku od njega tega ni zahteval. Sproti je objavljala rezultate frazeološkega raziskovanja. Leta 1996 in 1998 je objavil monografijo v dveh knjigah *Živali v prisposodobah*. Na Valu 202 Radia Slovenija je v letih 1995–2000 poljudno pojasnil izvor okrog 150 frazemov. V tedniku 7 D je v rubriki *Zakaj tako* v letih 2002–2005 izvorno pojasnil več kot 100 zanimivejših frazemov. Ko se je v letu 2000 pravopisni projekt približal koncu, je profesor Keber stal pred realnejšim začetkom priprav za izdelavo frazeološkega slovarja slovenskega jezika.

»Pri izdelavi zasnove za frazeološki slovar sem upošteval izkušnje slovenskih in nekaterih tujih raziskovalcev,« pravi avtor slovarja (str. 8) V zadnjih desetletjih je izšel Pavličev petjezični¹ in štirje dvojezični frazeološki slovarji.² Nekaj napotkov je bilo mogoče dobiti tudi iz kritik SSKJ kot novejšega in doslej najbo-

¹ Josip Pavlica, *Frazeološki slovar v petih jezikih*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1960.

² Antica Menac – Jurij Rojs, *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1992; Francek Mukič, *Madžarsko-slovenski frazeološki slovar = Magyar-szlovén frazeológiai szótár*, Szombathely: Magyarországi Szlovének Szövetsége = Zveza Slovencev na Madžarskem, 1993; Elizabeta M. Jenko, *Sich auf die Socken machen = Vzeti pot pod noge: deutsch-slowenisches Wörterbuch der Redewendungen*, Klagenfurt = Celovec: Drava, 1994; Diomira Fabjan Bajc, *Dve muhi na en mah: slovensko italijanski frazeološki slovar = Due picconi con una fava: vocabolario fraseologico sloveno-italiano*, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1995.

gatejšega objavljenega vira slovenskega frazeološkega gradiva. Po izidu SSKJ je Peter Weiss v prispevku *Katere slovarje smemo pričakovati* po izidu SSKJ namenil frazeološkemu slovarju dva odstavka. Na kratko je podal svoj pogled na to, kako naj bi bila stalna besedna zveza predstavljena v frazeološkem slovarju.³ Konceptualnih in teoretskih vprašanj se je ob ocenjevanju hrvaške zbirke Mali frazeološki rječnici, v kateri je izšel tudi Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik avtorjev Antice Menac in Jurija Rojsa, lotila Erika Kržišnik.⁴

Janez Keber se je zgledoval po slovarjih. Matešiča,⁵ G. Drosdowskega in W. Scholzeja-Stubenrehta,⁶ po štirih čeških frazeoloških slovarjih⁷, po slovarju ruske frazeologije A. K. Biriha, V. M. Mokijenka in L. V. Stepanove⁸ ter po primerjalnem slovarju frazemov Ž. Fink-Arsovski.⁹

Gradivo za frazeološki slovar so frazeološke enote, frazemi. Po Kebru so to stalne besedne zveze, katerih pomen ni ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njihovih sestavin in ki imajo praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo sestavo. V širšem smislu spadajo v frazeologijo vse stalne besedne zveze, med njimi tudi terminološke, dalje frazemi s stavčno ali večstavčno sestavo, kot so reki, pregovori in krilatice. »Menim, da vse te kategorije ne spadajo v frazeološki slovar, čeprav so za frazeologa zanimive, saj je iz njih nastalo ali še nastaja precej frazemov. Nekaj takih enot je kljub temu prišlo v Slovar slovenskih frazemov, ker je tako narekovala aktualna frazeološka raba.« (Str. 9)

Frazeološko gradivo je razporejeno po abecednem in slovničnem principu. Frazem je naveden tolikokrat, kolikor polnopomenskih besednih sestavin vsebuje, in se vsakokrat navede pri izbrani besedni iztočnici; tako je npr. frazem *fânt od fáre* naveden pri iztočnicah *fânt in fára*. Tako besedne iztočnice kot tudi vsi frazemi kot iztočnice so onaglašeni. Kot sestavine (iztočnice) se besednovrstno pojavljajo samo samostalnik, pridevnik, glagol, prislov, zaimek, števnik. Predlogi in vezniki ne morejo biti frazeološke iztočnice, razen če pride npr. do konverzije predloga v prislov. Ker se razlaga frazema in vse, kar spada zraven, v frazeološkem slovarju zaradi gospodarnosti navaja samo pri eni sestavini – iztočnici (SSKJ je pri tem izjema),

³ Peter Weiss, *Katere slovarje smemo pričakovati* po izidu Slovarja slovenskega knjižnega jezika, *Jezik in slovstvo* 39 (1993/94), št. 7–8, 346–350.

⁴ Erika Kržišnik, *Zbirka Mali frazeološki rječnici in Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, *Jezik in slovstvo* 41 (1995/96), št. 3, 157–166.

⁵ Josip Matešič, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga, 1982.

⁶ Günther Drosdowski – Werner Scholze-Stubenrecht, *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*, Mannheim idr.: Dudenverlag, 1992.

⁷ František Čermák idr., *Slovník české frazeologie a idiomatiky: přirovnání*, Praha: Academia, 1983; isti, *Slovník české frazeologie a idiomatiky: výrazy neslovesné*, Praha: Academia, 1988; isti, *Slovník české frazeologie a idiomatiky: výrazy slovesné 1–2*, Praha: Academia, 1994; isti, *Slovník české frazeologie a idiomatiky: výrazy větné*, Praha: Akademia, 2009.

⁸ Aleksandr Karlovič Biriha – Valerij Mihajlovič Mokijenka – Ljudmila Valentinovna Stepanova, *Russkaja frazeologija: istoriko-etimologičeskij slovar'*, Moskva: Astrel' – Ast – Ljuks, 2005.

⁹ Željka Fink-Arsovski, *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*, Zagreb: Knjigra, 2006.

je treba izbrati t. i. glavno iztočnico. Tu ima vedno prednost samostalnik, sledijo mu pridevnik, glagol, prislov, zaimek in števnik. Pri dveh ali več samostalnikih je glavna iztočnica prvi samostalnik, npr. *pesek* v frazemu *metáti kómu pések v očí*. Če v frazemu ni samostalnika, je glavna iztočnica pridevnik, npr.: *suh* v frazemu *bíti na síhem, znájeti se na síhem*; če ni samostalnika in pridevnika, je iztočnica glagol ali prvi od dveh ali več glagolov, npr. *odnesti* v frazemu *pocéni jo odnésti* itd. Pri primerjalnih frazemih z veznikom *kot* ali *kakor* velja enak vrstni red besednih vrst kot iztočnic, ki so za veznikom oz. desno od njega, npr. *polh* v *spáti kot pólh, zaklan* v frazemu *spáti kot zaklán*. »Pri iztočnicah, ki so sestavine velikega števila frazemov, npr. *gláva, srcé*, je tudi upoštevano opisano besednovrstno načelo, znotraj posamezne besedne vrste pa velja abecedni red. Izjeme pri opisanem določanju glavne iztočnice v tem slovarju so imenske ali izimenske sestavine frazemov, ki so vedno glavne iztočnice.« (Str. 10, poudaril J. K.)

Frazemi so v slovarju obdelani z ustreznimi pisavami in velikostmi, da bi bili prepoznavni že na prvi pogled. Glavne besedne iztočnice so natisnjene z malimi krepkimi črkami (velikost 10) in v pisavi myriad pro, frazemi pa z malimi krepkimi črkami (velikost 9,5) in v pisavi times new roman, prav tako njihove variante v okroglem ter fakultativne sestavine v oglatem oklepaju. Vse oznake so zapisane v navadni pisavi, a v manjši velikosti (tj. 8).

Frazeološki slovarski članek vsebuje:

1. frazem v izhodiščni, osnovni slovarski obliki, tj. pri glagolskih zvezah v nedoločniku, samostalniški in pridevniški v imenovalniku, z izjemami, ki so določene npr. z rabo glagola samo v 3. os. ed. ali dv., v samo določenem času, z rabo samostalnika samo v ed. ali mn. ipd.;
2. zvrstne, stilne in druge oznake;
3. slovnične in druge oznake (avtor se je omejil na označevanje vezljivosti, števila in vidskosti);
4. razlago ali več razlag; dodane so lahko tudi morebitne sopomenke, protipomenke, pomensko ali predstavno enaki ali sorodni frazemi ali enobesedni izrazi, ki so nastali iz obravnavanega frazema;
5. ponazoritve z besedilnimi oblikami v zgledih iz kartoteke za SSKJ, iz elektronske podatkovne zbirke Nova beseda ter iz raznih drugih pisnih in ustnih virov;
6. podatek o nastanku, izvoru, motivu nastanka frazema in
7. primerjavo z ustreznimi frazemi v nekaterih drugih jezikih.

Frazem je naveden v izhodiščni, osnovni slovarski obliki. Pri oznakah se avtor večinoma zgleduje po SSKJ, kjer se je občutek za oznake oblikoval skupinsko in individualno več kot dve desetletji oz. postopno od prve do pete knjige. Poučno in smiselno je pregledal, kako in v kolikšni meri so uporabljene oznake v primerjalnih tujih frazeoloških slovarjih. Navajanje oznak pomeni, da je slovenski frazeološki slovar normativen.

V zgledih je upoštevan najstarejši zapis, kar je do določene mere omogočalo gradivo Kartoteke za SSKJ. Navedeni so tudi zgledi z različnimi variantami (modifikacijami, prenovitvami) frazeološke iztočnice. To vse je pomembno za ugotavljanje izvora frazema. Prav zato je profesor Keber vključil starejše slovarje, kot so

Cigaletov, Pleteršnikov, Glonarjev, in *Narečno kartoteko*. S tem vidikom raziskovanja slovenske frazeologije (tudi primerjalno evropske) se avtor že dlje časa intenzivno ukvarja (gl. npr. njegov prispevek *Razlaganje izvora slovenskih frazemov*,¹⁰ v katerem je podal svoje izkušnje pri razlaganju izvora frazemov za radijsko oddajo *Kdo ve* od 1995 do 2000 in jih ponazoril z razlagami izvora petih frazemov po desetih vidikih, ki so razloženi v tem prispevku).

Po zgledu češkega frazeološkega slovarja¹¹ so bili pri razlaganju izvora upoštevana angleški, nemški, francoski in ruski jezik, poleg tega pa še sosednji hrvaški in drugi slovanski jeziki ali pa samo tisti jeziki, ki so za razlago izvora bistveni ali zanimivi.

Kebrova zasnova za frazeološki slovar slovenskega jezika izhaja iz njegovih dosedanjih izkušenj in spoznanj pri raziskovanju slovenske frazeologije. V Poskusnem vvezku *Frazeološkega slovarja slovenskega jezika* so posamezni vidiki obravnave zuresničeni, enako velja za *Slovar slovenskih frazemov*.

Leta 2002 je profesor Keber načrtoval obseg in s tem čas izdelave frazeološkega slovarja na osnovi SSKJ. Izdelal je okvirni oz. začasni alfabetařij, iz katerega se je dalo orientacijsko predstavljati, kolikšno je število frazemov, ki naj bi bili razloženi v slovarju. Avtor *Slovarja slovenskih frazemov* je primerjal tudi število frazemov v nekaterih frazeoloških slovarjih drugih jezikov. Tako je v ruskem frazeološkem slovarju A. I. Fjodorova¹² zajetih okoli 13.000 frazeoloških enot, v *Tezavru sodobne ruske idiomatike*¹³ pa okrog 8000 idiomov. Keber je v petih letih obdelal približno 10.000 frazemov.

Kot vir za *Slovar slovenskih frazemov* avtor navaja gradivo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (več kot 6 milijonov listkov), narečno kartoteko Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in korpus *Nova beseda*. Upošteval je tudi gradivo Inštituta za slovensko narodopisje (pregovori, reki, frazeologija).

Sledi izbor slovenske literature (219 navedb) in izbor neslovenske literature (okrog 100 navedb). Osrednji del z navedenimi frazemi uvajajo napotki in pojasnila za uporabo *Slovarja slovenskih frazemov*.

Obravnavani slovar je zelo pomembno leksikografsko delo, ki priča o Kebrovem velikem poznavanju področja frazeologije nasploh – tako slovanskih kot tudi neslovanskih jezikov. S tem delom smo Slovenci ob vseh drugih Slovanih (tudi Lužiških Srbih) končno dobili svoj frazeološki slovar.

¹⁰ Janez Keber, *Razlaganje izvora slovenskih frazemov*, v: *Skripta 5: zbornik za učitelje slovensčine kot drugega/tujega jezika*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 2001, 35–50.

¹¹ V češkem frazeološkem slovarju so tujejezične ustreznike prispevali rojeni govorniki, ki so bili obenem bohemisti.

¹² Aleksandr Iljič Fjodorov, *Frazeologičeskij slovar' russkogo literaturnogo jazyka*, Moskva: Založba Astrel', 32008 (1991).

¹³ *Slovar'-tezaurus sovremennoj russkoj idiomatiki*, ur. Anatolij Nikolajevič Baranov idr., Moskva: Mir enciklopedij Avanta, 2007.

Zbornik mednarodne konference Jezikovna raznolikost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu

Barbara Jelen

Cobiss: 1.19

Nacionalni jeziki v visokem šolstvu, ur. Marjeta Humar – Mojca Žagar Karer, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010, 129 str.

Na pobudo¹ Evropske zveze za terminologijo (EAFI), katere član je tudi Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, je od 19. do 20. novembra 2009 v Ljubljani potekala mednarodna konferenca z naslovom Jezikovna raznolikost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu. Omenjenima organizatorjema se je priključilo še Evropsko združenje državnih jezikovnih ustanov (EFNIL), finančno pa so konferenco podprli Sektor za slovenski jezik Ministrstva za kulturo Vlade Republike Slovenije, Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Délégation générale à la langue française et aux langues de France iz Pariza. Na konferenci so sodelovali predstavniki iz več evropskih držav: Belgije, Romunije, Španije, Francije, Nemčije, Latvije, Nizozemske, Madžarske, Irske, Danske, Švedske, Portugalske, Hrvaške, Cipra in seveda iz Slovenije. Udeleženci so se posvetili predvsem problematiki nacionalnih jezikov ter njihove vloge v znanosti in pri poučevanju v času zmeraj večjega vpliva globalnega jezika.²

Angleščina namreč postaja glavni medij poučevanja v visokem šolstvu in glavni medij v akademskih publikacijah v mnogih državah, kot je v svojem prispevku izpostavila Fidelma Ní Ghallchobhair (Irska). Obstajajo lahko različni vzroki za tako bliskovito širjenje kakega jezika, a za angleščino sta zagotovo najpomembnejša dva: vzpon angleškega imperija in rast svetovne trgovine. To je avtorica ponaazorila z naslednjimi podatki: v 14. stoletju je angleščina na Otoku zamenjala latinščino kot učni jezik v šolah in francoščino kot jezik sodišč; v naslednjem stoletju je prihod tiskarne vplival na standardizacijo pisane angleščine, razširitev besedišča in skladnje; Shakespeare je do smrti leta 1616 v angleški leksikon prispeval kar približno 2000 besed; leta 1702 je bil izdan prvi dnevni časopis v angleščini The Daily Courant; angleška kolonizacija v Severni Ameriki je sprožila ustvarjanje narečja; v

¹ Predstavitev zbornika je nastala v okviru študija slovenskega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru pri predmetu Slovenski jezik in globalizacija pod mentorstvom nosilke, red. prof. dr. Irene Stramljič Breznik.

² Zbornik s te konference je dosegljiv na spletnem naslovu <http://bos.zrc-sazu.si/knjige/Nacionalni%20jeziki%20v%20visokem%20%C5%A1olstvu.pdf>.

18. stoletju je Samuel Johnson izdal popularni slovar, James Cook je odkril Avstralijo, kjer je bila ustanovljena britanska kolonija; sledila je industrijska revolucija in posledično tudi nove poimenovalne potrebe; konec 20. stoletja pa so ZDA postale svetovna velesila. Ne moremo trditi, da se je angleščina razširila zgolj zaradi tega ali onega razloga, lahko pa bi rekli, da je bila na pravem mestu ob pravem času in je tako k njeni globalizaciji pripomoglo prav vsako dejanje v zgodovini angleške civilizacije, zato je postala novi akademski, multimedijijski in globalni jezik. Pozablja pa se na dejstvo, da je angleščina širila svoje besedišče tudi s pomočjo drugih jezikov, npr. latinščine in francoščine, ki sta po oceni nekaterih strokovnjakov prispevali kar po 29 odstotkov besed (str. 123–124).

Večkulturnost je razumljena kot prepletanje in součinkovanje kultur starih in novonastalih držav, vendar se zaradi globalnega pretoka kapitala in močnega vpliva angleščine pojavlja težnja po nadnacionalnosti, v kateri je nevarnost, da se opušča lastna nacionalna identiteta in jezik. Gerhard Stickel (Nemčija) ugotavlja, da znotraj področij znanosti profesionalci uporabljajo angleščino tako za razne publikacije kot za poučevanje in posredovanje navodil študentom na univerzah. Tisti, ki poučujejo na univerzi, berejo znanstvene revije ali obiskujejo konference, se pogosto srečujejo z oviro, ko morajo svoja predavanja in prispevke pripraviti v tujem jeziku, saj za to potrebujejo več časa in denarja, če jezika ne obvladajo (str. 19). Matej Accetto (Slovenija) izpostavlja, da znanstveni jezik lahko postane talec globalnih interesov, ko se pojavi potreba po zagotavljanju konkurenčnosti ali preverljivosti znanstvenega dela, saj je objavljanje v maternem jeziku pogosto ovrednoteno slabše kot objavljanje v tujih jezikih (str. 29). Ta problem je prisoten tudi v Sloveniji; tako v svojem prispevku Alojzija Zupan Sosič (Slovenija) navaja Merila za volitve v nazive visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev, iz katerih je razvidno, da je slovenski znanstveni jezik vrednoten slabše, npr. del monografije v tujem jeziku se točkjuje z 8 točkami, v maternem jeziku le s 4 točkami, s polovičnimi točkami pa se ocenjuje tudi pri strokovni in uredniški dejavnosti (str. 65). Georges-Louis Baron in Eric Bruillard (Francija) menita, da se Evropska komisija sicer nagiba k večjezičnosti, vendar so evropski znanstveni/strokovni izsledki zdaj pisani skoraj izključno v angleščini. Izražanje človekovih idej v tujem jeziku pa vodi k poenostavitvi človekovih misli, zmanjša posebnosti, povezane s kulturo te osebe, in zanemarljive reference, ki niso prevedene v angleščino (str. 80–81).

Bolj ko angleščina postaja dominantna na znanstvenih področjih, bolj nacionalni jezik izgublja svojo vrednost. Stickel pravi, da to lahko privede do tega, da se materni jezik ne bo več uporabljal na pomembnih področjih v politiki, gospodarstvu in znanosti, ampak se bo njegova raba omejila le na področja, kot so družina, prijatelji in razne skupnosti (str. 19–20). Takšna zamenjava jezika pa bi povzročila še dodatne konflikte. Jan Roukens (Nizozemska) opozarja, da bi vsakršna nadvlada nematerne jezika privedla tudi do družbenih in kulturnih napetosti, političnih nemirov in stagnacije. Podoben položaj nam je znan tudi izpred 500 let, ko je latinščina na škodo nacionalnih jezikov prevladovala na znanstvenem, kulturnem in verskem področju (str. 100–101). Tomaž Erjavec (Slovenija) se v svojem prispevku strinja, da nova terminologija prihaja skoraj izključno iz angleškega jezika, vendar

to ni vzrok, da se nacionalni znanstveni jezik ne bi mogel ohraniti. Rešitev, ki jo predlaga, je, da bi se za vsak pojem uvedle slovenske ustreznice, pri katerih bi se ohranile izvorne latinske osnove, če pa termini nimajo latinske osnove, se svetuje prevod s slovensko ustreznico, ki bi ohranila čim več elementov izvornika (str. 110). Tako se pri nas ohranja terminologija v elektrotehniki in farmaciji, kjer se strokovne besede ohranjajo v strokovnih revijah in slovarjih. Slovenske elektrotehniške strokovne besede pomagajo gojiti tudi slovenski elektrotehniški učbeniki, kot navaja Tadej Bajd (Slovenija). Georgeta Ciobanu (Romunija) se prav tako strinja, da je splošni trend adaptiranja izposojenih pojmov v jezik prejemnik naravni protiukrep področni izgubi nacionalnega jezika. V svojem prispevku omenja, da ima v Romuniji večina terminoloških slovarjev s področij, ki so zelo izpostavljena vplivom angleščine, za vsak vpis tudi ustreznico v romunščini. Nekatere ustreznice v romunščini sicer niso prednostna izbira pri objavi, a so se vseeno ohranile v slovarju za možno poznejšo uporabo (str. 115). V mnogih znanstvenih zbornikih ali revijah lahko opazimo, da se pojavljajo povzetki prispevkov ne le v tujem, temveč tudi v nacionalnem jeziku. Hrvati se zavedajo, da to ni dovolj za ohranitev terminologije, zato poskušajo, kot v svojem prispevku navajata avtorici Maja Bratanić in Ana Ostroški Anić (Hrvaška), ohranjati terminologijo svojega jezika tako, da izdajajo knjige večinoma v hrvaškem jeziku (str. 44). Georges-Louis Baron in Eric Bruillard (Francija) izpostavljata tudi primer Francije, ki svoj jezik ohranja s konferencami in z objavljanjem strokovnih revij v francoščini (str. 82–83).

Zapostavljanje objav v slovenščini pa ni škodljivo le z vidika razvijanja terminologije, temveč tudi z vidika nacionalnega jezika kot jezika visokošolskega univerzitetnega izobraževanja, izpostavlja Monika Kalin Golob (Slovenija) (str. 68). Večina ljudi, ki študira v Sloveniji, bo po diplomii svoje znanje uporabljala v slovenskem jezikovnem prostoru, torej je obvladanje stroke v slovenskem jeziku temeljni pogoj njihovega poklicnega delovanja. Pojavlja pa se vprašanje, ali jim bodo to znanje lahko dajali profesorji, ki pišejo o stroki le še v tujem jeziku. Študenti se občasno soočajo tudi s težavo, ko morajo literaturo predelati v tujem jeziku, pa niti nimajo dovolj znanja tega jezika, zatorej je še dodatna potreba po literaturi v slovenskem jeziku. V Sloveniji je tako uradni jezik kot jezik poučevanja slovenščina, zato imajo študenti pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku, kar se nanaša tudi na gradivo (str. 68). Na Hrvaškem se sicer od študentov pričakuje, da znajo gradivo uporabljati v tujem jeziku, vendar je večina knjig izdanih v hrvaškem jeziku, kar v svojem prispevku posebej omenjata Maja Bratanić in Maja Ostroški Anić (str. 44). Ágota Fóris (Madžarska) piše, da Madžari ohranjajo madžarščino kot jezik poučevanja tako, da so angleški, nemški in francoski jezik dovoljeni posebej za tuje študente in le v primeru, če se izobraževanje izvaja že v madžarščini. Ostali jeziki so prisotni na področju humanistike, kjer se izvaja študij kakega tujega jezika, nekateri jeziki pa se dovoljujejo tudi pri določenih programih, kjer živijo manjšine tega jezika (str. 72–73). Podobno tudi Maja Bratanić in Maja Ostroški Anić navajata, da so na Hrvaškem programi v angleščini neobvezni/izbirni in se izvajajo le za tuje študente ali študente humanistike, ki se učijo tega jezika (str. 45). Na Cipru, katerega jezikovno stanje v prispevku obravnava Marilena Karyo-

lemou (Ciper), ima grščina še vedno močno vlogo v visokem šolstvu, čeprav so še vedno razdvojeni med ustanovami, ki uporabljajo angleščino, in tistimi, ki imajo za jezik poučevanja grščino. Razlog, da ima grščina tako močno vlogo v javnem visokem šolstvu na Cipru, je dejstvo, da jezik močno vpliva na etnična gibanja in identifikacijo otoka. To je tudi razlog, da se izogibajo nadvladi rabe tujih jezikov, še posebej angleščine (str. 41). Pomembnosti uporabe lastnega jezika se zavedajo tudi na Švedskem. Anna-Lena Bucher (Švedska) omenja, da tam zakon javnim ustanovam nalaga odgovornost za zagotavljanje dostopnosti, uporabe in razvoja terminologije v švedščini, in sicer znotraj določenega področja. Švedski jezikovni svet preverja, kako visokošolske ustanove na Švedskem izpolnjujejo svojo dolžnost pri zagotavljanju, da se švedščina uporablja v izobraževanju (str. 117–118). Soočanje z globalizacijo angleščine in ohranjanjem jezika pa je povzročilo večje težave na Irskem. Seosamh Mac Donnacha (Irski) navaja primer Nacionalne univerze v Galwayu, ki si je ves čas prizadevala ohraniti irščino, vendar ni mogla ostati v koraku z angleškimi programi. Leta 2000 je bila objavljena Strategija za razvoj tretje ravni v šolstvu z usmerjenostjo k večji rabi irščine na desetih akademskih področjih, kot so npr. prevajalstvo, jezikovna načrtovanje, informatika, komunikacijske vede itd. Ta področja so bila predlagana kot prioriteta in s tem se je irščina v visokem šolstvu ohranila (str. 52–55). Nekoliko drugače pa problem dvojezičnosti v območju Evropske unije, še posebej v Latviji, izpostavljata Ina Druviete in Jānis Valdmanis (Latvija). Ugotavljata, da je veliko univerz v državah, kjer angleščina ni uradni jezik, dodalo angleščino kot jezik poučevanja. Študenti na Danskem, Švedskem, Nizozemskem in celo v Nemčiji čedalje bolj postajajo tekoči govorniki angleščine, ne uspevajo pa kot profesionalci v uradnem jeziku države. Področna izguba jezika ima tako neposreden vpliv na druga področja in na kakovost jezika na splošno. Latvija se sooča s konfliktom v dvojezičnosti: po eni strani evropska integracija daje nove možnosti za nadaljnji razvoj latvijskega jezika, po drugi pa so prisotni dejavniki, ki favorizirajo globalno razširjene jezike, kot so angleščina, francoščina in nemščina. Za ohranitev nacionalnega jezika so v Latviji leta 2006 uvedli zakon, ki preprečuje izgubo uradnega jezika v visokem šolstvu in znanosti; v državno financiranih ustanovah je latvijščina uradni jezik poučevanja, raba tujih jezikov na študijskih programih pa je omejena (str. 92–93).

Kot je razvidno iz prispevkov v zborniku, se z največjimi težavami sooča Danska, saj angleščina danščino vse bolj izpodriva. Po podatkih, ki jih v članku posreduje Niels Davidsen-Nielsen, je na prvi stopnji 7 programov v angleščini in 10 v danščini, na drugi stopnji pa je kar 19 programov v angleščini in le 11 v danščini. V primeru nadvlade angleščine kot jezika poučevanja bi tako prišlo do resnih težav zaradi področne izgube danščine; akademska raven bi padla, ker niti študenti niti profesorji nimajo tako dobrega znanja angleščine. Po dostopnih podatkih se je Danska sicer odločila, da se mora danščina ohraniti kot jezik poučevanja in raziskovanja na univerzah, vendar naj to ne bi bilo pravno zavezujoče. Zato je vprašljivo, ali je to dovolj za ohranitev (strokovnega) jezika (str. 87–89).

Ena od vrednot skupnosti je skrb za lasten jezik. Država ga lahko zaščiti na različne načine. V Sloveniji za status in razvoj slovenščine in za razvoj zlasti doma-

če terminologije skrbi poleg univerz tudi Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, v njegove slovarske projekte pa so vse pogosteje vključene tudi različne gospodarske družbe in državne ustanove s svojimi strokovnjaki, kot v svojem prispevku omenja Andreja Žele (Slovenija) (str. 128–129).

Različni avtorji se strinjajo, da materni jezik pomembno prispeva k nacionalni identiteti, h kakovostnemu izražanju človekovih misli in k nadaljnjemu razvoju na vseh področjih znanosti in družbe, zato se tudi pojavlja potreba po spoštovanju jezikovne raznolikosti. Različne discipline znanosti tako ne bodo le ohranile večjezičnosti na svojih področjih, ampak bodo s tem tudi prispevale k ohranitvi in nadaljnjemu razvoju evropske multikulturalnosti kot posebne vrednote sodobne civilizacije, v kateri je mogoče odkrivati enakost v različnem in različnosti v enakem.

Leksikografska praksa pri Čehih in Slovakah

Andrej Perdih

Cobiss: 1.19

Česká a slovenská výkladová lexikografia na začiatku 21. storočia: súbor príspevkov v rámci medzinárodného projektu *Princípy a metody tvorby výkladového slovníka*, ur. Jindra Světlá – Alexandra Jarošová – Alben Rangelova, Brno: Tribun EU, 2011, 220 str.

Zborník Česká a slovenská výkladová lexikografia na začiatku 21. storočia¹ prinaša odpovede in odprta vprašanja, povezana z izdelavo leksikografskih del, ki trenutno nastajajo na Češkem in Slovaškem. Príspevki predstavljajo spoznanja in izkušnje, pridobljene ob nastajanju leksikalne baze češkega jezika Pralex in slovarja slovaškega jezika Slovník současného slovenského jazyka, ki je do zdaj izšel v dveh zvezkih (A–G in H–L). Za zbornikom Lexikografie v kontextu informační společnosti² je to drugi zborník z leksikografsko tematiko, ki je nastal v sodelovanju Inštituta za češki jezik Česke akademije znanosti in Jezikoslovnega inštituta Ludovíta Štúra Slovaške akademije znanosti.

Za slovenski prostor je zborník zanimiv zlasti zato, ker pri nas trenutno nastajata splošni razlagalni slovar in leksikalna zbirka slovenskega jezika, v obravnavanem zborniku pa lahko najdemo osvetlitev nekaterih leksikografskih vprašanj. Njegova vsebina namreč izhaja iz praktičnih in konceptualnih leksikografskih dilem in njihovih rešitev ali predlogov za rešitve v češki leksikalni bazi (prvih 16 prispevkov) oziroma v slovaškem slovarju (3 prispevki).

Pri izdelavi češke leksikalne baze Pralex je kot vsebinsko izhodišče in delovna opora uporabljen zlasti slovar Slovník spisovného jazyka českého, v manjši meri tudi drugi češki razlagalni slovarji in slovarji tujk, gradivno pa korpus orig_syn (prej imenovan SYN), ob čemer Pralex v češki prostor prinaša seveda tudi nekatere metodološke novosti. Ta dvojnost, torej pregled dosedanjih rešitev v češki leksikografiji in nove rešitve v leksikalni bazi, je še posebej zanimiva, saj so v prispevkih prikazane in utemeljene razlike, nastale bodisi zaradi razvoja leksikografije bodisi zaradi drugačne namembnosti leksikalne baze v primerjavi s slovarjem.

Slovar sodobnega slovaškega jezika je obsežno leksikografsko delo in bo ob izidu vseh zvezkov postal v slovaškem prostoru drugi veliki splošni razlagalni

¹ Dostopen je na spletnem naslovu http://www.lexiko.ujc.cas.cz/texts/sbornik_cely_imprimatur.pdf.

² *Lexikografie v kontextu informační společnosti: sborník příspěvků z pracovního setkání*, Praha, 4.–6. 6. 2007, ur. A. Rangelova – J. Světlá – A. Jarošová, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008.

slovar. V tem zborniku so mu namenjeni le trije prispevki, zainteresiranega bralca lahko zato za več razmišljanj o slovaškem slovarju ponovno napotim na zbornik, naveden v opombi.

Prvi del zbornika prikazuje delo pri leksikalni bazi češkega jezika Pralex s poudarkom na obravnavi samostalnikov. Jindra Světlá v prispevku *Struktura a zpracování hesel v lexikální databázi Pralex (9–18)* predstavlja cilje in načrtovano pot do ciljev v okviru leksikalne baze češkega jezika ter predstavlja najprej tehnične naloge, torej izdelavo namenske programske opreme, nato pa še vsebinske naloge od konceptualnih vprašanj in osnovnih napotkov za delo do konkretnjših vprašanj o makro- in mikrostrukturi, kjer prikazuje tudi dejansko mikrostrukturo leksikalne baze. Leksikalna baza bo med drugim služila kot izhodišče za pripravo tako splošnega enojezičnega razlagalnega slovarja kot drugih slovarskih del. Ista avtorica v naslednjem prispevku (*Budování hesláře lexikální databáze Pralex, 19–27*) predstavlja merila za izdelavo geslovnika leksikalne baze, katerega izhodišče je Frekvenčni slovník češtiny, glavne dopolnitve prihajajo iz slovarja Slovník spisovného jazyka českého, deloma tudi iz korpusa SYN, v prihodnje pa bodo upoštevani tudi drugi viri. Dve avtorici, Jindra Světlá in Barbora Procházková (*K základnímu zpracování substantiv v lexikální databázi Pralex, 29–38*), opisujeta osnovna načela obravnave samostalnikov in strukturo gesla v leksikalni bazi.

Marta Koutová (*Exemplifikace substantiv v lexikální databázi Pralex (zpracování příkladové části hesla), 39–50*) predstavlja glavno nalogo pri obravnavi gesel v leksikalni bazi, tj. ponazarjalno gradivo, ki ga črpajo iz korpusa orig_syn, in v okviru tega prikazuje način izbora in razvrščanja kolokacij in stavčnih zgledov. Edith Čonsová (*Zpracování zdrobnělín v lexikální databázi Pralex, 51–57*) predstavlja obravnavo manjšalníc. Zanimiv je prikaz drugostopenjskih manjšalníc glede na (ne)izkazanost prvostopenjske manjšalnice ali podstave, pa tudi dvojne razlage (besedotvorne in pomenske) glede na tip manjšalnice. Martina Habrová (*Zpracování antonym v lexikální databázi Pralex, 59–67*) prikazuje obravnavo protipomenk pri samostalnikih.

Helena Pernicová (*Zpracování názvů osob a jmen přechýlených v lexikální databázi Pralex, 69–76*) se osredotoča na poimenovanja oseb in iz njih tvorjena poimenovanja oseb nasprotnega spola. Pri tem izpostavlja zlasti vprašanja razlag in homonimije. O regionalnih, pokrajinskih in narečnih leksikalnih enotah (brez »obecne« češčine) piše Hana Goláňová (*Ke zpracování regionálních lexikálních jednotek v lexikální databázi Pralex, 77–84*). Dotika se ne le vprašanja merila ozemeljske razširjenosti pri teh leksikalnih enotah, ampak tudi vprašanja meje med knjižnostjo in neknjižnostjo. Ker je število pojavitev teh leksikalnih enot v korpusu orig_syn majhna, si za njihovo potrditev in vrednotenje pomagajo z dodatnimi viri. Avtorica piše, da poleg korpusa in slovarjev upoštevajo tudi češki jezikovni atlas in novejša narečna zbirke. Eva Podruhová (*Základní charakteristika kompozit v lexikální databázi Pralex, 85–93*) prikazuje obravnavo delov zloženek v leksikalni bazi, pri čemer se upošteva izvor, variantnost, homonimija, antonimija in sinonimija. Pri komponentah, ki so sinonimne zaradi razmerja tuje – domače, prikazuje njihovo distribucijo v zloženkah. Avtorica prikazuje tudi tipološko delitev glede na pomenska polja.

Za obravnavo zaimkov je poskrbel Vojtěch Veselý (*Ke zpracování zájmen v lexikální databázi Pralex, 95–103*). Obravnava vprašanja homonimije zaimkov s

samostalniki, prislovi, členki in medmeti, variantnosti, poleg tega pa tudi slovničnih značilnosti zaimkov, ki so pomembne za obravnavo. Ne izogiba se obravnavi zaimkov v frazemih. Jana Letafková (Zpracování vlastních jmen v lexikální databázi Pralex, 105–114) pojasnjuje merila za uvrstitev lastnih imen v leksikalno bazo. V prispevku se osredotoča zlasti na osebna imena in njihove variacije, pri tem pa se dotika tudi vprašanja homonimije in polisemije. Del lastnih imen, namreč hipokoristična lastna imena, obravnava Radek Volejník (Zpracování hypokoristik v lexikální databázi Pralex, 115–124), ki prikazuje njihovo tipologijo, obravnava stil razlag, čustveno zaznamovanost in razmerje med homonimijo in večpomenskostjo, opisano pa je tudi izbiranje in razvrščanje ustreznih zgledov v leksikalni bazi.

Eva Kolovecká (Zpracování přirovnání v lexikální databázi Pralex, 125–136) prikazuje redakcijo primerjav v smislu frazemov v leksikalni bazi Pralex in obravnava določanje slovarske oblike primerjav, obravnavo fakultativnih delov, variant in transformacij. Dotika se tudi razlagalnega sloga. Zdeňka Opavská v svojem prispevku (Zpracování víceslovných lexikálních jednotek v lexikální databázi Pralex (se zaměřením na zpracování nefrazeologických víceslovných lexémů), 137–152) piše o obravnavi večbesednih leksikalnih enot v leksikalni bazi in primerjavo z načinom obravnave v čeških slovarjih, o merilih za uvrstitev večbesednih enot kot samostojna gesla ali kot zglede znotraj gesla katere od enot besedne zveze, dotakne se tudi razmejitev frazemov od ostalih stalnih večbesednih enot. Prispevek Albene Rangelove (Typologie abreviačních útvarů v lexikální databázi Pralex, 153–164) prinaša pregled obravnave krajšav v več čeških slovarjih in tipologijo krajšav, ki izhaja iz leksikoloških raziskav, predstavlja pa tudi način prikaza krajšav v Pralexu glede na njihovo tipološko uvrstitev. Iz prispevka Zdeňke Tiche (Jednopísmenné zkratky a značky ve slovnících a v lexikální databázi Pralex, 165–173) izvemo, katere enočrkovne krajšave so za leksikalno bazo češčine relevantne in kako poteka njihovo iskanje v korpusu.

Drugi del zbornika je sestavljen iz slovaških izkušenj pri izdelavi Slovarja sodobnega slovaškega jezika. Klára Buzássyová (K aspektom tvorenja antonymných lexém s prefixom ne- (nominácia, leksikalizácia, pragmatické komponenty, 175–191) v svojem prispevku prikazuje sredstva za izražanje protipomenskosti kot formalno-semantične informacije, ki poleg sinonimov dopolnjujejo razlago leksikalnih enot z nikalnično predpono *ne-* v pripravljajočem se tretjem zvezku Slovarja sodobnega slovaškega jezika (M–O). Opozarja, da je pri leksikografskem delu s potencialnimi protipomenkami, ki jih leksikograf zazna intuitivno, nujno preveriti njihovo sintagmatično povezljivost, saj se izkaže, da številnih potencialnih protipomenk na podlagi tega merila ne moremo obravnavati kot protipomenke. Jana Hašánová in Nicol Janočková (Sloveso ako leksikografická výzva, 193–205) prikazujeta ugotovitve in izkušnje, pridobljene pri zaključevanju redakcije glagolov v drugem zvezku slovarja, zlasti gre za vprašanja velelnika pri procesnih glagolih, deležniškega trpnika povratnih in nepovratnih glagolov, variantnosti slovničnih oblik pri nekaterih glagolih, vprašanje neosebnihih glagolov in neosebnihih oblik osebnih glagolov ter vprašanje povratnih in nepovratnih glagolov sploh. Alexandra Jarošová (Ustálené přirovnání: problémy ich chápania a leksikografického zachytenia, 207–218) obravnava primerjave zlasti v smislu njihovega razumevanja in problemov pri

slovarski obravnavi. Tako v prispevku pojasnjuje, kateri teoretični pristopi, konstruktivne kritike prvega zvezka slovarja in drugi vsebinski pomisleki so urednike vodili h konceptualni spremembi obravnave primerjav v drugem zvezku slovarja.

V zborniku je številsko razmerje med češkimi in slovaškimi prispevki močno nagnjeno v korist prvih, pa tudi po vsebini prispevki obravnavajo različne teme – če so češki avtorji dali poudarek samostalnikom in zaimkom, pri Slovakah ni skupne rdeče niti. Na žalost zato ne moremo na enem mestu primerjati različnih pristopov in izkušenj pri istih vprašanjih v dveh časovno in jezikovno podobnih, a ciljno precej različnih leksikografskih delih. To je po eni strani razumljivo, saj so morala biti nekatera vprašanja, ki jih v zborniku obravnavajo češki avtorji, za slovaški slovar razrešena že pred izidom prvega zvezka leta 2006, zato je aktualnost vprašanj za posamezen projekt različna, po drugi strani pa to razmerje v zborniku deluje nekoliko neenotno. Na splošno menim, da je obravnavani zbornik s svojo praktično usmeritvijo koristen za osvetlitev leksikografskih vprašanj, saj so dileme prikazane v luči iskanja praktičnih rešitev, obenem pa je pri obravnavanih temah prikazano razmerje med teoretično in konceptualno izčiščenimi redakcijskimi pravili in tistim delom leksikografovih odločitev, ki tudi po vzpostavitvi pravil ostanejo v domeni t. i. jezikovne kompetence posameznega urednika ali redakcijske skupine. Teme, obravnavane v zborniku, so v tem času aktualne tudi za slovenske bralce.

Namigi Miroslava Grepla, kako naprej v skladnji

Andreja Žele

Cobiss: 1.19

Miroslav Grepl, *Jak dál v syntaxi*, ur. Jan Dvořák – Petr Malčík, Brno: Vydavatelství Host, 2011 (Studie osobností brněnské lingvistiky 4), 248 str.

Zbrane razprave Miroslava Grepla *Jak dál v syntaxi* so četrta knjiga iz zbirke študij osebnosti brnskega jezikoslovja, ki jo urejata Jan Dvořák in Petr Malčík. Treba je omeniti še dve znani jezikoslovni imeni, in sicer v recenzentskih vlogah: Petra Karlíka (z Masarykove univerze v Brnu) in Macieja Henryka Grochowskega (z Univerze Nikolaja Kopernika v Torunju).

Raznovrstno jezikoslovno delovanje Miroslava Grepla je predstavljeno v petih tematskih poglavjih: Preroditeljska češčina (Obrozenská čeština, 13–48), Teorija verza (Teorie verše, 51–58), Ilokucijska dejanja – njihova tipologija, realizacija in indikacija (Ilokuční akty – jejich typologie, realizace a indikace, 61–144), Čustva in govor (Emoce a řeč, 147–154) ter Slovnica in pomenoslovje (Gramatika a sémantika, 157–221); sledi še bibliografija Miroslava Grepla za leta 1955–2004, ki jo je sestavil Petr Malčík (223–238).

Monografija je v bistvu zbir Greplovih razprav o besediloslovju v češčini in na Češkem in po naslovu lahko sklepamo, da je besedilna skladnja tudi osnovna perspektiva nadaljnjih skladenjskih obravnav.

Večina nas, slovenistov in slavistov, ime Miroslava Grepla povezuje z razpravami o zlasti češki skladnji. Konkretno nas spremljata vsaj dve temeljni deli, in sicer tretji del češke akademijske slovnice Mluvnice češtiny 3: skladba (Praha: Academia, 1987), kjer je Grepl eden od soavtorjev, in visokošolski učbenik, kot ga je označil sam Grepl, Skladba češtiny (Praha: Votobia, 1998), ki je nastal v soavtorstvu s Petrom Karlíkom.

Greplovo stališče je, da je kompleksna obravnava skladnje uresničljiva samo v smislu obravnave soodvisnosti v celotnem jezikovnem sistemu, ker aktualizira tako oblikovno-izrazni in pomenski kot pragmatični in besedilotvorni pomen. Skladnjo spremlja razvojno, pomensko, prek slovnicih zgradb in obravnave naklonskosti v najširšem smislu do skladenjske prozodije znotraj komunikacije. Tu bodo povzeti in komentirani samo tisti poudarki oz. ugotovitve (z navedeno stranjo v oklepajih), ki nakazujejo osnovni namen zbranih obravnav. Kako naprej v skladnji.

• Že v tridesetih in štiridesetih letih 19. stoletja, tj. v obdobju konstituiranja moderne knjižne češčine, lahko govorimo o razvoju skladnje govora na vseh funkcijskih področjih jezika (13) – vpliv govora na spremembe oz. razvoj skladnje je zlasti opazen v besednem redu. Ukinjajo se nenaravnejše/umetelnejše zgradbe, prodira naravnejši besedni red iz govora, neskladje med funkcijsko rabo jezika v praksi in teoriji je očitno in se omejuje na jezikovno pravilnost (20). Stilistika že sega v bistvo govornjene češčine in tako postaja vzorec dobre žive jezikovne rabe postopno že protiutež suhim ali celo togim slovničnim pravilom. Obravnava sorazmerno kratkega obdobja, npr. prve polovice 19. stoletja, lahko dá pregled notranjih in zunanjih dejavnikov v jeziku in njihovo součinkovanje.

• Soodvisnost in součinkovanje naravnega govora nasproti verzu omogoča tudi opredelitev verza kot členitve glede na poudarjen ritem, ki ga narekuje naglas, pri svobodnem verzu pa zlasti intonacija (56).

• Greplovo razumevanje besedne komunikacije je strnjeno v dvanajst kratkih poglavij s skupnim naslovom Kaj delamo, ko govorimo (61–111). Tu je tudi eksplicitno poudarjen pragmatični vidik – tj., ni pomembno samo razumeti vsebino sporočila, ampak tudi, zakaj se nekaj sporoča; slednje, tj. vzrok in posledica, sta v določenih tipih besedil (npr. publicističnih) celo pomembnejša. Tu se avtor sklicuje zlasti na temeljna dela Johna L. Austina in Johna R. Searla. Z vidika jezikoslovne pragmatike Miroslava Grepla zanimajo zlasti jezikovni indikatorji oz. prvine, ki vplivajo na uspešnost uresničitve in sprejemanja komunikacijskih namenov govorečega oz. kako naslovnik prepozna namero; torej je poleg vsebine denotata bistvena tudi vsebina odnosa oz. razmerja, slednja pa pogosto prevlada, tako da je poleg tega, kaj je nekdo izrekel, pomembno tudi, kaj je s tem naredil, npr. oseba A: *Skočim na postajo po vozovnico*, oseba B: *Tu imam avto*; oseba A: *Z Južne Morave so mi prepeljali vino*, oseba B: *Tu imam avto* (62). Torej ko nekaj izrečem, s tem tudi nekaj naredim, s čimer je mišljen zlasti učinek, ki ga določena vsebina povzroči v razmerju. In če komunikacijsko dejanje ni uspešno, sledi odziv: *Kaj s tem misliš?* in *Kako to misliš?*

• Miroslav Grepl opredeljuje poved kot elementarno besedilno enoto oz. kot elementarno besedilo, v katerem se lahko zazna aktualna komunikacijska (ilokucijska) vloga in moč. Vsebina povedi se razlikuje od njene komunikacijske vloge, ki zgolj oznanja ali poziva, sprašuje, ukazuje itd. Ko pa isto vsebino izgovarjamo v različnih situacijah delovanja oz. komunikacijskih situacijah, lahko obvelja rečenica »Govori eno, dela drugo!« (67). So pa povedi oz. izreki, v katerih je vsebina prekrivna s komunikacijsko vlogo, npr. *Živjo!*, *Samo prek mojega trupla!* ipd. Do prave besedilne koherence v smislu medpropozicijske udeleženske soodvisnosti in glagolske sopojavnosti pa pride v smiselno in funkcijsko zaključeni nadpovedni ali nekajpovedni komunikacijski enoti (v češčini je ta enota poimenovana »promluga«).

• Znotraj komunikacijskega položaja je bistveno, ali je komunikacijsko dejanje naravnost posredovano ciljnemu naslovniku, ki ga v smislu interakcijske stimulacije obvezuje nujnost odziva oz. odgovora, ali pa je navadno enosmerno namenjeno priložnostnemu naslovniku. Ilokucijska vloga oz. moč posredovane vsebine je vezana na komunikacijsko situacijo oz. kontekst, ki obsega mesto komunikacijskega dejanja, družbeno-čustvena razmerja med komunikanti, mero izkušenosti udeležencev v

komunikaciji, predvodenje o že izrečenem in učinke na že izrečeno (78). Izrečena vsebina v komunikacijskem kontekstu dobi svoj smisel, npr. *Ta led je še tanek, Danes imajo pri Čadu fižol, Je že zvonilo* ipd. (79). Najbolj neposredno in eksplicitno se ilokucijska dejanja vplivanja lahko uresničijo s performativi, npr. *Oznanjam vam ..., Obveščam vas ..., Sprašujem te, ali ..., S tem se obvezujete, da ...* (85).

- Med leksikalnimi sredstvi so v ospredju členki, med kategorijami vid, čas in naklon, skladijsko je poleg besednega reda (npr. zaznamovanega *Samo opazoval je s prekrizanimi rokami*) pomemben stavčni poudarek (npr. *Vsaj telefoniral bi mu?!*) in intonacija sploh (92). Bistvena ilokucijska vloga členska se odraža v primerih kot *Groza se ti je tam jeziti, Kot pribito pridem, Bognedaj da bi začelo deževati, Ve se, da ga spet ne bo!, Dejstvo je, da o tem ne vem nič, Ljubeznivo me opravičite, To, to sem želela od tebe* ipd. (100). Členki so (po)govorna aktualizacija že obstoječega govornega dejanja oz. sporočila, in sicer so s komunikacijskega vidika lahko usmerjeni navzven (t. i. eksocentrični členki) in obarvani subjektivno, npr. *Očitno ga ne briga, O, da bi se že enkrat spametoval ...*, ali s samozadostno poudarjalno vlogo (t. i. endocentrični členki), npr. *Samo to je čakal, torej zdaj gre lahko naprej*. (140–143) Navezava naklonskosti na polnopomenski glagol se izrazno potrjuje, ko se *morati* in *dokončati* oblikujeta v npr. *To delo se je moralo končati*.

- Lahko govorimo o ustaljenih povednih zgradbah npr. za svarilo, npr. *Da si ne drzneš odpreti!, Da ti ne pride na misel!, za zavrnitev, npr. Zakaj bi ga klical?!, Kaj imaš ti tam za delati?!, ali očitek, npr. A si morala to narediti?! Z vidika skladijskega naklona naj bi bile prvotnejše pritrdilne, vprašalne, velelne in želelne povedne oblike, druge oblike povedi pa naj bi bile le različice oz. modifikacije prvotnejših. Vprašanje je, ali gre zares za skladijsko že ustaljene oblike povedi ali le za določeno stopnjo ustaljenosti določene oblike povedi glede na ustrezno ilokucijsko dejanje, npr. *A bi si naročili eno kavo? – Veš kaj, naročimo si eno kavo! – No, a si naročimo eno kavo?! – Dajmo si naročiti eno kavo!* (95)*

- Pod dinamično razumljeno soodvisno-posledično navezo jezik – govor – besedilo se razume interdisciplinarna soodvisnost v raziskavi jezika, poleg skladijskega in pomenskega pa je treba poudariti tudi pragmatični vidik in procesualno (nestatično, ustvarjalno) sledenje pomenu in vlogi posamezne jezikovne enote (96). S pragmatičnega vidika so glagolske oblike prve osebe množine tudi posebne, npr. *Zaigramo šah* v smislu 'Pojdimo igrat šah' nasproti *Varujmo naše gozdove* kot poziv k družbeno pomembni dejavnosti, ki traja (97). V igri so kategorije vid, čas, naklon, npr. *Za koliko preskočiš to oviro?, Zakaj bi se mu opravičeval?!*, ki samo poudarjajo komunikacijsko-pragmatično vlogo. Treba je poudariti odvisnost vida in časa od konteksta (159).

- Z vidika komunikacijske situacije so za učinkovito komunikacijo pomembne predpostavke govorečega o naslovniku (kaj že ve, kaj je sposoben opraviti, katera so njegova nagnjenja, želje, zanimanja in kakšna so njegova vrednotenjska merila), stališča govorečega do sporočanega (spoznavnostna stopnja veljavnosti sporočane vsebine, prednostne prvine, vrednotenjske prvine, čustvenostne prvine) in lastna ilokucijska namera govorečega (ki je lahko neposredna, npr. *Posodi mi deset evrov*, ali posredno naklonsko oblikovana, npr. *Ali mi lahko/mogoče (lahko)/morda (lahko) posodiš deset evrov?*).

• V živi aktualni vsakdanji komunikaciji ima torej ista vsebina lahko različen smisel in različno ilokucijsko moč, npr. *Dedek je bolan? – Dedek je menda bolan?! – Dedek kot da je bolan. – Zdi se, da je dedek bolan ...* Pomembne so tudi kategorične spremembe, npr. nikalnost, vid: *Moral bi ga poklicati/*klicati – Ne bi ga smel poklicati/klicati*, ki pa se znotraj iste sporočilnosti lahko tudi nevtralizirajo v smislu *Si lačen?/Nisi lačen?, Ne sporoča, da je bolan, Ne sporoča, da bi bil bolan* ipd.

• Ilokucijska dejanja so v bistvu vrednotenjska dejanja in v nadaljevanju bi bila potrebna njihova razvrstitev oz. kar taksonomija ilokucijskih dejanj. Z vidika uspešnosti ilokucijskega oz. vplivajanskega učinka lahko utemeljujemo, zakaj kdaj izberemo jezikovno neposredno ubeseditev ali pa posredno naklonsko ubeseditev in zakaj tehtamo med normo in komunikacijskim učinkom. Pomembno je poudariti vrednost hkratnega/istočasnega izrekanja in delovanja, kar je v jezikih lahko univerzalni pojav tako kot različne naklonske prvine, nikalnost, besedni red, poudarki, intonacija, členki ipd. Primeri združene uporabe členkov in intonacije so npr. *Vendar sem ga spoznal* 'Kljub vsemu sem ga spoznal' nasproti *Vendar sem ga spoznal* 'Končno mi ga je uspelo spoznati'.

• Pretvorba med drugim lahko opozarja tudi na izvorno notranjo naklonskost, npr. *Ležali smo tudi v veži > Ležalo se je tudi v veži* nasproti npr. *Stoli so ležali tudi v veži > *Ležalo se je tudi v veži/Vse mogoče je ležalo tudi v veži* (z naklonskostjo zunanjega opazovalca).

• Kot strukturalist se Grepl ekspresivnosti loteva v vseh segmentih jezikovnega sistema, na leksemski ravni se dotakne leksemov kot *zadah* in *smrad*, *gobec* in *usta*, *brdavs* in *silak*, *dolgčas* in *morija*, na skladenjski razlaga sporočilne zmožnosti primerov kot *Vi to tako razumete!*, *Potem pa tja skoči!*, *Si lačen?/Nisi lačen?*, *Ostani tukaj!* nasproti *Ostaneš tukaj?*, kjer je pomembna intonacija, poleg nje tudi besedni red v soodvisnosti s stavčnopovednim poudarkom, npr. *Celo življenje je čakal na to*; stavčnopovedni poudarek ločuje antikadenco v potrditvenem vprašanju *Kaj ko bi mu napisal?* nasproti postopni kadenci v ponudbi *Kaj ko bi mu napisal*.

Miroslav Grepl načelno zagovarja doslednejši pomenski pristop k obravnavi skladnje, ker po njegovem mnenju dobro združuje še vse druge vidike, tako funkcijskega kot zgradbenega in izraznega. Meni tudi, da je za boljšo problemsko obravnavo tudi skladnje potrebnih zlasti več kontrastivnih študij.

Sicer pa naslov zavaja, ker obljublja metodološke smernice v nadaljnjih obravnavah skladnje, ki pa jih ne dobimo. Z zbranimi oz. izbranimi prispevki Miroslava Grepla pa se pomenljivo nakazuje, da so njegove skladenjske obravnave vsaj zadnja tri desetletja usmerjene tudi v besedilo in širši kontekst. In pri tem v češkem prostoru ni bil osamljen; naj omenim samo še Josefa Hrbáčka in njegovo monografijo o osnovnih pojmi in opredelitvah besedilne skladnje Nárýs textové syntaxe v spisovné češtiny (Praha: Trizonia, 1994).

Razumljivo je, da je besedilo z jezikovno in nejezikovno okolico danes središče zanimanja in zato osrednja skladenjska enota, iz katere izhaja vse pomensko-skladenjsko, morfološko in morfonološko preučevanje. In s tem se še potrjuje tudi Greplov izhodiščni strukturalni pristop, ki zagovarja hierarhično soodvisnost jezikovnih prvin in pojavov tako znotraj ravnin kot med ravninami jezika.

JUBILEJI

Imenoslovec Dušan Čop – devetdesetletnik

Cobiss: 1.04

Romanist, germanist in imenoslovec dr. Dušan Čop je tik pred vstopom v lansko jesen praznoval visok življenjski jubilej. Rojen je bil na Spodnjih Gorjah pri Bledu 14. septembra 1921. Diplomiral je leta 1948 iz angleškega jezika in romanistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je v letih 1960–1986 predaval specialno metodiko pouka germanskih in romanskih jezikov. Pred tem je v letih 1945–1957 na gimnaziji Jesenice poučeval angleški, francoski in latinski jezik, v letih 1957–1971 pa na različnih ljubljanskih gimnazijah angleški, francoski in nemški jezik.

Svoje raziskovalne darove je posvetil slovenskemu imenoslovju. Predmet njegovega znanstvenega zanimanja so bila in ostajajo gorska, vodna, krajevna, ledinska in hišna imena, pa tudi priimki slovenskega alpskega območja na Gorenjskem in Koroškem. V svojem znanstvenem delu je dejavno uporabljal metodo terenskega dialektološkega dela ob opiranju na stare pisane vire in načela primerjalnega jezikoslovja. Leta 1983 je dokončal doktorsko disertacijo *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*, ki jo je uspešno zagovarjal maja 1985 na Filozofski fakulteti v Ljubljani pri akademiku Francetu Bezljaju.

V eni svojih prvih imenoslovnih objav, *Quousque tandem?* (Jezik in slovstvo 1965), je profesor Čop na primeru cele vrste zemljepisnih imen polemiziral z diletantskimi imenoslovci, ki ne upoštevajo jezikoslovnih zakonitosti in zgodovinskih zapisov, ampak na podlagi glasovnih podobnosti prihajajo do popolnoma nemožnih razlag. Tu je prišlo do izraza tudi Čopovo brezkompromisno nasprotovanje

različnim avtohtonističnim (keltološkim, venetološkim in drugim) teorijam in razlagam, ki jih med Slovenci srečujemo že od 19. stoletja dalje in so s slovensko osamosvojitvijo doživele nov, dotlej nesluten razmah in družbeni vpliv. V istem prispevku je opozoril tudi na številne napake pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen na avstrijskem Koroškem, ki so se pojavljale zlasti na zemljevidih, pogoste pa so bile tudi v publicističnih besedilih.

V treh številkah Onomastice Jugoslavice, glasila Medakademskega odbora za onomastiko SFRJ pri Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti, in v zborniku referatov s četrte jugoslovanske onomastične konference (bila je v Portorožu leta 1981) je v letih 1975–1981 objavil pet imenoslovnih razprav, v katerih je razkril pogloblitve teme, predvsem pa metodo svojega imenoslovnega raziskovalnega dela. Najprej je na primeru slovenskih krajevnih imen in priimkov na Koroškem opozoril na posebnosti, ki se pojavljajo pri jezikih v stiku, potem pa je na podlagi terenskih narečnih raziskav in arhivskih listin, od urbarjev do matičnih knjig ter katastrskih in geodetskih zemljevidov, sistematično raziskal zemljepisna in hišna imena na Zgornjem Gorenjskem. Na podlagi disertacije je v letih 1987–2007 prispeval več znanstvenih objav v lokalnih zbornikih (v Bohinju, Radovljici, na Jesenicah, v Kropi, Žirovnici, na Bledu in v Begunjah), morda najodmevnejša pa je bila razprava o romansko-germanskih jezikovnih vplivih na Zgornjem Gorenjskem, ki je izšla v zborniku predavanj XXIII. seminarja za slovenski jezik, literaturo in kulturo na Filozofski fakulteti leta 1987. V avstrijski reviji *Österreichische Namenforschung* je leta 1998 izšla njegova razprava o romanskem vplivu na imenoslovje severozahodne Slovenije. Za enciklopedijo *Słowiańska onomastyka*, ki je v dveh zvezkih izšla na Poljskem v letih 2002–2003, je prispeval izčrpen pregled spoznanj o slovenskih gorskih, ledinskih in vodnih imenih. (Slovenski javnosti so vsi slovenski prispevki iz te pomembne publikacije postali dostopnejši leta 2002 s posebno številko Jezikoslovnih zapiskov pod skupnim naslovom *Slovensko imenoslovje*.)

Dušan Čop je širši javnosti postal znan tudi kot avtor več poljudnoznanstvenih besedil o metodoloških vprašanjih imenoslovja, ki so izšle v revijah *Jezik in slovstvo*, *Prostor in čas* in *Skaleras*. Za jezikovni priručnik *Slovenska krajevna imena* (1985) je prispeval jezikovno obdelano gradivo (onaglašena imena, roditeljske in mestniške oblike, pridevniške in stanovniške izpeljanke, morebitne drugačne lokalne oblike) za vsa krajevna imena v nekdanjih občinah Jesenice in Radovljica. Primerjava s prvo knjigo *Krajevnega leksikona Slovenije* (iz leta 1968) pokaže, kako pomembno je, da o imenskih oblikah na terenu sprašuje jezikoslovec imenoslovec, saj sicer prihaja izpraševalec pogosto do pomanjkljivih ali celo napačnih podatkov.

Dr. Čop v svojih razpravah zagovarja mišljenje, da je treba pri zapisovanju zemljepisnih imen izhajati iz žive rabe in jih poknjiževati samo na glasoslovni ravni. Pri obravnavi zemljepisnih imen na avstrijskem Koroškem je večkrat pokazal, kako pomembno je pri etimologizaciji poznavanje narečnih posebnosti, in ovrigel kar nekaj razlag vidnega koroškega jezikoslovca Eberharda Kranzmayerja. Podobno, le še z večjo natančnostjo in z izvrstnim poznavanjem gorenjskih narečnih pojavov, je prikazal tvorbo zemljepisnih imen na Gorenjskem. V uvodu k svoji žal neobjavljeni disertaciji pravi, da je vsako ime raziskal do podrobnosti na kraju samem in vsakega od krajev na obravnavanem območju večkrat obiskal. Pri tem je

zbiral tudi rastlinska imena, imena orodij, hišnih delov in občnoimensko besedje nasploh. V članku O rastlinskih imenih na Gorenjskem je Čop izrazil mnenje, da je prav izjemna raznolikost ljudskih imen rastlin »dokaz, kako bogat je besedni zaklad naših narečij«, in pristavil, »da bi morali biti naši jezikoslovci v tesnejšem stiku z ljudmi« (Jezik in slovstvo, 1997/98). O Čopovem tesnem stiku z ljudmi priča v njegovi disertaciji obširen seznam domačinov, brez katerih bi bilo delo »le bleda senca tistega, kar zdaj predstavlja«. Na njem se je znašlo nad sto devetdeset oseb iz okrog stotih krajev v zgornjesavskih dolinah. Obsežno jezikovno gradivo, ki ga je dr. Čop zbral med svojim terenskim delom in ga v disertaciji še ni pritegnil, bo z leti še bolj pridobilo na vrednosti, saj število dobrih poznavalcev lokalnih govorov naglo kopni.

Glede na to, da z gradivom in interpretacijami izredno bogata Čopova disertacija Imenoslovje zgornjesavskih dolin ni dosegljiva širši javnosti, se nam zdi prav, da jo ob tej priložnosti vsaj na kratko predstavimo. Za lakoničnimi naslovi poglavij (Uvod in metoda dela, Vokalizem, Konzonzantizem, Zlog, Sufiksacija in besedotvorje, Posebnosti v oblikoslovju, Posebnosti v sintaksi, Seznam informatorjev, virov in literature) se na 146 straneh besedila skriva prvcato malo veselje gorenjskega narečnega občno- in lastnoimenskega besedja.

Ime planote *Mežakla*, narečno *Məžākwa*, je Čop etimologiziral iz apelativa *məžək* 'mlad ali nedorasel medved', prim. priimek *Mežek*. Na podlagi analize lokalnih govorov je ugotovil, da se je v imenu vsebovano priponsko obrazilo *-lja* na širšem območju okrog Mežakle pogosto razvilo v *-la*, kar je po gorenjskem švapanju dalo *Mežakwa* namesto pričakovanega *Mežakla*, podobno kot *žēmwa* (nem. *Semmel*) namesto *žemla* (prim. priimek *Žemva*). Velike spremembe je povzročila monoftongizacija, prim. hišno ime *Kondēšt* iz *Kleindienst*, *Ponâuc* iz *Planjavec* (Gorica in Ribno), hišno ime *Č(e)bôr* iz *Čebular* (Mojstrana), gorsko ime *Kôfće* iz *Klopce*, gorsko ime *Prísank*, narečno starejše *Prísaunk* iz **Prisolnik*, toponim *Húšica*, narečno *Húšca* iz **Hujšica* k toponimu *Hudo*.

Druga psl. palatalizacija (*k, g, h > c, z, s*) se kaže v ledinskem imenu *Ū tōch* (Bohinjska Bistrica) 'v otokih', v ledinskem imenu *na Brwôzəh* (Dovje) 'na brlogih', gorenjska (sekundarna) palatalizacija pa v gorskem imenu *Rodīnšč vřh* (Rodine), vodnem imenu *Čikla* (Koroška Bela) 'kiklja', gorskem imenu *na Šərôč péč* (Bohinjska Bela), *Šiška* (del Nemilj) 'hiška'. Značilnost zgornjegorenjskih govorov je spirantizacija labialov, velarov in dentalov, npr. *rob > rōf*, *zob > zōf*, *hrib > hrīf*. Manj znan pojav je razvoj pripornika *f > h*, prim. gorsko ime *Hwānčnek* (Selo pri Bledu) 'flančnik' (iz nem. *Pflanze*), hišno ime *Hləp*, *pr Hlipo* (Stara Fužina) 'Filip'. Temu nasproten pojav je razvoj *h > f*, prim. *fřmónka < harmonika*, *ôfct < ohcet*.

Švapanje je značilno za večino zgornjegorenjskih in koroških govorov, ne poznajo ga le v Kropi in dveh bohinjskih vaseh – na Ravnah in na Bohinjski Bistrici. Kot nasprotje razvoju *l > ū* se na celotnem obravnavanem območju pojavlja *-l-* namesto etimološkega *-v-* (*ŷ*) pred samoglasniki in v izglasju, prim. *na Trgwále* 'na Triglavu', priimek *Žerjâl < Žerjav*. Zaradi švapanja se *-l-* v položaju pred samoglasniki *u, o, ə* in *a* zlije z njimi in izpade, prim. gorsko ime *Uskôunca* 'luskovnica', narečni toponim *Máka* (< *Mwaka*) za *Mlaka* (občina Radovljica), narečni toponim *Dôsouče* za *Doslovče* (< **Vidoslaviče*), vodno ime *Govic* (< *ŷ Gwovic* 'v Glavici').

Čop je osvetlil gorenjsko epentezo soglasnikov *r, j, g, d, n*, prim. narečni toponim *Fřžina* (= Spodnja Radovna), gorsko ime *Strđên břd* (Krnica) < **Studeno brdo*, gorsko ime *Ŏjstra pęč* (Kamna Gorica), vodno ime *Cürgla* (Rovte nad Podnartom) < **Curlja*, vodno ime *Bezđéna* (Nomenj) < **Bezena* (bez, bezeg), vodno ime *Ptōnc* (Srednja vas v Bohinju) < **v potocę* in priimek *Mencinger* < nem. *Metzinger*. Proteza soglasnikov *u (w), j, g* se kaže med drugim v gorskem imenu *Vřličę* (Begunjščica, Podnart) < **orlič*, v ledinskem imenu *Jębņęce* (Rateče) < nem. *Eben* in v ledinskem imenu *Gůlca* (Mojstrana) < **ulica*.

Izpad soglasnikov *r, g* je izpričan v ledinskem imenu *Pęrasle* (Pokljuka) < **Prerasle*, v lastnem imenu *Ŭbōka kōnta* (Voje) < **Globoka konta*.

Zelo pogost pojav v gorenjskih govorih je metateza. Čop navaja ime rovta *Čomorādnek* (pod Stolom) < *čomorād* 'močerad', toponim *Kupljénik* z zgodovinskimi zapisi *Puklenik, Poklenik* (iz let 1431 in 1511). Ime Čop izvaja iz trpnega deležnika *kupljen* in navaja krajevno izročilo, da je bil svet, na katerem stoji vas, kupljen od selške srenje (Selo pri Bledu). Narečno se kraj danes imenuje tudi *Kļpēnk* (metateza *-pl- > -lp-*) in celo *Kļplēnk* z epentetičnim *-l-*, le na Bohinjski Beli na *Kāplēnkā*.

V besedotvornem pogledu pritegnejo pozornost nekatere zloženske, npr. ledinsko ime *Srepolje* (Bohinjska Bistrica) < **sredi polje*, predložna imena, npr. ime gozda *Męwade* (Zasip) < **med vode*, množinsko ledinsko ime *Obwāsca* (Breznica) < **v Blataca*.

Ena od oblikoslovnih posebnosti obravnavanega območja je nevtralizacija spola v množini (izguba moškega in ženskega spola v korist srednjega), npr. »tíste skāla« (Moste), »ta nōve híša« (Rodine), gorsko ime *Jesenīške rōta* (Jesenice), ledinsko ime *Māle Dęwa* (Begunje), narečno *Garjūša* za toponim *Gorjuše* (Češnjica v Bohinju) in ledinsko ime *Lępe kopiša* (Pokljuka).

Značilna je raba predloga *raz* v pomenu 'iz, od', vendar v skrajšani obliki »s, z«, npr. z *Dōuje* 'iz Dovjega', in raba predloga *za* v pomenu 'na, v, do', tako krajevno kot časovno, npr. »grem za Močičū«, ne *na* Močičū (Gorje), »za Žřjāuca« v pomenu 'do Žerjavca' (Podkoren).

Zanimivi arhaizmi so se ohranili v ledinskih imenih, npr. *na Sebębrje* v Poljšici pri Podnartu (iz antroponima **Sebebor*), in v hišnih imenih, npr. *pr. Svetógeř* v Hlebcah (iz antroponima **Svetogoj*).

Čop nam je sporočil tudi izjemno zanimiv leksikalni prežitek, ki se je na Gorenjskem ohranil vse do prve svetovne vojne, ko je tam še bilo mogoče slišati v očenašu: »... in ne vpelji nas v *nāpast!*« (Imenoslovje Bleda skozi zgodovino, Bled 1000 let: Blejski zbornik 2004, str. 230). Besedo *napast* sicer najdemo v pomenu 'nesreča' že pri Trubarju, v pomenu 'skušnjava' pa jo poznata tako Gutsman kot Vodnik, toda njena uporaba v očenašu doslej v slovenskih virih menda še ni bila izpričana. Znano je tudi geslo *Bog obvari napasti (Wog owarj Napařtj)* ljubljanskega viteza Viljema Praunspengerja, izpisano na upodobitvi dvoboja iz leta 1544 in objavljeno v Turnirski knjigi Gašperja Lambergerja (objava Dušana Kosa iz leta 1997), vendar v tem primeru ni povsem nedvoumno, v katerem pomenu je beseda uporabljena.

Aktivno znanje tujih jezikov je za profesorja Čopa vrednota sama po sebi, zato je bil v življenju resnično poklican, da to znanje posreduje dijakom in študentom, pri dialektološko-onomastičnih raziskavah pa mu je še kako koristilo. Sam v

času svojega študija profesorja Čopa še nisem poznal; imel sem ga priložnost dvakrat ali trikrat poslušati kot predavatelja v Lingvističnem krožku Filozofske fakultete, tu in tam pa sva se ob naključnih srečanjih zapletla v sproščen pogovor, seveda na temo lastnih imen. Njegovi iskrivi predavateljski nastopi so bili presenetljivo dinamični in so minili kot v transu: jezikovne podatke je stresal iz rokava, z žarom in včasih z nekim hudomušnim pridihom razkrival skrivnosti narečnih glasovnih razvojov gorenjskih zemljepisnih imen in se posrečeno jezil nad diletantskimi razlagalci. Želimo mu, da ga bogastvo jezikov, ki jih obvlada, in morje lastnih imen, v katerem suvereno plava, še dolgo miselno zaposlujeta, vedrita in spodbujata.

Silvo Torkar

Foto Miran Hladnik

Dušan Čop: bibliografija 1956–2007

Cobiss: 1.24

Bibliografija dr. Dušana Čopa je bila objavljena v knjigi *Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani: biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev 3: 1966–1976 1* (Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1979), 118–119. Nadaljevanje z biografskimi podatki in brez novih bibliografskih je bilo objavljeno v delu *Univerza v Ljubljani: biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev 4: 1977–1986 1* (Ljubljana: Univerza, 1995), 177. Za osnovo so bili uporabljeni predvsem podatki iz Cobissa, ki so tule dopolnjeni. – Leto objav ali objave uvaja polkrepka letnica pri prvi ali edini objavi.

Ne uničujmo planinskega cvetja, *Glas* 9 (1956).

Tudi to ni prav, *Slovenski poročevalec* 17 (1956).

Ob dvajsetletnici, *Planinski vestnik* 57 (1957), št. 12, 634–640.

Redkemu planinskemu cvetju v obrambo, *Proteus* 20 (1957/58), št. 2, 47–52.

Vprašanje števila obveznih ur predavateljev tujih jezikov, *Prosvetni delavec* 7 (1957), št. 15 (27. 9.), 4.

Nekaj pripomb k ocenjevanju pri pouku tujega jezika, *Prosvetni delavec* 9 (1958), št. 6 (31. 3.), 3.

Pripombe k pouku angleškega jezika, *Zbornik Zavoda za preučevanje šolstva* 1958.

Čudovito je cvetje pod Triglavom, *Planinski vestnik* 60 (1960), št. 12, 616–620.

Dr. M. Šamićeva »Metodika nastave i tehni-

ka učenja živih jezikov«, *Sodobna pedagogika* 12 (1961), št. 1–2, 39–41.

Iz spominov na Hercegovino, *Planinski vestnik* 61 (1961), št. 7, 319–322.

Mesto slovnice pri poučevanju tujih jezikov, *Sodobna pedagogika* 12 (1961), št. 9–10, 245–254.

Profesor in njegova strogost, *Prosvetni delavec* 12 (1962), št. 1 (10. 1.), 3.

Zahtevnost srednje šole, *Bilten Zavoda za prosvetno pedagoško službo Vič Slovenije*, 1962, 4–5.

Iz spominov na Prisank, *Planinski vestnik* 63 (1963), št. 7, 313–315.

Prisank je pristna domača beseda, *Delo* 1963 (29. 1.), 2.

Učbenik slovenskega jezika za izseljence in tujce, *Prosvetni delavec* 13 (1963), št. 16 (9. 10.), 7.

Vprašanje tretje tedenske ure za pouk tujega jezika, *Prosvetni delavec* 13 (1963), št. 20 (4. 12.), 2.

- Odgovor na »Prispevek k diskusiji o gimnazijskem učnem načrtu za angleščino«, *Prosvetni delavec* 15 (1965), št. 2 (2. 2.), 2; št. 3 (17. 2.), 5.
- Quousque tandem?, *Jezik in slovstvo* 10 (1965), št. 2–3, 102–105. – K prispevku J. Grampovčana, objavljenemu v *Delu* 7. 10. 1964.
- Slovenska krajevna imena na ponemčenem Koroškem, *Letno poročilo II. gimnazije v Ljubljani* 1969/70, 3–12.
- Slovenska krajevna imena na ponemčenem Koroškem, *Prostor in čas* 2 (1970), št. 7–8, 460–467.
- Še enkrat: Smo se mar odrekli?, *Delo* 1970 (26. 8.), 2.
- Raba krajevnih imen in Slovenski pravopis 1962, *Prostor in čas* 4 (1972), 284–288.
- Vprašanje velike začetnice pri sestavljenih krajevnih imenih, *Prostor in čas* 4 (1972), št. 9–10, 587–590.
- Nekaj besed o rabi krajevnih imen v *Delu*, *Delo* 1973 (27. 12.), 2.
- Napake v poimenovanju in pisavi imen koroških krajev, *Prostor in čas* 6 (1974), št. 10–12, 623–634.
- Slovenska krajevna imena in priimki na Koroškem in Vzh.[odnem] Tirolskem, *Onomastica Jugoslavica* (Zagreb) 5 (1975), 21–33.
- Tri gorska imena Stenar, Prisank, Mangart, *Onomastica Jugoslavica* (Zagreb) 5 (1975), 57–63.
- Nedoslednosti v rabi in pisanju koroških krajevnih in gorskih imen, *Onomastica Jugoslavica* (Zagreb) 6 (1976), 83–102.
- Nekaj pripomb k članku o frizijskem jeziku, *Delo* 1976 (27. 5.), 2.
- Nekaj manj znanih narečnih posebnosti v krajevnih imenih Zgornje Gorenjske, *Onomastica Jugoslavica* (Zagreb) 8 (1979), 63–74.
- Narečne in etimološke značilnosti vodnih imen na Zgornjem Gorenjskem, v: *Četrta jugoslovska onomastična konferenca: Portorož, od 14. do 17. oktobra 1981: zbornik referatov*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1981, 23–35.
- Imenoslovje zgornjesavskih dolin: disertacija*, Ljubljana: [D. Čop], 1983, 146 str. (Tipkopolis.)
- Franc Jakopin idr., *Slovenska krajevna imena*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985 (Leksikoni Cankarjeve založbe). – Sodelavec informator za občini Jesenice in Radovljica; prim. str. 357 in 358.
- Zapisovanje krajevnih in gorskih imen v strokovnih publikacijah: nekaj kritičnih pripomb, *Jezik in slovstvo* 31 (1985/86), št. 7, 228–236.
- Onomastično-lingvistične zanimivosti Bohinja, v: *Bohinjski zbornik*, ur. Jože Dežman, Radovljica: Skupščina Občine Radovljica, 1987, 123–128.
- Romansko-germanski lingvistično-onomastični vplivi na Zgornjem Gorenjskem, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 23: zbornik predavanj, ur. Alenka Šivic-Dular, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1987, 41–52.
- Estetska funkcija gozda: zbornik republiškega seminarja*, Ljubljana, 19. in 20. novembra 1987 = *The aesthetic function of the forest: proceedings of symposium*, Ljubljana, November 19 and 20, 1987, ur. Boštjan Anko, Ljubljana: Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 1988. – Prevod v angleščino.

- Jaka Čop, *Kraljestvo Zlatoroga: Julijske Alpe = In the realm of Zlatorog: the Julian Alps = Im Reiche des Zlatorog: die Julischen Alpen*, Komenda: samozaložba F. Stele – Ljubljana: Mladinska knjiga, Svet knjige, **1989**. – Povzetek pravljice o Zlatorogu ter prevoda v angleščino in nemščino.
- Imenoslovje in njegove zakonitosti, *Skaleras*, št. 1, **1990**, 14–18.
- Jaka Čop, *Kraljestvo Zlatoroga: Julijske Alpe = In the Realm of Zlatorog: the Julian Alps = Im Reiche des Zlatorog: die Julischen Alpen*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990. – Povzetek pravljice o Zlatorogu ter prevoda v angleščino in nemščino.
- Ludvik Karničar: Der Obir-Dialekt in Kärnten. Die Mundart von Ebriach/Obirsko im Vergleich mit den Nachbarmundarten von Zell/Sele und Trögern/Korte (Phonologie, Morphologie, Mikrotoponymie, Vulgonamen, Lexik, Texte), Graz, 1986 – Wien, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1990, 460 S., *Österreichische Namenforschung* 18 (1990), 69–74. – Recenzija.
- Imenoslovje jeseniške občine, v: *Jeklo in ljudje: jeseniški zbornik* 6, Jesenice: Skupščina občine Jesenice, **1991**, 61–71.
- Zgodovina imen: sedanost in preteklost, *Skaleras*, št. 2, 1991, 29–33.
- Krajevna in ledinska imena med Begunjami in Radovljico oziroma Lescami, v: *Radovljiški zbornik* 1992, ur. Jože Dežman, Radovljica: Skupščina občine Radovljica, **1992**, 133–139.
- Pripombe k študiji: Svetniki v slovenskem imenoslovju, *Mladika* (Trst) 36 (1992), št. 9, 158–161.
- Imena krajev v jeseniški občini in njihov izvor, v: *Jeseniški zbornik* 7, ur. Tone Kobilj, Jesenice: Muzejsko društvo, **1995**, 161–171.
- Jezikovne in imenske značilnosti okrog Kroke in v dolini Lipnice, v: *Kroparski zbornik: ob 100-letnici Plamena: 1894–1994*, ur. Verena Štekar - Vidic, Kropa: Tovarna vijakov Plamen – Radovljica: Občina, 1995, 190–197.
- Naša osebna imena, *Družinski privočnik in koledar* 1995, Ljubljana: Domus, 8–15.
- Prisank ali Prisojnik?, *Planinski vestnik* 95 (1995), št. 11, 495–496.
- Prisank in Kofce, *Jezik in slovstvo* 41 (1995/96), št. 5, 282–283.
- Stoletni koledar brez tabel: kako lahko na pamet ugotovljamo tedenske dneve, *Proteus* 58 (1995/96), št. 9–10, 406–409.
- Čopovo življenje in delo, v: *Matija Čop: 1797–1835: katalog razstave*, Jesenice: Muzej Jesenice, **1997**, 11–23.
- Ime Zaka in njegov izvor, *Jezik in slovstvo* 43 (1997/98), št. 4, 173–174.
- Matija Čop in njegov čas, v: *Matija Čop: 1797–1835: katalog razstave*, Jesenice: Muzej Jesenice, 1997, 7–9.
- O rastlinskih imenih na Gorenjskem, *Jezik in slovstvo* 43 (1997/98), št. 1–2, 5–8.
- Romanische Einflüsse in der Onomastik des nordwestlichen Sloweniens, *Österreichische Namenforschung* 26 (**1998**), zv. 3, 43–58.
- Dr. Henrik Tuma in Imenoslovje Julijskih Alp: [spremna beseda], v: Henrik Tuma, *Imenoslovje Julijskih Alp: ponatis izdaje iz leta 1929*, Ljubljana: Tuma, **2000**, 119–126.
- Narečne značilnosti in imenoslovje ob Poti kulturne dediščine, v: *Preteklost v zavetju Stola: zbornik občine Žirovnica, izdan ob 200-letnici rojstva dr. Franceta Prešerna*, ur. Janez Meterc, Žirovnica: Občina, 2000, 135–144.
- Tom Priestly, Vandali, Veneti, Vindišarji: pasti amaterske historične lingvistike, *Slavistična revija* 49 (**2001**), št. 4, 275–303. – Prevod iz angleščine.

Gorska, terenska (ledinska) in vodna imena v Sloveniji, *Jezikoslovni zapiski* 8 (2002), št. 2, 93–108.

Odkod beseda planina: o nekaterih gorskih imenih, *Planinski vestnik* 102 (2002), št. 7–8, 70–71.

Orličje ali Orglice: o nekaterih gorskih imenih, *Planinski vestnik* 102 (2002), št. 10, 20–21.

Gorska imena (oronimija), v: *Słowiańska onomastyka: encyklopedia* 2, Warszawa – Kraków: Towarzystwo naukowe warszawskie, 2003, 223–225.

Terenska (ledinska) imena, v: *Słowiańska onomastyka: encyklopedia* 2, Warszawa – Kraków: Towarzystwo naukowe warszawskie, 2003, 191–196.

Vodna imena (hidronimija), v: *Słowiańska onomastyka: encyklopedia* 2, Warszawa – Kraków: Towarzystwo naukowe warszawskie, 2003, 287–292.

Imenoslovje Bleda skozi zgodovino, v: *Bled 1000 let: Blejski zbornik* 2004, ur. Jože Dežman, Radovljica: Didakta, 2004 (Gorenjski kraji in ljudje 25), 227–234.

Begunje in okolica z imenoslovnega stališča, v: *Begunjski zbornik* 2007, ur. Marko Vidic, Radovljica: Občina, 2007, 10–21.

Imenoslovje in etimologija imen, *Merkujev zbornik*, ur. Silvo Torkar idr. = *Jezikoslovni zapiski* 13 (2007), št. 1–2, 117–125.

Breda Čop – Peter Weiss – Alenka Porenta

Devetdeset let rusistke in frazeologinje Antice Menac

Jurij Rojs

Cobiss: 1.24

Akademikinja Antica Menac je osrednja osebnost hrvaške rusistike v 20. stoletju. Kar pomeni Rajko Nahtigal za Slovence, to je Antica Menac za Hrvate in južnoslovenske ter – širše gledano – za evropske in neevropske narode.

Rodila se je 11. julija 1922 v Splitu, kjer je maturirala leta 1940. Na Filozofski fakulteti Vseučilišča v Zagrebu je diplomirala iz slavistike (A-predmet: Ruski jezik in književnost, B-predmet: Hrvaški jezik s staro cerkveno slovanščino). Med študijem je delala kot korektorica, lektorica in novinarka pri časopisu Slobodna Dalmacija. Po končanem študiju se je zaposlila kot urednica pri založbi Glas rada, kjer je urejala knjige ruskih in hrvaških avtorjev. Asistentka profesorja Stjepana Ivšića je postala leta 1949. Leta 1957 je bila šest mesecev na specializaciji v Moskvi, kjer se je posvečala zlasti ruski skladnji in fonetiki. Doktorsko disertacijo Sklonske in predložnosklonske zveze s časovnim pomenom v hrvaškem in ruskem jeziku je obranila leta 1959. Na Filozofski fakulteti v Zagrebu je bila Antica Menac izvoljena v tele nazive: 1961 v naziv docentka, 1966 izredna profesorica, 1973 redna profesorica. Štiriindvajset let je bila predstojnica Katedre za ruski jezik. Upokojila se je leta 1985.

V Jugoslovanski (zdaj Hrvaški) akademiji znanosti in umetnosti je leta 1975 postala članica sodelavka, leta 1981 izredna članica in leta 1988 redna članica.

V središču znanstvenega zanimanja Antice Menac so fonetika, skladnja, kontrastivno jezikoslovje, frazeologija in kontaktno jezikoslovje. S svojimi referati je sodelovala na številnih znanstvenih srečanjih na Hrvaškem in v tujini. Njena znanstvena dela so objavljena v hrvaških in tujih strokovnih revijah v hrvaškem, ruskem, nemškem, angleškem, poljskem in češkem jeziku. Leta 1973 je imela uvodni referat z naslovom Kontrastivno proučevanje jezika in teorija učbenikov na kongresu Mednarodne zveze predavateljev ruskega jezika in književnosti (MAPRJaL) v Varni (Bolgarija).

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je v hrvaških strokovnih revijah objavila prve prispevke o hrvaški frazeologiji, ki so pomenili začetek zanimanja za to lingvistično disciplino na Hrvaškem. Hrvaško frazeološko problematiko postavlja v kontekst frazeologije drugih slovanskih jezikov (v prvi vrsti ruskega) in tudi neslovanskih. Prav zato imamo Antico Menac za znanstvenico, ki je položila temelje zagrebške frazeološke šole. Njeni pogloblitni prispevki na to temo so objavljeni v njeni knjigi Hrvatska frazeologija (2007).

V okviru hrvaške leksikografije in frazeografije imamo njeno delo za pionirsko. V soavtorstvu z Allo P. Koval je sestavila prvi (in doslej edini) Ukrajinsko-hrvatski ili srpski in hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik (1979). Bogato frazeološko gradivo je zajeto v slovarju z naslovom Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik 1–2 (1979–1980), sledila je serija Mali frazeološki rječnici (1985–1998), nato pa obsežen Hrvatski frazeološki rječnik (2003) in Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik (2011). Pri teh slovarjih je akademikinja Antica Menac sodelovala kot soavtorica in v večjem delu kot urednica.

Z Rudolfom Filipovićem je proučevala anglicizme v hrvaškem in ruskem jeziku. Objavila je več razprav (v soavtorstvu z Rudolfom Filipovićem ali samostojno), v katerih analizira tipe adaptacij anglicizmov v teh dveh slovanskih jezikih. Za področje kontaktnega jezikoslovja je posebej pomembna njuna monografija Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku (2005). V zadnjem času Antica Menac piše o rusizmih v hrvaškem jeziku in je soavtorica monografije Hrvatski jezik u dodiru s evropskim jezicima: prilagodba posuđenica (2005).

Posebej pomembno je njeno delo z učbeniki ruskega jezika. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je objavila dva učbenika ruskega jezika po avdiovizualni globalno-strukturalni metodi Petra Guberine in Paula Rivenca, ki nista izšla samo v Zagrebu, temveč še v Parizu, Londonu, New Yorku in Stockholmu. Vsebudeta pregled ruske slovnice, vaje in slovar. Poleg tega je napisala več srednješolskih učbenikov ruskega jezika (po njih smo v šestdesetih in v začetku sedemdesetih let poučevali ruski jezik na slovenskih gimnazijah – dijaki so se na republiških tekmovanjih iz znanja ruščine dobro odrezali), učbenik za osnovne šole in še dva priročnika za študente rusistike.

Velik del svojega ustvarjalnega polstoletja je Antica Menac posvetila prevajanju. Prevedla je vrsto proznih del ruskih poetov in pisateljev, še posebej pa je treba poudariti zelo kakovostne prevode ukrajinske poezije. Dolgoletno prevajanje ukrajinske poezije je zaokroženo v zbirki prevodov Ukrajinska lirika (1998), ki jo je hkrati uredila in napisala spremno besedo z opombami.

Uredila je nekaj knjig prevodov ruske proze, zbornikov, lepo število frazeoloških slovarjev (pri katerih je istočasno tudi soavtorica). Dolga leta je bila članica uredništva izdaj Strani jezici in Filologija ter članica uredniškega odbora revije Russkij jazyk za rubežom.

Antica Menac je bila vodja nekaj znanstvenih projektov. V okviru Zavoda za lingvistiko Filozofske fakultete Vseučilišča v Zagrebu je vodila naslednje projekte: Leksikografsko delo na področju ruskega in ukrajinskega jezika, Raziskovanje frazeologije v ruskem in hrvaškem knjižnem jeziku, Hrvaška frazeološka problematika, Kontrastivna analiza hrvaškega in ruskega knjižnega jezika, Kontrastivno proučevanje hrvaškega jezika glede na tuje jezike. Zdaj v okviru Zavoda za lingvistična raziskovanja HAZU vodi projekt Proučevanje hrvaške frazeologije.

Bila je podpredsednica Hrvaškega filološkega društva, članica uprave in predsednica njegove Sekcije za tuje jezike, podpredsednica Zveze slavističnih društev Jugoslavije ter Zveze društev za tuje jezike in književnosti Jugoslavije. Je ena od ustanoviteljev MAPRJaL, članica njene uprave, šest let je v njej opravljala funkcijo

podpredsednice. Dolga leta je bila predsednica Mednarodne komisije za problematiko učbenikov ruskega jezika pri MAPRJaL-u.

Za svoje delo je bila štirikrat nagrajena: Mednarodna zveza predavateljev ruskega jezika in književnosti ji je leta 1979 podelila medaljo A. S. Puškina, 1980 je dobila nagrado mesta Zagreba (za Ukrajinsko-hrvatski ili srpski in hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik), 1981 je prejela republiško nagrado Božidarja Adžija (za Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik), leta 2008 pa visoko državno odlikovanje Republike Ukrajine (za zasluge v razvoju hrvaške ukrajinistike).

Iz bibliografije Antice Menac navajamo njene knjige, slovarje ter učbenike in priročnike, neupoštevane pa ostajajo znanstvene in strokovne objave, uredniško delo in prevodi.

1. Knjige

Ruski jezik na pločama: izgovor i intonacija s recitacijama, Zagreb: Institut za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1958 (Acta Instituti Phonetici 7).

Ukrajinska lirika, Zagreb: Matica hrvatska, 1998.

Uredila, prevedla iz ukrajiniščine, napisala spremno besedo in opombe.

Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
Soavtor Rudolf Filipović.

Hrvatska frazeologija, Zagreb: Knjigra, 2007.

Frazeologija splitskog govora s rječnicima, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011.
Soavtorica Mira Menac-Mihalić.

2. Slovarji

Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik 1–2, Zagreb: Školska knjiga, 1979–1980.
Soavtorji Tatjana Korać – Milenko Popović – Miho Skljarov – Radimir Venturin – Renata Volos.

Ukrajinsko-hrvatski ili srpski rječnik i Hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979.
Soavtorica Alla P. Koval.

Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1985 (Mali frazeološki rječnici 1).
Soavtorica Raisa I. Trostinska.

Hrvatskosrpsko-češko-slovački frazeološki rječnik, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1986 (Mali frazeološki rječnici 2).
Soavtorici Dubravka Dorotić Sesar – Renata Kuchar.

Hrvatskosrpsko-poljski frazeološki rječnik, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1986 (Mali frazeološki rječnici 3).
Soavtorica Neda Pintarić.

Hrvatskosrpsko-talijanski frazeološki rječnik, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1988 (Mali frazeološki rječnici 5).
Soavtorica Zorica Vučetić.

Hrvatskosrpsko-francuski frazeološki rječnik, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1988 (Mali frazeološki rječnici 6).
Soavtor Krešimir Blaževac.

Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1992 (Mali frazeološki rječnici 7).
Soavtor Jurij Rojs.

Hrvatsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik: II. izdanje, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1993 (Mali frazeološki rječnici 9).
Soavtorica Raisa I. Trostinska.

Hrvatsko-talijanski frazeološki rječnik, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ²1995 (Mali frazeološki rječnici 10).
Soavtorica Zorica Vučetić.

Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema: II. prošireno i dopunjeno izdanje, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1998 (Mali frazeološki rječnici 14).
Soavtorici Dubravka Dorotić Sesar – Renata Kuchar.

Hrvatski frazeološki rječnik, Zagreb: Naklada Ljevak, 2003.
Soavtorja Željka Fink-Arsovski – Radomir Venturin.

Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik – Kazalo hrvatskih i ruskih frazema, Zagreb: Knjigra, 2011.
Soavtorji Željka Fink-Arsovski – Irina Mirnova Blažina – Radomir Venturin.

3. Učbeniki in priročniki

Méthode Audiovisuelle de Russe premier degré. selon les principes SGAV définis par P. Guberina et P. Rivenc, Paris – Bruxelles – Montréal: Didier, 1962.

Russian Audiovisual, London: Harrap, 1962.

Russian Audiovisual, New York: Chilton, 1962.

Ruski: audiovizuelna metoda 1, ur. Peter Guberina – Paul Rivenc, Zagreb: Jugoton – Didier, 1963.

Priručni rječnik uz AV metodu, Zagreb, 1963.

Audiovisuell ryska, Stockholm: Svenska Bokforlaget/Norstedt, 1964.

Ruski: audiovizuelna metoda II, ur. Petar Guberina – Paul Rivenc, Zagreb: Jugoton – Didier, 1964.

Grammaire et Lexique, Paris: Didier, 1965.

Zbornik vježbi iz ruske fonetike: priručnik za studente rusistike, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1965.

Давайте говорить и читать по-русски 1: početnica ruskog jezika za prvi razred gimnazije (prva godina učenja), Zagreb: Školska knjiga, 1966.

Méthode Audiovisuelle de Russe, deuxième degré, selon les principes SGAV définis par P. Guberina et P. Rivenc, Paris – Bruxelles – Montréal: Didier, 1967.

Давайте говорить и читать по-русски 2: vježbenica ruskog jezika za II. razred gimnazije (druga godina učenja), Zagreb: Školska knjiga, 1967.

Давайте говорить и читать по-русски 3: vježbenica ruskog jezika za III. razred gimnazije (treća godina učenja), Zagreb: Školska knjiga, 1968.

Давайте говорить и читать по-русски 4: vježbenica ruskog jezika za IV. razred gimnazije (četvrta godina učenja), Zagreb: Školska knjiga, 1969.

Лексика и фразеология современного русского литературного языка, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1971.
Soavtor M. I. Ijaš.

Говорите с нами: udžbenik ruskog jezika za VII. razred osnovne škole, Zagreb: Školska knjiga, 1979.
Soavtor Miho Skljarov.

Antica Menac je znanstvenica izredno širokega obzorja. V njenem odnosu do soljudi je treba pisati besedo Človek z veliko začetnico. Kot mentorica pri mnogih magistrskih in doktorskih delih je s širino svoje duše globoko prisluhnila različnim vprašanjem raziskovalcev ruske frazeologije. Magistrande in doktorande je z lepo besedo spodbujala k neizmernemu bogastvu ruske frazeologije, hkrati pa je bila zahtevna, a vselej človeško topla. Svojim študentom je dajala na vpogled obsežno študijsko gradivo, obenem pa pazila, da niso skrenili z načrtane poti.

Ob 90. obletnici ji želimo veliko zdravih in ustvarjalnih let. Kdor se ukvarja s študijem ruskega jezika, se prej ali slej sreča z njenimi znanstvenimi dognanji na področju lingvistike – slavistike, katere korenine segajo do globin slovanske duše. Naj ji sije prijazno sonce!

Seznam sodelujočih

Ljudmila Bokal

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
Milka.Bokal@gmail.com

Robert Cazinkić

Jakčeva ulica 8
1000 Ljubljana
Robert.Cazinkic@gmail.com

Metod Čepar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
MCepar@zrc-sazu.si

Breda Čop

Oddelek za klasično filologijo
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
Breda.Cop@guest.arnes.si

Metka Furlan

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
Metka.Furlan@zrc-sazu.si

Barbara Jelen

Center 132b
2393 Črna na Koroškem
Barbara.J.1989@gmail.com

Nina Ledinek

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
NLedinek@zrc-sazu.si

Tjaša Markežič

Grušena 10n
2201 Zgornja Kungota
Tjasa.Markezic@gmail.com

Tanja Mirtič

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
TMirtic@zrc-sazu.si

Andrej Perdih

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
Andrej.Perdih@zrc-sazu.si

Alenka Porenta

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
Alenka.Porenta@zrc-sazu.si

Jurij Rojs

Goriška ulica 1a, 2000 Maribor
Jurij.Rojs@triera.net

Agata Šega

Oddelek za romanske jezike in književnosti
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
Agata.Sega@guest.arnes.si

Matej Šekli

Oddelek za slavistiko
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
in
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
Matej.Sekli@guest.arnes.si

Andrej Terčelj

Andrej.Tercelj@guest.arnes.si

Silvo Torkar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
Silvo.Torkar@zrc-sazu.si

Peter Weiss

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
Novi trg 4, 1000 Ljubljana
Peter.Weiss@guest.arnes.si

Andreja Žele

Oddelek za slovenistiko
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
AndrejaZ@zrc-sazu.si

Navodila avtorjem

Jezikoslovnji zapiski so periodično glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in slovenska znanstvena jezikoslovna revija, ki izhaja dvakrat na leto. Uredništvo sprejema prispevke praviloma do konca aprila za prvo in do konca avgusta za drugo številko v tekočem letu, glasilo pa izide predvidoma julija in novembra. Poleg delavcev inštituta so k sodelovanju vabljeni tudi drugi domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov. Uredništvo k pisanju posebej spodbuja mlade raziskovalce in raziskovalke.

Največji obseg člankov je ena avtorska pola, tj. 16 strani s po 30 vrsticami, za razprave po dogovoru z uredništvom tudi več. Poročila naj bi obsegala do 5, recenzije, predstavitve ali kritike jezikoslovnih del pa do 10 strani. Izvirna besedila je treba oddati uredništvu v programu Word in v pisavi Times New Roman ali 00 ZRCola (velikost 10 pik); ta je priporočena za posebne jezikoslovne znake, dobiti pa jo je mogoče v okviru zastojnega vnašalnega sistema ZRCola na spletni strani <http://ZRCola.zrc-sazu.si>, ali na e-naslovu Peter.Weiss@guest-arnes.si. Besedila naj bodo oddana v elektronski obliki praviloma po e-pošti. Besedilu s posebnimi jezikoslovnimi znaki naj bo priložena tudi datoteka v obliki PDF, poslana prav tako po e-pošti, ali odtisnjena na papir in oddana uredništvu.

Vsi prispevki imajo na začetku slovenski in angleški izvleček s po do 5 vrsticami in do 5 ključnimi besedami. Povzetek pri razpravah in člankih naj bo preveden v angleščino in naj obsega do 15 vrstic. Pri navajanju objav v literaturi naj se avtorji po možnosti ravna po zadnjem letniku Jezikoslovnih zapiskov.

Prispevke preberejo člani uredniškega odbora, ki članke in razprave praviloma tudi recenzirajo. Pri dvojnem slepem recenziranju sodelujejo tudi zunanji recenzenti. Priporočila in popravki članov uredniškega odbora oziroma recenzentov so posredovani avtorjem, da jih upoštevajo.

Uredniški odbor Jezikoslovnih zapiskov si pri pripravljanju revije želi čim širšega sodelovanja. Zato poziva sodelavce in bralce revije ter vse zainteresirane, da pošiljajo svoje predloge in mnenja v zvezi z obliko in vsebino revije ter delom uredniškega odbora. Objavljeni bodo v razdelku Odmevi.

Nekaj besedil je bilo pripravljenih z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

RAZPRAVE IN ČLANKI

Matej Šekli, Praslovanski besedotvorni vzorci izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov

Agata Šega, Razmišljanja ob starejših romanizmih v slovenščini in drugih južnoslovanskih jezikih (1. del)

Metka Furlan, Primorsko gradivo z *v iz b* v širšem slovenskem in slovanskem kontekstu

Tanja Mirtič, Ledinska imena vasi Dolnje in Gorenje Mraševo

Silvo Torkar, Priimki *Mahnič*, *Obid*, *Pretnar* in *Stanovnik*

Metod Čepar, Sklanjatev praslovanskega ijevskega samostalnika **l'udbje* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

Tjaša Markežič, Distribucija priponskih obrazil *-ica* in *-ka* s poudarkom na feminativni tvorbi

Ljudmila Bokal – *Andrej Terčelj*, O dveh terminografskih novostih v Čebelarskem terminološkem in Slovenskem smučarskem slovarju

Nina Ledinek – *Andrej Perdih*, Uporaba XML-formata v leksikografiji na primeru oblikovanja XML-sheme za Slovar sinonimov slovenskega jezika

GRADIVO

Robert Cazinkič, Opombe k oblikoslovnemu delu Toporišičeve Slovenske slovnice (2000)

OCENE IN POROČILA

Jurij Rojs, Slovar slovenskih frazemov Janeza Kebra

Barbara Jelen, Zbornik mednarodne konference Jezikovna raznolikost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu

Andrej Perdih, Leksikografska praksa pri Čehih in Slovakah

Andreja Žele, Namigi Miroslava Grepla, kako naprej v skladnji

JUBILEJI

Imenoslovec Dušan Čop – devetdeset let (*Silvo Torkar*)

Dušan Čop: bibliografija 1956–2008 (*Breda Čop* – *Peter Weiss* – *Alenka Porenta*)

Devetdeset let rusistke in frazeologinje Antice Menac (*Jurij Rojs*)

ISSN 0354-0448

9 770354 044012